

Mementá prvej svetovej vojny

DIEL III.

CINTORÍNY V OKRESOCH BARDEJOV A SVIDNÍK

M. DROBŇÁK M. KORBA R. TURIK

MEMENTÁ PRVEJ SVETOVEJ VOJNY DIEL III.

Cintoríny v okresoch Bardejov a Svidník

**Martin Drobňák
Matúš Korba
Radoslav Turik**

Klub vojenskej histórie Beskydy
www.kvhbeskydy.sk

© R E D O S

2010

MEMENTÁ PRVEJ SVETOVEJ VOJNY

Diel III.

Cintoríny v okresoch Bardejov a Svidník

Publikácia bola vydaná s príspevom
Ministerstva obrany Slovenskej republiky

Klub vojenskej histórie Beskydy ďakuje
za spoluprácu a podporu nasledujúcim osobám:

Miloslav Čaplovič (Vojenský historický ústav v Bratislave)

Jozef Bystrický (Vojenský historický ústav v Bratislave)

Peter Kralčák (Vojenský historický archív v Bratislave)

Vasíľ Fedič (Vihorlatské múzeum Humenné)

Tomáš Kulík

Karol Korba

Bruno Čopey, st.

Jozef Stebnický

Lucia Palková

Vydal: Jana Fedičová – REDOS,

Hrnčiarska 7, 066 01 Humenné

pre Klub vojenskej histórie

Beskydy Humenné

2010

ISBN: 978 - 80 - 790617 - 0 - 8

ÚVOD

Územie súčasnej Slovenskej republiky má veľmi bohatú vojenskú minulosť, ktorá je spätá s históriou štátnych útvarov existujúcich v tomto geografickom priestore. Slovensko bolo nielen dejiskom významných vojenských operácií, ale vojaci pochádzajúci z jeho územia boli nasadzovaní na rôznych európskych bojiskách. Platilo to aj o najväčšom ozbrojenom konflikte v slovenských dejinách, ktorým bola prvá svetová vojna. V období rokov 1914 – 1918 bolo z územia súčasnej Slovenskej republiky zmobilizovaných približne 400 000 vojakov, z ktorých 69 000 padlo, zomrelo v dôsledku zranení, zahynulo v zajatí, alebo ostalo trvalo nezvestných. Rozsah mobilizácie ľudských zdrojov a počet strát na životoch počas prvej svetovej vojny trojnásobne až štvornásobne prevyšoval rovnaké ukazovatele za obdobie druhej svetovej vojny.

Napriek týmto skutočnostiam predstavuje prvá svetová vojna len veľmi slabo zmapované miesto vojenskej histórie Slovenska. Týka sa to nielen frontového nasadenia vojakov, ktorí pochádzali z územia súčasnej Slovenskej republiky, ale aj samotných bojov, ktoré zasiahli severovýchodné Slovensko v rokoch 1914 – 1915. Následkom týchto bojov padlo alebo v dôsledku zranení zomrelo 43 800 vojakov rakúsko-uhorskej, ruskej a nemeckej armády, ktorí sú pochovaní na 236 vojnových cintorínoch. Bezprostredné frontové operácie zasiahli šesť okresov súčasného Prešovského kraja (Bardejov, Humenné, Medzilaborce, Snina, Stropkov, Svidník) a trvali od novembra 1914 do mája 1915. V tomto období nadobudlo severovýchodné Slovensko veľký strategický význam a karpatský úsek Východného frontu sa stal miestom intenzívnych bojových operácií, ktoré rozhodovali o ďalšom priebehu prvej svetovej vojny.

Publikácia, ktorú práve držíte v rukách je pokračovaním snahy Klubu vojenskej histórie Beskydy o zviditeľňovanie problematiky vojnových cintorínov z obdobia prvej svetovej vojny. Predkladaná publikácia je tretím dielom z pripravovanej edície, ktorá bude komplexne mapovať históriu, stav bádania, ale aj súčasný stav vojnových cintorínov z prvej svetovej vojny na Slovensku. Tento tretí diel sa venuje vojnovým cintorínom na území dnešných okresov Bardejov a Svidník.

Naším zámerom je v úvodnej časti publikácie oboznámiť čitateľa s bojovými operáciami, ktoré na území týchto dvoch okresov prebiehali s prestávkami od novembra 1914 do mája 1915, a ktorých priamym dôsledkom je 78 vojnových cintorínov. Týmto cintorínom sa venuje jadro publikácie. V záujme prehľadnosti, pri spracovávaní profilov jednotlivých vojnových cintorínov sme postupovali tak, aby každý profil mal jednotnú štruktúru. Súčasťou každého profilu je krátky popis miesta, kde sa vojnový cintorín nachádza, prípadne určenie prístupovej cesty k nemu. Nasleduje analýza archívnych dokumentov dostupných vo Vojenskom historickom archíve Vojenského historického ústavu v Bratislave. Treba podotknúť, že mnohokrát sme narážali na rozporuplnosť údajov získaných z týchto archívnych prameňov a tak ani publikovaný profil nemôže byť braný ako konečná bodka vo veci výskumu konkrétneho vojnového cintorína. Našou primárnou snahou bolo spracovať základné dostupné archívne materiály a zároveň upozorniť na prípadné nezrovnalosti, na ktoré môže bádateľ pri ich štúdiu naraziť.

Publikácia je určená širokej verejnosti a dúfame, že si nájde cestu aj k starostom a primátorom obcí, v ktorých sa vojnové cintoríny z obdobia prvej svetovej vojny nachádzajú. Preto sme sa rozhodli doplniť každý z profilov o zhodnotenie súčasného stavu, v akom sa konkrétny vojnový cintorín nachádza a stručné odporúčania, o ktorých si myslíme, že dopomôžu k tomu, aby sa vojnové cintoríny stali dôstojným miestom posledného odpočinku padlých vojakov. Činíme tak vo viere, že spoločným úsilím miestnej samosprávy, štátnej správy a tretieho sektora sa nakoniec podarí docieľiť stav, kedy bude vojnovým cintorínom prvej svetovej vojny v Karpatoch venovaná taká pozornosť, akú si zasluhujú. Prínosom k tomu má byť aj publikácia, ktorú držíte v rukách.

Touto cestou zároveň vyjadrujeme poďakovanie Vojenskému historickému archívu Vojenského historického ústavu v Bratislave za všestrannú pomoc pri získaní archívnych materiálov potrebných k napísaniu tejto publikácie. V neposlednom rade naše poďakovanie patrí Ministerstvu obrany Slovenskej republiky, bez ktorého finančnej podpory by táto publikácia nevznikla.

BOJOVÉ OPERÁCIE V PRIESTORE BARDEJOVA A SVIDNÍKA

V júli 1914 titulky novín vychádzajúcich v Rakúsko-Uhorsku odrážali dramatický vývoj na medzinárodnej scéne v Európe, ktorý neveštil nič dobrého. V oboch hlavných mestách, ako aj vo všetkých kútoch monarchie, čitatelia každý deň s napätím sledovali vyostrovanie krízy, ktorú spôsobilo zavraždenie následníka habsburského trónu Františka Ferdinanda a jeho manželky v Sarajeve. Výnimkou neboli ani obyvatelia Bardejova a Svidníka, dvoch provinčných miest v Hornom Uhorsku, ktorí sa o vypuknutí vojny dozvedeli z prvých stránok novín. Následne tieto správy prenikli do okolitých obcí Šarišskej župy a svoje úradné potvrdenie našli v mobilizačných vyhláškach, ktoré boli vyvesované a ohlasované vo všetkých mestách a dedinách monarchie. Väčšina mužov z územia súčasného Bardejovského a Svidníckeho okresu bola povolávaná do dvoch peších plukov, ktorých doplnňovacie obvody sa nachádzali v tejto oblasti. Išlo o 67. cisársky a kráľovský peší pluk s veliteľstvom v Prešove a 9. kráľovský honvédskejší peší pluk s veliteľstvom v Košiciach. Niektorí muži boli povolávaní aj do delostreleckých a jazdecských jednotiek podliehajúcich košickému VI. armádnemu zboru.

Počas prvých týždňov vojny mestá Bardejov a Svidník nemali príliš veľký vojenský význam, pretože sa nachádzali mimo hlavných železničných komunikácií vedúcich z vnútrozemia Rakúsko-Uhorska na front v Haliči. To sa však zmenilo už konci septembra 1914, keď sa rakúsko-uhorské vojská po porážke v haličskej operácii po prvýkrát stiahli do Karpát. Na doplnenie oslabených jednotiek a prísun zásob sa začali vo väčšej miere využívať cestné komunikácie, pričom Svidník ležal na jednej z najdôležitejších. Išlo o cestu, ktorá viedla cez Duklianský priesmyk a spájala Halič s Uhorskom. V rovnakej miere stúpil aj vojenský význam Bardejova, ktorý bol konečnou stanicou železnice vedúcej z vnútrozemia. Posily tvorené zmobilizovanými záložníkmi boli vykladané z vlakov na železničných staniaciach v Bardejove, Čemernom a peším pochodom sa presúvali k Duklianskemu priesmyku. Taktiež zásoby munície, výstroje a proviantu boli na konských povozoch transportované po cestných komunikáciách vedúcich cez Svidník na severnú stranu Karpát.

Na začiatku októbra 1914, po prísunuti posil a doplnení zásob, prešli rakúsko-uhorské vojská do protiútok a získali naspäť kontrolu nad časťou Haliče až po líniu rieky San. Avšak už začiatkom novembra 1914 začali rus-

Rakúsko-uhorská pechota na presune. Východný front 1914/1915.

ké vojská svoju hlavnú ofenzívu namierenú na Krakov a nemecké Sliezske a vojská habsburskej monarchie boli už po druhýkrát prinútené stiahnuť sa do Karpát. Do oblasti Duklianskeho priesmyku ustupoval rakúsko-uhorský III. armádny zbor generála pechoty Emila Colerusa, ktorý podliehal 3. armáde generála pechoty Svetozára Borojeviča. Za nimi postupovali jednotky ruského XII. armádneho zboru generálporučika Leonida Vilhelmoviča Leša, ktorý podliehal 8. armáde generála jazdeckva Alexeja Alexejeviča Brusilova.

V dňoch 28.-29.11.1914 jednotky ruského XII. armádneho zboru dobyli Duklianský priesmyk a prekročili Karpaty. Po strate tejto kľúčovej pozície jednotky rakúsko-uhorského III. armádneho zboru zahájili ústup smerom na juh. Veliteľ 3. armády generál pechoty S. Borojevič sa rozhodol obetovať územie s cieľom získať čas na redislokáciu svojich jednotiek. Po dôležitom víťazstve pri Humennom a Snine (27.-28.11.1914) presúval sily z tohto pravého krídla svojej armády na jej ľavé krídlo do priestoru Bardejova. Z tohto dôvodu ustupoval ruskému tlaku v strede svojej zostavy a III. armádny zbor 30. novembra 1914 opustil Svidník a stiahol sa ku Giraltovciam. Útočiacim ruským jednotkám kládli odpor iba rakúsko-uhorské zadné voje, ktorých cieľom bolo spomaľovať tempo ruského postupu a získať životne dôležitý čas. Charakter týchto manévrovacích bojov približuje dobové hlásenie štábu ruského 11. streleckého pluku:¹

„16. november 1914 (29.11. podľa súčasného gregoriánskeho kalendára). Po dobití obce Vyšný Komárnik je náš pluk vysunutý dopredu ako predvoj celej brigády. Od prieskumníkov dostávame hlásenie, že protivník ustúpil k obci Krajná Poľana a zakopal sa na výšinách južne od tejto dediny. Štáb pluku nariadil I. práporu rozvinúť sa do bojovej zostavy a nadviazať bojový kontakt s nepriateľom. Veliteľ I. práporu podplukovník Zagorskyj vyslal 4. rotu na výšinu „Obšár“ a 2. rotu do obce Krajná Bystrá. Vojaci 1. a 3. roty vystúpili na výšinu západne od obce Nižný Komárnik a spustili sa do Krajnej Poľany, kde sa dostali pod nepriateľskú paľbu. Predsunuté hliadky protivníka sa nachádzali v budove píly a v tých domoch, ktoré neboli spálené. Po krátkej prestrelke sa protivníkov hliadky stiahli do zákopov na výšinách južne od tejto obce.

17. november 1914 (30.11.). Na svitaní naši prieskumníci zistili, že protivník opustil svoje pozície. Následne sledovali jeho pohyb a hlásili, že nepriateľ sa presúva na juh a počas ústupu spaľuje dediny popri ceste. Videli sme požiare v obci Hunkovce. Večer sa náš pluk priblížil k obci Lodomírová, odkiaľ sa ozýval hluk boja. Pred nami do tejto dediny prenikli vojaci susedného 73. pešieho „Krymského“ pluku, ktorí odtiaľ vytlačili protivníkov zadný voj. Po zotmení sme ako predvoj našej brigády dorazili do horiaceho Svidníka.“²

V tesnom závесе za pechotou postupovalo delostrelectvo, ktoré malo za úlohu poskytnúť palebnú podporu v prípade, žeby rakúsko-uhorské zadné voje kládli silný odpor a zabrzdlili ruský postup. Ľavým susedom 3. streleckej brigády bola 19. pešia divízia, v rámci ktorej pôsobila aj 19. delostrelecká brigáda.³ Dôstojníci

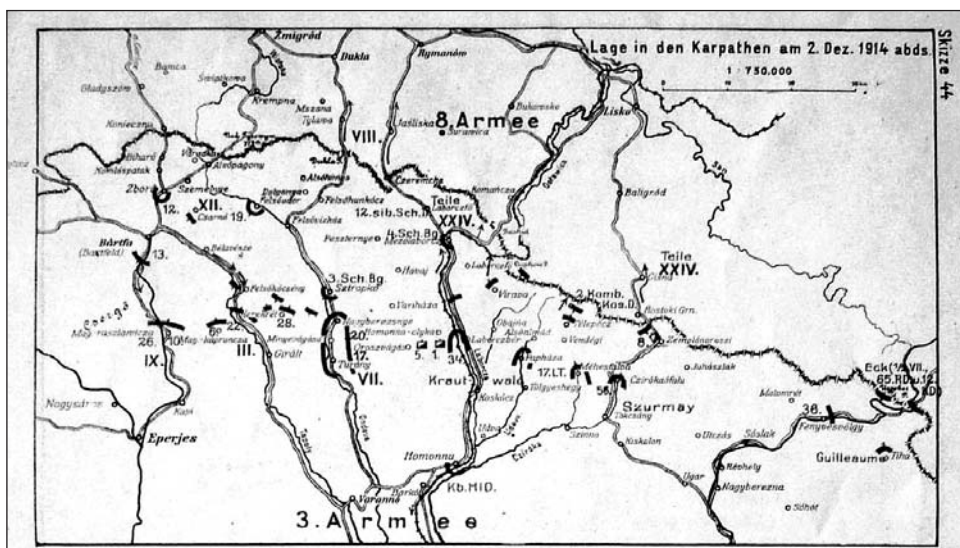
¹ Mierová dislokácia v meste Žmerinka, Podolská gubernia (súčasná Ukrajina). Na prelome novembra a decembra 1914 bol 11. strelecký pluk 3. streleckej brigády podriadený XII. armádnemu zboru 8. armády.

² Ruský štátny vojensko-historický archív (RGVIA, Moskva): Fond 2497, Inventár 2, Fascikel 34 (Relácii podčiňených častej 3. strelkovej brigady s 21. sentábrja 1914 goda po 26. maja 1915 goda (4.10.1914 – 8.6.1915), listy 25 – 29.

³ Mierová dislokácia v meste Vinnica, Podolská gubernia (súčasná Ukrajina). Na prelome novembra a decembra 1914 bola 19. delostrelecká brigáda 19. pešej divízie podriadená XII. armádnemu zboru 8. armády.

tejto brigády bezprostredne po skončení bojov zostavili hlásenie, z ktorého pochádzajú nasledujúce úryvky:

„Dňa 16. novembra (29.11) bol I. oddiel našej brigády pričlenený k 73. pešiemu „Krymskému“ pluku a spolu s ním začal presun z Tylawy cez Barwinek do Svidníka. Tam dorazili 18. novembra (1.12) a pripojili sa k ostatným útvarom 19. divízie. V obci Lipowiec bola dislokovaná 4. batéria spolu s dvoma práporami 76. pešieho „Kubáňskeho“ pluku. Ďalšie dva prápory tohto pluku spolu s 5. a 6. batériou sa pod velením podplukovníka Karabanova presunuli 17. novembra (30.11) z obce Lipowiec do obce Bodružal a odtiaľ 18. novembra (1.12) prešli do mesta Svidník. V ten istý deň bola 2. batéria pripojená k 74. pešiemu „Stavropolskému“ pluku a presunula sa do obce Rakovčik. Na nocľah sa však vrátila do Svidníka a na druhý deň 19. novembra (2.12) sa vydala k obci Šarišský Štiavnik, kde zaujala palebné pozície. V tomto priestore zotrvala až do 26. novembra (9.12) a ostreľovala nepriateľské zákopy na výšinách južne od Šarišského Štiavniku. Samostatne pôsobila aj 4. batéria, ktorá 19. novembra (2.12) dorazila do obce Bodružal, 20. novembra (3.12) prešla do obce Havaj a 24. novembra (7.12) sa presunula do Svidníka.“⁴ Veľmi podobným spôsobom sa vyvíjala aj situácia v okolí Bardejova, ktorý rakúsko-uhorské zadné voje vyprázdnil po krátkom boji 2. decembra 1914. Jednotky IX. armádneho zboru generálporučíka Rudolfa Králička sa sústredili južne od mesta v priestore Vaniškovce – Raslavice – Abrahámovce a čakali na ukončenie redisklokácie síl rakúsko-uhorskej 3. armády. Generálovi pechoty S. Borojevičovi sa vďaka rozvinatej železničnej sieti na východe súčasného Slovenska podarilo uskutočniť jeho zámer a rýchlo presunúť väčšiu časť síl z pravého krídla svojej armády z priestoru

Operačná situácia v Karpatoch 2. decembra 1914 na úseku rakúsko-uhorskej 3. armády a ruskej 8. armády.

⁴ Ruský štátny vojensko-historický archív (RGVIA, Moskva): Fond 2349, Inventár 1, Fascikel 90 (*Donesenija častej 19. pechotnoj diviziji o bojových dejstvijach s 27. ijula po 31. dekabrja 1914 goda* (10.8.1914 – 13.1.1915), listy 126 – 131.

Humenné a Snina na ľavé krídlo do priestoru južne a juhozápadne od Bardejova. Ruská 8. armáda pri útoku cez Karpaty nemala k dispozícii železnice a jej postup bol preto výrazne pomalší ako manévry rakúsko-uhorských jednotiek. Situáciu komplikovalo aj zložité zásobovanie realizované pomalými konskými povozmi po ťažko zjazdných cestných komunikáciách vedúcich cez karpatské priesmyky.

Tieto faktory spôsobili vyčerpanie ruského ofenzívneho potenciálu a jednotky generála jazdeckva A. A. Brusilova už neboli schopné preniknúť ďalej na juh do Východoslovenskej nížiny. Na obnovenie postupu potrebovali čerstvé zálohy a prísun zásob, avšak tie smerovali na iné úseky frontu. Na prelome novembra a decembra 1914 malo najvyššie ruské velenie za cieľ postúpiť do nemeckého Sliezska, takže prienik cez Karpaty do Uhorska nebol prioritou. Hlavné sily ruského Juhozápadného frontu generála delostrelectva Nikolaja Iudoviča Ivanova však uviazli v ťažkých bojoch v okolí Krakova a ich ofenzíva bola zastavená. Generál jazdeckva A.A. Brusilov dostal rozkaz stiahnuť svoju 8. armádu z južnej strany Karpát, časťou sil udržať priesmyky a väčšinu jednotiek vyslať na pomoc na severnú stranu Karpát. Na začiatku decembra 1914 tak začali preteky s časom, pri ktorých sa ruské aj rakúsko-uhorské velenie pokúšali sústrediť pod Krakovom čo najväčšie sily.

Rakúsko-uhorská 3. armáda generála pechoty S. Borojeviča počas prvého decembrového týždňa ukončila svoju redislokáciu a prešla do protiútoku. Vojnová karta sa obrátila a tentoraz to boli ruské zadné voje, ktoré sa snažili spomaliť rakúsko-uhorský postup a získať čas pre sťahovanie svojich hlavných sil na severnú stranu Karpát. Boje za oslobodenie Bardejova trvali celý deň 8. decembra 1914 a ruské jednotky ustúpili až v noci na 9. decembra 1914. Zo Svidníka ruské jednotky ustúpili po krátkom boji 10. decembra 1914. Ruskej 8. armáde generála jazdeckva A. A. Brusilova sa nepodarilo udržať karpatské priesmyky a rakúsko-uhorské vojská prenikli na severnú stranu Karpát. Tam ohrozili ľavé krídlo a tylo ruských vojsk bojujúcich pod Krakovom, ktoré boli preto nútené ustúpiť na líniu rieky Dunajec. Protiútok 3. armády generála pechoty S. Borojeviča tak vo veľkej miere prispel k celkovému rakúsko-uhorskému víťazstvu v lapanowsko-limanovskej operácii, ktorá predstavovala rozhodujúci strategický úspech habsburskej monarchie v začiatkovej fáze vojny. Memoárová aj odborná literatúra medzivojnového obdobia sa jednoznačne zhodovala v tom, že význam odrazenia hlavnej ruskej ofenzívy pri Krakove bol plne porovnateľný s významom odrazenia hlavnej nemeckej ofenzívy na Marne. Rakúsko-Uhorsko vlastnými silami dokázalo v decembri 1914 odvrátiť hrozbu svojej vojnovkej porážky a stabilizovalo líniu frontu od centrálneho Poľska po hranicu s Rumunskom. Boje na severovýchode dnešnej Slovenskej republiky predstavovali dôležitú súčasť tejto operácie, ktorá rozhodla

Rakúsko-uhorský zásobovací trén. Východný front 1914/1915.

o výsledku celého ťaženia na Východnom fronte v roku 1914. Malý kamienok do mozaiky vojnových udalostí nám prináša interview, ktoré spravil rakúsko-uhorský vojnový korešpondent L. Pilisi s bardejovským primátorom E. Feketom. Rozhovor bol publikovaný 15. decembra 1914, iba týždeň potom, ako rakúsko-uhorské vojská vytlačili protivníka z mesta, takže z textu na nás dýcha autentická atmosféra vtedajšej doby: „*Stojím pred bardejovským úzkym dvojpodlažným domom, na hornom poschodí ktorého žije tunajší primátor. Už na mňa čaká v spoločnosti štátneho úradníka, ktorý je poverený spoluprácou s armádou. Vo dverách ma víta usmievavá staršia dáma, ktorá sa predstaví ako matka primátora a pozýva ma ďalej. Vstupujem do bytu, v ktorom ma hneď zaujme obraz bozkávajúceho sa Amora visiaci na stene. Vzduch je presýtený príjemnou vôňou levanduľového parfumu. Úradný poverenec ma zoznamuje s primátorom, štíhlym a energickým pánom v okuliaroch. Pôsobí inteligentne a v jeho výzore badať silu a odhodlanie. Jedným slovom, príjemný a skromný človek. Prosím ho, aby mi porozprával o vojnových udalostiach v Bardejove. Primátor podíde k písaciemu stolu a s kalendárom v ruke sa posadí pri mne. Začínam zapisovať jeho slová:*

Predpoludním 1. decembra o 11. hodine sa naše mesto ocitlo pod nepriateľskou delostreleckou paľbou. Naše delostrelecké batérie opätovovali paľbu protivníka a bardejovská kotlina sa ocitla v ohnivej žiare výstrelov a explózií. Neskôr sa k tomuto pekelnému koncertu pripojila paľba ručných zbraní, ktoré začali hrať svoju krvavú pieseň. Prestrelky delostrelectva a pechoty ustali až po zotmení okolo 18. hodiny. Nasledujúci deň do Bardejova prenikli ruskí vojaci, ktorí zajali niekoľkých našich vojakov a zadržali pár civilistov. Neskôr prehlasovali, že do ich zajatia padli dve tisícky vojakov, ale pravda je taká, že v Bardejove zajali okolo jednej stovky našich vojakov. Ruské jednotky, ktoré vstúpili do mesta, mali na výložkách čísla 45, 51 a 130, ktoré označovali ich materský pluk.⁵

Po príchode Rusov som sa ukryl a hlavu som mal plnú starostí a obáv, pri znám sa, že plač som mal na krajíčku. Nakoniec som sa však odhodlal vyhľadať ruského veliteľa mesta. Oznamoval som mu, že som bardejovským primátorom a požiadal som ho, aby jeho vojaci sa správali k miestnym obyvateľom slušne a korektne. Zároveň som sa zaviazal, že mestský magistrát bude rešpektovať príkazy a nariadenia ruskej armády. Veliteľ mesta sa mi pozeral do očí a ja som pochopil, že tento rozhovor nemá zmysel, pretože dotýčný nerozumie mojej reči a ja nepoznám jeho jazyk. Jednoducho sme si neporozumeli. Preto bol vybraný jeden náš občan, ktorý sa s Rusmi dokázal dohovoriť a bol poverený stykom medzi miestnymi úradmi a okupačným vojskom. Od ruského veliteľa mesta dostal bielo-modro-červenú pásku s písmenami v azbuke, ktorú nosil na ramene.

Za ruskými vojakmi dorazili do Bardejova aj ich štáby. Dôstojníci boli slušní ľudia. Vypozoroval som, že traja z nich boli podľa uniforiem, aj podľa svojho vystupovania, vo vyšších hodnostiach, určite to museli byť generáli. Prvý z nich bol vysoký pán, údajne knieža. Druhým bol veliteľ sevastopolskej brigády, ktorý predstavoval typického ruského generála. Bol tlstý s červenou tvárou,

⁵ Bardejovský primátor E. Fekete mal dobrú vizuálnu pamäť, pretože aj ruské archívne dokumenty potvrdzujú prítomnosť 45. pešieho „Azovského“ pluku a 51. pešieho „Litovského“ pluku v meste v decembri 1914.

očnými vačkami a prižmúreným pohľadom. Tretím generálom bol veliteľ kozákov. Tento počerný fúzatý dôstojník, ktorý vyzeral ako keby sa narodil u nás v Uhorsku, slúžil najprv v cárскеj garde a neskôr prešiel do kozáckych vojsk. Aktívne ovládal taliansky, poľsky, nemecky a francúzsky jazyk a trochu rozumel aj po anglicky. V pamäti mi utkvel aj vojenský kňaz, ktorého Rusi nazývali báťuška. Mal čierne dlhé vlasy až po plecia a nápadne sa podobal na nášho básnika Šándora Petőfiho.

Hneď na druhý deň po obsadení Bardejova (3.12.1914) vydal ruský veliteľ mesta nariadenie, podľa ktorého museli naši obyvatelia okamžite odovzdať všetky svoje kone a povozy vojenskej okupačnej správe. Ďalej sa všetkým živnostníkom prikazovalo, aby si na svoje podnikanie vyžiadali súhlas od veliteľa mesta a aby svoje obchody mali otvorené až do 20. hodiny. Vstup do obchodov však mali povolený iba ruskí dôstojníci, ale už nie radoví vojaci. Bol vyhlásený prísny zákaz obchodovania s alkoholom a petrolejom, ktoré sa nemohli ani predávať ani nakupovať. Zákaz vychádzania platil od 20. hodiny do svitania. Nariadenie veliteľa mesta malo aj jeden zvláštny bod – primátor bol označený za rukojemníka a Rusi uložili pri mojom dome zásoby munície a trhavín.

Dňa 4. decembra prišiel ku mne domov jeden ruský dôstojník poľského pôvodu, ktorý ma začal prísne vypočúvať. Pokúšal sa zistiť, či mám kontakt s našimi vojskami a dokonca sa ma pýtal, či mám niekde v dome ukrytý telefón s priamou linkou. Nič také som samozrejme nemal, takže mi dal pokoj a odišiel. Nasledujúci deň ruskí ženisti odniesli z blízkosti môjho domu skladovanú muníciu a trhaviny, takže som si mohol vydýchnuť. Zobrali však so sebou aj môjho jazdeckého koňa, bola to posledná rekvirácia a v celom meste tak neostal ani jeden kôň. Dňa 6. decembra sa na námestí konal slávnostný nástup ruských jednotiek sprevádzaný vojenskou hudbou. Ako primátor som mal povinnosť sa zúčastniť tejto ceremónie, rovnako aj nasledujúceho slávnostného obedu ruských dôstojníkov. Musel som sa pretvarovať, ale v skutočnosti mi jedlo vôbec nešlo dolu krkom a ešte aj teraz sa divím, že som sa vtedy nezadrhol...

Relatívny pokoj skončil 7. decembra, keď sa ruské jednotky začali pripravovať k ústupu. Radoví vojaci začali s masovým drancovaním a vykradli každý dom a vlúpali sa do každého obchodu. Za obeť im padla taktiež budova mestského magistrátu a všetky kostoly s výnimkou františkánskeho. Toho sa ani nedotkli, rovnako ako františkánskeho kláštora. Väčšinu ukradnutých vecí následne rozdali tým sedliakom v okolitých dedinách, ktorí sa vedeli s Rusmi dorozumieť ich rečou. Nasledujúci deň 8. decembra sa k mestu opäť priblížila línia frontu. Ruské jednotky držali pozície južne a východne od mesta na výšiniach od Klúšova až po Bardejovskú Novú Ves. Naše jednotky postupovali v dvoch smeroch – od Hertníka na Klúšov a od Rešova na Lukavicu. Silná delostrelecká paľba dunela až do 17. hodiny, ale ani po zotmení nenastal pokoj. Aj v priebehu večera a noci zaznievali delostrelecké salvy, ktoré sa miešali s guľometnou paľbou a strelbou s ručných zbraní. Tento strašný koncert sa slovami nedá ani opísať. Všetci Bardejovčania sa v pivniciach svojich domov chveli od strachu a celú noc ani oka nezažmurili. Ešte aj dnes mám zimomriavky, keď si na to spomeniem. K najťažšiemu boju došlo na Kalvárii, kde naši vojaci prenikli do ruských postavení a s nepriateľom sa stretli v zápase na bodáky. Bojový hurhaj, krik vojakov a strašný nárek ranených a umierajú-

cich bolo počuť až dole do mesta. My sme so zamretými srdcami čakali na výsledok boja a horúčkovo premýšľali kto zvíťazí. Vstúpia do Bardejova naši, alebo udržia sa v ňom Rusi?

Nakoniec sa víťazstvo priklonilo na stranu našich vojsk a ráno (9.12.1914) po uliciach mesta už pochodovali rakúsko-uhorskí vojaci. Ruské jednotky sa po ústupe z Bardejova sťahovali severným smerom. Boj za oslobodenie mesta bol ťažší a zúrivejší ako boj pri jeho obsadení. Svedčí o tom aj množstvo strát. Padlých ruských vojakov sme doposiaľ nestihli pochovať.

Na záver nášho rozhovoru si primátor opäť spomenul na ruského veliteľa mesta, ktorý sa pri ústupe lúčil so slovami: „Do skorého videnia Bardejovčania“. Išlo naozaj o prorocké slová, pretože tento dôstojník následne padol do nášho zajatia a dnes bol s eskortou privezený do mesta.“⁶

Vytláčenie ruských vojsk na severnú stranu Karpát však ani zďaleka neprinieslo upokojenie situácie, pretože línia frontu sa stabilizovala v bezprostrednom susedstve dnešného Bardejovského a Svidníckeho okresu. Bardejov a Svidník sa od polovice decembra 1914 stali dôležitými logistickými centrami v bezprostrednom tyle karpatského frontu, v ktorých sa sústreďovali záložné jednotky a doplnňovacie pochodové prápory, vojenské zásoby a materiál, poľné lazarety, ako aj tranzitné zhromaždiská zajatcov. Každodenný život v prifrontovej zóne zachytáva kronika 1. honvédskeho husárskeho pluku⁷, ktorého príslušníci sa na konci decembra 1914 pohybovali v priestore Duklianskeho priesmyku:

„23. december 1914. Náš pluk spolu s guľometným oddielom je dislokovaný v mestečku Dukla na haličskej strane hranice. Vyčlenené eskadróny sa nachádzajú v blízkosti prvej línie. Celý deň prší, fúka studený vietor a všade je more blata. K pluku sa pripojil poručík Miltiades, ktorý sa po vyliečení vrátil na front. Naopak, kvôli ochoreniu nás opustil kapitán Rakovský, ktorý bol odoslaný do lazaretu v Medzilaborciach.

24. december 1914. Mestečko Dukla je po celý deň vystavené nepriateľskej delostreleckej paľbe. Každú štvrtihodinu naň dopadá niekoľko delostreleckých granátov. Príslušníci pluku si Vianočné sviatky pripomenuli individuálne - zapálením sviečok. Každý myslel na svojich blízkych, ktorých zanechal doma. Žiadne oslavy sa nekonali, hoci by nebol problém zadovážiť si vianočné stromčeky. Všade okolo nás sa totiž rozprestierajú smrekové a borovicové lesy. Nemáme núdzu ani

Dôstojníci 1. honvédskeho husárskeho pluku na železničnej stanici v Bardejove v decembri 1914.

⁶ PILISI, Lajos: *A Kárpáti Harcokból*. Budapest: Athenaeum, 1915.

⁷ Budapešť 1. honvéd huszárezred. Doplnňovací obvod – Budapešť a okolie. Národnostné zloženie pluku v roku 1914: 91% Maďari, 9% ostatné národnosti monarchie. Na konci decembra 1914 bol 1. honvédske husársky pluk 5. honvédskej jazdeckej divízie podriadený III. armádnemu zboru 3. armády.

o darčeky. Tie pravidelne a v hojnom počte dostávame od Rusov v podobe explodujúcich šrapnelov a vybuchujúcich delostreleckých granátov.

25. december 1914. Pluk opúšťa mestečko Dukla a presúva sa na juh do obce Trzciana. Celý deň je pochmúrne počasie, niekoľkokrát prší.

26. december 1914. Presun pluku pokračuje ďalej smerom na Dukliansky priesmyk. Obec Trzciana opúšťame o 6. hodine ráno, o 8. hodine prekračujeme hranicu medzi Haličou a Uhorskom a na poludnie o 12. hodine prichádzame do mestečka Svidník. Po zotmení o 18. hodine sa k pluku pripájajú aj vyčlenené eskadrony a v plnej zostave sa presúvame zo Svidníka do obce Hrabovčák, kde nocujeme.

27. december 1914. Ráno o 8. hodine pluk vyráža na pochod z Hrabovčáka a cez Svidník a obec Nižná Polianka prichádza o 15. hodine do mestečka Zborov. Celý deň husto prší, podvečer začína snežiť.

28. december 1914. V priebehu noci husto snežilo a ráno sa Zborov a okolitá krajina nachádzajú pod bielym príkrovom čerstvého snehu. Pluk ostáva v mestečku a naši husári aj so svojimi koňmi oddychujú. Výnimku predstavuje nadporučík Elek, ktorý spolu s 50 jazdcami dostal za úlohu preskúmať priechodnosť cesty Zborov – Stebník – Blechnarka – Wysowa Zdroj – Hanczowa. Na pochod vyrazili už o 6. hodine ráno. Popoludní o 14. hodine do Zborova dorazil štáb III. armádneho zboru, ktorý sa však nemal kde usídlieť. Náš pluk preto uvoľnil priestory, v ktorých bol ubytovaný a presunul sa do susednej obce Chmelová.

29. december 1914. Oddych v Chmelovej je využitý na podkutie koní a na opravu výstroje a výzbroje. K tomuto dňu náš pluk disponuje iba 192 bojaschopnými jazdcami a jeho početný stav ani zďaleka nezodpovedá predpísaným tabuľkovým počtom. Množstvo husárov v dôsledku nedostatku proviantu a zlého stravovania trpí žalúdočnými problémami. V dôsledku počasia a presunov máme veľa chorých, ktorí sú nachladení. Plukovník lekár doktor Takács odoslal do lazaretu v Prešove dvoch chorých dôstojníkov – nadporučíka Zenka a poručíka Miskolczyho. V pluku máme aj 49 ťažko chorých koní, ktoré sme dočasne ustajnil v miestnom kostole v Chmelovej. Neskôr popoludní ich pod velením kapitána Hetza odosielame do obce Bardejovská Dlhá Lúka. Tam fassujeme strelivo a náš guľometný oddiel dostáva plný povoz munície. V tento deň sú na základe rozkazu divízneho veliteľstva vyznamenaní za svoje bojové zásluhy traja príslušníci pluku. Práporčík Katona dostáva striebornú medailu za statočnosť I. triedy a desiatnik Mudriš s nosičom ranených Griererom dostávajú striebornú medailu za statočnosť II. triedy.“⁸

Na konci roku 1914 bola celá Európa popretínaná líniami frontov, rozbrázdnená zákopmi a rozdelená nekonečnými radmi prekážok z ostnatého drôtu. Generáli aj politici znepriatelených mocností si po prvých mesiacoch krvavých bojov uvedomili, že namiesto rýchlej a víťaznej vojny uviazli v konflikte, ktorého plamene zachvátili celý svet. Z ich pôvodných sľubov, že víťazstvo dosiahnu skôr ako opadá lístie zo stromov, si radoví vojaci robili už len posmešky. V predvečer vianočných sviatkov v roku 1914 milióny mužov v uniformách rôznych európskych armád stáli

⁸ Kolektív autorov: A M.Kir. *Budapesti 1. Honvédhuszárezred Története 1869 – 1918*, Budapest : Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, 1927.

proti sebe v zablatených a zasnežených zákopoch a spomínali na svoje domovy a svojich blízkych. V tejto atmosfére sa odohrala bezprecedentná udalosť v histórii totálnych vojen 20. storočia, keď na mnohých miestach Západného frontu došlo k spontánnemu brataniu vojakov znepriatelených strán. Tento unikátny jav sa v takomto veľkom rozsahu už nikdy potom neopakoval a do európskej vojenskej histórie vstúpil ako „Vianočné prímérie 1914“.

Na Východnom fronte však k ničomu podobnému nedošlo. Dôvod bol jednoduchý – znepriatelené strany, na rozdiel od Britov, Francúzov a Nemcov, neoslavovali Vianoce v rovnakom čase. Zatiaľ čo v Rakúsko-Uhorsku a Nemecku sa riadili gregoriánskym kalendárom, v Rusku platil juliánsky kalendár, medzi ktorými bol rozdiel trinástich dní. V dôsledku toho na Východnom fronte prebiehali boje aj 24. – 25. decembra 1914 počas vianočných sviatkov podľa gregoriánskeho kalendára, tak aj 6. – 7. januára 1915 počas vianočných sviatkov podľa juliánskeho kalendára. V tomto období sa línia frontu dotýkala územia súčasnej Slovenskej republiky a prebiehala popri hlavnom hrebeni Karpát od sedla Dujava severne od Zborova cez Duklianský priesmyk až k Lupkovskému priesmyku. V zamrznutých zákopoch na zaviatych výšiniach a uprostred zasnežených karpatských lesov stáli proti sebe desiatky tisíc rakúsko-uhorských a ruských vojakov. Počas svojich vianočných sviatkov dúfali, že nájdu aspoň chvíľu pokoja, ale neúprosná realita vojny bola iná...

Do dnešných dní sa dochovalo niekoľko spomienok na udalosti z prelomu rokov 1914 a 1915, ktoré sa odohrali na fronte v Karpatoch. Patrí k nim reportáž rakúsko-uhorského vojnového korešpondenta Z. Franya, ktorý Vianoce strávil v priestore súčasných slovensko-poľských hraníc na pomedzí medzilaboreckého a svidnického okresu. Podľa jeho svedectva boli rakúsko-uhorské postavenia 24. decembra 1914 vytavené intenzívnej palbe protivníka, pretože pre ruské jednotky to bol všedný frontový deň. Rakúsko-uhorskí veliaci dôstojníci sa rozhodli odplatiť rovnakou mincou a na ruské Vianoce 6. januára 1915 pripravili prepad nepriateľských pozícií: *„Na veliteľstvo pluku pricválali dvaja jazdci zo štábu divízie, ktorí priniesli písomný rozkaz generála Birkenhaina.⁹ Náš plukovník s napätím otvoril obálku a očami prebehol text. Usmial sa a povedal – zajtra sú ruské Vianoce. Na štábe mali výborný nápad, revanšujeme sa im za naše pokazené Vianoce a dnes o polnoci ich napadneme. Nebude to však obyčajný útok, ale prepadová akcia, ktorú v nepriateľskom tyle uskutoční päť samostatných skupín. Vyberte dobrovoľníkov v poddôstojníckych hodnostiach, ktorých povedú piati dôstojníci. Tieto skupiny dnes po zotmení preniknú za líniu frontu a prepadnú päť dedín, v ktorých sú ubytované protivníkov zložky a kde sa na-*

Rakúsko-uhorskí pešiaci v obrannom postavení. Karpatský front, zima 1915.

⁹ Generálporučík Julius von Birkenhain v zime 1914/1915 velil 34. pešej divízii X. armádneho zboru 3. armády.

chádzajú jeho zásobovacie oddiely. Každý skupine bude pridelený jeden ženista, ktorý prenikne na okraj dediny a jeden z domov vyhodí do vzduchu. Ostatní príslušníci prepadovej skupiny po tomto signále zahájajú na dedinu paľbu z pušiek a trúbením na poľnicu budú imitovať rozsiahly útok. Naším cieľom je presne o polnoci vyvolať v nepriateľskom tyle čo najväčší zmätok.

Po oboznámení sa s rozkazom sme zvyšok dňa strávili prípravou akcie a o ôsmej hodine večer sa moja skupina presunula do dediny na našej strane frontu. Tam nám bol pridelený civilný sprievodca – miestny mládenec, ktorý vyrástol v tunajších vrchoch a terén poznal ako svoju dlaň. Len miestny pastier, drevorubač alebo pytlík nás mohol previesť cez vrchy a lesy do nepriateľského tylu tak, aby sme obišli postavenia protivníka a vyhli sa jeho hliadkam. V hlbokej tme nám vojenské mapy boli nanič a tak sme sledovali mladíka, ktorý mal v rukách naše životy. Cez zasnežený les a strmé svahy výšin nás viedol k cieľu a šikovne využíval možnosti, ktoré terén poskytoval na skrytie nášho pohybu.

Počas namáhavého pochodu som stratil predstavu o čase a mojou jedinou myšlienkou bolo, aby sme k určenej dedine dorazili včas. Blížila sa polnoc, keď sprievodca zastal a rukou ukázal na blikajúce svetlá pod nami – to je vaša dedina. Veliaci dôstojník našej skupiny si zavolať ženistu a spýtal sa ho – všetko je v poriadku? Trhavina a zápalnice sú pripravené? Po kladnej odpovedi ženistovi nariadil, aby spolu s našim sprievodcom prenikol na okraj dediny a vyhodil do vzduchu jeden z domov. Potom ho mal mládenec odvieť naspäť na našu stranu frontu. My sme sa po uskutočnení prepadu mali vracieť sami po trase, ktorou sme prišli.

Ženista so sprievodcom sa pohli k blikajúcim svetlám a za pár sekúnd sa rozplynuli v čiernej tme. My sme zaujali palebné pozície a s napätím čakali, čo sa bude diať. Opäť som stratil predstavu o čase. Uplynula hodina či dve?

Ruská delostrelecká pozorovateľňa. Karpatský front, zima 1915.

Alebo uplynulo iba pár minút? Neodvážil som sa ani pohnúť, aby som vybral z vrečka hodinky. Zrazu sa objavil silný záblesk a po ňom hromová rana, ako keby sa zem otvárala. Nebo ožiaril odraz explózie a dolinou sa ako víchrice niesla tlaková vlna výbuchu a strašný rachot. Podarilo sa - vykrikoval náš veliteľ a zahájil paľbu z pušky. Všetci sme nasledovali jeho príklad a každý z nás vystrieľal niekoľko zásobníkov. Do toho sa ozýval rev poľnice, do ktorej náš trubač trúbil ako mu plúca stačili.

Tento diabolský koncert trval štvrt' hodiny. Po vypálení poslednej salvy poľnica posledný-

krát zatrúbila do útoku a potom sa rozhostilo hrobové ticho. Zo susedných dolín k nám doliehala ozvena paľby. Útok ďalších prepadových skupín sa tiež vydaril. Pri odchode sa môj pohľad naposledy obrátil k nášmu cieľu. Z dediny pod nami bolo počuť dupot behajúcich nôh a výkriky. Zamrazilo ma pomyslenie, že vojaci pod nami práve oslavovali Vianoce a spievali vianočné koledy, rovnako ako my pred dvoma týždňami...¹⁰

Vojaci po oboch stranách frontu nemali veľa príležitosti osláviť Vianoce a aspoň na chvíľu si pripomenúť atmosféru sviatkov pokoja a mieru. Väčšie šťastie mali ich veliaci dôstojníci, ktorí sa nachádzali hlbšie v tyle. V Bardejove sa od polovice decembra 1914 do konca januára 1915 nachádzalo veliteľstvo rakúsko-uhorskej 3. armády, ktorá držala karpatský front na úseku dnešných slovensko-poľských hraníc. Veliteľ tejto armády generál pechoty Svetozár Borojevič a jeho štáb oslávili Vianoce v priestoroch svojho veliteľstva, ktoré sa nachádzalo v bardejovskom hoteli „Hungária“ (po vzniku Československa premenovaný na hotel „Republika“). V článku riaditeľa Šarišského múzea F. Guteka, ktorý bol zverejnený v Bardejovských novostiach sa uvádza: „Generál Svetozár Borojevič bol počas 44 dní svojho bardejovského pobytu ubytovaný, podobne ako predtým ruský generál Brusilov, na rímskokatolíckej fare. Počas Vianoc pripravilo rakúsko-uhorské vojenské veliteľstvo vo veľkej dvorane hotela Hungária vianočnú slávnosť. Na slávnosti zaspieval príležitostný spevácky zbor s veľkým nadšením krásnu melódiu *Stille Nacht, heilige Nacht* (Tichá noc, svätá noc). Zhromaždená spoločnosť sa dobre zabávala, a to i napriek tomu, že zvonku, z niekoľkokilometrovej diaľky, bolo počuť silnú delostreleckú kanonádu, od ktorej rinčali všetky okná slávnostnej dvorany. Delá neodbytné pripomínali, že mesto Bardejov práve prežíva v rámci tejto vojny svoje najkritickejšie dni. Vo dvorane, pod skvelo ozdobeným obrovským vianočným stromom stál Betlehem, skupina akvarelových postáv v drevenej skrinke s rozmermi 108 x 82 x 38 cm, ktorú namaloval Richard Assmann, umelecký maliar a ilustrátor nemeckého obrázkového časopisu *Leipziger Illustrierte Zeitung*. Tento tzv. Borojevičov Betlehem sa neskôr dostal do Šarišského múzea prostredníctvom bardejovského rímskokatolíckeho farára a zároveň správcu múzea, Gejzu Žebráckeho, ktorému ho daroval generál Borojevič pri svojom odchode z Bardejova. Betlehem sa stal známym z početnej literatúry o svetovej vojne a dnes predstavuje v zbierkovom fonde Šarišského múzea jeden z najvýznamnejších exponátov obdobia 1. svetovej vojny. Od pamätných Vianoc 1914 a spomínanej slávnosti s Betlehemom sa datuje zrod vzájomnej úcty a zdá sa, že aj úprímného priateľstva generála Borojeviča a bardejovského rímskokatolíckeho farára Gejzu Žebráckeho. Dokumentujú to tri korešpondenčné karty, zachované v Šarišskom múzeu, ktoré poslal generál Borojevič do Bardejova koncom roku 1915, v roku 1917 a v októbri 1918.“¹¹

Vianoce roku 1914 v Karpatoch neboli sviatkami pokoja a lásky ani pre jednu z bojujúcich strán. Vojnové udalosti, ktoré zasiahli územie dnešného Slovenska na sklonku tohto roka však boli iba predzvesťou apokalypsy, ktorá tento región mala zasiahnuť hneď v prvých mesiacoch nasledujúceho roka. V priebehu ja-

¹⁰ FRANYO, Zoltán: *A Kárpáti Harcokróli*. Budapest : Athenaeum, 1918.

¹¹ GUTEK, František: Bardejovský Betlehem z roku 1914. Dostupné na WWW: <<http://www.muzeumbardejov.sk/vystavy/betlehem.htm>>.

nuára 1915 rakúsko-uhorské velenie prisúvalo posily a v mestách a dedinách nachádzajúcich sa na ceste vedúcej k Duklianskemu priesmyku sústreďovalo zálohy a vojenský materiál. Jeho cieľom bolo zahájiť ofenzívu, ktorá by deblokovala obklúčený fortifikačný komplex Przemysl v Haliči. Rovnako postupovalo aj ruské velenie, ktoré plánovalo Dukliansky priesmyk využiť pre svoju ofenzívu do vnútrozemia habsburskej monarchie.

Ako prvé prešli 23. januára 1915 do útoku rakúsko-uhorské vojská, ktoré sa pokúšali v ťažkých bojoch a za zložitých klimatických podmienok karpatskej zimy prelomiť ruskú obranu v Duklianskom priesmyku. Jednotky VII. armádneho zboru generál jazdectva arcikniežaťa Jozefa von Habsburg však nezaznamenali úspech a už 27. januára 1915 museli čeliť ruskej ofenzíve. Z postavení okolo Duklianskeho priesmyku vyrazili do útoku jednotky XII. armádneho zboru generálporučika L. V. Leša. V priebehu 28. – 29. januára 1915 ruské vojská prekonali rakúsko-uhorskú obranu a prenikli na južnú stranu Karpát. Svoj hlavný úder smerovali popri hlavnej ceste na Svidník a podporné úderý viedli aj po vedľajších komunikáciách. Jeden z týchto ruských podporných úderov bol vedený z Bodružale cez Miroľu a Pstrinú na Staškovce a Makovce. Rakúsko-uhorské velenie do tohto priestoru vyslalo svoju mobilnú zálohu, ktorou bol 7. husársky pluk.¹²

V tejto fáze vojny už bola jazda nasadzovaná na bojisku v role pechoty a svoje kone využívala iba na rýchly presun z jedného úseku frontu na druhý, respektíve na presun k ohrozeným úsekom a k miestam nepriateľského prielomu. Kronika 7. husárskeho pluku prináša autentické svedectvo o bojovom nasadení husárov uprostred karpatských vrchov a zasnežených lesov počas treskúcich mrazov vrcholiacej zimy:

„28. január 1915. Náš pluk vyrazil na pochod z obce Bukovce a cez Staškovce sa popoludní presunul do obce Miroľa. Tam sme prešli pod velenie generálmajora Ruiza, ktorého bojová skupina mala za úlohu udržať sedlo „Rozdiľa“, cez ktoré viedla cesta z Bodružale do Mirole.

29. január 1915. Na prieskum bola vyslaná jedna eskadróna, ktorá sa popoludní vrátila na naše pozície s hlásením, že v priestore obcí Bodružal a Príkra sa sústreďujú ruské jednotky v odhadovanej sile dvoch peších plukov. Čoskoro sme z našich zákopov na sedle „Rozdiľa“ už voľným okom videli, ako sa dolinou približujú početné skupiny ruských vojakov, ktorých začalo ostreľovať naše delostrelectvo. Krátko nato dorazili do postavení nášho pluku dve roty pešiakov pod velením majora Zeissa. Jedna rota sa rozmiestnila ako posila v našich zákopoch a druhá rota ostala ako záloha dole v Miroli. Chápali sme, že nás čaká ťažký boj.

30. január 1915. V skorých ranných hodinách predsunuté hliadky hlásili, že nepriateľ zahájil postup z Bodružale smerom k výšine „Vovči Verch“ (kóta 611). Útok Rusov smeroval proti susednej jednotke umiestnenej na našom ľavom krídle a po intenzívnom boji sa protivníkovi podarilo obsadiť pozície na vrchole výšiny. Jedna ruská rota odtiaľ zaútočila na ľavé krídlo pluku, ale bola odrazená. Naše delostrelectvo poskytovalo palebnú podporu a ostreľovalo nielen ruské jednotky v prednej línii, ale aj širšie okolie Bodružale.

¹² Husarenregiment Wilhelm II. Deutscher Kaiser und König von Preussen Nr.7. Dopliňovací obvod – Budapešť a okolie. Národnostné zloženie pluku v roku 1914: 98% Maďari, 2% ostatné národnosti monarchie. Na prelome januára a februára 1915 bol 7. husársky pluk 1. jazdeckej divízie podriadený VII. armádnemu zboru 3. armády.

31. január 1915. V noci dorazila do pozícií pluku skupina ženistov pod veľkým nadporučíka Pechyho a pod príkrovom tmy položila pred našimi zákopmi päť mínových polí. Pred svitaním o 6. hodine ráno zahájili Rusi čelný úder na postavenia pluku v sedle „Rozdiľa“ a ich útok podporovala guľometná paľba z výšiny „Vovči Verch“. Naši husári odolávali ich tlaku, ale predpoludním okolo 10. hodiny sa taktická situácia na bojisku zhoršila. Protivníkovi sa podarilo rozvinúť včerajší úspech na úseku nášho ľavého suseda a Rusi dobyli obec Kožuchovce, ktorá sa nachádzala vo vedľajšej doline. Odtiaľ začali ruskí vojaci obchvacovať ľavé krídlo pluku. Krátko popoludní došlo hlásenie, že aj náš pravý sused bol nútený pod silným nepriateľským tlakom ustúpiť a vyprázdniť obec Suchá ležiacu v ďalšej doline. V dôsledku toho sa pozícia nášho pluku v sedle „Rozdiľa“ stala neudržateľnou, čo pochopil aj štáb generálmajora Ruiza a nariadil nám ústup.

Taktická schéma pozícií 7. husárskeho pluku 29. – 31. januára 1915 medzi obcami Miroľa (Mérfalva) a Bodružal (Rózsadomb).

Vykonanie tohto rozkazu však narážalo na mnohé úskalia. Najväčší problém predstavoval meter hlboký sneh, ktorý veľmi sťažoval a spomaľoval náš pohyb. Na odpútanie od nepriateľa sme potrebovali získať čas, aby sa husári po opustení zákopov stiahli dole do obce Miroľa a mohli ustúpiť. Naši guľometníci preto ako jediní ostali v zákopoch a svojou paľbou kryli ústup svojich spolubojovníkov. Vďaka ich obetavej pomoci sa nám podarilo odpútať od nepriateľa, avšak prišli sme o všetky guľomety. Medzi Miroľou a Pstrinou sme ako zadný voj zanechali kapitána Waldbotta aj so 49 husármi. Títo muži napriek treskúcim mrazom, fyzickej únave a hladu neklesali na duchu a zachovali si bojové odhodlanie. Po zvyšok dňa kryli náš ústup k obci Staškovce a odrazili predné hliadky Rusov, ktoré nás prenasledovali. Do krajnosti vyčerpaní vojaci bojovali skutočne hrdinsky a umožnili, aby náš pluk zaujal nové obranné pozície pripravené ženistami pri Staškovciach. V nočných hodinách sa k pluku pripojilo ďalších okolo 30 husárov, ktorí počas ústupu zaostali. Boli medzi nimi aj poddôstojníci Hevér a Százsik, ktorí okolo seba sústredili oneskorencov a v skupinách sa s veľkou námahou a rizikom dostali pomedzi postupujúce ruské jednotky k svojmu materskému pluku.

Príslušníci nášho pluku počas ťažkých bojov o sedlo „Rozdiľa“ podali vynikajúci výkon. Bojovali proti veľkej nepriateľskej presile, v zložitom teréne a v 18 stupňovom mraze. Ustúpili až pod hrozbou obklúčenia a úplnej likvidácie. Husári predviedli ukážku príkladného hrdinstva a náš pluk utrpel vysoké straty. Traja dôstojníci boli po boji nezvestní a jeden utrpel zranenia. Išlo o práporčíka Szaboa, ktorý kvôli poraneniu zaostal pri ústupe, ale nakoniec sa mu podarilo prebiť z ruského obklúčenia k našim novým pozíciám. Neskôr sme

sa dozvedeli aj o osude nezvestných dôstojníkov – kapitán barón Fiath padol a nadporučíci Zsilinský a Perczel boli zajatí.

1. február 1915. Podvečer bol náš pluk pri Staškovciach vystriedaný pešími jednotkami a stiahnutý z prvej línie. Husári sa po ceste zasypanej hlbokým snehom presunuli do obce Havaj.“¹³

Krvavé boje v zalesnenom a zasneženom teréne karpatských vrchov pokračovali ešte celý prvý februárový týždeň. Do 5. februára 1915 ruské vojská postúpili k Svidníku, ktorý obsadili. Po veľkých stratách na oboch stranách sa inercia ruského útoku vyčerpala a rakúsko-uhorským jednotkám VII. armádneho zboru generála jazdeckta arcikniežaťa Jozefa von Habsburg sa podarilo stabilizovať front južne od Svidníka. Vo veľkej miere k tomu prispel aj príchod posil, kedy rakúsko-uhorské najvyššie velenie do tohto priestoru prisunulo XVII. armádny zbor generála pechoty Karla Křitka. Jednotky tohto zboru zaujali pozície na výšinách na južnom brehu rieky Ondava na línii vedúcej od obce Stročin až po obec Vyšný Orlík.

Nadväzovali na ne pozície III. armádneho zboru generála pechoty Emila Coleusa, ktoré viedli od obce Nižný Mirošov k Nižnej Polianke a odtiaľ pokračovali po hlavnom hrebene Karpát až k sedlu Dujava severne od Zborova. Tieto tri armádne zbory (spolu s X. armádnym zborom generálporučíka Josefa Krautwalda, ktorý operoval v priestore Medzilaboriec) boli súčasťou rakúsko-uhorskej 3. armády generála pechoty S. Borojeviča. Na tejto armáde ležala hlavná ťarcha bojov na slovenskom úseku karpatského frontu a jej veliteľ musel plniť nekompromisný rozkaz najvyššieho velenia – za žiadnu cenu nedopustiť prielom ruských vojsk do vnútrozemia monarchie. Jeho protivníkom bol veliteľ ruskej 3. armády generál pechoty Radko Dmitriev, ktorý vo februári 1915 prevzal kontrolu nad všetkými ruskými vojskami operujúcimi na slovenskom úseku karpatského frontu. Veliteľ 8. armády generál jazdeckta A. A. Brusilov odovzdal pod velenie generála R. Dmitrieva XII. armádny zbor generálporučíka L. V. Leša, ktorý spolu s XXIV. armádnym zborom generálporučíka Afanasia Andrejeviča Curikova predstavoval tie sily ruskej 3. armády, ktoré boli nasadené na línii Svidník - horný tok Ondavy – sedlo Dujava severne od Zborova.

Pohľad zo zákopov 3. pešieho pluku Landwehru na obec Nižná Polianka, február 1915.

Zatiaľ čo postup XII. armádneho zboru sa po obsadení Svidníka vyčerpala, XXIV. armádny zbor útočil ďalej na Bardejov. Po dobytí sedla medzi obcami Ozena a Nižná Polianka na dnešnej poľsko-slovenskej hranici sa ruské jednotky pokúsili preraziť na juhozápad k Zborovu. V ceste im stála výšina Kaštielik (kóta 648) južne od Nižnej Polianky, ktorá predstavovala kľúč k celej rakúsko-uhorskej obrane na tomto úseku frontu. O jej ovládnutie sa rozpútali zúrivé boje, počas

¹³ Kolektív autorov: Cs. és Kir. 7. Huszárezred Hadi Emmlekkonyve, Budapest: Grill Károly Konykiadóvállalata, 1923.

ktorých výšina prechádzala z rúk do rúk. Priamymi aktérmi týchto bojov boli príslušníci 3. pešieho pluku Landwehru¹⁴ a ich nasadenie opísal rakúsko-uhorský vojnový korešpondent Hugo Schulz v reportáži, ktorá bola publikovaná 20. februára 1915:

„Ťažké boje pri Nižnej Polianke na výšine „Kaštielik“ mi v rozhovore priblížil generálmajor Zahradniczek.¹⁵ Podľa jeho slov pred svitaním 4. februára okolo 4. hodiny naše predsunuté hliadky zaregistrovali, že v ruských pozíciách sa niečo pripravuje. Keď začalo vychádzať slnko, Rusi okolo 6. hodiny ráno zahájili útok. Proti nám postupovala celá 48. pešia divízia zložená zo štyroch peších plukov.¹⁶ V prvej línii boli nasadené tri pluky a štvrtý ostal v zálohe, aby sa neskôr vo vhodnej chvíli zapojil do boja a rozvinul plánovaný ruský prielom našej obrany. Na úseku mojej brigády proti našim siedmim práporom útočilo šesťnásť ruských práporov. Paľba našich guľometov a pechoty mala v radoch nepriateľa hrozny účinok, ale ten napriek tomu postupoval ďalej vďaka svojej početnej prevahe. Ťažisko nepriateľského úderu smerovalo na pozície 3. pešieho pluku Landwehru a jeho tri prápory sa už o 7.30 ráno museli brániť tlaku ôsmich ruských práporov. Napriek tvrdému a odhodlanému odporu boli vojaci tohto pluku vytlačení zo svojich zákopov na výšine „Kaštielik“. Neustúpili však ďaleko a zaľahli na protiláhlom zalesnenom svahu výšiny iba 80 metrov pod svojimi pôvodnými postaveniami. Ich bojový duch ostal nezlomený a Štajerčania sa odvážne pustili do protiútokov. V kritickom momente boja dorazili na ich úsek posily od susedných plukov, ktoré priklonili vážky víťazstva na našu stranu. Napriek tomu, že protivník mal ešte stále dvojnásobnú prevahu, nevydržal koordinovaný úder odhodlaných Štajerčanov a ich susedov. V zákopoch došlo k zúrivým zápasom z blízka na bodáky, ktoré rozhodli o výsledku boja. Nepriateľ, ktorý doposiaľ nebral ohľad na vlastné straty, zakolísal pod našim náporom a v neporiadku začal ustupovať do svojich východiskových pozícií.

Štajerčanom z 3. pešieho pluku Landwehru sa po znovudobytí ich zákopov otvoril strašný pohľad na predpolie. Pred ich pozíciami ležali v hlbokom snehu stovky padlých ruských vojakov, ktoré vyzerali ako čierne škvrny na zakrvavenom bielom plátne. Po boji bolo v úseku pluku zozbiera-

Pohľad z výšiny Kaštielik, február 1915. Pred pozíciami 3. pešieho pluku Landwehru ležia padlí vojaci.

¹⁴ K.K. Landwehr-Infanterieregiment Graz Nr.3 Doplnovací obvod – Graz v dnešnom Rakúsku a Maribor v dnešnom Slovinsku. Národnostné zloženie pluku v roku 1914: 94 % Rakúšanania, 6 % ostatné národnosti monarchie. Vo februári 1915 bol 3. peší pluk Landwehru 22. pešej divízie Landwehru podriadený III. armádnemu zboru 3. armády.

¹⁵ Generálmajor Zahradniczek v tomto čase velil 44. pešej brigáde Landwehru, ktorá bola súčasťou 22. pešej divízie Landwehru (III. armádný zbor 3. armády). Tejtó brigáde bol v januári – februári 1915 dočasne podriadený aj 3. peší pluk Landwehru.

¹⁶ Veliteľom ruskej 48. pešej divízie bol generálmajor Lavr Georgijevič Kornilov, neskorší vrchný veliteľ ruských vojsk (1917) a jeden z organizátorov a vodcov biologvardejského hnutia (1918) bojujúceho proti Leninovmu režimu.

ných a pochovaných 653 Rusov. Ďalších okolo 400 Rusov bolo zozbieraných a pochovaných na úsekoch susedných útvarov. Podľa neskorších výpovedí zajatcov, najväčšie straty utrpela 11. rota ruského 191. pešieho pluku, z ktorej sa do východiskových postavení vrátilo iba šesť nezranených vojakov. V boji 4. februára sme zajali 5 dôstojníkov a 732 ruských vojakov. Ak k týmto počtom prirátame viac ako 1 000 padlých a približne 3 000 ranených, celkové straty ruskej 48. pešej divízie dosiahli úroveň 5 000 mužov.“¹⁷

Frontový korešpondent H. Schulz svoju reportáž napísal podľa všetkých pravidiel vojnovej propagandy, keď zmanipuloval údaje o ruských stratách a ani jedným slovom sa nezmienil o stratách vlastných vojsk. Použil obľúbený novinársky trik, keď všetky straty ruskej 48. pešej divízie v boji proti rakúsko-uhorskej 22. pešej divízii Landwehru pripísal na účet iba jednej z jej dvoch brigád. Dochovalo sa však hlásenie generálmajora Zahradniczka, veliteľa 44. pešej brigády Landwehru, v ktorom sú explicitne uvedené protivníkov a vlastné straty na frontovom úseku jeho jednotky:

„V dňoch 3. a 4. februára 1915 na pozície 44. pešej brigády Landwehru útočili tri zo štyroch plukov ruskej 48. pešej divízie. Ťažisko ich úderu smerovalo na postavenia 3. pešieho pluku Landwehru, proti ktorému útočili štyri prápory ruského 192. pešieho pluku a dva prápory ruského 189. pešieho pluku. Nepriateľ proti 2 100 vojakom štajerského pluku nasadil okolo 5 000 svojich vojakov. Títo dosiahli prvotný úspech a dobili zákopy pluku na výšine „Kaštielik“, avšak náš protiútok ich vytlačil a spôsobil im ťažké straty. Štajerský 3. peší pluk Landwehru za podpory vyčlenených rôt susedného 27. pešieho pluku Landwehru¹⁸ dobyl svoje stratené pozície a donútil protivníka k ústupu.

Štajerčania v predpolí, ako aj v okolí svojich zákopov napočítali okolo 400 padlých Rusov a ďalších 294 Rusov zajali. Z bojiska bolo zozbieraných ako koristiť 459 ruských pušiek spolu s 9 000 nábojmi. Odhadujeme, že k 700 padlým a zajatým ruským vojakom je potrebné pripočítať približne 800 vojakov, ktorí utrpeli zranenia. Celkové straty nepriateľa na úseku 3. pešieho pluku Landwehru tak dosiahli okolo 1500 mužov. Štajerčania prišli o 9 dôstojníkov a 603

Ruskí delostrelci v palebnom postavení. Východný front 1914/1915.

vojakov, takže za svoj úspech zaplatili stratou skoro jednej tretiny príslušníkov pluku. V bojoch 3. a 4. februára 1915 na výšine „Kaštielik“ padol nadporučík Morak, 3 práporčíci a 103 vojakov. Jeden dôstojník a 173 vojakov sú evidovaní ako nezvestní, pričom väčšina z nich bola zajatá Rusmi. Ďalší 3 dôstojníci, 1 práporčík a 327 vojakov utrpelo zranenia.“¹⁹

¹⁷ Hermann Strohschneider (editor): *Das Schützenregiment Graz Nr.3 und der Steirische Landsturm in Weltkrieg 1914 – 1918* (Band I), Graz 1931.

¹⁸ K.K. Landwehr-Infanterieregiment Laibach Nr.27. Doplňovací obvod – Ljubljana v dnešnom Slovinsku a Trieste v dnešnom Taliansku. Národnostné zloženie pluku v roku 1914: 86 % Slovinci, 14 % ostatné národnosti monarchie. Vo februári 1915 bol 27. peší pluk Landwehru 22. pešej divízie Landwehru podriadený III. armádnemu zboru 3. armády.

¹⁹ Ibid. 17.

Po bojoch na začiatku februára 1915 sa ruská ofenzíva vyčerpala a došlo k stabilizácii frontu na línii Svidník - horný tok Ondavy – sedlo Dujava severne od Zborova. Mesto Bardejov sa ocitlo v bezprostrednom operačnom tyle rakúsko-uhorských vojsk ako dôležité logistické centrum, v ktorom končila železnica vedúca z vnútrozemia monarchie. Rovnako veľký význam mal aj Svidník, ktorý sa zasa ocitol v bezprostrednom operačnom tyle ruských vojsk. Vo Svidníku sa sústreďovali zásoby prevážané povozmi cez Karpaty po cestnej komunikácii vedúcej Duklianskym priesmykom. V oboch mestách boli umiestnené poľné ošetrovne, etapné sklady a ďalšie tylové vojenské zariadenia. Domy miestnych obyvateľov boli využívané na oddych vojakov stiahnutých z prednej línie v rámci pravidelných rotácií útvarov.

V období od začiatku februára do druhej polovice marca 1915 bol frontový úsek VII., XVII. a III. rakúsko-uhorských armádnych zborov a ruských XII. a XXIV. armádnych zborov relatívne stabilný. Situácia na fronte rakúsko-uhorskej 3. armády generála pechoty S. Borojeviča a ruskej 3. armády generála pechoty R. Dmitrieva v Karpatoch nadobudla charakter zákopovej vojny. Bojová činnosť bola vedená najmä delostrelectvom a menšími pešími útvarmi, ktoré vykonávali prieskum bojom a prepady protivníkových postavení. Príležitostne dochádzalo k väčším útokom, ktoré však mali len obmedzené taktické ciele a ich úlohou bolo pútať a vyčerpávať protivníkovu silu. Zákopová vojna na karpatskom fronte mala svoje špecifiká, ktoré spôsoboval tunajší kopcovitý a zalesnený terén. V zimných podmienkach bol iba ťažko priechodný a frontové úseky s ucelenými líniami zákopov sa striedali s úsekmi, v ktorých sa nachádzali iba poľné hliadky.

Rakúsko-uhorská línia frontu vo februári 1915 medzi Svidníkom (Felsővízköz) a sedlom Dujava (južne Koniecna).

Relatívny pokoj na fronte sa skončil v druhej polovici marca 1915. Veliteľ Juhozápadného frontu generál delostrelectva Nikolaj Iudovič Ivanov presvedčil ruské Vrchné veliteľstvo (Stavku), aby vojská, ktoré obliehali Przemysl, boli využité

na prelomenie rakúsko-uhorskej obrany v Karpatoch. Táto ofenzíva bola koncipovaná veľmi ambiciózne a jej cieľom bol nielen prienik do nížin karpatskej kotliny, ale aj celkové vyradenie Rakúsko-Uhorska z vojny. Na jar 1915 rakúsko-uhorská armáda pociťovala akútny nedostatok vycvičených záloh a od začiatku vojny utrpela veľmi citelné straty, takže nová ruská ofenzíva predstavovala pre habsburskú monarchiu akútnu hrozbu. Závažnosť tejto hrozby bola o to väčšia, že nemecký spojenc nesplnil svoje predvojnové sľuby a nedokázal za sedem týždňov vyradiť z vojny Francúzsko a presunúť svoje sily proti Rusku. Rakúsko-Uhorsko tak namiesto pôvodne plánovaných siedmich týždňov čelilo ruskej presile už sedem mesiacov a odolnosť jeho armády bola na jar 1915 vystavená najťažšej skúške.

Rozhodujúca ruská ofenzíva na karpatskom fronte začala v noci z 19. na 20. marca 1915. Ruské velenie svoj útok vynikajúco načasovalo, keďže bol zahájený v predvečer kapitulácie rakúsko-uhorského fortifikačného komplexu okolo Przemyslu, ktorý sa po päťmesačnej obrane vzdal 22. marca 1915. Jednotky obliehajúcej armády sa v dôsledku toho uvoľnili a boli okamžite presúvané do Karpát s cieľom posilniť útočiacu ruskú vojská. Ťažisko ich ofenzívy ležalo v údolí Laborca v smere na Humenné a v údolí Ondavy v smere na Stropkov, ale pomocný úder bol zasadený aj v smere na Bardejov. Cez sedlo Dujava severne od Zborova zaútočili jednotky ruskej 49. pešej divízie generálporučíka Michaila Andrejeviča Prjaslova. Táto divízia bola súčasťou XXIV. armádneho zboru generálporučíka A. A. Curikova. Obranu na tomto úseku karpatského frontu držala rakúsko-uhorská 28. pešia divízia generálmajora Alfreda von Hinke. Táto divízia bola súčasťou III. armádneho zboru generála pechoty Emila Colerusa. Charakter týchto bojov približuje kniha A. M. Kručinina, ktorý na základe archívnych dokumentov spracoval históriu ruského 195. pešieho „Aravajského“ pluku²⁰, vrátane jeho nasadenia na fronte v Karpatoch: „Večer 6. marca (19.3.1915 podľa gregoriánskeho kalendára) prišiel rozkaz k rozvinutiu síl pluku a príprave na útok. Jeho začiatok mal byť určený podľa dohodnutého signálu. Na tento signál príslušníci

Rakúsko-uhorskí delostrelci v palebnom postavení. Východný front 1914/1915.

Aravajského pluku čakali dva dni. Protivník si tieto prípravy všimol, na jeho strane začali intenzívne presuny a jeho delostrelectvo viedlo silnú, aj keď nesystematickú paľbu. Signál k útoku bol vydaný na úsvite 9. marca (22.3.1915) a o 06:00 ráno sa prápory pohli vpred. Už za pol hodiny 4. prápor podplukovníka A. S. Riza útočiaci uprostred zostavy pluku obsadil dedinu Vyšná Polianka.²¹

²⁰ Mierová dislokácia v meste Jekaterinburg, Permská gubernia (súčasná Ruská federácia). Pluk bol súčasťou 49. pešej divízie, ktorá bola na jar 1915 podriadená XXIV. armádneho zboru 3. armády.

²¹ V ruských archívnych dokumentoch je názov obce striedavo uvádzaný ako „Felzopogani“ a „Verchňaja Poljanka“. Je to spôsobené tým, že dobový úradný názov obce „Felsopagony“ bol v maďarčine a takto figuroval na vojenských mapách. Miestne rusínske obyvateľstvo však svoju obec nazývalo „Verchna Polanka“ a postupom času tento názov prevzali aj ruskí štábní dôstojníci. Dôsledkom toho bolo striedavé používanie ruskej transkripcie úradného aj miestneho názvu obcí na uhorskej strane Karpát, čo je typické pre všetky ruské dokumenty.

Rakúšania však viedli silnú paľbu a roty utrpeli straty. Vo Vyšnej Polianke sa prieskumníkom podarilo získať jedného zajatca. Išlo o Henricha Unterperga, vojaka 2. čaty 4. roty 27. pešieho pluku. Podľa výpovede zajatca bol jeho pluk nedávno doplnený a jeho rota mala 200 vojakov. Vpravo od postavenia jeho pluku sa nachádzal 3. pluk Landsturmu²² a vľavo 47. peší pluk rakúsko-uhorskej 28. pešej divízie.

Postup 1. a 3. práporu Aravajského pluku sa však stretol so silným odporom a ich vojaci pod intenzívnou paľbou zaľahli v doline pozdĺž riečky Ondava a v dedine Ondavka. Taktiež od susedných jednotiek začali prichádzať hlásenia o neúspešných útokoch a večer veliteľ divízie vydal rozkaz k ústupu do východiskových postavení. Na dosiahnutých pozíciách nechali príslušníci Aravajského pluku len poľné stráže a stiahli sa, aby pripravili nový útok. Spomedzi poľných stráží sa vyznamenala skupina prieskumníkov pod velením práporčíka N. M. Romanova, ktorá viac ako 24 hodín udržiavala dedinu Vyšná Polianka a svojmu pluku tým zabezpečila vhodné východisko pre nový útok.

3. prápor bol stiahnutý z prednej línie a na jeho miesto bol presunutý 2. prápor podplukovníka A. A. Dmitrijeva. Na ľavom krídle pluku boli rozmiestnené 7. rota kapitána I. N. Dzbanovského a 14. rota štábného kapitána M. S. Tarasoviča, ktorých úlohou bolo udržať dotyk s Očakovským plukom susednej divízie.²³ Dňa 11. marca (24.3.1915) zaútočil Očakovský pluk a spolu s ním 14. rota Aravajského pluku, ktorá v bodákovom útoku obsadila rakúske zákopy. Jej veliteľ, štábný kapitán M. S. Tarasovič bol pri útoku vážne zranený, ale svojmu útvaru velil do konca boja a až potom v sprievode sanitára odišiel do lazaretu.

Dňa 11. marca (24.3.1915) Aravajský pluk obdržal plán nového útoku, ktorého cieľom mala byť zalesnená výšina pri sedle Dujava. 2. prápor podplukovníka A. A. Dmitrijeva mal udržiavať dotyk s Insarským plukom²⁴ a zaútočiť na sedlo Dujava zo severovýchodnej strany. 1. prápor mal z východnej strany predstierať útok na odvedenie pozornosti. Taktiež 4. prápor mal viazať paľbou pred sebou zakopaného protivníka. Začiatok nočného útoku bol určený na 03:00 (25.3.1915). Presne o tomto čase vyrazili roty 2. práporu vpred. Protivník však osvetlil svoje predpolie svetlicami, zahájil silnú paľbu a útok zastavil. V rovnakom čase Rakúšania na paľbu 1. práporu odpovedali len sporadicky, zatiaľ čo na úseku 2. práporu podplukovníka A. A. Dmitrijeva sa ich paľba ďalej stupňovala. Keď to zaregistroval veliteľ 1. práporu podplukovník V. A. Polumordvinov, rozhodol sa využiť vhodnú situáciu a vydal rozkaz k útoku. Roty 1. práporu rýchlym krokom vyrazili vpred, svojim náporom zvalili a polámali prekážky a vtrhli do rakúskych zákopov. Časť nepriateľských vojakov bola zabitá v boji na bodáky a časť utiekla hlbšie do lesa. Pri prečesávaní zákopov a bunkrov príslušníci Aravajského pluku zajali 7 dôstojníkov a okolo 400 vojakov.

2. prápor podplukovníka A. A. Dmitrijeva využil zakolísanie rakúskej obrany, vtrhol do lesa a vytlačil nepriateľa zo zákopov. Tak ako bolo dohodnuté, vojaci po dosiahnutí tohto cieľa začali spievať hymnu „Bože ochraňuj Cára“

²² V skutočnosti išlo o 3. peší pluk Landwehru, o ktorom sa už pisalo v súvislosti s bojnami na výšine „Kaštielik“ vo februári 1915.

²³ Išlo o 190. peší „Očakovský“ pluk 48. pešej divízie, ktorá na jar 1915 podliehala XXIV. armádneho zboru 3. armády.

²⁴ Išlo o 196. peší „Insarský“ pluk 49. pešej divízie, ktorá na jar 1915 podliehala XXIV. armádneho zboru 3. armády.

a postupne sa k nim pridali aj vojaci ostatných práporov, ktoré začali postupovať hlbšie do lesa. Taktiež z pravého krídla, kde útočil susedný Insarský pluk, bolo počuť pokriky „urááá“ a následne spev hymny. Čím ďalej do vnútra lesa vojaci postupovali, tým viac spev slabol. Úspech 1. a 2. práporu využili aj vojaci 3. a 4. práporu Aravajského pluku a postupovali vpred. 4. prápor podplukovníka A. S. Rizo získal okolo 100 zajatcov a ukoristil 7 guľometov Schwarzlose. Na ľavom krídle sa k prenasledovaniu pripojili aj 7. a 14. rota pod spoločným velením kapitána I. N. Dzbanovského a nasledovali 4. prápor.

Ráno 12. marca 1915 (25.3.1915) protivník ustupoval na celom úseku Aravajského pluku. Po ceste smerom na Regetovku v druhom slede pluku postupoval aj jeho štáb, ktorý sa dostal pod paľbu jedného z rakúskych oddielov kryjúcich ústup. Črepinou delostreleckého granátu bol zabitý podporučík S. A. Perepelkin, štábný pomocník adjutanta pluku. Zranenie ruky utrpel aj plukovník A. G. Giberfon-Grejffenfels. Veliteľa pluku evakovali do lazaretu a velenie prevzal podplukovník V. A. Polumordvinov, dovtedajší veliteľ 1. práporu. Prenasledovanie protivníka však pokračovalo ďalej. Práporčík Anisimov s polovicou roty prenikli k dedine Becherov, vytlačili krycí oddiel a svojou paľbou vyvolali medzi ustupujúcimi veľký neporiadok. Vyznamenal sa aj práporčík V. K. Baljasnikov, ktorý s niekoľkými vojakmi postúpil k dedine Chmeľová a uvidel ju preplnenú ustupujúcim konským trénom. Z boku od dediny jeho vojaci zahájili paľbu salvami a protivník v panike začal rýchlo ustupovať po ceste na Zborov.

Po prelome nepriateľských postavení však úspešne začatý útok nebol podporený, pretože v blízkom tyle neboli zálohy, susedné pluky zaostali a bolo s nimi stratené spojenie. Preto o 15:00 podplukovník V. A. Polumordvinov dal pokyn zastaviť útok. Na ďalší deň (26.3.1915) veliteľ 49. pešej divízie vydal Aravajskému pluku rozkaz prejsť do obrany a vykonávať prieskum. V bojoch 12. marca (25.3.1915) v 195. pešom „Aravajskom“ pluku padli 1 dôstojník a 28 vojakov, ďalší 2 dôstojníci a 311 vojakov bolo ranených. V tento slávny deň príslušníci Aravajského pluku zajali 20 dôstojníkov a 1 134 vojakov, ukoristili 11 guľometov, 3 mínomety, muníciu, vojenský materiál a zásoby. Bol rozbitý rakúsky 27. peší pluk.“²⁵

Archívne dokumenty, na základe ktorých bol zostavený vyššie uvedený opis bojov, prinášajú podstatne objektívnejší obraz o udalostiach ako je tomu v prípade dobových reportáží vojnových korešpondentov. Napriek tomu sa však ani súčasní historici niekedy nevyhnú tomu, že archívne dokumenty interpretujú subjektívnym spôsobom. Veľmi často sa to stáva pri analýze strát, ktoré utrpeli znepriatelené strany počas bojov. Typickým príkladom tohto prístupu je publikovanie strát iba v prípade víťazného boja 25. marca 1915. Avšak informácie o stratách pri neúspešnom boji 22. marca 1915 už neboli autorom zverejnené, takže nie je možné získať objektívnu predstavu o celkových stratách, ktoré utrpel ruský 195. peší „Aravajský“ pluk počas štvordňovej bitky o sedlo Dujava. V rámci rozhodujúcej ruskej ofenzívy v Karpatoch úlohou XXIV. armádneho zboru generálporučíka A. A. Curikova bolo obsadenie Bardejova. Dobitie sedla Dujava otvorilo cestu 49. pešej divízii tohto zboru na juh, avšak 48. pešia divízia sa k nej mohla pripojiť iba

²⁵ A. M. Kručinin: Rossijskij polk s finskym imenem - očerky istoriji Aravajskogo polka (1811 - 1920), Jekaterinburg: UMC-UPI, 2000.

po prekonaní rakúsko-uhorskej obrany na výšine „Kaštielik“. Vojaci generálmajora L. G. Kornilova sa pokúsili túto výšinu dobiť už na začiatku februára 1915, ale vtedy ich operácia skončila neúspešne. Do nového útoku nastúpili 20. marca 1915 a zúrivé boje o ovládnutie „Kaštielika“ trvali počas nasledujúcich šiestich dní. Tentoraz ruské jednotky zaznamenali úspech a po dobytí výšiny zahájili postup k Zborovu. Dve krvavé bitky o „Kaštielik“ priniesli tejto výšine pochmúrnú slávu a vojaci na oboch stranách frontu ju nazvali „hora smrti“.

Toto miesto osudovo zasiahlo aj do života Jaroslavy Černé z Čiech, ktorá tu stratila manžela. Práporčík František Černý padol 23. marca 1915 na západnom svahu „Kaštielika“ nad obcou Mikulášová. Jaroslava sa o svoje pocity podelila s osobným denníkom, v ktorom opísala celú tragickú udalosť: „*Píšem opäť denník! Uplynuli už skoro štyri roky. Bože, čo zármutku a bôľu som prežila... Dnes píšem, keď už zhasla všetka radosť zo života, keď cítim iba povinnosť žiť. Aká silná bude bolesť, na to sa hrozný osud nepýtal. Som vdova! Bože, počuješ, to som vdovou v necelých mojich dvadsiatich štyroch rokoch...*

23. marec 1915 zničil v okamžiku všetky plány, túžby a nádeje, ktoré sme chovali s mojím drahým a jediným Františkom. Nežije viac! Povinnosť volala a šiel hájiť vlasť. Šiel statočne do poľa s klúdnuou myslou a dôverou v Boha. Veril a dúfal v Boha, že sa vráti zdravý a táto dôvera nás oboch posilňovala. Ja som doma netrzeplivo znášala odlúčenie v najťažších dňoch a on statočne konal v poli čo vlasť prikazovala. Ved' vystavali sme si spolu toľko krásnych vzdušných zámkov, že už len spomienka stačila zaplašiť chmáry hroznej skutočnosti. Malý obrázok rodičky Božej, pamiatka zo šťastných chvíľ v Jičíne, vlieval do môjho srdca dôvernú nádej. Však sklamala som sa. Pripadám si teraz ako dieťa, keď si spomeniem ako som sa vtedy detinsky k Bohu, panne Márii a anjelovi strážcovi modlila. Myslela som, že to ani nie je možné, aby nás opustili. Však všetko bolo márne, ved' ani záblesk Boha v osudný deň chudák asi nepoznal.

Dňa 22. marca vyšiel s kompániou z dediny. Večer v sade spálil všetky moje listy, aby vraj ich niekto nečítal, keby sa s ním niečo stalo. Niekoľkým kamarátom rozdal lístky s mojou adresou. Útočili na blízky vrch Kaštielik. Dole bol potok dosť široký a tak hádzali plecniaky a pušky dopredu a potom preskakovali. František môj, chudák, zle skočil a zvalil sa do potoka tak, že nemohol ani vstať. Až po chvíli celý premočený vyliezol na breh a nariekal, že je mu hrozná zima. V neďalekej stodole sa preobliekol do čistého prádla, ale šaty si musel obliecť tie mokré. Do vrchu sa šlo ťažko a museli sa zachycovať pretože to bol príkrý kopec. Hore strávili celú noc. Františkovi bola hrozná zima a triasol sa po celom tele a od kĺčov sa sotva mohol pohnúť. Poslal svojho dôstojníckeho sluhu do dediny pre horúci čaj. Bol taký zmrznutý, že nariekal nahlas. Pozrel sa vtedy k oblohe a prosil: „Bože! Ako dlho ma ešte budeš skúšať? Za čo toľko trpím?“

Rakúsko-uhorská pechota vyráza do protiútoku. Karpatký front, zima 1915.

V osudný deň asi medzi 6. – 7. hodinou Rusi začali prudko strieľať a preto naši museli upustiť od postupu. Každý kde bol, tam zaľahol a vykopal si iba malú ochranu, trochu hlíny pred seba. František ležal a ako bolo jeho zvykom, turistickú palicu, ktorú stále nosil so sebou, namieril ako pušku. V tejto pozícii ho dôstojnícky sluha opustil. Za chvíľu po jeho odchode bol František ranený. Podľa sluhu guľkou do obidvoch lýtok, podľa iných svedkov dvomi ranami do stehna. Nariekal a volal, aby ho niekto pomohol odniesť. Prišli dvaja a podľa kadeta Frību to mali byť Stande a Sagaser. Tí ho obviazali a ešte ďalší dvaja - Ludvík s kamarátom - ho chceli odniesť. Keď ho zdvihli, Rusi spustili takú hroznú paľbu zo strojných pušiek, že Stande a Sagaser padli a Ludvík s tým druhým boli ranení. Môj František ostal zase bez pomoci. Potom nejaký iný Ludvík naňho volal: „Pán práporčík, kotúlajte sa k nám!“ František poslúchol a to bol jeho koniec. Nešťastnou náhodou sa namiesto k svojim kotúlal k nepriateľom a pritom bol zasiahnutý do hlavy. Podľa dôstojníckeho sluhu tri rany mal dostať do hlavy, podľa iných svedkov jednu medzi obočie. Pre veľkú paľbu sa nikto k nemu nepriblížil, takže tam ostal ležať nehybne až do druhého dňa. Asi o 10. hodine sa vrátil sluha a videl asi na stopäťdesiat krokov, čo sa s jeho práporčíkom stalo. Či bol pochovaný nikto nevie, pretože Rusi to územie 24. marca obsadili.

Taký osud teda stihol Teba, jediný Františku môj, za všetku Tvoju dobrotu, ktorú si každému preukazoval. Tam zaniklo všetko naše šťastie. Tam zborili sa zámky, ktoré sme spolu s takou nádejou budovali. Dotieklo srdce, ktoré žilo len pre mňa. Som teraz opustená a čo môžem čakať viac od života? Nič! A predsa mám povinnosť žiť pre jeho dieťa...²⁶

Vyššie uvedené riadky predstavujú memento, ktoré po sebe zanechal jeden tragický ľudský osud vo víre vojny. Na pozadí dramatických vojnových udalostí na fronte v Karpatoch sa odohrávali individuálne príbehy jednotlivých ľudí. Tak, ako to býva v každej vojne, tragické chvíle a traumatizujúce zážitky boli iba vrcholom ľadovca ľudského utrpenia. Pod „hladinou“ sa skrýval každodenný únavný stereotyp frontového nasadenia. Vojaci bojujúcich armád len s vypätím všetkých síl zvládali náročné vojnové podmienky. Vyčerpávajúca fyzická námaha pri opevňovaní zákopov, udržiavani komuni-

Ruskí vojaci jedia počas presunu. Východný front 1914/1915.

kácií a prísune zásob, neustále psychické vypätie pri hliadkovaní a pozorovaní, stále prítomná hrozba ochorenia, zranenia alebo smrti, to všetko vplývalo na bojaschopnosť a morálku ľudí oblečených do uniforiem.

Na prelome marca a apríla 1915 bol bojový duch vojakov na oboch stranách frontu vystavený kritickej zaťažkávacej skúške. Ruskí vojaci sa s nasadením všetkých síl pokúšali prelomiť

²⁶ Bardejov a I. svetová vojna, <http://prvasvetova.co.cc/archives/100>

rakúsko-uhorskú obranu v Karpatoch, pretože verili, že prienik do Východoslovenskej nížiny otvorí bránu k víťaznému postupu na Budapešť a Viedeň. Dochované memoáre a spomienky potvrdzujú, že na jar 1915 po kapitulácii Przemyslu zavládlo v radoch ruského vojska presvedčenie, že stačí vyvinúť posledné rozhodujúce úsilie, aby bolo Rakúsko-Uhorsko porazené. Memoáre a spomienky z opačnej strany bojiska dokladajú, že vojaci habsburskej monarchie si na jar 1915 taktiež veľmi dobre uvedomovali, že nastal doposiaľ najkritickejší moment celej vojny. Zo všetkých síl držali svoje postavenia v Karpatoch, ktoré považovali za poslednú líniu obrany. Zákopy na ešte stále zasnežených výšinách, v rozbahnených a jarnou vodou zaplavených údoliach bránili s vedomím, že ústup by znamenal prelomenie karpatského frontu a preniknutie protivníkových armád do vnútrozemia monarchie.

V rámci rozhodujúcej ruskej ofenzívy v Karpatoch hlavný úder 3. armády generála pechoty R. Dmitrieva smeroval údolím Laborca na Humenné a údolím Ondavy na Stropkov, pričom pomocný úder bol zasadený aj v smere na Bardejov. Avšak po dobytí sedla Dujava a výšiny „Kaštielik“ sa postup divízií ruského XXIV. armádneho zboru generálporučika A. A. Curikova zastavil v Zborove. Rakúsko-uhorské divízie III. armádneho zboru generála pechoty E. Colerusa odolali ich ďalším útokom a udržali svoje obranné postavenia na prístupových cestách k Bardejovu. Dramatickejšie sa na prelome marca a apríla 1915 vyvíjala situácia v ťažisku ruskej ofenzívy, kde divízie XII. armádneho zboru generálporučika L. V. Leša vyvinuli enormný tlak v údolí rieky Ondavy a na výšinách po oboch stranách jej toku. Na západnom brehu Ondavy v priestore na pomedzí dnešných okresov Svidník a Stropkov došlo k veľmi ťažkým a krvavým bojom, ktorých sa na rakúsko-uhorskej strane frontu zúčastnili divízie XVII. armádneho zboru generála pechoty K. Křitka.

Napriek tomu, že ruská armáda na jar 1915 už pociťovala vážny nedostatok delostreleckej munície a domáca výroba nestačila plniť požiadavky frontu, na rozhodujúcu ruskú ofenzívu v Karpatoch boli vyčlenené všetky disponibilné rezervy. Pociťili to aj príslušníci rakúsko-uhorskej 1. pešej brigády Landsturmu, ktorí držali obranu pri obciach Mlynárovce a Mestisko na juh od Svidníka. Domobranci z Horného Rakúska sa každodenne stávali cieľom intenzívnej delostreleckej paľby. Pod jej krytím ruská pechota opakovane postupovala k ich postaveniam a keď sa priblížila do dostatočnej blízkosti, prechádzala do masových útokov na bodáky. Zatiaľ čo Rakúsko-Uhorsko v tejto fáze vojny už pociťovalo nedostatok vojakov, Rusko s tým zatiaľ nemalo žiadne problémy a z ľudských zdrojov impéria Romanovcov boli pravidelne dopĺňané všetky bojujúce jednotky ruských vojsk.

Rozhodujúci ruský pokus o prelomenie karpatského frontu. Rakúsko-uhorskí vojaci jedia na svojich pozíciách. Východný front 1914/1915.

tu vyústil do krvavých bojov, ktoré si na oboch stranách vyžiadali obrovské straty na životoch. Priebeh tejto operácie v priestore na západ od údolia Ondavy zachytáva kniha o histórii 2. pešieho pluku Landsturmu,²⁷ ktorá bola napísaná na základe spomienok priamych účastníkov bojov a publikovaná krátko po skončení vojny: „V noci z 19. na 20. marca o 1.45 hodine zaútočili Rusi po prvýkrát na naše postavenia pri obci Mestisko, ale boli krvavo odrazení. Nasledujúcu noc z 20. na 21. marca zaútočili o 0.45 hodine. Bola úplne hlboká tma a naši domobranci vo svojich zákopoch počuli iba mocné hučanie rozvodneného potoka, ktorý preteká Mestiskom. Aj tento ruský útok bol odrazený a na svitaní sme pred našimi prekážkami z ostnatého drôtu uvideli ležať veľké množstvo padlých ruských vojakov. Protivník však ďalej vyvíjal veľký tlak a jeho ďalší nočný útok zaznamenal úspech na susednom úseku frontu. V dôsledku toho sa 22. marca náš II. prápor musel stiahnuť z Mestiska do pozícií na juh od obce Rakovčik, kde sa opäť zakopal. Ďalšie dva dni vládol na tomto úseku frontu relatívny pokoj.

Dňa 24. marca pod velenie pluku prešiel jeden prápor 9. pešieho pluku Landwehru. V noci z 24. na 25. marca o 1.40 hodine podnikli Rusi útok na pozície nášho II. práporu pri Rakovčiku, ktorý sme krvavo odrazili. V túto noc o 2.30 hodine zaútočili aj na úseku nášho 1. práporu pri obci Mlynárovce. Pokúsili sa použiť vojnovú lesť a k našim prekážkam z ostnatého drôtu sa najprv priblížila necelá stovka neozbrojených ruských vojakov s rukami nad hlavou. Naznačovali, že sa chcú vzdať do zajatia, ale naši vojaci si všimli, že niektorí z nepriateľov začali s nožnicami na drôt strihať naše prekážky. Okamžite bola zahájená paľba, ktorá tento pokus zmarila a nepustila k našim drôteným zátarasám ani hlavnú skupinu ruských vojakov, ktorá sa so zbraňami v rukách skrývala v tme a chystala sa využiť úspech tejto vojnovj lsti.“²⁸

Výpoveď veteránov rakúsko-uhorského 2. pešieho pluku Landsturmu potvrdzujú aj dobové dokumenty uložené v Ruskom štátnom vojensko-historickom archíve v Moskve. Dochovalo sa hlásenie štábného dôstojníka 12. sibírskej streleckej divízie²⁹ z 25. marca 1915, v ktorom sa opisujú výsledky nočnej akcie: „Útok na kóty 389 – 388 sa nevydaril. 46. sibírsky strelecký pluk zanechal 6 rôt v priestore kót 388 – 254 s príkazom kryť svoje krídlo. Ešte pred svitaním tento pluk sústredil zvyšných 10 rôt do východiskových pozícií na západ od obce Mlynárovce. Počas dňa nevyvíjajú žiadnu bojovú činnosť a do útoku prejdú až po zotmení. Ich úlohou bude dobytie kóty 392 a prienik k ceste vedúcej z obce Beňadikovce do Rakovčika. Dobytie kóty 389 pri Mlynárovciach dostane za úlohu 48. sibírsky strelecký pluk.“³⁰

Mozaika zložená z ruských a rakúsko-uhorských zdrojov sa ideálne dopĺňa, pretože kniha o histórii 2. pešieho pluku Landsturmu presne opisuje výsledky pri-

²⁷ Jednotky domobrany niesli v rakúskej časti monarchie označenie „Landsturm“. Pluky domobrany boli sformované až po vypuknutí vojny a počas mobilizácie do nich rukovali záložníci starších ročníkov. Doplnovací obvod 2. pešieho pluku Landsturmu sa nachádzal v Hornom Rakúsku v okolí mesta Salzburg. V marci a apríli 1915 bol pluk súčasťou 1. pešej brigády Landsturmu, ktorá podliehala priamo XVII. armádnemu zboru 3. armády. V tomto období pluku velil plukovník Anton Möstl.

²⁸ Kolektív autorov: *Der Heldenweg des Zweiter-Landsturm 1914 – 1918*, Salzburg 1927.

²⁹ Táto divízia bola zložená zo štyroch sibírskych streleckých plukov – 45., 46., 47. a 48. V mierových časoch sa štáb divízie nachádzal v meste Irkutsk a jej pluky boli dislokované v Irkutskej gubernii (súčasná Ruská federácia). 12. sibírska strelecká divízia bola na jar 1915 podriadená XII. armádnemu zboru 3. armády.

³⁰ Ruský štátny vojensko-historický archív (RGVIA, Moskva): Fond 2524 Inventár 1, Fascikel 20 (*Operativnoje dossier štába 12. sibírskej strelkovej divízií No.5 s 1. po 25. marta 1915 goda*) (13.3. – 7.4.1915), list 203.

pravovaného nočného útoku na kóty 392 a 389: „V noci z 25. na 26. marca sa Rusom podarilo prelomiť obranné postavenia nášho I. práporu, takže sa jeho útvary museli stiahnuť ku kóte 501 a k ceste vedúcej z Rakovčička do obce Beňadikovce. Počas ústupu bola 5. rota odrezaná od materského pluku a do ruského zajatia padli 4 dôstojníci a 109 vojakov. Nepriateľ ukoristil aj dva naše guľomety a iba šiestim príslušníkom tejto roty sa podarilo uniknúť z obkľúčenia. Večer o 21. hodine sa k I. práporu pripojil jeden prápor 95. pešieho pluku, ktorý sa ako záloha rozmiestnil za našimi pozíciami.

Ďalšie dva dni vládol na tomto úseku frontu relatívny pokoj. K novému ruskému útoku došlo až v noci z 28. na 29. marca. Presne o 1.15 hodine nepriateľ zahájil silnú paľbu na naše pozície po celej ich dĺžke od Beňadikoviec po Rakovčičk. Hlavný ruský úder dopadol na nášho ľavého suseda – 13. peší pluk Landwehru, ktorý bol nútený ustúpiť. Na svitaní o 6.50 sa tento pluk stiahol na juh od Beňadikoviec, kde sa opäť zakopal.“³¹

S rakúsko-uhorským popisom nočného boja pri Beňadikovciach plne korešponduje aj hlásenie štábneho dôstojníka 46. sibírskeho streleckého pluku, ktoré bolo odoslané na veliteľstvo divízie ešte popoludní toho istého dňa 29. marca 1915: „Pri útoku, ktorý náš pluk uskutočnil dnešnú noc, bola dobytá kóta 388. V dôsledku toho protivník ustúpil z Beňadikoviec a zakopáva sa na výšinách za obcou. My sa opevňujeme na dosiahnutých pozíciách a sme vystavení nepriateľskej delostreleckej paľbe. Protivníkove delostrelectvo ostreľuje aj náš tylový priestor okolo Mlynároviec.“³²

Po nočnom boji z 28. na 29. marca 1915 na tomto úseku fronty zavládol niekoľkodňový relatívny pokoj, ktorý narúšalo iba delostrelecké ostreľovanie a prestrelky predsunutých hliadok. Systematické ruské prelamanie rakúsko-uhorských pozícií sa však obnovilo 5. apríla 1915, kedy 12. sibírska strelecká divízia podnikla ďalší útok. Veteráni salzburského 2. pešieho pluku Lansturmu o týchto

Ruskí dôstojníci a vojaci za prvou líniou. Karpatský front, jar 1915.

³¹ Ibid. 28.

³² Ibid. 30, list 234.

bojoch priniesli nasledujúce svedectvo: „*Ruské zákopy sa nachádzali približne 400 metrov od našich pozícií. Počas jedného týždňa medzi 29. marcom a 4. aprílom protivník na nás neútočil, ale jeho delostrelectvo nás každý deň ostrelovalo. Rusi zbierali sily na rozhodujúci úder, ktorý uskutočnili v noci zo 4. na 5. apríla. V hlbokej tme o 1.25 hodine nepriateľ spravil pätnásťminútový palebný prepad postavení nášho pluku. Potom na dvadsať minút všetko utíchlo, ale o 2. hodine nasledoval ďalší palebný prepad. Koncentrovaná paľba delostrelectva a pechotných zbraní teraz dopadala už len na pozície nášho I. práporu. To malo poslúžiť na odvrátenie pozornosti od úseku nášho II. práporu, na ktorý v nočnej tme o 2.30 hodine prudko zaútočila ruská pechota. Tento úder bol odrazený a domobranci udržali svoje zákopy. Na ich úsek bola vyslaná posila v podobe troch rôt 58. pešieho pluku, ktorá dorazila o 4. hodine. Protivníkovi sa však podarilo prelomiť obranu susedného 9. pešieho pluku Landwehru, takže ešte pred svitaním o 4.45 hodine musel náš pluk zahájiť ústup. Veliteľstvo brigády nám nariadilo stiahnuť sa cez obce Šarišský Štiavnik a Radoma k obci Okružle. Tam sme dorazili ešte v ten istý deň 5. apríla a podvečer sme zaujali nové pozície južne od Okružle.*“³³

Spomienky rakúsko-uhorských veteránov týchto bojov sa plne zhodujú s ruskými archívnymi dokumentmi. Veliteľstvo 12. sibírskej streleckej divízie predpoludním 5. apríla 1915 zaslalo na štáb XII. armádneho zboru hlásenie o výsledkoch nočného útoku: „*Situácia na úseku našej divízie dnes ráno o 9. hodine je nasledujúca – dva prápory 48. sibírskeho streleckého pluku postupujú ku kóte 528, pričom dve roty vyslali cez lesy na obchvat tejto výšiny. Ďalšie dva prápory sa sústreďujú v dobytej obci Šarišský Štiavnik. Prápor 45. sibírskeho streleckého pluku prenikli do obce Radoma a dobyli kótu 220. Momentálne sa zakopávajú na dosiahnutých pozíciách. Prápor 46. sibírskeho streleckého pluku postupujú od obce Beňadikovce k hrebeňu medzi kótami 446 a 356. Prápor 47. sibírskeho streleckého pluku sa práve sústreďujú pri obci Beňadikovce. Najväčší úspech pri dnešnom nočnom útoku zaznamenal 48. sibírsky strelecký pluk, ktorý zajal viac ako 200 nepriateľských vojakov a ukoristil 3 delá a 1 guľomet.*“³⁴

Ťažké boje v priestore západne od údolia rieky Ondava pokračovali na širokom fronte aj nasledujúci deň. V situačnom hlásení štábu ruskej 3. armády zo 6. apríla 1915 sa uvádza: „*12. sibírska strelecká divízia sa v priebehu noci z 23. na 24. marca (z 5.4. na 6.4.) opevnila na kóte 528, ktorú obsadila včera. Dnes táto divízia rozvíja úspech na svojom ľavom krídle smerom na kótu 372. Výsledkom našich útokov je začínajúci sa ústup nepriateľa zo Stropkova. Mesto horí, lebo Rakúšania ho na ústupe zapálili.*“³⁵

Obsadenie Stropkova bolo posledným úspechom ruských vojsk na tomto úseku karpatského frontu. Napriek územným ziskom sa ruským jednotkám nepodarilo prekonať obranu rakúsko-uhorských vojsk a dosiahnuť operačný prielom dolinou rieky Ondavy do Východoslovenskej nížiny. O vyčerpaní ich ofenzívneho potenciálu a zastavení ruského postupu svedčia aj spomienky veteránov 2. pe-

³³ Ibid.28.

³⁴ Ibid.30, list 335.

³⁵ Ruský štátny vojensko-historický archív (RGVIA), Fond 2236, Inventár 1, Fascikel 83 (*Delo No.1 o Beskidskoj operaciji štaba XXIX. armejskogo korpusa s 24. marta po 9. aprěla 1915 goda* (6. – 22.4.1915), listy 78 – 86.

šieho pluku Landsturmu: „Po vyše dvoch týždňoch urputných a krvavých bojov zavládol po 6. apríli pokoj. Na našom úseku frontu Rusi prešli do obrany a ich neúprosný postup vpred bol definitívne zadržaný. Relatívny klúd na bojisku však nepriniesol našim domobrancom oddych, pretože museli intenzívne pracovať na posilnení nových obranných postavení pri obci Okružle. Začínajúca jar v Karpatoch sprevádzaná silnými lejakmi a stúpaním vôd spôsobovala množstvo problémov. Museli sme opravovať rozmočené zákopy, upravovať rozbahnené prístupové cesty a naši ženisti neustále zlepšovali bojové pozície. Pomáhali im všetci vojaci, ktorí práve nekonali hliadkovaciu a strážnu službu v prednej línii.“³⁶

Na začiatku apríla 1915 zlyhal rozhodujúci pokus ruských vojsk o prekonanie Karpát a vyradenie Rakúsko-Uhorska z vojny a na Východnom fronte došlo k celkovej zmene strategickej situácie. Armáda habsburskej monarchie vydržala kritickú zaťažkávaciu skúšku a vytvorila podmienky pre sústredenie nemeckých záloh presunutých zo západného frontu, ktoré potom 2. mája 1915 prešli do úspešnej ofenzívy pri Gorliciach. Na začiatku mája 1915 bol prelomený ruský front v západnej Haliči a postup nemeckých a rakúsko-uhorských vojsk prinútil ruské velenie k okamžitému stiahnutiu jeho síl z južnej strany Karpát. Územie severovýchodného Slovenska, o ktoré ruské vojská tvrdo a za veľkých strát bojovali od januára do apríla 1915, muselo byť v priebehu niekoľkých dní opustené. Z dnešného bardejovského okresu posledné ruské jednotky ustúpili 5. mája 1915. Z dnešného svidníckeho okresu sa posledné ruské jednotky stiahli cez Dukliansky priesmyk 6. mája 1915.

Osudový význam karpatských bojov veľmi výstižne charakterizujú slová K. Keřnera, ktorý počas I. svetovej vojny slúžil ako dôstojník v 9. streleckom pluku 3. streleckej brigády a osobne sa zúčastnil bojov na území severovýchodného Slovenska. V ruskej občianskej vojne bojoval proti Leninovmu režimu a po víťazstve komunistickej diktatúry emigroval do západnej Európy. V roku 1936 s odstupom vyše dvoch desaťročí o týchto bojoch napísal: „*Karpaty! Divoká a očarujúca príroda. Strmé svahy, klúkaté potoky, rozmočené úžľabiny. V zime všetko zavalené hlbokým snehom. Karpaty! Zalesnené hory, ktorých výška prekonáva tisíc metrov a ktoré videli stovky bojov. Tieto výšiny dobýjali hrdinovia našej statočnej armády a stáli desiatky tisíce ruských životov. Zlovestné Karpaty! Pripravili nás o najlepších kádrových dôstojníkov a vojakov, ktorých si ruská armáda starostlivo vycvičila v mierových časoch. Spôsobili, že vojna sa natiahla na niekoľko rokov a vytvorila podmienky pre nešťastnú februárovú revolúciu a kataklizmu bolševického prevratu. Popritom nám však Karpaty* Zajati ruskí vojaci. Karpatský front, jar 1915.

³⁶ Ibid.28.

*dali možnosť ukázať celému svetu slávu a chrabrosť dôstojníkov a vojakov cárskej armády. Krvou týchto mužov sú zaliate svahy karpatských výšin a ich nespočetnými hrobmi sú posiate karpatské lesy. V nich pod nenápadnými pravoslávnyimi krížmi ležia neznámi ruskí vojaci...*³⁷

Tieto slová predstavujú symbolický epitaf na pamiatku nielen ruských, ale aj rakúsko-uhorských vojakov, ktorí stratili svoje životy v Karpatoch. Najväčšie obeť priniesla rozhodujúca ruská ofenzíva, počas ktorej sa na prelome marca a apríla 1915 severovýchodné Slovensko stalo dejiskom jednej z najvýznamnejších bitiek I. svetovej vojny. Do európskej vojenskej histórie vstúpili tieto boje ako „Veľkonočná bitka v Karpatoch“ a ruská vojenská historiografia ich označuje ako „Tretiu karpatskú bitku“.

³⁷ Časovoj No.178 (15.11.1936), Paríž : Russkoje vojninstvo i nacional'noje dviženije za rubežom, 1936.

Martin DROBŇÁK

Radoslav TURIK

VOJNOVÉ CINTORÍNY

Bojové operácie ktoré prebiehali v jeseni 1914 a jari 1915 na severovýchode Slovenska so sebou priniesli veľké množstvo obetí. Takmer okamžitou reakciou velenia rakúsko-uhorskej armády bolo vytvorenie piatich Kriegsgräber-komand, ktoré mali za úlohu v oblasti Karpát zbierať nepochovaných vojakov, exhumovať vojnové hroby a budovať vojnové cintoríny. Na dnešnom území Slovenska pôsobili Kriegsgräber-komanda Nr. 1., 4. a 5.³⁸ Pri výstavbe cintorína sa robilo skromné oplotenie, nad jednotlivými, ale aj spoločnými hrobmi sa umiestňovali zväčša brezové kríže, občas betónové. Na rozsiahlejších spoločných cintorínoch boli vystavané kamenné mohyly. Všetky tieto práce vykonávali najmä vojnoví zajatci.

Po skončení prvej svetovej vojny 11. novembra 1918 a vzniku Československej republiky sa vo výstavbe a obnove vojnových cintorínov pokračovalo ďalej. V duchu podpísanej zmluvy zo Sant. Germain-en-Leye, v ktorej sa zmluvné strany mimo iného zaviazali, že sa postarajú, aby hroby vojakov a námorníkov pochovaných na ich území boli uchovávané v úcte a aby boli udržiavané, pokračoval aj vývoj starostlivosti o vojenské a vojnové hroby v Československu. Už na jar 1919 boli všetkým obecným úradom, posádkovým veliteľstvám, žandárskym staniciam a majiteľom pozemkov, kde sa nachádzali vojnové cintoríny, ale aj úradom, ktoré viedli úradné matriky, rozosielené dotazníky umožňujúce získať prehľad o mieste a charaktere vojnových cintorínov, na ktorých sa nachádzajú vojnové hroby. Zároveň bol starostlivosťou o vojnové cintoríny a vojnové hroby na území Československa poverený Ústredný inšpektorát vojnových hrobov, ktorý spadal pod Ministerstvo národnej obrany v Prahe. Na území Čiech, Moravy, Sliezska a Slovenska mali túto činnosť zastrešovať Zemské inšpekcie vojnových hrobov.³⁹ Ministerstvo národnej obrany zabezpečovalo starostlivosť o vojnové hroby nielen prostredníctvom svojich podriadených zložiek, ale najmä v súčinnosti so žandárskymi stanicami. Ku dňu 23. decembra 1920 bolo Zemské četnícke veliteľstvo v Bratislave požiadané, aby vzalo na vedomie nutnosť definitívnej úpravy vojnových hrobov a cintorínov a bolo nápomocné Zemskej inšpekcii vojnových hrobov v Košiciach a expozitúre v Bratislave.⁴⁰ Zemská inšpekcia vojnových hrobov vykonávala svoju činnosť až do 1. marca 1924, kedy bola zrušená a nahradená Referátom vojnových hrobov, ktorý bol pre obvod Slovenska a Podkarpatskej Rusi vytvorený na štábe Zemského vojenského veliteľstva v Bratislave.⁴¹

Pozornému čitateľovi zaiste neušlo, že sa v našich textoch používa termín vojenský, ale aj vojnový cintorín. Táto dvojznačnosť si zasluhuje vysvetlenie. Termín vojenský cintorín je bežne používaný a verejnosťou chápaný ako cintorín padlých

³⁸ SLEPCOV, I.: Vojenské cintoríny z I. svetovej vojny na východnom Slovensku. In: *Vojenská história*, roč. 7, 2003, č.2, s. 71.

³⁹ BYSTRICKÝ, J.: Dokumenty o vojnových hrobách z 1. svetovej vojny vo fondoch Vojenského historického archívu. In: *Prvá svetová vojna – boje v Karpatoch*. Zost. V. Fedič – S. Husťák, Humenné: Redos, 2007. s. 30.

⁴⁰ BYSTRICKÝ, J.: Dokumenty o vojnových hrobách... , s. 31.

⁴¹ BYSTRICKÝ, J.: Dokumenty o vojnových hrobách... , s. 32.

vojakov. Z odborného hľadiska je to trocha inak. Termínom vojnový cintorín môžeme označovať cintorín, na ktorom sú pochované obete, ktoré padli v boji alebo zomreli v čase trvania vojnového stavu v nejakej súvislosti s vojnovým konfliktom. Takýto cintorín je chránený medzinárodnými zmluvami a štát je povinný ho udržiavať. Termínom vojenský cintorín je chápaný cintorín, na ktorom sú pochovaní príslušníci ozbrojených síl, ktorí zomreli v čase mieru. V takomto prípade má štát povinnosť prispievať na údržbu hrobov iba určitý počet rokov, podľa toho, ako to stanovuje zákon. Z odborného hľadiska sú preto všetky cintoríny z prvej svetovej vojny vojnovými cintorínmi. Pre laikov je však táto terminologická presnosť zbytočnou komplikáciou a každý cintorín, na ktorom sú pochovaní vojaci je pre nich logicky vojenským cintorínom.

V závislosti od genézy vývoja vzniku vojnových cintorínov sa odvíjala aj naša výskumná činnosť, ktorá predchádzala napísaniu tejto publikácie. Pri spracúvaní profilov jednotlivých vojnových cintorínov sme vychádzali zo zložiek spracovaných jednotlivými žandárskymi stanicami, tak ako im boli pridelené vojnové cintoríny v oblasti ich pôsobenia. Pre lepšie pochopenie terminológie používanej v profiloch je potrebné ozrejmiť aké dokumenty sú zväčša obsahom samostatnej zložky a aký je ich obsah. Úvodnú stranu zložky tvorí tzv. katastrálny list, na ktorom sú uvedené základné údaje o vojnovom cintoríne. Katastrálny list uvádza presný názov vojnového cintorína, dedinu – mesto, kde sa cintorín nachádza, okres, ale aj stranu katastra. Ďalšími údajmi, ktoré je možné z katastrálneho listu zistiť je rozloha vojnového cintorína a počty jednotlivých hrobových polí. V praxi žandárske stanice delili hrobové polia na štyri základné kategórie, a to jednotlivé hroby, hroby s dvoma pochovanými, hroby s tromi až piatimi pochovanými a šachty, kde sa nachádzalo viac ako päť padlých. Samostatnou kategóriou boli hrobové polia, ale nie je celkom jasné, aký je rozdiel medzi masovou šachtou a hrobovým poľom, takže záležalo na zvážení žandára, ktorý spracúval zložku o vojnovom cintoríne, či označil hrob ako masovú šachtu, alebo hrobové pole.

Vo vnútri katastrálneho listu, ktorý tvorí akýsi obal zložky je takmer vždy vložený náčrt vojnového cintorína a evidenčné listy k jednotlivým hrobovým poľiam. Náčrty vojnových cintorínov sú rôznej kvality. Kým na niektorých náčrtoch je jasne viditeľné, že žandár ktorý bol poverený spracovaním zložky, dôsledne vojnový cintorín premeral a zakreslil, tak u niektorých náčrtov je ich výpovedná hodnota otázna.

Evidenčné listy, ktoré zložky obsahujú, sú vystavované buď na meno pochovaného vojaka, alebo na hrobové pole. Údaje do týchto evidenčných listov boli častokrát dodatočne doplňované a tak pri kritike a následnom interpretovaní údajov z týchto materiálov treba byť nadmieru obozretnými.

Súčasťou zložiek o vojnových cintorínoch sú často exhumačné protokoly, zoznamy padlých, vypracované na základe údajov z evidenčných protokolov. Vo všeobecnosti sa dá povedať, že všetky dokumenty, ktoré sú obsahom zložky o vojnovom cintoríne musia prejsť dôkladnou pramennou kritikou, lebo práca žandárov pri kompletizovaní týchto zložiek bola častokrát nedôsledná. Nami spracovaných 78 profilov vojnových cintorínov zďaleka nevyčerpano možnosti ďalšej výskumnej činnosti v tejto problematike. Pokúsili sme sa zaznamenať základné fakty o vojnových cintorínoch v okresoch Bardejov a Svidník, ktoré sú dostupné vo fonde Vojenské hroby a cintoríny Vojenského historického archívu v Bratislave.

Tieto fakty sme podrobili kritike a snažili sme sa upozorniť na prípadné nedostatky a nepresnosti uvádzané v samotných zložkách o vojnových cintorínoch. Zároveň sme sa snažili upozorniť na nezrovnalosti, ktoré v niektorých prípadoch vznikajú pri porovnaní údajov z archívnych materiálov a súčasného stavu vojnových cintorínov.

Je dôležité, aby sa v budúcnosti vo väčšej miere využívali údaje získané z dochovanej komunikácie medzi žandárskymi stanicami a jej nadriadenými stupňami. Ďalším potencionálnym zdrojom sú takisto materiály samotných Kriegsgräber-komand, nehovoriac o tisíckach exhumačných protokolov. Rozsah takéhoto výskumu však predpokladá, aby bola výskumná činnosť zameraná na konkrétne vojnové cintoríny. Naším želaním je, aby aj tento sumarizovaný prehľad odštartoval väčší záujem o výskum histórie konkrétnych vojnových cintorínov.

VOJNOVÉ CINTORÍNY V OKRESE BARDEJOV

ANDREJOVÁ

Obec Andrejová leží v Nízkych Beskydách v doline Andrejovského potoka. Od okresného mesta Bardejov je vzdialená 8 km severovýchodným smerom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1355.⁴² Patrila makovickému hradnému panstvu. V roku 1910 mala obec 401 obyvateľov. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny niesla názov Endrevágása.⁴³ V obci sa nachádza vojnový cintorín a niekoľko vojnových hrobov neďaleko kostola. V medzivojnovom období starostlivosť o vojnový cintorín a vojnové hroby zabezpečovala Žandárska stanica Bardejov – Kúpele.⁴⁴

Vojnový cintorín Andrejová

V obci Andrejová sa nachádza celkovo 21 vojnových hrobov, v ktorých je pochovaných 32 vojakov.⁴⁵ Po vzdialení sa frontu v roku 1915 boli zriadené tri vojnové hroby pri kostole (vojnové hroby č. 1, 2 a 3) a vojnový cintorín na obecnom cintoríne. Vojnový cintorín pôvodne tvorilo 8 jednotlivých hrobov (hroby č. 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12 a 13) a dva spoločné hroby (hroby č. 5 a 6). V roku 1921 Žandárska stanica Bardejov – Kúpele upozorňovala Inšpektorát vojnových hrobov: „*Jelikož majitelé pozemků nechtějí místa na hroby trvale věnovati a nikdo se též nechce zavázati, že by hroby v pořádku udržoval, jest nezbytno, aby veškeré hroby ve zdejší obvodě, jež jsou mimo obecní hřbitovy, byly vykopávány a ostatky na obecní hřbitovy převezeny.*“⁴⁶ Nasledujúci rok bol preto cintorín v Andrejovej rozšírený o ďalšie vojnové hroby. V okruhu dvoch kilomet-

Kostol v obci Andrejová, pri ktorom sa nachádzajú hroby z prvej svetovej vojny.

⁴² Rok prvej písomnej zmienky pri každom profile je uvádzaný podľa ULIČNÝ, Ferdinand: Dejiny osídlenia Šariša. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, 513 s. ISBN 80-85174-03-0

⁴³ Opis geografickej polohy obcí a údaj o počte obyvateľov v roku 1910 uvádzame podľa Vlastivedného slovníka obcí na Slovensku. I. – III. zväzok. Zodp. red. M. Kropilák. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.

⁴⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Andrejová.

⁴⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Andrejová.

⁴⁶ VHA, f. ZV, šk. 163, Vojnové hroby. Korešpondencia – Inspekce válečných hrobů pre Slovensko, čís. j. 402/38, 4.10.1921.

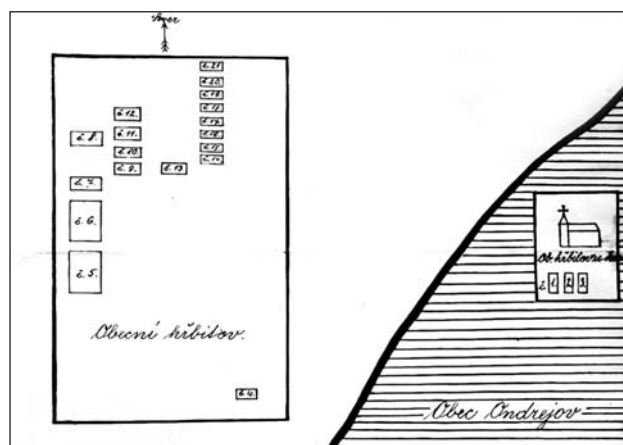
rov od obce Andrejová boli exhumované roztrúsené vojnové hroby a prenesené na obecný cintorín. Práce boli vykonané 20. apríla 1922 pod dohľadom žandárov vrchného strážmajstra Josefa Kareša a strážmajstra Jaroslava Šubrtu.⁴⁷ Po dokončení exhumačných prác pozostával vojnový cintorín z pätnástich jednotlivých hrobov, dvoch šachiet po šesť vojakov a jedného hrobu s dvomi vojakmi. Tri vojnové hroby ostali pri kostole.

Podľa mena dokážeme identifikovať až trinásť vojakov pochovaných v Andrejovej. U každého z nich je tiež uvedené vojenské teleso, v ktorom slúžil. Konkrétne, niekoľko vojakov slúžilo v pešom pluku Landwehru č. 5 (Landwehr-Infanterieregiment Triest Nr. 5), č. 10 (Landwehr-Infanterieregiment Jungbunzlau Nr. 10) a č. 11 (Landwehr-Infanterieregiment Jičín Nr. 11).⁴⁸

Celkovo je v Andrejovej pochovaných dvadsať deväť rakúsko-uhorských vojakov a štyria ruskí vojaci. U viacerých vojakov je uvedená národnosť nemecká, ide o vojakov z rakúskej časti monarchie. Viacero vojakov pochovaných na tomto vojnovom cintoríne má českú národnosť, konkrétne je to však uvedené len pri vojakoch Alojzovi Stoklasovi a Františkovi Čechovi. Pochovaní sú v hroboch č. 2 a 9.⁴⁹

Zaujímavý je osud čatára Františka Penkera, ktorý sa zastrelil. Jeho telesné pozostatky však jeho bratia, tiež vojaci, premiestnili na vojnový cintorín v Andrejovej. Pochovaný je v hrobe č. 13.⁵⁰

Vojnové hroby pri kostole už nie je možné presne identifikovať. Na civilnom cintoríne boli v minulosti vojnové hroby označené železnými typizovanými hviezdami. Podľa týchto hviezd bolo možné hroby identifikovať. Pri rekonštrukcii vojnového cintorína by sa nemalo zabudnúť na osadenie informačnej tabule o histórii tohto vojnového cintorína.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Andrejová.

⁴⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Andrejová. Exhumačný protokol.

⁴⁸ Peší pluk Landwehru č. 10 (Landwehr-Infanterieregiment Jungbunzlau Nr. 10) mal doplňovací obvod v mestách Jungbunzlau a Turnau (v súčasnosti Mladá Boleslav a Turnov v Českej republike). Až 95 percent stavu pluku tvorili vojaci českej národnosti. Peší pluk Landwehru č. 11 (Landwehr-Infanterieregiment Jičín Nr. 11) mal doplňovací obvod v mestách Jičín a Koniggratz (v súčasnosti Jičín a Hradec Králové v Českej republike). Vojaci českej národnosti tvorili 63 percent stavu pluku. Veľkú časť obetí na vojnovom cintoríne v Andrejovej tvoria rakúsko-uhorskí vojaci českej národnosti.

⁴⁹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Andrejová. Evidenčný list.

⁵⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Andrejová. Evidenčný list č. 13.

BARDEJOV

Mesto Bardejov leží v Nízkych Beskydách pri rieke Topľa. Dnes je okresným mestom. Mesto je zapísané do zoznamu - Svetové kultúrne a prírodné dedičstvo UNESCO. Prvá písomná zmienka o meste pochádza z roku 1241. V minulosti to bolo významné kráľovské mesto. V roku 1910 malo mesto 6 578 obyvateľov. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny nieslo mesto názov Bártfa, alebo nemecky Bartfeld. V meste je niekoľko miest, kde sa nachádzajú vojnové hroby z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tieto vojnové hroby bolo v medzivojnovom období poverené miestne posádkové veliteľstvo.⁵¹ V súčasnosti je zrekonštruovaný iba jeden vojnový cintorín na civilnom cintoríne - U svätej Anny. Na mestskom cintoríne sa nachádza pamätník československým légiám. V neďalekých Bardejovských kúpeľoch sa nachádza pamätník ruským vojakom.

Vojnový cintorín Bardejov – U svätej Anny

Vojnový cintorín je súčasťou civilného cintorína Bardejov – U sv. Anny. Vojnový cintorín vznikol už v roku 1914 a boli na ňom pochovávané obeť, ktoré zahynuli v poľných lazaretoch na následky zranení a taktiež aj vojaci, ktorí zahynuli počas vpádu ruských vojsk do Bardejova na prelome novembra a decembra 1914.

V roku 1914 tvorilo vojnový cintorín 23 vojnových hrobov. Neskôr 22 hrobov splynulo do jednej šachty (šachta č. 1) a jeden hrob ostal samostatný. Podľa údajov z evidenčných listov bolo v šachte pochovaných 22 rakúsko-uhorských vojakov. Väčšina z nich zomrela na týfus, cholera či záškrt. U všetkých vojakov pochovaných v tejto šachte je známa ich identita a taktiež príslušnosť k vojenskej telesu. V samostatnom hrobe ostal pochovaný rakúsko-uhorský nadporučík Antonín Lamich, ktorý zomrel na následky zranení.⁵² V roku 1915 pribudli na vojnový cintorín ďalšie tri šachty (šachty č. 2, 3 a 4). V šachte č. 2 bolo pochovaných pätnásť rakúsko-uhorských vojakov, v šachte č. 3 bolo pochovaných osem rakúsko-uhorských vojakov a v šachte č. 4 bolo pochovaných deväť rakúsko-uhorských vojakov. Tak ako pri obetiach z roku 1914 aj v tomto prípade väčšina vojakov zomrela na následky poranení a chorôb, ako týfus či zápal pľúc. Jedna z obetí pochovaná v šachte č. 4 rotmajster František Poslušný v opilosti spáchal samovraždu.

Podľa evidenčných listov, ktorý obsahuje archívna zložka, na tomto vojnovom cintorí-

Zrekonštruovaný vojnový cintorín v Bardejove – U sv. Anny.

⁵¹ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – U sv. Anny.

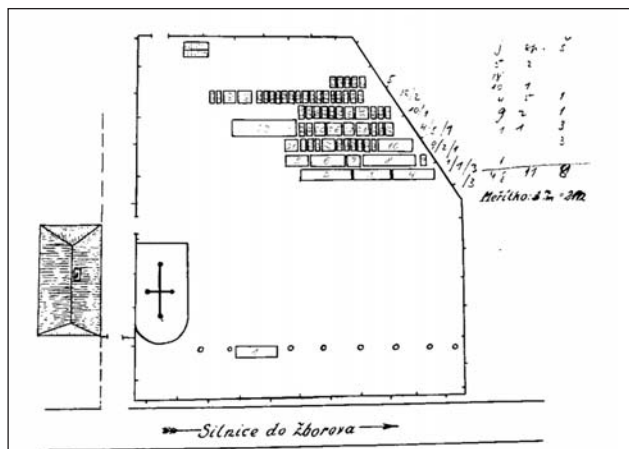
⁵² VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – U sv. Anny.

ne by malo byť pochovaných 55 vojakov.⁵³ V súpise vojnových hrobov a cintorínov je však uvedené, že na cintoríne by malo byť pochovaných až 460 vojakov v 67 hroboch (46 jednotlivých, 13 spoločných a 8 šacht).⁵⁴ Odkiaľ dospeli žandári k takýmto údajom nie je známe. V zozname totiž v poznámke iba konštatujú: „*Počet mŕtvol na hřbitově u sv. Anny a Jakuba není přesně znám. Hřobová pole (šachty) na hřbitově u sv. Anny uvedená ve starých záznamech byla částečně přeměněna v jednotlivé hroby (v r. 1920 – 21). Tuto přeměnu provedl pravděpodobně civilní hrobník, protože nemohl na propadající se šachty sehnati novou hlínu. Tento stav hrobů, bude nyní udržován tak, jak jest v tomto hlášení udáno.*“⁵⁵

Na nákrese z roku 1925 je vyznačených 48 jednotlivých hrobov, jedenásť spoločných hrobov a 8 masových šacht.⁵⁶ Koľko vojakov je v týchto hroboch pochovaných však archívna zložka neuvádza. Nevyriešenou ostáva tiež otázka, či uvedené číslo 460 pochovaných padlých vojakov je reálne.

Vojnový cintorín bol v roku 2004 zrekonštruovaný a nasledujúci rok dňa 11. júna 2005 vysvätený.⁵⁷ Na ploche vojnového cintorína boli osadené malé kovové kríže a centrálny kríž s nápisom: *Na tomto cintoríne i na ďalších 5 hrobových miestach odpočívá 135 vojakov bývalej rakúsko-uhorskej monarchie a iných krajín, ktorí padli v 1. svetovej vojne 1914 – 1918. Spomínajme na nich a na mŕtvych všetkých vojen. Ich osudy nás nabádajú k zmiereniu.*

V budúcnosti by bolo vhodné na vojnovom cintoríne osadiť informačnú tabuľu, ktorá by informovala o histórii a osude vojnových cintorínov v meste Bardejov a tiež o udalostiach prvej svetovej vojny na území mesta Bardejov.

Dobový náčrt vojnového cintorína Bardejov – U sv. Anny.

⁵³ Katastrálny list uvádza, že na cintoríne je pochovaných 55 vojakov. V zozname, ktorý obsahuje archívna zložka je zaevidovaných taktiež 55 vojakov. Zložka obsahuje ešte ev. protokoly kapitána Theodora Neumana (jednotlivý hrob č. 2) a vojaka Josefa Jursu (jednotlivý hrob č. 1), ktorí boli pôvodne pochovaní na kalvárii. Či tieto hroby na kalvárii ostali, alebo boli prenesené nevieme. VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – U sv. Anny.

⁵⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov - Evanjelický. Zoznam vojnových cintorínov v obvode žandárskej stanice Bardejov – 1924.

⁵⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov - Evanjelický. Zoznam vojnových cintorínov v obvode žandárskej stanice Bardejov – 1924.

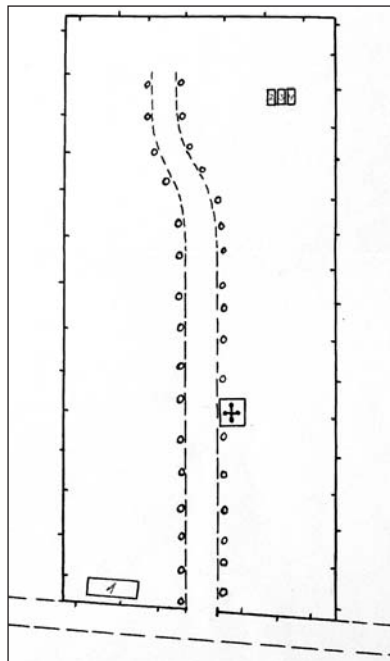
⁵⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – U sv. Anny. Nákras cintorína – 30.marec 1925.

⁵⁷ BURAL, Miroslav – SLEPCOV, Igor: Vojenské cintoríny z prvej svetovej vojny na východnom Slovensku. In: *Prvá svetová vojna – pozabudnuté cintoríny*. Zost. Miron Mikita a kol. Svidník : RRA Svidník, 2006, s. 73.

Vojnový cintorín Bardejov – evanjelický cintorín

Vojnové hroby sa nachádzali taktiež na evanjelickom cintoríne v Bardejove. V troch jednotlivých hroboch a jednej šachte bolo pochovaných celkom trinásť vojakov.⁵⁸ Známe sú mená vojakov pochovaných v jednotlivých hroboch. V hrobe č. 2 bol pochovaný rakúsko-uhorský vojak Jan Pavelec, príslušník pešieho pluku Landwehru č. 26 (Landwehr-Infanterieregiment Marburg Nr. 26). V hrobe č. 3 bol pochovaný rakúsko-uhorský vojak Josef Sucharda príslušník pešieho pluku Landwehru č. 11 (Landwehr-Infanterieregiment Jičín Nr. 11). V hrobe č. 4 bol pochovaný Jan Ertl, ktorého štátna príslušnosť nie je uvedená. Všetci traja vojaci padli v apríli 1915. Tri jednotlivé hroby boli pôvodne označené krížom a starostlivosť o ne zabezpečovala miestna vojenská správa.⁵⁹

Samostatne sa na evanjelickom cintoríne nachádzala masová šachta (označená č. 1). Archívna zložka udáva počet vojakov v nej pochovaných iba približne. Uvedené je, že v šachte by malo byť asi desať neznámych vojakov.⁶⁰ Dnešný osud týchto vojnových hrobov je neznámy.

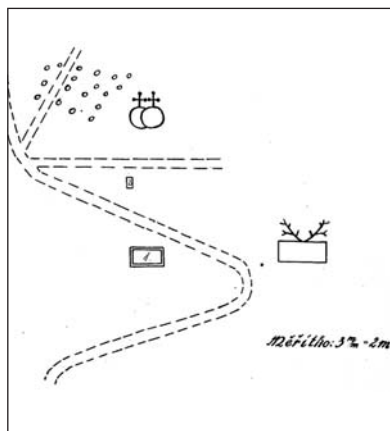

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na evanjelickom cintoríne v Bardejove.

Vojnový cintorín Bardejov - kalvária

Na bardejovskej kalvárii sa nachádzal jeden jednotlivý vojnový hrob a masová šachta, v ktorej bolo pochovaných osem vojakov. Je známa identita všetkých vojakov pochovaných na bardejovskej kalvárii. V siedmich prípadoch je známa taktiež vojenská jednotka, v ktorej vojaci slúžili.

Väčšina vojakov pochovaných v masovej šachte zahynula v decembri a novembri 1915, teda v dobe, kedy sa už front nachádzal ďaleko od mesta Bardejov. Tomu zodpovedá aj príčina smrti u týchto vojakov. V jednom prípade vojak podľahol cholere, v ďalšom prípade vojak spáchal samovraždu a pod. Taktiež v jednotlivom

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na kalvárii v Bardejove.

⁵⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov - Evanjelický. Katastrálny list.

⁵⁹ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov - Evanjelický. Evidenčné listy.

⁶⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov - Evanjelický. Evidenčné listy.

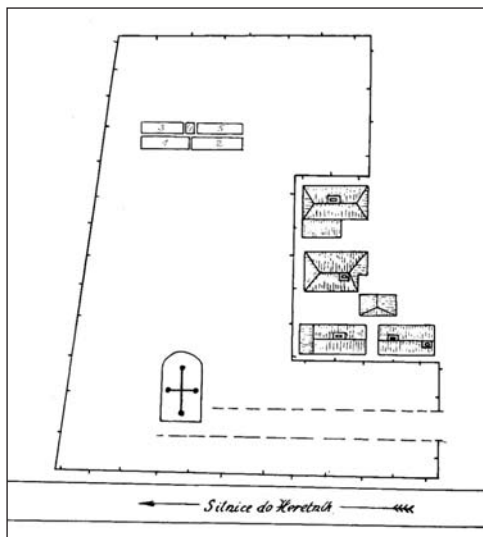
hrobe bol pochovaný rakúsko-uhorský kapitán Theodor Neuman, ktorý 17. apríla 1915 spáchal samovraždu.⁶¹

Podľa archívnych dokumentov by na bardejovskej kalvárii mal byť pochovaný poručík Jan Jdrzejovský, ktorý zahynul na následky strelného poranenia 1. decembra 1915. Pochovaný by mal byť v rodinnej hrobke.⁶² Spolu tak na bardejovskej kalvárii našlo miesto posledného odpočinku desať vojakov. Dnešný osud týchto vojnových hrobov je neznámy.

Vojnový cintorín Bardejov - U svätého Jakuba

Cintorín v meste Bardejov – U sv. Jakuba. Miesto, kde sa nachádzali vojnové hroby z prvej svetovej vojny.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov v Bardejove na cintoríne U sv. Jakuba.

Na cintoríne v Bardejove u sv. Jakuba sa nachádzali vojnové hroby, v ktorých bolo pochovaných päťdesiat vojakov. Katastrálny list uvádza, že na cintoríne sa nachádza jeden jednotlivý hrob a jedno hrobové pole o rozmeroch 4 x 33 metrov.⁶³ Na nákrese z roku 1922 je zakreslených päť roztrúsených hrobov a na nákrese z roku 1925 pre zmenu päť hrobov usporiadaných do tvaru obdĺžnika.⁶⁴

Archívna zložka obsahuje iba minimum údajov o vojnových hroboch. K dispozícii je päť evidenčných listov k piatim vojakom pochovaným na tomto cintoríne. Iba v jednom prípade je však jasne uvedené aj číslo hrobu. V hrobe č. 4 bol pochovaný poručík Antonín Lopieli, príslušník rakúsko-uhorského 11. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 11). Zvyšní štyria rakúsko-uhorskí vojaci Jan Brázer, Jan Sanofedník, Jaroslav Čech a Václav Steinereich nemajú v evidenčnom liste uvedené číslo hrobu. Uvedené je iba to, že boli pochovaní v spoločných hroboch. Známym je tiež dátum ich úmrtia a jeho príčina. Identifikované je tiež vojenské teleso, v ktorom vojaci slúžili.⁶⁵ O zvyšných štyridsiatich piatich vojakoch nemáme žiadne údaje.

⁶¹ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – kalvária. Evidenčné listy.

⁶² VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – kalvária. Evidenčný list: Jan Jdrzejovský.

⁶³ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – U sv. Jakuba. Katastrálny list.

⁶⁴ Porovnaj nákrese. VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – U sv. Jakuba.

⁶⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov – U sv. Jakuba. Evidenčné listy.

Súpis vojnových cintorínov z roku 1924 dokonca uvádza, že na tomto cintoríne by malo byť pochovaných až 120 vojakov.⁶⁶ Odkiaľ žandári dospeli k takémuto údaju súpis neuvádza a je otázne nakoľko je toto číslo reálne.

Vojnové hroby na cintoríne U sv. Jakuba dnes už nie sú viditeľné. Osud týchto vojnových hrobov je neznámy.

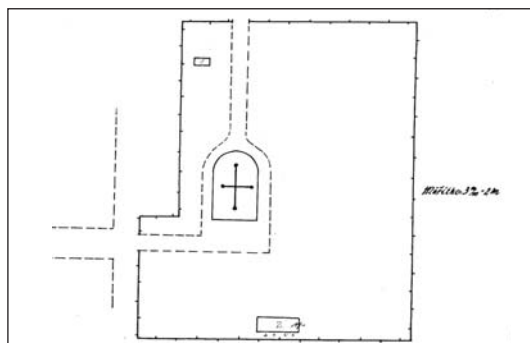
Vojnový cintorín Bardejov – U sv. Michala

Na cintoríne U sv. Michala v Bardejove sa nachádzali roztrúsené dva vojnové hroby. V jednom hrobe bol pochovaný jeden neznámy vojak a v druhom štyria neznámi vojaci. Žiadne bližšie údaje o týchto vojnových hroboch v archívnej zložke nie sú dostupné. Dnešný osud týchto vojnových hrobov je neznámy.

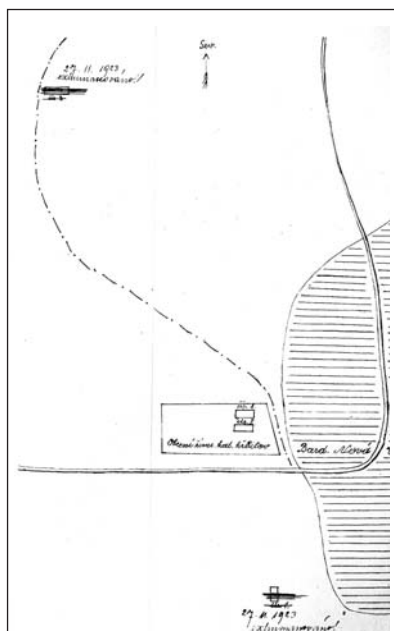
Vojnový cintorín Bardejovská Nová Ves

Bardejovská Nová Ves je dnes súčasťou Bardejova. Kedysi samostatná obec Bardejovská Nová Ves je miestom, kde sa nachádzajú vojnové hroby z prvej svetovej vojny. Na miestnom obecnom cintoríne je pochovaných osem neznámych ruských vojakov. Pochovaní sú v dvoch spoločných hroboch. Pôvodne boli v jednom hrobe traja vojaci a v druhom štyria. Jeden vojak bol pochovaný mimo cintorína. V roku 1923 však bol tento hrob exhumovaný a jeho ostatky prenesené na obecný cintorín.⁶⁷

V súčasnej dobe už vojnové hroby nie sú viditeľné a môžeme ich považovať za zaniknuté. Bolo by vhodné na cintoríne umiestniť aspoň symbolický kríž, alebo pamätník, ktorý by pripomínal obeť prvej svetovej vojny pochované na tomto cintoríne.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov v Bardejove na cintoríne U sv. Michala.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na civilnom cintoríne v obci Bardejovská Nová Ves.

⁶⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, mesto Bardejov - Evanjelický. Zoznam vojnových cintorínov v obvode žandárskej stanice Bardejov - 1924.

⁶⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Bardejovská Nová Ves.

BECHEROV

Obec Becherov sa nachádza v severnej časti Nízkych Beskýd, zhruba 16 km severne od mesta Bardejov, neďaleko štátnej hranice s Poľskou republikou. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila panstvu Makovica. V roku 1910 mala obec 729 obyvateľov. V tom čase niesla názov Biharó. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. V medzivojnovom období starostlivosť o vojnový cintorín v obci zabezpečovala Žandárska stanica v Zborove.⁶⁸

Vojnový cintorín Becherov

Vojnový cintorín Becherov sa nachádza na okraji civilného cintorína v obci Becherov. Na ploche približne 500 m² sa nachádza 72 hrobov.⁶⁹ Podľa dochovaných nákresov mal byť v minulosti po obvode cintorína vysadený živý plot a v jeho vstupnej časti sa počítalo s osadením okrasných drevín a lavičiek. Celková plocha takto upraveného cintorína bola 1 176 m².⁷⁰

Podľa údajov z dobového nákresu je 56 hrobov jednotlivých a 16 spoločných. Tento údaj však nekorešponduje s údajmi z evidenčných listov, kde hrob č. 45 je uvedený ako samostatný, ale v nákrese je uvedený ako spoločný.⁷¹ Katastrálny list naopak uvádza, že 111 vojakov je pochovaných v päťdesiatich štyroch jednotlivých hroboch a šiestnástich spoločných hroboch.⁷² Podobne aj v zozname cintorínov, vypracovanom Žandárskou stanicou v Zborove v roku 1922, je uvedených 54 jednotlivých a 16 spoločných hrobov. Podľa tohto zoznamu je na cintoríne pochovaných 102 padlých vojakov.⁷³ Tieto nezrovnalosti v počte hrobov sú dôsledkom toho, že na vojnovom cintoríne boli vytvárané nové hroby aj po jeho zriadení. Tieto zmeny neboli vždy dôsledne zaznamenané, respektíve záznamy sa do dnešných dní nezachovali.

Vojnový cintorín v obci Becherov.

Ak vychádzame z údajov, ktoré obsahujú evidenčné listy, v sedemdesiatich dvoch hroboch je pochovaných celkom 111 vojakov. V hroboch číslo 5, 26, 27, 28, 29, 30, 47, 48 a 70 sú pochovaní po troja vojaci. V hroboch číslo 46, 49, 71 a 72 po štyria vojaci. V hrobe číslo 4 sú piati vojaci a v hrobe číslo 3 šiesti vojaci. Zvyšných 57 hrobov je jednotlivých.⁷⁴ Väčšina mien vojakov pochovaných na tomto cintoríne je neznáma. Podľa mena môžeme identifikovať 11 rakúsko-uhorských vojakov, väčšinou

⁶⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Becherov.

⁶⁹ Meranie uskutočnené 10. októbra 2010. Rozmery cintorína: 19,6 x 25,6 m.

⁷⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Becherov.

⁷¹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Becherov. Evidenčný list č. 45.

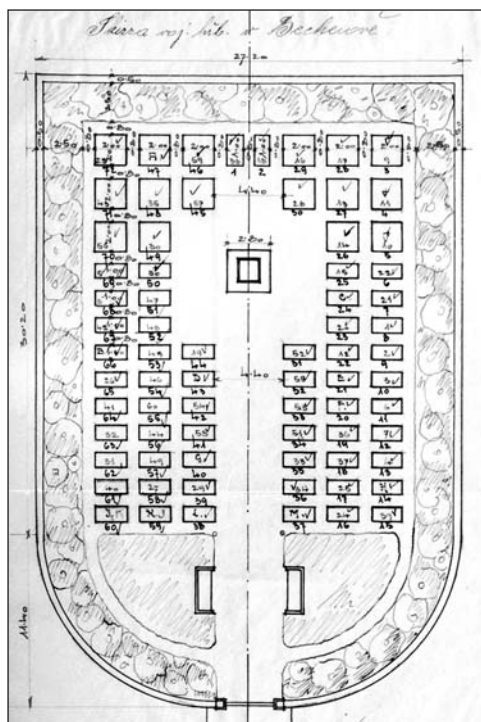
⁷² VHA, f. VHC, šk. 7, obec Becherov. Katastrálny list.

⁷³ VHA, f. ZVV, šk. 148, Vojnové hroby, Zoznam vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Zborov zo 7. januára 1922.

⁷⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Becherov.

príslušníkov rakúsko-uhorského 47. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 47). Známe je tiež meno jedného ruského vojaka. U všetkých vojakov je možné určiť štátnu príslušnosť. Na cintoríne je pochovaných 76 rakúsko-uhorských vojakov a 35 ruských vojakov.

V medzivojnovom období praktickú údržbu, tak ako na viacerých vojnových cintorínoch v okolí Zborova, zabezpečoval Ondrej Hruška. V roku 1921 mu za túto činnosť bola vyplatená suma 210 kč.⁷⁵ V súčasnosti je cintorín pravidelne kosený. Po obvode cintorína bol v roku 2010 vysadený živý plot. Hrobové polia sú zachované a dobre viditeľné v teréne. Na cintoríne chýba centrálny kríž, alebo pamätník. Iba na hrobe č. 31 je osadený malý kovový krížik. V prípade rekonštrukcie vojnového cintorína by bolo vhodné postupovať podľa dobového nákresu, ktorý komplexne riešil úpravu vojnového cintorína aj s úpravou jeho okolia a vstupnej časti.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Becherov.

DUBINNÉ

Obec Dubinné leží 15 km juhovýchodne od mesta Bardejov v doline rieky Topľa na sútoku s potokom Černinka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1327. Pred prvou svetovou vojnou, podľa sčítania obyvateľov z roku 1910, mala obec 295 obyvateľov a niesla názov Tölgyed. Do roku 1960 bola obec súčasťou okresu Giraltovce. V obci sa nachádza niekoľko vojnových hrobov z prvej svetovej vojny. V medzivojnovom období bola starostlivosťou o tieto vojnové hroby poverená Žandárska stanica v Kurime.⁷⁶

Vojnový cintorín Dubinné

Roztrúsené vojnové hroby z prvej svetovej vojny sa v obci Dubinné nachádzajú na civilnom cintoríne. Celkovo je na cintoríne pochovaných osem vojakov v siedmich vojnových hroboch.⁷⁷ Jeden hrob je spoločný, zvyšných šesť hrobov je jednotlivých. Pôvodne sa na civilnom cintoríne v Dubinnom nachádzali iba tri vojnové hroby. Ďalšie štyri hroby boli exhumované a na cintorín prenesené dodatočne. Po týchto zmenách došlo taktiež k prečíslo-

⁷⁵ VHA, f. ZW, šk. 148, Vojnové hroby, Udržovanie vojnových cintorínov - Zborov 12. apríl 1921.

⁷⁶ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Dubinné.

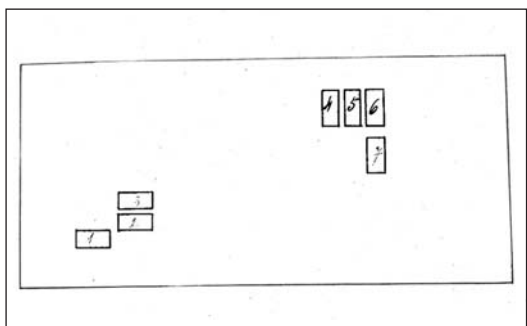
⁷⁷ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Dubinné.

vaniu hrobov číslami od 1 po 7. V neskoršom období bol jeden z hrobov ešte doplnený o pozostatky ďalšieho vojaka. Udialo sa tak až po roku 1924, keďže v zozname vojnových cintorínov v pôsobnosti žandárskej stanice Kurima z roku 1924 je evidovaných sedem jednotlivých hrobov.⁷⁸

Podľa mena môžeme identifikovať troch vojakov rakúsko-uhorskej armády. Dvaja vojaci boli príslušníkmi rakúsko-uhorského 55. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 55) a jeden bol príslušníkom rakúsko-uhorského 95. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 95). Podľa mena je možné identifikovať ešte jedného vojaka, neznáma je však jeho štátna príslušnosť. Zvyšní štyria vojaci pochovaní vo vojnových hroboch na cintoríne v Dubinnom sú neznámi.⁷⁹

Vojnové hroby na civilnom cintoríne v obci Dubinné.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na civilnom cintoríne v obci Dubinné.

Vojnové hroby na cintoríne v Dubinnom je pomerne ťažko lokalizovať. Napriek tomu, pri centrálnom kríži sú symbolicky vyznačené tri vojnové hroby. Priestor vojnových hrobov je vyznačený jednoduchými betónovými obrubníkmi a na hroboch sú osadené repliky typizovaných hviezdíc, ktoré sa používali na označenie vojnových hrobov v medzivojnovom období. Označenie vojnových hrobov v Dubinnom je vzorovým príkladom, ako aj bez veľkých investícií je možné uchovávať spomienku na vojakov padlých vo vojnách.

HAŽLÍN

Obec Hažlín leží v Nízkych Beskydách v doline potoka Hažlinka, východne od rieky Topľa. Od okresného mesta Bardejov je obec vzdialená 13 km východným smerom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Podľa údajov zo sčítania obyvateľov v roku 1910 mala obec pred vypuknutím prvej svetovej vojny 870 obyvateľov. V roku 1914 sa obec volala Haszlin. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. V medzivojnovom období bola starostlivosťou o tento cintorín poverená Žandárska stanica v Bardejove.⁸⁰

⁷⁸ VHA, f. ZW, šk. 163, Vojnové hroby, Zoznam vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Kurima zo 17 apríla 1924.

⁷⁹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Dubinne. Evidenčné listy.

⁸⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hažlín.

Vojnový cintorín Hažlín

Vojnový cintorín sa nachádza na konci dediny Hažlín v smere na Ortuťovú. Od cesty je vzdialený zhruba 200 metrov. Prístupová cesta k nemu vedie po moste ponad potok. Vojnový cintorín vznikol v roku 1918 a jeho vybudovanie realizovalo rakúsko-uhorské Kriegsgräber Komando Nr. 1. Exhumované boli vojnové hroby v okolí Hažlína, ale aj z okolia obcí Brezovka, Ortuťová, Lipová, Kurima a Šášová.⁸¹ Priebeh exhumácií bol veľmi precízne zaznamenaný. Archívna zložka obsahuje exhumačný protokol o každom exhumovanom hrobe. Vyhotovený bol taktiež náčres cintorína a mapa s presne vyznačenými miestami odkiaľ boli vojnové hroby exhumované. V čase zriadenia bolo na vojnovom cintoríne v Hažlíne 60 jednotlivých a 5 spoločných hrobov. Celkovo bolo na cintoríne pochovaných 58 rakúsko-uhorských vojakov a 19 ruských vojakov.⁸²

Z celkového počtu je podľa mena známych 23 vojakov. Zvyšní vojaci sú neznámi. Taktiež ojedinele je uvedená príslušnosť k vojenskému telesu, či dátum a príčina úmrtia.⁸³ Zaujímavosťou je, že na vojnovom cintoríne sú pochovaní aj traja vojaci židovského vierovyznania. Konkrétne vojak Ysrael Kohn a vojak Samuel Landesmann. Tretí vojak je neznámy.⁸⁴

V medzivojnovom období boli na vojnový cintorín v Hažlíne exhumovaní ďalší vojaci. Na náčrte z mája 1922 je ešte zaznačených 65 vojnových hrobov, čo súhlasí s evidenciou rakúsko-uhorského Kriegsgräber komanda. V zozname cintorínov, ktorý vypracovala žandárska stanica v Bardejove v roku 1924 je už evidovaných 68 vojnových hrobov, v ktorých je pochovaných 80 vojakov.⁸⁵ Taktiež v náčrte z roku 1925 je zakreslených 68 vojnových hrobov.⁸⁶ Katastrálny list o vojnovom cintoríne uvádza síce 65 hrobov, ale pochovaných vojakov až 83.⁸⁷ Tieto nezrovnalosti sú výsledkom slabej evidencie všetkých zmien, ktoré Žandárska stanica v Bardejove vykonala na vojnovom cintoríne v Hažlíne.

Vojnový cintorín je vybudovaný na pozemku obce.⁸⁸ Už rakúsko-uhorské Kriegsgräber Komando vypracovalo náčres celkovej úpravy vojnového cintorína. Cintorín mal byť oplotený, na ploche mal byť vybudovaný centrálny monument, ku ktorému malo viesť malé schodisko. Tieto plány sa už nestihli naplno realizovať.

Plocha vojnového cintorína v obci Hažlín.

⁸¹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hažlín. Exhumačné protokoly.

⁸² VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hažlín.

⁸³ Dátum úmrtia je uvedený u 15 vojakov. Tí zomreli v priebehu februára až apríla 1915. Príslušnosť k vojenskému telesu je uvedená iba u 11 vojakov. VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hažlín.

⁸⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hažlín. Ev. listy 39, 50 a 51.

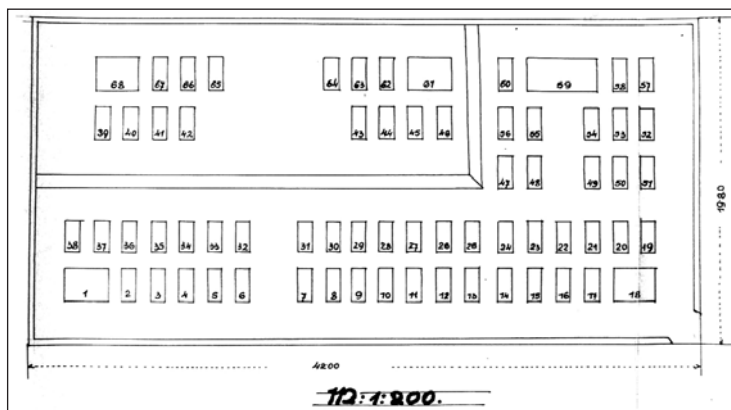
⁸⁵ VHA, f. ZW, šk. 149, Vojnové hroby. Zoznam cintorínov – Žandárska stanica Bardejov: 24. apríl 1924.

⁸⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hažlín. Situačný náčres vojnového cintorína v Hažlíne – apríl 1925.

⁸⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hažlín. Katastrálny list.

⁸⁸ Podľa kópie pozemkovej mapy bol vybudovaný na pozemkovej parcele č. 151. Vlastníkom tejto parcely bola obec Hažlín, ktorá tento pozemok dostala darom. VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hažlín. Kópia pozemkovej mapy obce Hažlín.

V medzivojnovom období bol cintorín ohradený ostnatým drôtom a po jeho obvode bol vysadený hloh.⁸⁹ Hlohová výsadba sa z časti zachovala až do dneška. V súčasnosti je vojnový cintorín pravidelne kosený. Hrobové polia sú viditeľné v teréne. V centrálnej časti vojnového cintorína je osadený malý železný kríž s nápisom: „*Tu odpočívá 83 vojakov padlých v I. svetovej vojne. Česť s sláva ich nehynúcej pamiatke.*“. V prípade, ak by sa vojnový cintorín zrekonštruoval podľa historických náčrtov, patril by medzi najzaujímavejšie vojnové cintoríny na severovýchode Slovenska.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Hažlín.

HERTNÍK

Obec Hertník leží v severozápadnej časti Bartošovskej kotliny, rozprestiera sa na úpätí Čerchova v doline potoka Pastevník. Od okresného mesta Bardejov je obec vzdialená 11 km južným smerom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1351. V roku 1910 mala obec 800 obyvateľov. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny niesla obec názov Hertnek. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Raslaviciach.⁹⁰

Vojnový cintorín Hertník

Vojnový cintorín je súčasťou civilného cintorína v obci Hertník. Vojnový cintorín tvorí päť hrobov, v ktorých je pochovaných deväť vojakov.⁹¹ Pôvodne sa na cintoríne nachádzali štyri jednotlivé hroby, v ktorých boli pochovaní neznámi vojaci, ktorí padli v priebehu novembra až decembra 1914. Neskôr na cintoríne pribudol aj piaty vojnový hrob. Ten vznikol prenesením ostatkov vojakov z okolia obce Hertník. V tomto hrobe sú pochovaní vojaci Ondrej Kalinach, František Zajíc, Antonín

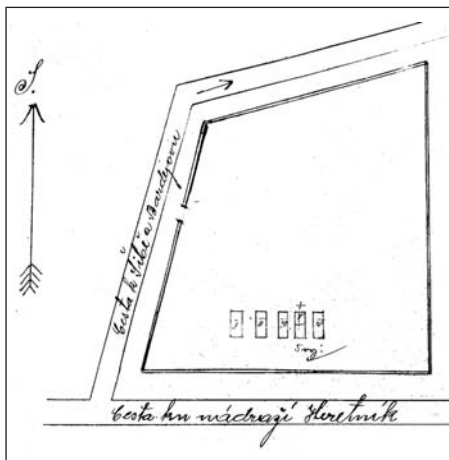
⁸⁹ Použitých bolo 200 metrov ostnatého drôtu a 264 sadeníc hlohu. VHA, f. ZVV, šk. 149, Vojnové hroby. Zoznam cintorínov – žandárska stanica Bardejov: 24. apríl 1924.

⁹⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hertník.

⁹¹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hertník. Katastrálny list.

Šebek, Jan Kozela a František Sova.⁹² Okrem Ondreja Kalinacha sú všetci pochovaní vojaci českej národnosti. Všetci piati vojaci padli v bojoch na prelome novembra a decembra 1914.

Podľa dobového nákresu sa všetkých päť vojnových hrobov nachádzalo na okraji civilného cintorína v Hertniku. Hroby boli v čase prvej Československej republiky označené krížmi.⁹³ V súčasnosti sa podarilo lokalizovať približný priestor, kde by sa vojnové hroby mali nachádzať, samotné vojnové hroby však už nie sú viditeľné. Chýba akékoľvek označenie. Bolo by vhodné v budúcnosti na civilnom cintoríne umiestniť symbolický kríž, ktorý by upozorňoval na prítomnosť vojnových hrobov z prvej svetovej vojny.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Hertník.

CHMEĽOVÁ

Obec Chmeľová leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline potoka Kamenec. Obec sa nachádza 14 km severne od okresného mesta Bardejov. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Podľa údajov zo sčítania obyvateľov z roku 1910 mala obec pred vypuknutím prvej svetovej vojny 677 obyvateľov. V tom čase niesla obec názov Komlóspatak. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. V medzivojnovom období bola starostlivosťou o tento cintorín poverená Žandárska stanica v Zborove.⁹⁴

Vojnový cintorín Chmeľová

Vojnový cintorín sa nachádza na okraji civilného cintorína. Vybudovaný bol po vzdialení sa frontu rakúsko-uhorským Kriegsgräber komandom. Na cintoríne je pochovaných 54 vojakov v 35 jednotlivých hroboch a 5 spoločných hrobch.⁹⁵

Archívna zložka o tomto vojnovom cintoríne ponúka dostatok informácií. Každý hrob je očíslovaný a až na hrob č. 20, ku každému hrobu je vypísaný samostatný evidenčný protokol. Súčasťou archívnej zložky je zároveň zoznam vojakov pochovaných na vojnovom cintoríne. Na cintoríne je pochovaných 22 rakúsko-uhorských a 32 ruských vojakov. Väčšina vojakov pochovaných na vojnovom cintoríne sú neznámi. Známe sú mená len ôsmich vojakov. V hrobe č. 5 je pochovaný vojak Ivan Kůznecov, príslušník ruského 206. pešieho pluku. V hrobe č. 8 leží rakúsko-uhorský vojak Antonín Kempaul a v hrobe č. 9 tak tiež rakúsko-uhorský vojak Frank Koič. V hrobe č. 10 je pochovaný rakúsko-uhorský vojak Jan Schwarc, ktorý bol sluhom neznámeho rakúsko-uhorského

⁹² VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hertník. Evidenčné listy.

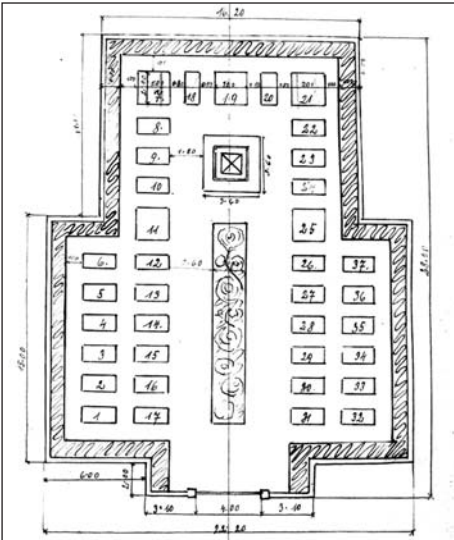
⁹³ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hertník. Evidenčné listy.

⁹⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Komloša.

⁹⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Komloša.

Pamätník na vojnovom cintoríne v obci Chmeľová.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Chmeľová.

dôstojníka. V hrobe č. 12 leží rakúsko-uhorský vojak Alois Eckler. Príslušník rakúsko-uhorského 47. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 47) Maximilián Rarzelliny je pochovaný v hrobe č. 20. V hrobe č. 23 je pochovaný rakúsko-uhorský vojak Eugen Karis a v hrobe č. 36 ruský vojak David Asztafoly⁹⁶

Pri pohľade na nákres cintorína, ktorý vypracovalo rakúsko-uhorské Kriegsgräber komando, je zreteľne viditeľné zaujímavé rozmiestnenie hrobov na vojnovom cintoríne. Cintorín mal byť ohradený a jeho dominantou mal byť centrálny monument. Rozmery takto upraveného cintorína mali byť 22 x 28 metrov. Plánované práce sa už nerealizovali.

Podľa údajov z katastrálnej mapy z roku 1925 sa cintorín nachádzal na pozemku gréckokatolíckej cirkvi (číslo parcely 1275).⁹⁷ Po druhej svetovej vojne sa na vojnový cintorín postupne zabudlo a v 90-tých rokoch 20. storočia sa už o jeho existencii takmer nevedelo. Postupne došlo k rozšíreniu civilných hrobov aj na plochu vojnového cintorína. Polovica cintorína tak zanikla. Zachovalo sa iba 19 hrobov. V roku 2004 bol na ploche cintorína osadený malý pamätník, upozorňujúci na prítomnosť vojnového cintorína.

KLUŠOV

Obec Kľušov leží v Bartošovskej kotline na juhozápadných svahoch Nízkych Beskýd v pramennej oblasti prítoku Šibskej vody. Od okresného mesta Bardejov je vzdialený 6 km južným smerom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1332. V roku 1910 pred vypuknutím prvej svetovej vojny mala obec 629 obyvateľov. V tom čase niesla obec názov Kolossó. V obci sa nachádza vojnový cintorín. Starostlivosťou o tento cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Bardejove.⁹⁸

⁹⁶ Mená uvedené v evidenčných protokoloch boli často českými žandarmi upravované do českého jazyka. Bežne sa môžeme stretnúť že meno vojaka je inak napísané v rakúsko-uhorskom exhumáčnom protokole a inak v evidenčnom liste vypísanom žandarmi. Problémom pri prepise mien je tiež úhľadnosť, respektíve neúhľadnosť písma, akým bolo meno napísané.

⁹⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Komloša. Kópia pozemkovej mapy obce Komloša.

⁹⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Kľušov.

Vojnový cintorín Kľušov

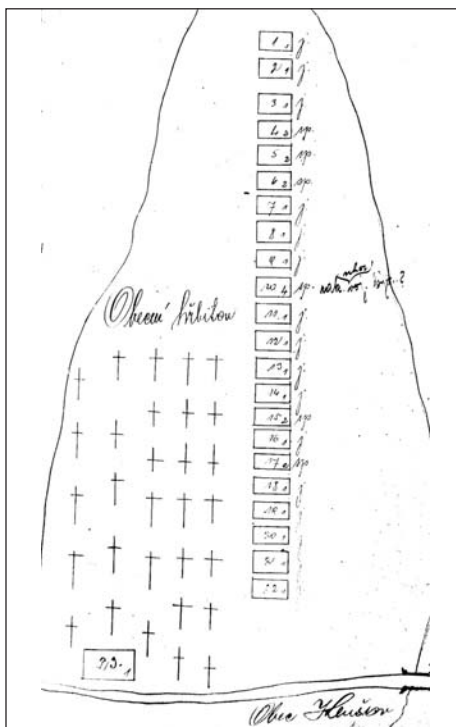
Vojnový cintorín v obci Kľušov je súčasťou civilného cintorína v obci. V 23 hroboch je tu pochovaných 31 vojakov.⁹⁹ V čase prvej svetovej vojny sa na civilnom cintoríne v Kľušove nachádzal iba jeden vojnový hrob. V tomto hrobe našiel miesto posledného odpočinku ruský vojak, ktorý zahynul po zásahu granátom 1. decembra 1914.¹⁰⁰ Vojnové hroby sa však nachádzali aj na pozemkoch v okolí Kľušova. Problémom bola starostlivosť o tieto vojnové hroby.

Majitelia pozemkov na ktorých sa vojnové hroby nachádzali totiž odmietali podpísať zmluvu o starostlivosti o tieto hroby z obavy, že túto starostlivosť budú musieť vykonávať na svoje náklady.¹⁰¹ Aj z týchto dôvodov bolo rozhodnuté exhumovať vojnové hroby a premiestniť ich na civilný cintorín. Ďalších 22 vojnových hrobov tak pribudlo až v roku 1922. Exhumácie v okolí obce Kľušov prebiehali od 22. apríla do 2. mája 1922. Hroby, ktoré vznikli po vykonaní exhumácii boli očíslované od 1 po 22. Pôvodný vojnový hrob na civilnom cintoríne dostal poradové číslo 23. Celkový priebeh exhumácií je veľmi dobre zaznamenaný v exhumačných protokoloch, ktoré sú súčasťou archívnej zložky o tomto vojnovom cintoríne. Na základe týchto exhumačných protokolov vieme u každého vojaka pochovaného na tomto vojnovom cintoríne určiť, kedy bola vykonaná exhumácia a odkiaľ boli pozostatky vojaka exhumované. Samotné exhumácie vykonávali Ján Guttek a Ján Ferenc. Dohľad nad priebehom exhumácií a vypracovanie dokumentácie zabezpečoval vrchný strážmajster František Šučler.¹⁰²

Hroby č. 1, 2, 3, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22 a 23 sú jednotlivé. Po dvaja vojaci sú pochovaní v hroboch číslo 4, 5, 6, 15 a 17. V hrobe číslo 10 sú pochovaní štyria

Vojnové hroby na civilnom cintoríne v obci Kľušov.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Kľušov.

⁹⁹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Kľušov. Katastrálny list.

¹⁰⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Kľušov. Evidenčný list č. 23.

¹⁰¹ VHA, f. ZW, šk. 149, Vojnové hroby. Korešpondencia: Inšpektorát vojnových hrobov - 1028/38.

¹⁰² VHA, f. VHC, šk. 7, obec Kľušov. Exhumačné protokoly.

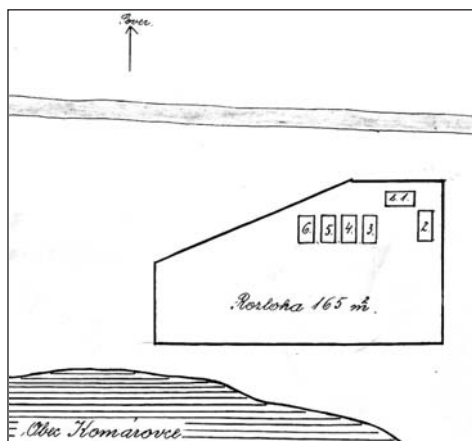
neznámi vojaci.¹⁰³ Známe je meno iba jedného vojaka. V hrobe č. 1 je pochovaný Gottlieb Virmsberger, rakúsko-uhorský vojak židovského vierovyznania, ktorý spáchal samovraždu.¹⁰⁴ Mená ostatných vojakov pochovaných na tomto vojnovom cintoríne sú neznáme. Vojaci pochovaní na vojnovom cintoríne v Kľušove padli na prelome novembra a decembra 1914. Šiesti padlí vojaci boli príslušníkmi rakúsko-uhorskej armády a zvyšní 25 boli príslušníkmi ruskej armády.

Vojnový cintorín je súčasťou civilného cintorína a je obklopený civilnými hrobmi. Hrobové polia už nie sú viditeľné, ale plocha vojnového cintorína je symbolicky oddelená od okolitých hrobov betónovým obrubníkom. Na vojnových hroboch sú taktiež umiestnené pôvodné železné hviezdice, ktoré upozorňujú na fakt, že dané miesto je vojnovým cintorínom. Bolo by do budúcnosti žiadúce umiestniť na plochu vojnového cintorína pamätník, prípadne centrálny kríž s tabuľkou, ktorá by informovala, že vyhradený priestor je vojnovým cintorínom.

KOMÁROV

Obec Komárov leží v Nízkych Beskydách v doline rieky Topľa. Od okresného mesta Bardejov je vzdialená 7 km východným smerom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1355. Obec patrila panstvu Makovica. Podľa sčítania obyvateľov z roku 1910 mala obec 210 obyvateľov. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny niesla názov Felsőkomaróc. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento cintorín bola v mezivojnovom období poverená Žandárska stanica v Bardejove.¹⁰⁵

Vojnový cintorín Komárov

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Komárov.

Vojnový cintorín v obci Komárov bol súčasťou civilného cintorína. V šiestich hroboch tu miesto posledného odpočinku našlo sedem vojakov. Prvé dva vojnové hroby (č. 1 a 2) boli na cintoríne zriadené už v decembri 1914. V oboch boli pochovaní rakúsko-uhorskí vojaci. V hrobe č. 1 bol pochovaný neznámy vojak, pôvodom z dnešného Poľska, ktorý sa sám postrelil a strelnému zraneniu podľahol. V hrobe č. 2 je pochovaný desiatnik, pôvodom z dnešného Maďarska, ktorý padol v boji. Bol príslušníkom rakúsko-uhorského 15. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 15).¹⁰⁶ Hroby č. 3, 4, 5 a 6 boli exhumované v okolí obce

¹⁰³ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Kľušov. Evidenčné listy.

¹⁰⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Kľušov. Evidenčný list č. 1.

¹⁰⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Komárov.

¹⁰⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Komárov.

Komárov a prenesené na civilný cintorín 28. apríla 1922. Exhumácie boli vykonané pod dohľadom vrchného strážmajstra Kareša a strážmajstra Šubrtu.¹⁰⁷ Do hrobu č. 3 boli pochovaní dvaja neznámi ruskí vojaci. Do hrobov č. 4, 5 a 6 boli jednotlivito pochovaní traja neznámi rakúsko-uhorskí vojaci.¹⁰⁸

V roku 1924 bol vojnový cintorín ohradený ostnatým drôtom a po jeho obvode mal byť vysadený hloh.¹⁰⁹ Hroby boli označené typizovanými železnými hviezdami.¹¹⁰ V súčasnosti už nie je možné tieto vojnové hroby lokalizovať. Tento vojnový cintorín môžeme považovať za zaniknutý. Bolo by preto žiadúce osadiť na cintoríne symbolický pamätník venovaný vojakom padlým v prvej svetovej vojne a pochovaným v obci Komárov.

KOŽANY

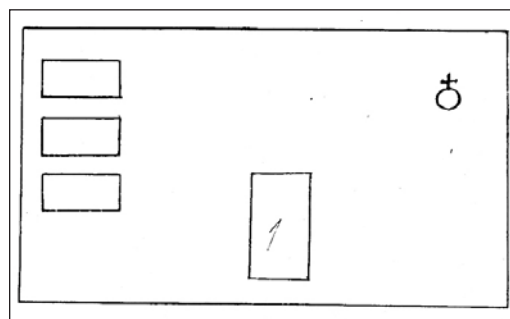
Obec Kožany sa nachádza 22 km juhovýchodne od okresného mesta Bardejov. Leží v Nízkych Beskydách v doline ľavostranného prítoku rieky Tople. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1427. V roku 1910 pred vypuknutím prvej svetovej vojny mala obec 170 obyvateľov a niesla názov Koszán. V súčasnosti je obec súčasťou okresu Bardejov, ale do roku 1960 patrila pod okres Giraltovce. V obci sa na civilnom cintoríne nachádzajú vojnové hroby z prvej svetovej vojny. V medzivojnovom období bola starostlivosťou o tieto vojnové hroby poverená Žandárska stanica v Kurime.¹¹¹

Vojnový cintorín Kožany

Na civilnom cintoríne v Kožanoch sa nachádzajú štyri vojnové hroby, v ktorých sú pochovaní piati vojaci. Tri hroby sú jednotlivé a v jednom hrobe sú pochovaní dvaja vojaci. Pôvodne sa na cintoríne nachádzal iba hrob č. 1, v ktorom sú pochovaní

Spoločný vojnový hrob na civilnom cintoríne v obci Kožany.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Kožany.

¹⁰⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Komárov. Exhumačné protokoly.

¹⁰⁸ V hrobe č. 4 a 5 sú údajne pochovaní vojaci maďarskej národnosti a v hrobe č. 6 vojak českej národnosti. Otázkou je, odkiaľ žandári mali informácie o národnosti vojakov, keďže v exhumačných protokoloch nie sú uvedené ani mená vojakov, ani vojenské telesá, v ktorých slúžili ani žiadne bližšie informácie. VHA, f. VHC, šk. 7, obec Komárov. Exhumačné protokoly.

¹⁰⁹ Použitých bolo 50 metrov ostnatého drôtu a 50 sadenic hlohu. VHA, f. ZVV, šk. 149, Vojnové hroby. Zoznam cintorínov – Žandárska stanica Bardejov: 24. apríl 1924.

¹¹⁰ Informáciu poskytol starosta obce Milan Jašek.

¹¹¹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kožany.

dvaja neznámi ruskí vojaci. Obaja padli v apríli 1915. Hroby č. 2, 3 a 4 boli exhumované a na cintorín prenesené v neskoršom období. Pochovaní sú v nich traja neznámi rakúsko-uhorskí vojaci.¹¹² Žiadne bližšie informácie o týchto vojakoch archívna zložka neposkytuje.

V súčasnej dobe sú vojnové hroby na cintoríne označené krížmi a je jednoduché ich lokalizovať. Nachádzajú sa na dvoch miestach na civilnom cintoríne. Drevené kríže boli na vojnové hroby osadené v deväťdesiatych rokoch 20. storočia z iniciatívy obce. Vďaka tomu vojnové hroby nezanikli a aj dnes je ich možné ľahko nájsť.¹¹³ V budúcnosti by bolo vhodné umiestniť na cintorín informačnú tabuľu, ktorá by upozorňovala na prítomnosť vojnových hrobov.

KUČÍN

Obec Kučín leží v Nízkych Beskydách v doline rieky Topľa. Od okresného mesta je vzdialená 21 km juhovýchodným smerom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1320. Pred prvou svetovou vojnou niesla obec názov Felsőköcsény. V tom čase podľa údajov zo sčítania obyvateľov z roku 1910 žilo v obci 301 obyvateľov. V súčasnosti je obec súčasťou okresu Bardejov, ale do roku 1960 patrila pod okres Giraltovce. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Vojnový hrob sa nachádza tiež v obci pri kostole. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Kurime.¹¹⁴

Vojnový cintorín Kučín

Vojnový cintorín v obci je súčasťou civilného obecného cintorína. Na civilnom cintoríne sa pôvodne nachádzalo desať vojnových hrobov. Z toho deväť hrobov bolo jednotlivých a v jednom hrobe boli pochovaní dvaja vojaci. V neskoršom

Plocha na civilnom cintoríne v obci Kučín, kde sa nachádzal vojnový cintorín.

období na cintoríne pribudlo ďalších päť jednotlivých vojnových hrobov. Do týchto hrobov boli prenesené exhumované ostatky neznámych vojakov, ktorí padli v okolí obce Kučín. Udialo sa tak tesne po skončení prvej svetovej vojny, keďže v rozpočte na údržbu vojnových hrobov z decembra 1920, už žandárska stanica v Kurime hlási na vojnovom cintoríne Kučín 14 hrobov jednotlivých a jeden spoločný hrob.¹¹⁵

¹¹² VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kožany.

¹¹³ Informáciu o osadení krížov poskytol bývalý starosta obce Juraj Martišek.

¹¹⁴ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kučín – obecni.

¹¹⁵ Celkovo za obec Kučín hlásila 15 hrobov jednotlivých a jeden spoločný. Zarátali totiž aj hrob kapitána Roberta Pustowku pri kostole. VHA, f. ZVW, šk. 149, Vojnové hroby. Rozpočet na udržiavanie vojnových hrobov v obvode Žandárskej stanice v Kurime. 4. december 1920.

Po premiestnení exhumovaných ostatkov vojakov došlo k prečíslovaniu vojnových hrobov. Hroby exhumovaných vojakov dostali poradové čísla 1, 2, 3, 4 a 5. O vojakoch pochovaných v týchto hrobch nemáme žiadne údaje. Pôvodné vojnové hroby dostali čísla od 6 do 15. Všetky sú jednotlivé, iba hrob č. 14 je spoločný. Podľa pôvodných rakúsko-uhorských evidenčných listov je možné podľa mena identifikovať deväť vojakov.¹¹⁶ U deviatich vojakov je možné identifikovať vojenské teleso, v ktorom slúžili. Na vojnovom cintoríne v Kučine sú pochovaní príslušníci rakúsko-uhorských peších plukov č. 15, 55 a 58 (Infanterieregiment Nr. 15, Infanterieregiment Nr. 55, Infanterieregiment Nr. 58) a dragúnskych plukov č. 9 a 15 (Dragoner-Regiment Nr. 9, Dragoner-Regiment Nr. 15). Jeden vojak bol príslušníkom pešieho pluku Landwehru č. 12 (Landwehr-Infanterieregiment Časlau Nr.12).¹¹⁷

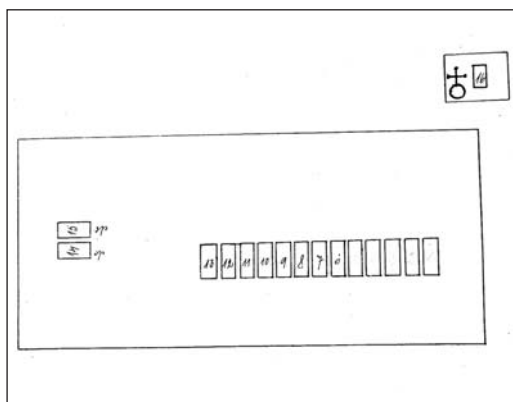

Vojnový hrob kapitána Roberta Pustowku, ktorý sa nachádza pri kostole v obci Kučín.

Zaujímavosťou je, že zoznam ktorý vypracovala žandárska stanica v Kurime v roku 1928 uvádza všetkých vojakov pochovaných na cintoríne ako neznámych.¹¹⁸ Je to názorná ukážka toho, ako povrchne žandári mnohokrát vykonávali evidenciu vojnových hrobov a vojnových cintorínov.

V medzivojnovom období praktickú údržbu vojnového cintorína vykonávala obec. V roku 1920 jej na tieto účely bolo vyplatených 85 kč.¹¹⁹ V súčasnosti už vojnové hroby nie sú viditeľné.

Vojnové hroby sa v obci Kučín nenachádzajú len na obecnom cintoríne. Pri kostole v obci Kučín sa nachádza hrob rakúsko-uhorského kapitána Roberta Pustowku, ktorý padol 29.marca 1915. Rakúsko-uhorský kapitán poľskej národnosti Robert Pustowka bol príslušníkom rakúsko-uhorského 1. hulánskeho pluku (Ulanen-Regiment Nr. 1). Vojnový hrob je evidovaný pod číslom 16. Podľa evidenčného protokolu sú v tomto hrobe pochovaní ešte dvaja neznámi vojaci.¹²⁰

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Kučín.

¹¹⁶ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kučín – obecní. Evidenčné listy.

¹¹⁷ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kučín – obecní. Evidenčné listy.

¹¹⁸ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kučín – obecní. Zoznam vojakov pochovaných vo vojnových hrobch na obecnom cintoríne v Kučine. 8. jún 1928.

¹¹⁹ VHA, f. ZV, šk. 149, Vojnové hroby. Rozpočet na udržiavanie vojnových hrobov v obvode Žandárskej stanice v Kurime. 4. december 1920.

¹²⁰ Hrob je evidovaný pod samostatnou archívnu zložkou Vojnový cintorín Kučín – u kostela. VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kučín – u kostela. Evidenčný list č. 16.

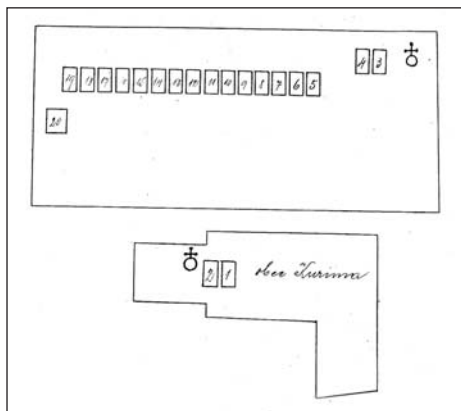
Hrob je jasne identifikovateľný a označený typizovanou hviezdicou a okrasnou drevinou. Nápis na hviezdici uvádza, že v hrobe je pochovaný len rakúsko-uhorský kapitán Robert Pustowka. O tom, že v hrobe sú pochovaní aj dvaja neznámi vojaci nie je na hviezdici zmienka.

Bolo by vhodné, ak by v budúcnosti bol osadený pamätník, ktorý by pripomínal, že v obci Kučín sú pochovaní vojaci padlí v prvej svetovej vojne. Je na zväžení, aby takýto pamätník bol umiestnený na ploche obecného cintorína, alebo pri kostole neďaleko hrobu kapitána Roberta Pustowku.

KURIMA

Obec Kurima leží v Nízkych Beskydách v údolí rieky Topľa. Od okresného mesta Bardejov je vzdialená 17 km. V písomných prameňoch sa obec prvýkrát spomína v roku 1329. V roku 1910 žilo v obci 983 obyvateľov. Pred prvou svetovou vojnou niesla obec názov Kurima. Počas prvej svetovej vojny vyhorela takmer polovica obce. V súčasnosti je obec súčasťou okresu Bardejov, ale do roku 1960 patrila pod okres Giraltovce. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená miestna Žandárska stanica v Kurime.¹²¹

Vojnový cintorín Kurima

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov v obci Kurima.

Vojnový cintorín v Kurime bol súčasťou civilného cintorína. Pôvodne sa na cintoríne nachádzalo len sedem vojnových hrobov. V neskoršom období boli z okolia obce exhumované ďalšie vojnové hroby a prenesené na civilný cintorín v Kurime. Vznikol tak vojnový cintorín, ktorý tvorilo 20 vojnových hrobov.¹²²

Archívne dokumenty o vojnovom cintoríne v Kurime poskytujú rozporuplné údaje. Podľa katastrálneho listu sa na vojnovom cintoríne nachádza 19 jednotlivých hrobov a v jednom hrobe sú pochovaní traja vojaci.¹²³ V rozpočte na údržbu vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Kurima sa uvádza,

že v Kurime je 11 jednotlivých a 6 spoločných vojnových hrobov.¹²⁴ V zozname vypracovanom 20. januára 1923 sa uvádzané, že v 14 jednotlivých a 6 spoločných hroboch je pochovaných 26 vojakov.¹²⁵

¹²¹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kurima.

¹²² VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kurima. Katastrálny list.

¹²³ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kurima. Katastrálny list.

¹²⁴ VHA, f. ZVV, šk. 149, Vojnové hroby. Rozpočet na udržiavanie vojnových hrobov v obvode Žandárskej stanice v Kurime. 4. december 1920.

¹²⁵ VHA, f. ZVV, šk. 149, Vojnové hroby. Zoznam s druhom a počtom vojnových cintorínov a vojnových hrobov v obvode Žandárskej stanice Kurima. 20. január 1923.

Podľa údajov z evidenčných listov je na cintoríne pochovaných 22 vojakov v 18 jednotlivých a dvoch spoločných hrobch (hroby č. 6 a 20).¹²⁶ Z celkového počtu je devätnásť padlých vojakov rakúsko-uhorskej štátnej príslušnosti, dvaja vojaci ruskej štátnej príslušnosti a v jednom prípade sa štátnu príslušnosť nepodarilo určiť. Podľa mena je možné identifikovať dvanásť padlých vojakov. Na cintoríne boli pochovaní príslušníci rakúsko-uhorských peších plukov č. 15, 58 a 95 (Infanterieregiment Nr. 15, Infanterieregiment Nr. 58, Infanterieregiment Nr. 95).¹²⁷

V hrobch č. 6 a 20 sú pochovaní traja civilisti, príslušníci Domobraneckého pracovného oddelenia č. 15. Zahynuli 9. mája 1915 po výbuchu granátu. Sú známe aj ich mená. František Vebsinger pochádzal z Viedne a v čase úmrtia mal 36 rokov. Slovák Jakub Spitzkopf mal v čase úmrtia 42 rokov a pochádzal zo Spiša. Vtedy 39 ročný Ján Zubo pochádzal taktiež z dnešného územia Slovenska a to z obce Hrnčiarska Ves (okres Poltár).¹²⁸

Na vojnovom cintoríne v Kurime bol pochovaný aj rakúsko-uhorský poručík Franc Borzevský.¹²⁹ Padol v boji 29. marca 1915 vo veku 24 rokov. Bol príslušníkom rakúsko-uhorského 15. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 15) a pochádzal z územia dnešného Poľska.

V medzivojnovom období praktickú údržbu vojnového cintorína zabezpečovala obec Kurima.¹³⁰ V súčasnosti už nie je možné identifikovať, kde na civilnom cintoríne sa nachádzal vojnový cintorín. Vojnový cintorín zanikol pri rozširovaní civilných hrobov. Aby vojnové obeť pochované v Kurime neostali zabudnuté, bolo by potrebné osadiť na civilnom cintoríne symbolický kríž, alebo pamätník.

LASCOV

Obec Lascov leží v južnej časti Nízkych Beskýd v údolí rieky Topľa. Od mesta Bardejov je vzdialená 27 km. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1370. V roku 1910 mala obec 234 obyvateľov. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny niesla názov Lászcó. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica Marhaň.¹³¹

Vojnový cintorín Lascov

Súčasťou civilného cintorína v obci Lascov bol vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Cintorín tvorilo sedem jednotlivých hrobov. Archivna zložka o tomto vojnovom cintoríne poskytuje dostatok údajov. Podľa mena je identifikovaných až šesť vojakov. Prepisy mien v archívnych dokumentoch sú však častokrát skomolené a pravdepodobne aj nepresné. Vysvetlenie, prečo je tomu tak, môže-

¹²⁶ Vojnový cintorín v Kurime je ďalším príkladom, ako ťažké je dopátrať sa k presným údajom o konkrétnom vojnovom cintoríne. Rôzne dokumenty vypracované Žandárskou stanicou v Kurime totiž uvádzajú rôzne počty padlých a rôzne kombinácie jednotlivých a spoločných hrobov.

¹²⁷ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kurima. Evidenčné listy.

¹²⁸ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kurima. Evidenčné listy 6 a 20.

¹²⁹ Kompletný prepis pomerne zle čitateľného mena z evidenčného listu je Lewag Franc Borzevský. VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kurima. Evidenčný list č. 4.

¹³⁰ VHA, f. ZW, šk. 149, Vojnové hroby. Rozpočet na udržiavanie vojnových hrobov v obvode žandárskej stanice v Kurime. 4. december 1920.

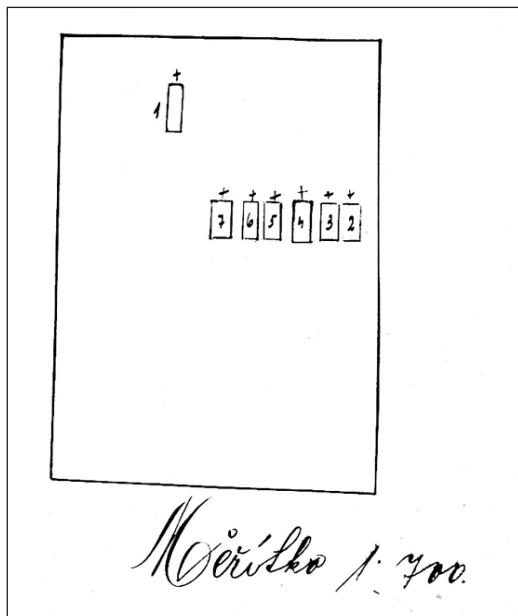
¹³¹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Lascov.

me nájsť v korešpondencii z mája 1924, medzi Referátom vojnových hrobov v Bratislave a Žandárskou stanicou Marhaň. V liste zo 14. mája 1924 sa uvádza: „V seznamu tomto uvedli Jste onoho neznámeho poručíka honvéd. pluku, T. Gábora a J. Levnóhríba s poznámkou, že jsou pohřbení v obci Lascově. Nyní, ale uvádíte, že hroby těchto třech vojínů se tam nenachází. Žádáme o vysvětlení.“¹³² Vo svojej odpovedi žandárska stanica uvádza, že im boli doručené staré evidenčné listy z Maďarska a preto na základe týchto údajov korigovali údaje v zozname vojakov pochovaných na vojnovom cintoríne. V odpovedi sa uvádza: „...dle těchto evidenčných není na hřbitově v Lascově pohřben neznámý poručík honved. pl., nýbrž maďarský nadporučík husar. pl. Viktor Knap a taktéž, že tam není pohřben voják J. Lavrochríb nýbrž Ján Ramachvil. Tato mylka jména pohřbeného vojína Ramachvilova povstala tím, že jméno na kříži bylo velmi špatně čitelné, takže se původně dle sotva zratelných písmen soudilo, že jest to jméno Lavrochríb.“¹³³

V evidenčnom liste, ktorý je súčasťou archívnej zložky, je maďarský nadporučík husárskeho pluku zaevidovaný ako Győző Knapp. Pochovaný je v hrobe č. 1. Vojak Ján Ramachvil je pre zmenu evidovaný ako Johan Ramachnill a je pochovaný v hrobe č. 4. Ako vidno, žandári v obci Marhaň si s prepisom mien nerobili ťažkú hlavu.¹³⁴ V hrobe č. 2 je pochovaný Rudolf Góbl a v hrobe č. 3. vojak Felix-Karel Hoffer, príslušník rakúsko-uhorského 22. pešieho pluku (In-

fanterieregiment Nr. 22). V hrobe č. 5 je pochovaný rakúsko-uhorský vojak z 15. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 15). V hrobe č. 6 je pochovaný Lambert Pistonig, pravdepodobne rakúsko-uhorský vojak. V hrobe č. 7 leží neznámy vojak. Všetci vojaci pochovaní na vojnovom cintoríne v Lascove zomreli v roku 1915.¹³⁵

Vojnový cintorín v Lascove sa nepodarilo identifikovať. Vojnové hroby pravdepodobne zanikli a na ich mieste vznikli civilné hroby. Bolo by vhodné, aby sa pristúpilo aspoň k symbolickej rekonštrukcii tohto vojnového cintorína. Obnova cintorína by spočívala v osadení pamätnej tabule, ktorá by pripomínala, že v Lascove sú pochovaní vojaci, ktorí padli na našom území v čase prvej svetovej vojny.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Lascov.

¹³² VHA, f. ZV, šk. 164, Vojnové hroby. List Žandárskej stanici Marhaň zo 14. mája 1924. Čj. 139.

¹³³ VHA, f. ZV, šk. 164, Vojnové hroby. Odpoveď Žandárskej stanice Marhaň zo 22. mája 1924. 192/24

¹³⁴ Nie je to ojedinelý prípad. Pri štúdiu archívnych zložiek sa bežne stretávame s komolením mien pochovaných vojakov. Je úplne bežné, že žandári pri prepise mien z pôvodných rakúsko-uhorských evidenčných listov meno vojaka počeštili, respektíve poslovenčili.

¹³⁵ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Lascov. Evidenčné listy.

MIKULÁŠOVÁ

Obec sa nachádza 17 km severovýchodne od okresného mesta Bardejov. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd v doline rieky Ondava. Prvá písomná zmienka o obci Mikulášová pochádza z roku 1414. Pred vypuknutím prvej svetovej vojny, podľa sčítania obyvateľov z roku 1910, v obci žilo 345 obyvateľov. V tom čase obec niesla názov Miklósvölgye. Nad obcou sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Zborove.¹³⁶

Vojnový cintorín Mikulášová (Niklová)

Vojnový cintorín nachádzajúci sa pri obci Mikulášová patrí medzi najväčšie a najzaujímavejšie v okrese Bardejov. Cintorín sa nachádza vo vzdialenosti jeden kilometer od obce východným smerom. Prístup k nemu vedie po lesnej ceste priamo z obce. Vojnový cintorín má úctyhodné rozmery 42 x 45 metrov.¹³⁷

V archívnych materiáloch nájdeme len veľmi málo informácií o tomto vojnovom cintoríne. Podľa údajov z katastrálneho listu by na vojnovom cintoríne malo byť pochovaných 173 neznámych vojakov v 110 hroboch. Z tohto počtu je 78 jednotlivých hrobov, 31 spoločných hrobov (4 hroby s dvoma vojakmi, 27 hrobov s tromi až piatimi vojakmi) a jedna šachta.¹³⁸ Tento údaj však nekorešponduje s nákresom z roku 1922, podľa ktorého na cintoríne sa sice nachádza 110 hrobov (78 jednotlivých, 31 spoločných a 1 šachta),¹³⁹ ale v nich je pochovaných až 180 neznámych vojakov.¹⁴⁰ Počet 180 padlých vojakov v 110 hroboch (78 jednotlivých, 31 spoločných a 1 šachta) je uvedený aj v zozname vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Zborov z roku 1921,¹⁴¹ 1922¹⁴² a 1923.¹⁴³ Podľa náčrtu z roku 1925 sa na cintoríne nachádza až 117 hrobov s neznámym počtom vojakov.¹⁴⁴ Svedčí to

Plocha vojnového cintorína nachádzajúceho sa pri obci Mikulášová.

¹³⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Niklová.

¹³⁷ Meranie uskutočnené 17.11.2010.

¹³⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Niklová. Katastrálny list.

¹³⁹ Náčrt bližšie špecifikuje jednotlivé počty hrobov : 78 jednotlivých, 4 hroby s dvoma vojakmi, 22 hrobov s tromi vojakmi, 5 hrobov so štyrmi vojakmi a jedna šachta s 8 vojakmi. VHA, f. VHC, šk. 7, obec Niklová. Náčrt vojnového cintorína v Niklovej 13. máj 1922.

¹⁴⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Niklová. Náčrt vojnového cintorína v Niklovej 13. máj 1922.

¹⁴¹ VHA, f. ZW, šk. 148, Vojnové hroby, Zoznam vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Zborov zo 1. mája 1921.

¹⁴² VHA, f. ZW, šk. 148, Vojnové hroby, Zoznam vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Zborov zo 7. januára 1922.

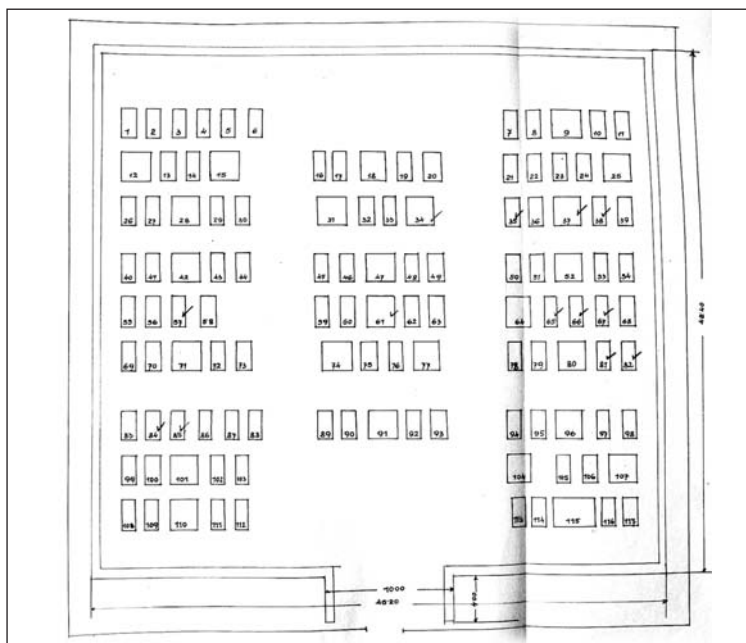
¹⁴³ VHA, f. ZW, šk. 148, Vojnové hroby, Zoznam vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Zborov zo 21. januára 1923.

¹⁴⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Niklová. Nákres vojnového cintorína v Niklovej – duben 1925.

o tom, že v okolí Mikulášovej sa vykonávali exhumácie a na vojnovom cintoríne sa naďalej pochovávalo. Chýba však akákoľvek dokumentácia. Archívna zložka o cintoríne neobsahuje evidenčné listy k jednotlivým hrobom, ani exhumáčny protokoly, ktoré by mapovali priebeh exhumácií a objasnili by počet vojakov pochovaných na tomto vojnovom cintoríne. Súčasťou archívnej zložky je iba 13 exhumáčnych protokolov vypracovaných ešte rakúsko-uhorským Kriegsgräber komandom.

Na základe týchto exhumáčnych protokolov poznáme mená 12 rakúsko-uhorských vojakov (jeden exhumovaný vojak bol neznámy). Títo vojaci boli príslušníkmi peších plukov Landwehru č. 3, 5, 11 a 27 (Landwehr-Infanterieregiment Graz Nr. 3, Landwehr-Infanterieregiment Triest Nr. 5, Landwehr-Infanterieregiment Jičín Nr. 11 a Landwehr-Infanterieregiment Laibach Nr. 27). Z dvanástich známych vojakov sú dvaja práporčiaci (Stefan Röllig a Karl Strohmann) a dvaja nadporučiaci (Heinrich Konrád a K. Marack).

V medzivojnovom období praktickú údržbu vojnového cintorína zabezpečoval Ondrej Hruška. V roku 1921 mu za túto činnosť bola vyplatená suma 350 kč.¹⁴⁵ Vojnový cintorín dlhé roky chátral a s jeho obnovou sa začalo len v poslednom období. V súčasnosti sa cintorín nachádza v lesnom poraste, jeho plocha však bola vyčistená. Hroby sú jasne viditeľné. Do budúcnosti bude vhodné umiestniť na plochu cintorína provizórny kríž, kým sa nezačne s jeho komplexnou rekonštrukciou. Ak by sa vojnový cintorín v Mikulášovej zrekonštruoval na základe historických podkladov, stal by sa jednoznačne jednou z kultúrno-historických dominant regiónu.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Mikulášová.

¹⁴⁵ VHA, f. ZVV, šk. 148, Vojnové hroby, Udržovanie vojnových cintorínov - Zborov 12. apríl 1921.

NIŽNÁ POLIANKA

Obec Nižná Polianka sa nachádza neďaleko slovensko-poľských hraníc. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd v dolinnej nive rieky Ondava. Od okresného mesta Bardejov je obec vzdialená 17 km. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1572. Pred vypuknutím prvej svetovej vojny niesla obec názov Alsópágyony (Alsópolyanka). V roku 1910 žilo v obci 250 obyvateľov. Pri Nižnej Polianke sa nachádzajú dva vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tieto vojnové cintoríny bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Zborove.¹⁴⁶

Vojnový cintorín Nižná Polianka I.

Medzi obcami Hutka a Nižná Polianka sa pri ceste nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny v archívnych dokumentoch označovaný ako vojnový cintorín Nižná Polianka I. Tento cintorín patrí medzi najzaujímavejšie v okrese Bardejov. Na cintoríne je pochovaných až 384 vojakov.¹⁴⁷

Cintorín má tvar obdĺžnika s rozmermi 75 x 28 metrov. Hroby sú rovnomerne umiestnené v dvoch veľkých hrobových poliach, ktoré majú tvar štvorca. Celkovo je na cintoríne 192 jednotlivých hrobov a 64 spoločných hrobov (v každom sú pochovaní traja vojaci).¹⁴⁸ Každý hrob má pridelené poradové číslo, na základe ktorého je možné dohľadať identitu pochovaného vojaka v zozname, ktorý je súčasťou archívnej zložky o tomto vojnovom cintoríne. Takto precízne spracovaný, až deväťstranový zoznam padlých vojakov pochovaných na vojnovom cintoríne je raritou.

Väčšina padlých na vojnovom cintoríne sú nemeckí vojaci. Celkovo ich je na tomto cintoríne pochovaných 346. Až u 248 z nich je známe ich meno a vojenské teleso, v ktorom slúžili. Zvyšných 98 nemeckých vojakov je neznámych. Na tomto vojnovom cintoríne je pochovaných tiež 30 vojakov rakúsko-uhorskej armády. Pochovaní sú v hroboch č. 18, 34, 113, 114, 127, 128, 159, 161, 162, 178, 194, 207, 223 a 226. Všetci sú neznámi. V hroboch číslo 160, 208 a 256 sú pochovaní celkovo ôsmi neznámi vojaci ruskej armády.¹⁴⁹

Podľa údajov z pozemkovej mapy obce Nižná Polianka z roku 1925, vojnový cintorín sa v tom čase nachádzal na pozemkovej parcele č. 433, ktorej vlastníkom bola obec. Praktickú starostlivosť o vojnový cintorín vykonával

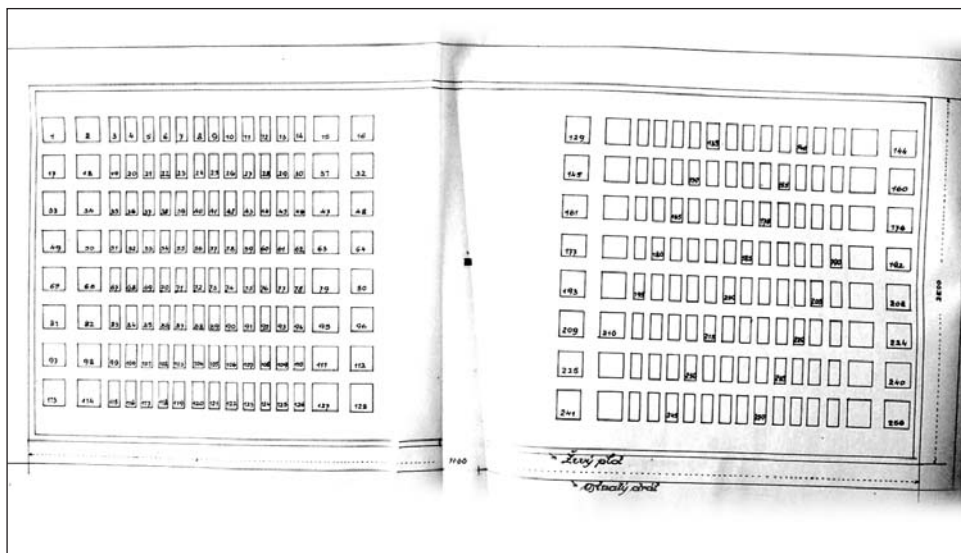
Vojnový cintorín Nižná Polianka I.

¹⁴⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Nižnia Polanka I.

¹⁴⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Nižnia Polanka I.

¹⁴⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Nižnia Polanka I. Situačný nákras vojnového cintorína – apríl 1925.

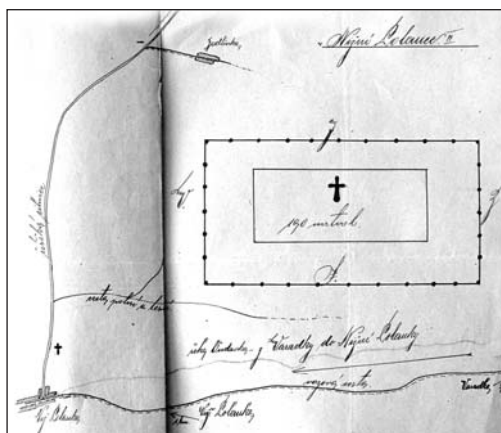
¹⁴⁹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Nižnia Polanka I. Zoznam vojakov padlých vo svetovej vojne pochovaných na cintoríne v Nižnej Polianke.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Nižná Polianka.

Ondrej Hruška zo Zborova. V roku 1921 mu za túto činnosť bola vyplatená suma 770 kč.¹⁵⁰ Podľa nákresu z roku 1925 bol vojnový cintorín ohradený ostnatým drôtom a po jeho obvode bol vysadený živý plot.

V roku 2001 sa začalo s obnovou tohto vojnového cintorína. Prácu organizoval Ľudový zväz starostlivosti o nemecké vojnové hroby a na jeho obnove sa podieľali vojaci nemeckého Bundeswehru a Ozbrojených síl Slovenskej republiky.¹⁵¹

Dobový náčrt polohy šachty s ostatkami padlých vojakov v obci Nižná Polianka.

Práce boli ukončené v roku 2004.¹⁵² Vojnový cintorín v Nižnej Polianke je dnes dôstojným pietnym miestom. Na ploche cintorína bol osadený centrálny pamätník. Veľkým prínosom rekonštrukcie je aj osadenie tabule s menným zoznamom vojakov pochovaných na tomto vojnovom cintoríne. Tabuľa je súčasťou centrálného pamätníka. Plocha cintorína bola zarovnaná a osadené boli, žiaľ iba, symbolické kríže. V budúcnosti by bolo vhodné na cintoríne umiestniť informačnú tabuľu, ktorá by informovala o histórii tohto vojnového cintorína.

¹⁵⁰ Suma bola vyplatená za údržbu oboch vojnových cintorínov v obci Nižná Polianka. VHA, f. ZVW, šk. 148, Vojnové hroby, Udržovanie vojnových cintorínov – Zborov 12. apríl 1921.

¹⁵¹ Vojaci Bundeswehru prišli dokončiť opravu cintorína v Nižnej Polianke. In: *Prešovský denník Korzár*, roč. 6, 2004, č. 206, s. 1.

¹⁵² V Nižnej Polianke vysvätili rekonštruovaný vojenský cintorín. In: *Prešovský denník Korzár*, roč. 6, 2004, č. 228, s. 3.

Vojnový cintorín Nižná Polianka II.

V obci Nižná Polianka sa nachádza ešte jeden vojnový cintorín, v archívnych zložkách označovaný ako vojnový cintorín Nižná Polianka II. Cintorín tvorí iba jedna masová šachta, v ktorej však je pochovaných až 190 neznámych vojakov. Archívna zložka o tomto vojnovom cintoríne neobsahuje žiadne bližšie informácie.¹⁵³ Vojnový cintorín sa nachádza neďaleko obce, asi 500 metrov severne od štátnej cesty. Prístup k nemu nie je označený. Vďaka tomu, že obec šachtu označila krížom, cintorín je možné v teréne dobre lokalizovať.

Vojnový cintorín Nižná Polianka II. tvorený jednou masovou šachtou v ktorej je pochovaných 190 neznámych vojakov.

RASLAVICE

Obec Raslavice leží v južnej časti Bartošovskej kotliny, v doline Sekčova na južnom okraji Nízkyh Beskýd. Od mesta Bardejov je obec vzdialená 19 km. Obec vznikla zlúčením Slovenských Raslavíc a Uhorských Raslavíc. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1261. Pred prvou svetovou vojnou niesli obce názov Tótraszlavicza (Slovenské Raslavice) a Magyarraszlavicza (Uhorské Raslavice). V roku 1910 žilo v obciach 660 a 366 obyvateľov. V obci sa nachádzal vojnový cintorín z prvej svetovej vojny a vojnové hroby na židovskom cintoríne. Starostlivosťou o tieto vojnové cintoríny bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Slovenských Raslaviciach.¹⁵⁴

Vojnový cintorín Uhorské Raslavice

Súčasťou civilného cintorína v bývalých Uhorských Raslaviciach bol vojnový cintorín. Archívna zložka o tomto cintoríne je plná nepresností a nejasností. Podľa katastrálneho listu bolo na cintoríne pochovaných 47 vojakov v ôsmich jednotlivých a desiatich spoločných hroboch. Iné údaje však poskytujú evidenčné protokoly. Podľa týchto protokolov sa na cintoríne nachádza sedem jednotlivých hrobov (č. 1, 4, 6, 8, 9, 14 a 22) a dvanásť hrobov spoločných (č. 2, 3, 5, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18 a 21), v ktorých je pochovaných štyridsať vojakov. K hrobom č. 7, 19 a 20 evidenčné protokoly neexistujú. Bližšie informácie nám neposkytuje ani náčrt, keďže v náčrte je vyznačených iba devätnásť hrobov (10 jednotlivých a 9 spoločných).¹⁵⁵

¹⁵³ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Nižná Polianka II.

¹⁵⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Slovenské Raslavice.

¹⁵⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Uhorské Raslavice.

Podľa údajov z evidenčných listov je možné identifikovať podľa mena až 40 vojakov. Mnohé z mien sú však nekompletné, počesťené, resp. skomolené. To isté platí aj v prípade názvov vojenských jednotiek, ktoré sú uvádzané pri menách pochovaných vojakov. V prípade všetkých pochovaných vojakov je uvedený dátum úmrtia. Vzhľadom na fakt, že národnosť ani štátna príslušnosť nie je v tomto prípade v evidenčných listoch uvedená, podľa mien a vojenských jednotiek môžeme len predpokladať, že väčšina z vojakov bola príslušníkmi rakúsko-uhorskej armády.¹⁵⁶ Zaujímavosťou je, že na cintoríne bol, pravdepodobne, pochovaný aj rakúsko-uhorský nadporučík Leon Ritter von Sewaka.¹⁵⁷

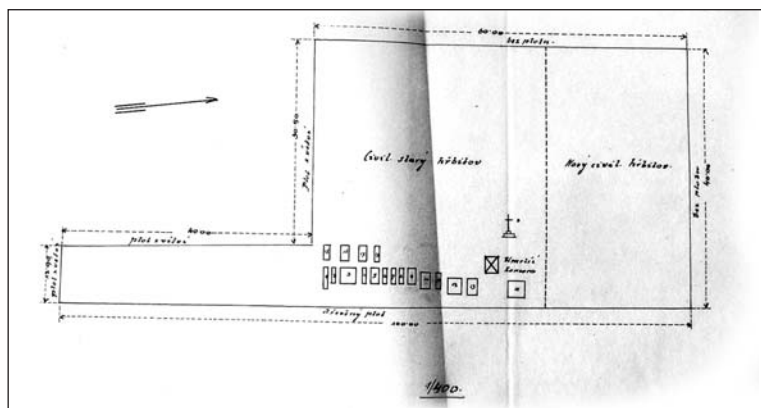
Predmetom ďalšieho výskumu naďalej zostáva nezodpovedaná otázka, koľko je na vojnovom cintoríne skutočne hrobov a obetí. Nápomocné by boli najmä rakúsko-uhorské evidenčné protokoly, ktoré by vyjasnili nezrovnalosti ohľadom identity pochovaných vojakov. Výskum chýbajúcej žandárskej korešpondencie by objasnil, koľko obetí sa na vojnovom cintoríne v skutočnosti nachádza.

V súčasnej dobe môžeme považovať vojnový cintorín za zaniknutý. Hroby nie sú viditeľné a chýba akékoľvek označenie miesta vojnového cintorína. Do budúcnosti by bolo potrebné na civilnom cintoríne osadiť symbolický kríž, ktorý by prítomnosť vojnového cintorína z prvej svetovej vojny pripomínal.

Vojnový cintorín Slovenské Raslavice

Pravdepodobne na židovskom cintoríne v bývalých Slovenských Raslaviciach sú pochovaní štyria neznámi vojaci židovského vierovyznania. Pochovaní sú v jednotlivých hroboch. Archívna zložka neposkytuje o týchto vojakoch žiadne bližšie informácie.¹⁵⁸

V súčasnosti nevieme identifikovať tieto vojnové hroby a môžeme ich považovať za zaniknuté.

Dobový náčrt vojnového cintorína v dnešných Raslaviciach (predtým Uhorské Raslavice).

¹⁵⁶ Pri výskume archívnych zložiek sa bežne zistilo, že žandári počesťovali a komolili mená vojakov. Respektíve ich chybné prepisali z tabuliek na krížoch. Preto aj keď meno vojaka môže napovedať, že bol obyvateľom habsburskej monarchie, na sto percent sa to potvrdiť nedá. To isté tvrdenie platí aj opačne. Rusky znejúce meno neznamená, že vojak bol príslušníkom ruskej armády.

¹⁵⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Uhorské Raslavice.

¹⁵⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Slovenské Raslavice.

SMILNO

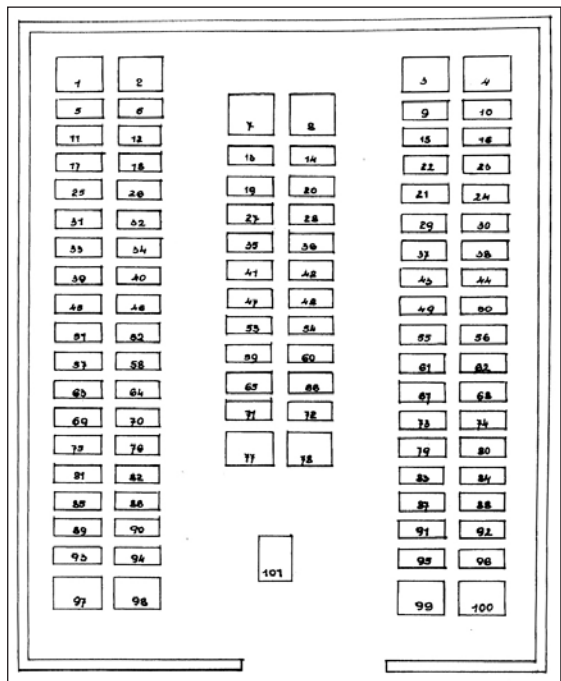
Obec Smilno leží v severnej časti Nizkych Beskýd v údolí západného prítoku hornej Ondavy. Od okresného mesta Bardejov je obec vzdialená 12 km. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1250. V roku 1910 mala obec 751 obyvateľov. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny niesla názov Szemelnye. Počas prvej svetovej vojny bola obec značne poškodená. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Zborove.¹⁵⁹

Vojnový cintorín Smilno

Vojnový cintorín sa nachádza na obecnom cintoríne v obci Smilno. Na ploche 1024 m² je tu pochovaných celkovo 127 vojakov. V medzivojnovom období starostlivosť o tento cintorín zabezpečovala Žandárska stanica v obci Zborov.¹⁶⁰ Vojnový cintorín pozostáva zo 101 hrobov. Zložka o vojnovom cintoríne neobsahuje evidenčné listy k jednotlivým hrobom. Obsahuje iba nákresy cintorína, z ktorých na jednom je uvedené číslovanie hrobov. Ďalší z nákresov uvádza počty pochovaných vojakov v hroboch. Na základe porovnania nákresov vieme, že 88 hrobov je jednotlivých. V ďalších 13 hroboch sú pochovaní po troja vojaci. Konkrétne sú to hroby č. 1, 2, 3, 4, 7, 8, 77, 78, 97, 98, 99, 100 a 101. Podľa kópie z pozemkovej mapy obce z roku 1926, cintorín sa nachádzal na parcele č. 104, ktorej majiteľom bola cirkev.¹⁶¹ Všetci vojaci po-

Vojnový cintorín v obci Smilno.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Smilno.

¹⁵⁹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Smilno.

¹⁶⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Smilno.

¹⁶¹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Smilno. Kópia pozemkovnížní mapy obce Smilnova.

chovaní na vojnovom cintoríne v Smilne sú neznámi. Nepoznáme identitu ani jedného vojaka. Archívna zložka dokonca neobsahuje ani jeden údaj o štátnej príslušnosti, či národnosti pochovaných vojakov.

V čase prvej republiky praktickú údržbu vojnového cintorína vykonával Ondrej Hruška zo Zborova. Ten na základe zmluvy z 15 augusta 1921 so Žandárskou stanicou v Zborove udržiaval vojnové cintoríny vo viacerých obciach za celkový paušálny ročný poplatok 2 780 kč.¹⁶² Za údržbu vojnového cintorína v Smilne mu v roku 1921 bolo vyplatených 300 kč.¹⁶³

V súčasnosti je vojnový cintorín pravidelne kosený a udržiavaný. Hrobové polia sú viditeľné len minimálne. Na ploche cintorína sa nachádza centrálny kríž. Súčasťou cintorína je tiež tabuľa s nápisom: „*Cintorín padlých vojakov v 1. svetovej vojne.*“

STEBNÍK

Obec Stebník leží v severozápadnej časti Nízkych Beskýd v doline pravostranného prítoku riečky Kamenica. Od okresného mesta Bardejov je vzdialená 13 km. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. V roku 1910 mala obec 501 obyvateľov. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny niesla názov Esztebnek. Pri obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Zborove.¹⁶⁴

Vojnový cintorín Stebník

Vojnový cintorín sa nachádza na pravej strane pri ceste zo Zborova do obce Stebník. Od cesty je vzdialený len pár desiatok metrov. Cintorín ma pôdorys obdĺžnika, kde je 103 hrobov usporiadaných tak, aby vytvárali profil kríža. Ide o veľmi jedinečný návrh vojnového cintorína.

Väčšina vojakov pochovaných na vojnovom cintoríne sú neznámi rakúsko-uhorskí a ruskí vojaci. Archívna zložka o tomto vojnovom cintoríne je neúplná a plná

Vojnový cintorín v obci Stebník počas rekonštrukcie v roku 2010.

¹⁶² VHA, f. ZVV, šk. 148, Vojnové hroby, Smlouva k udržování válečných hřbitovů - Hruška Ondřej ze Zborova č. 24.

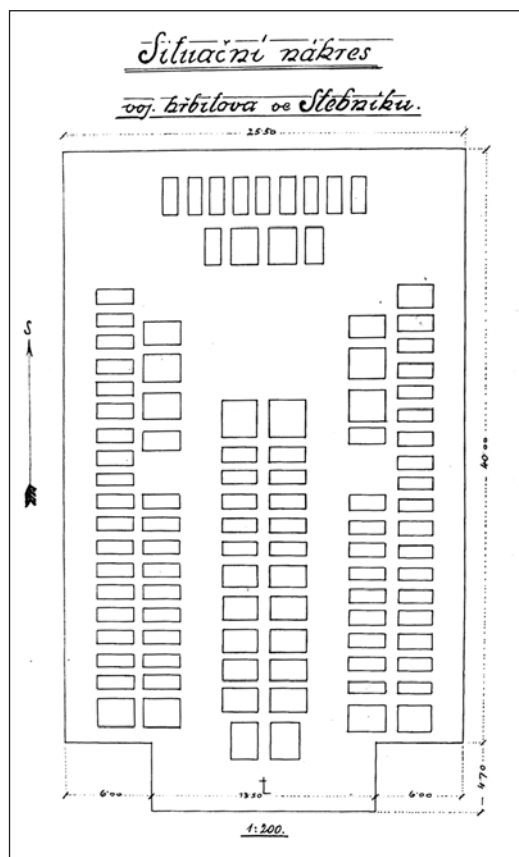
¹⁶³ VHA, f. ZVV, šk. 148, Vojnové hroby, Udržování válečných hřbitovů - Zborov 12. dubna 1921.

¹⁶⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Stebník.

nepresností. Podľa evidenčných listov je 42 ruských vojakov pochovaných v samostatných hroboch. Všetci sú neznámi. Zachovalo sa iba jedno meno vojaka, ktoré však je skomolené, vinou pravdepodobne chybnjej transkripcie azbuky do latinky. V desiatich spoločných hroboch je pochovaných po päť neznámych ruských vojakov. V jednom zo spoločných hrobov (č. 62) sú pochovaní dvaja dôstojníci ruského 176. pešieho pluku Arteniev Svaradov a Kuik Karpf.¹⁶⁵ Známe je aj meno vojaka Jana Domeja, ktorý je pochovaný v jednom zo spoločných hrobov ruských vojakov. Celkovo 21 neznámych rakúsko-uhorských vojakov je pochovaných v jednotlivých hroboch. Vo dvoch spoločných hroboch sú pochovaní po šiesti neznámi rakúsko-uhorskí vojaci, v jednom hrobe po piati vojaci. Podľa náčrtu by malo byť päť vojakov pochovaných aj v spoločnom hrobe č. 37, evidenčné listy však uvádzajú len mená dvoch, pravdepodobne, rakúsko-uhorských vojakov. Sú to vojaci Jan Fussi a Alois Kalteneger. Známe sú tiež mená príslušníkov rakúsko-uhorského 47. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 47). V hrobe č. 34 je pochovaný A. Ekler a v hrobe č. 63 Andreás Roth. Známe sú ešte mená (nekompletné) vojakov pochovaných v troch samostatných hroboch. Ich štátna príslušnosť však nie je určená.¹⁶⁶ K 21 hrobom nie je vypísaný žiaden evidenčný list, sú v nich pochovaní neznámi vojaci.

K vojnovému cintorínu existuje niekoľko náčrtov s rôznym číslovaním hrobov, ale tiež odchýlkami v zaradení, či ide o jednotlivé hroby, alebo hroby spoločné. Na vojnovom cintoríne sa pochovávalo aj v medzivojnovom období, o týchto zásahoch však nemáme žiadne bližšie informácie. Je preto náročné určiť, koľko vojakov je v celkovo 103 hroboch pochovaných. Katastrálny list uvádza počet 189 pochovaných vojakov.¹⁶⁷ Aj v súpisoch vojnových cintorínov je pravidelne udávaný tento počet.¹⁶⁸

V medzivojnovom období bol cintorín oplotený ostnatým drôtom a na hroboch boli osadené drevené kríže. Postavený bol taktiež dubový

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Stebník.

¹⁶⁵ Aj v tomto prípade sú mená s vysokou pravdepodobnosťou skomolené chybnou transkripciou azbuky do latinky.

¹⁶⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Stebník. Evidenčné protokoly.

¹⁶⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Stebník. Katastrálny list.

¹⁶⁸ VHA, f. ZV, šk. 148, Vojnové hroby, Zoznam vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Zborov zo 7. januára 1922.

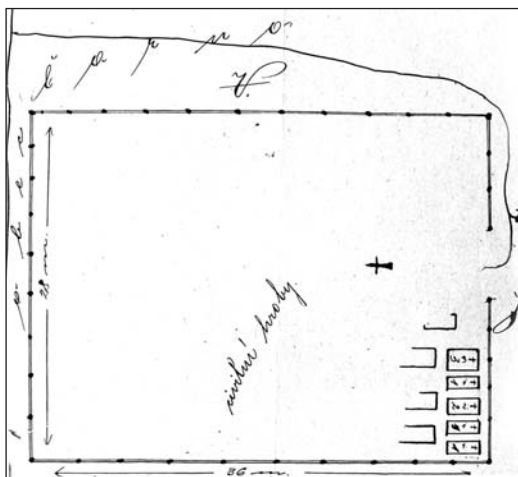
kríž, ktorý sa zachoval až do súčasnosti. Tak, ako na viacerých vojnových cintorínoch v okolí Zborova, aj v obci Stebník praktickú údržbu zabezpečoval Ondrej Hruška. V roku 1921 mu za túto činnosť bola vyplatená suma 270 kč.¹⁶⁹

Vojnový cintorín v Stebníku ešte na prelome rokov 2007/2008 stál na pokraji zániku. V roku 2008 bola plocha cintorína vyčistená od náletových drevín. S rekonštrukciou vojnového cintorína sa začalo v roku 2009. Vojnový cintorín rekonštruovali dobrovoľníci z obce Stebník a Klubu vojenskej histórie Beskydy. Upravená bola samotná plocha vojnového cintorína a zamerané boli jednotlivé hrobové polia. Vybudovaný bol centrálny monument, zhotovené bolo oplotenie a nová vstupná brána. V roku 2010 boli na hroby osadené nové drevené kríže a informačná tabuľa. Rekonštrukcia bola realizovaná za podpory Komunitnej nadácie Prešov a rakúskeho Čierneho kríža. V auguste 2010 bol vojnový cintorín slávnostne vysvätený.¹⁷⁰

ŠARIŠSKÉ ČIERNE

Obec Šarišské Čierne je vzdialená 14 km od okresného mesta Bardejov. Leží v Nízkych Beskydách v pramennej oblasti potoka Jarek, ktorý ústi do rieky Ondava. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. V roku 1910 mala obec 482 obyvateľov. V čase vypuknutia prvej svetovej vojny niesla názov Csarnó. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Vojnové hroby sa nachádzajú aj na starom civilnom cintoríne v obci. Starostlivosťou o tieto vojnové cintoríny bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Zborove.¹⁷¹

Vojnový cintorín Šarišské Čierne I. (Čarno I.)

Tento vojnový cintorín je súčasťou starého civilného cintorína v obci Šarišské Čierne. Tri jednotlivé a dva spoločné hroby sa nachádzajú na okraji civilného cintorína. Vďaka tomu, že žandári pri zakresľovaní polohy hrobov zakreslili aj prístupové cesty a najmä kaplnku je možné aj dnes identifikovať miesto, kde sa vojnové hroby nachádzali.¹⁷² V archívnej zložke nenachádzame bližšie údaje o ôsmich pochovaných vojakoch. Všetci pochovaní padlí vojaci sú neznámi.¹⁷³

Dobový náčrt vojnových hrobov na civilnom cintoríne v obci Šarišské Čierne.

V súčasnej dobe sa už na starom civilnom cintoríne v Šarišskom Čiernom nepochováva, čomu zod-

¹⁶⁹ VHA, f. ZW, šk. 148, Vojnové hroby, Udržovanie vojnových cintorínov - Zborov 12. apríl 1921.

¹⁷⁰ DROBŇÁK, M.: Spomienkový pochod. In: Obrana, roč. XVIII, 2010, č. 09, s. 36.

¹⁷¹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Čarno I.

¹⁷² VHA, f. VHC, šk. 7, obec Čarno I. Skizza hřbitova.

¹⁷³ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Čarno I.

povedá aj jeho stav. Vykonávaná je len základná starostlivosť o cintorín. Vojnové hroby na tomto cintoríne nie sú viditeľné, ale je možné identifikovať miesto, kde sa nachádzali. V minulosti boli na týchto hroboch osadené drevene kríže. Bolo by vhodné, ak by sa znova pristúpilo k osadeniu drevených krížov, ktoré by upozorňovali, že opustené hroby sú hrobmi vojakov padlých v prvej svetovej vojne.

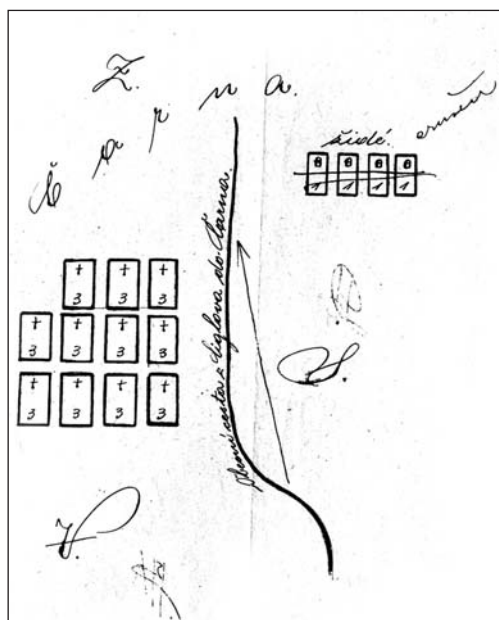
Vojnový cintorín Šarišské Čierne II. (Čarno II.)

V obci Šarišské Čierne sa nachádza aj samostatný vojnový cintorín, označovaný ako vojnový cintorín Šarišské Čierne II. (Čarno II.). Nachádza sa oproti novému obecnému cintorínu. Rozmery cintorína sú 11 x 13,5 metrov. Na tejto ploche sa nachádza 12 spoločných hrobov.¹⁷⁴ Archívna zložka nám o tomto vojnovom cintoríne prináša len skromne údaje. Pre jedenásť hrobov je vypísaný len jeden evidenčný list, z ktorého sa dozvedáme, že 33 neznámych vojakov je pochovaných po troch v 11 hroboch. Druhý evidenčný list je vypísaný na hrob, ktorý bol na cintoríne zriadený dodatočne (označený je ako hrob č. 9). Do tohto hrobu boli uložené ostatky štyroch vojakov židovského vierovyznania, ktorých hroby sa nachádzali asi 50 metrov od vojnového cintorína.¹⁷⁵ Bližšie informácie o čase a priebehu exhumácií však archívna zložka neposkytuje.

Podľa evidenčných listov by tak na vojnovom cintoríne malo byť pochovaných 37 vojakov v 12 spoločných hroboch. Tento údaj však nekorešponduje s jedným z náčrtov, na ktorom je znázornený aj spoločný hrob č. 13. O tomto hrobe nemáme žiadne informácie. Aj vo výkaze o počte a druhu vojnových hrobov z roku 1934 je uvádzaných len 11 spoločných hrobov a jeden spoločný židovský hrob.¹⁷⁶

Náletové dreviny na ploche vojnového cintorína Šarišské Čierne II.

Dobový náčrt vojnového cintorína Šarišské Čierne II.

¹⁷⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Čarno II.

¹⁷⁵ Na priebeh exhumácií si spomínajú aj obyvatelia obce Šarišské Čierne, ktorí potvrdili, že na priebeh exhumácií dohliadali žandári zo Žandárskej stanice v Zborove. Informáciu poskytol starosta obce Andrej Buvalič.

¹⁷⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Čarno II. Výkaz o počte a druhu vojnových hrobov a paušále na jeho udržiavanie.

V medzivojnovom období praktickú údržbu na oboch vojnových cintorínoch v Šarišskom Čiernom zabezpečoval Ondrej Hruška zo Zborova. Za údržbu týchto vojnových cintorínov mu bol vyplácaný ročný paušál 70 kč.¹⁷⁷ V súčasnosti je plocha vojnového cintorína zarastená náletovými drevinami. Po obvode cintorína je ešte badať zvyšky hlohovej výsadby. V deväťdesiatych rokoch bola na plochu cintorína navezená hlina a na časti cintorína boli vykonané práce kolesovým bagrom, pričom boli úplne zničené hrobové polia.¹⁷⁸ Pri prípadnej rekonštrukcii tak bude treba nanovo rozmerať plochu cintorína podľa hlohovej výsadby a pristúpiť k obnoveniu hrobových polí.

ŠIBA

Obec Šiba leží na severovýchodnom úpätí Čerchova v doline Šibianskej vody. Od okresného mesta Bardejov je vzdialená 9 km južným smerom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1427. V roku 1910 pred vypuknutím prvej svetovej vojny mala obec 438 obyvateľov. V tom čase niesla názov Szekcsóalja. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Bardejove.¹⁷⁹

Vojnový cintorín Šiba

Šesť vojakov je pochovaných na vojnovom cintoríne v obci Šiba. Vojnový cintorín vznikol v roku 1922, kedy k vojnovému hrobu s tromi obeťami pribudli ďalšie tri jednotlivé vojnové hroby (č. 1, 2 a 3). Tie sa pôvodne nachádzali v okolí obce a exhumované boli 3. mája 1915. Exhumácie vykonali Ondrej Miškanin a Jan Ferenc pod dozorom vrchného strážmajstra Františka Šuclera.¹⁸⁰

Pôvodný a nový drevený kríž na vojnovom cintoríne pri obci Šiba.

V hrobe č. 1 je pochovaný rakúsko-uhorský vojak českej národnosti Jozef Pecháň, príslušník rakúsko-uhorského 11. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 11). V jednotlivých hrobách číslo 2 a 3 sú pochovaní neznámi ruskí vojaci. Hrob číslo 4 je pôvodný hrob, ku ktorému boli pridané tri exhumované hroby. V tomto hrobe sú uložené ostatky troch neznámych vojakov.¹⁸¹ Všetci vojaci pochovaní na vojnovom cintoríne v Šibe padli v bojoch na prelome novembra a decembra 1914.

Podľa náčrtu vypracovaného Žandárskou stanicou v Bardejo-

¹⁷⁷ VHA, f. ZV, šk. 148, Vojnové hroby, Udržovanie válečných hřitobů - Zborov 12. dubna 1921.

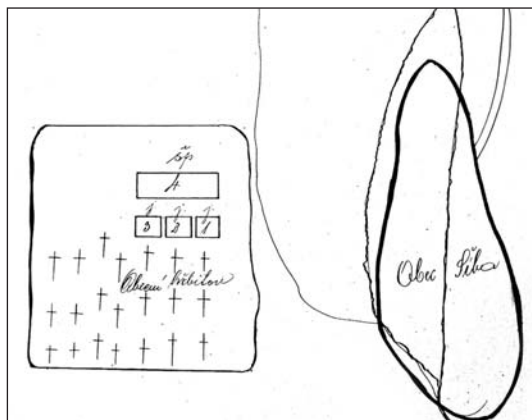
¹⁷⁸ Informáciu poskytol starosta obce Andrej Buvalič.

¹⁷⁹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Šiba.

¹⁸⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Šiba.

¹⁸¹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Šiba. Evidenčné protokoly.

ve by sa vojnový cintorín v Šibe mal nachádzať na okraji civilného cintorína. Realita je však taká, že plocha vojnového cintorína je od civilného cintorína vzdialená niekoľko desiatok metrov a nie je jeho súčasťou. Do dnešných dní sa zachoval pôvodný drevený kríž a niekoľko typizovaných hviezd z jednotlivých hrobov. Hrobové polia už nie sú viditeľné. Na ploche cintorína bol osadený nový drevený kríž. Bolo by vhodné v budúcnosti pristúpiť k obnoveniu hrobových polí.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Šiba.

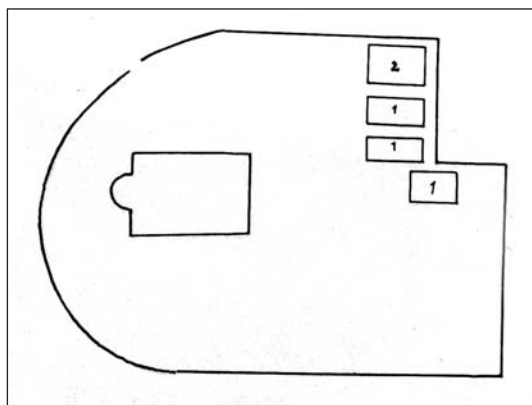
TARNOV

Obec Tarnov leží na západnom okraji južnej časti Nízkych Beskýd v údolí rieky Topľa. Od okresného mesta Bardejov je obec vzdialená 8 km západným smerom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1355. V roku 1910 pred vypuknutím prvej svetovej vojny mala obec 269 obyvateľov. V tom čase niesla názov Tapolytarno. V obci sa nachádzal vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená žandárska stanica v Kružlovskej Hute.¹⁸²

Vojnový cintorín Tarnov

Na vojnovom cintoríne v Tarnove je pochovaných šesť vojakov. Vojaci sú pochovaní v dvoch jednotlivých a dvoch spoločných hroboch. Vojnový cintorín bol súčasťou civilného cintorína a nachádzal sa neďaleko kostola.

Hrob č. 1 je spoločný a sú v ňom pochovaní vojak František Radich a František Gacek, obaja príslušníci rakúsko-uhorského 20. mysliveckého pluku. Obaja padli v boji 4. apríla 1915. V hrobe č. 2 je pochovaný čatár František Pichler, príslušník rakúsko-uhorského 27. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 27), ktorý padol v boji 5. apríla 1915. Hrob č. 3 je takisto jednotlivý a je v ňom pochovaný slobodník Jan Roth. Bol príslušníkom rakúsko-uhorského 47. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 47)

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Tarnov.

¹⁸² VHA, f. VHC, šk. 7, obec Tarnov.

a padol 6. apríla 1915. V hrobe č. 4 sú pochovaní dvaja neznámi vojaci. Jeden z vojakov bol príslušníkom ruskej armády u druhého je štátna príslušnosť neznáma. Obaja padli 8. decembra 1914.¹⁸³

V medzivojnovom období boli hroby označené drevenými krížmi, neskôr mali byť na kríže umiestnené evidenčné tabuľky.¹⁸⁴ V súčasnosti už nie je možné presne lokalizovať polohu vojnových hrobov. Tento vojnový cintorín môžeme považovať za zaniknutý. Bolo by vhodné v budúcnosti na ploche cintorína umiestniť symbolický pamätník, prípadne pamätnú tabuľu, ktorá pri pripomínala, že v obci Tarnov sú pochovaní vojaci, ktorí padli v prvej svetovej vojne.

VYŠNÁ POLIANKA

Obec Vyšná Polianka leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline Ondavy neďaleko slovensko-poľskej hranice. Od mesta Bardejov je obec vzdialená 22 km. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1572. Pred prvou svetovou vojnou, podľa sčítania obyvateľov z roku 1910, mala obec 214 obyvateľov a niesla názov Felsőpagony (Felsőpolyanka). V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Zborove.¹⁸⁵

Vojnový cintorín Vyšná Polianka

Vojnový cintorín sa nachádza 300 metrov od autobusovej zastávky v obci Vyšná Polianka. Je viditeľný už z hlavnej cesty a prístup k nemu je jednoduchý. Už pri

Vojnový cintorín v obci Vyšná Polianka.

prvom pohľade na pôdorys cintorína je viditeľné, že ho vybu-
dovalo rakúsko-uhorské Kriegs-
gräber-komando. Cintorín vznikol v roku 1916 a jeho vznik sa
spomína aj v obecnej kronike: „V
lete 1916 zajatým ruským voja-
kom¹⁸⁶ bolo prikázané vykopať
mŕtvol v tunajšom chotári
a pochovali ich na vojenskom
cintoríne, ktorý sa nachádza
blízko cerkvi. Vojaci to robili
holými rukami. To čo našli po
zosnulých, zobrali.“¹⁸⁷

¹⁸³ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Tarnov.

¹⁸⁴ Zaujímavosťou je, že v zozname, na základe ktorého sa vyhotovovali evidenčné tabuľky, neboli uvedené mená pochovaných. K jednotlivým hrobom v Tarnove tak mali byť vyhotovené iba evidenčné tabuľky s nápisom: Neznámy rakúsko-uhorský vojin. VHA, f. ZVV, šk. 164, Vojnové hroby, Žandárska stanica Kružľovská Huta - Zoznam potrebných evidenčných tabuliek (4.marca 1924).

¹⁸⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Vyšnia Polanka.

¹⁸⁶ Kriegsgräber-komandá, ktoré zabezpečovali v čase vojny výstavbu vojnových cintorínov využívali zajatcov na vykonávanie potrebných prác pri budovaní cintorínov. Zajatci boli využívaní nielen na špinavú prácu spojenú s exhumáciou mŕtvol vojakov. Mnohí, najmä ruskí zajatci boli zdatnými tesármi, podobne talianski zajatci zase dobre ovládali prácu s kameňom. To všetko bolo využité pri budovaní vojnových cintorínov.

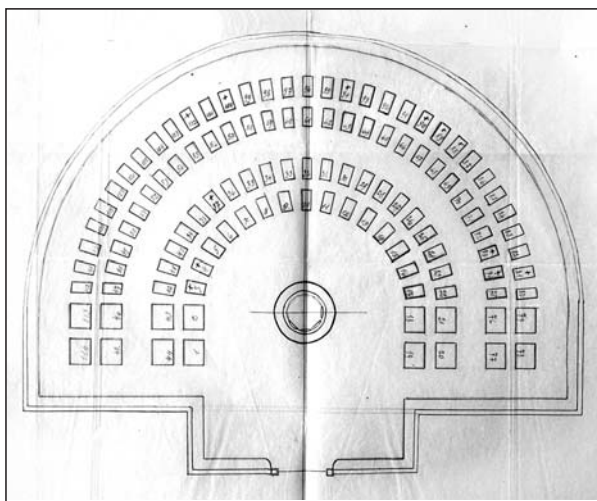
¹⁸⁷ BURAL, Miroslav – SLEPCOV, Igor: Vojenské cintoríny z prvej svetovej vojny na východnom Slovensku. In: Prvá svetová vojna – pozabudnuté cintoríny. Zost. Miron Mikita a kol. Svidník : RRA Svidník, 2006, s. 73 - 74.

Hroby na cintoríne sú v štyroch radoch usporiadané do polkruhu. Vďaka tomuto pôdorysu patrí tento vojnový cintorín medzi najzaujímavejšie v okrese Bardejov. Cintorín tvorí 98 jednotlivých hrobov, 5 spoločných a 11 masových šácht. Celkovo je na cintoríne pochovaných 226 vojakov.¹⁸⁸ Zaujímavosťou je, že v roku 1921 žandári v súpise vojnových cintorínov uviedli, že na cintoríne sa nachádza 101 jednotlivých a 9 spoločných hrobov, v ktorých je pochovaných 126 obetí.¹⁸⁹ Zjavne išlo o chybný údaj, keďže aj na náčrte vypracovanom Kriegsräber - komandom je jasne viditeľných 16 spoločných hrobov (šachty a spoločné hroby).

V jednotlivých hroboch je pochovaných 57 vojakov ruskej armády a 41 vojakov rakúsko-uhorskej armády. Takmer všetci vojaci ruskej armády, ktorí sú pochovaní v jednotlivých hroboch sú neznámi, iba u troch vojakov je uvedené ich meno. Tieto mená však sú skomolené a to pravdepodobne z dôvodu, že žandári chybné vykonali transkripciu azbuky do latinky. Z rakúsko-uhorských vojakov vieme podľa mena identifikovať siedmich. Jan Kamper a Ludvig Bartl boli príslušníkmi pešieho pluku Landwehru č. 4 (Landwehr-Infanterieregiment Klagenfurt Nr.4). Robert Schneider, Antonín Schweighofer a Josef Schiechl boli príslušníkmi 27. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 27) a Gotlieb Heisner bol príslušníkom 18. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 18). Známe je tiež meno vojaka Michaela Vingeja, nie je však udaná vojenská jednotka, v ktorej slúžil.¹⁹⁰

V spoločných hroboch je pochovaných celkovo 22 vojakov. V troch hroboch sú po štyria neznámi rakúsko-uhorskí vojaci. V dvoch hroboch sú po piati neznámi vojaci ruskej armády. V 11 šachtách je pochovaných celkovo 106 vojakov ruskej armády. Všetci sú neznámi. Najväčšia šachta obsahuje telá 15 vojakov. V dvoch šachtách je po 11 vojakov. V troch šachtách sa nachádza po 10 vojakov a v jednej je 9 vojakov. Po 8 vojakov bolo pochovaných v troch šachtách a v jednej sa nachádza 6 vojakov.¹⁹¹

V medzivojnovom období praktickú údržbu na vojnovom cintoríne zabezpečoval Ondrej Hruška zo Zborova. Za údržbu mu bola v roku 1921 vyplatená suma 330 kč.¹⁹² Po druhej svetovej vojne začal postupne cintorín chátrať. Cintorín bol oplotený plotom z pletiva, ktorý sa postupne rozpadával. V strede

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Vyšná Polianka

¹⁸⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Vyšnia Polianka.

¹⁸⁹ VHA, f. ZVV, šk. 148, Vojnové hroby, Zoznam vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Zborov z 1. mája 1921.

¹⁹⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Vyšnia Polianka. Evidenčné listy.

¹⁹¹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Vyšnia Polianka. Zoznam pochovaných na vojnovom cintoríne vo Vyšnej Polianke.

¹⁹² Suma bola vyplatená za údržbu oboch vojnových cintorínov v obci Nižná Polianka. VHA, f. ZVV, šk. 148, Vojnové hroby, Udržovanie vojnových cintorínov - Zborov 12. apríl 1921.

cintorína bol umiestnený drevený kríž. Dnes je vojnový cintorín vo Vyšnej Polianke zrekonštruovaný. Po jeho obvode je vybudované drevené oplotenie so vstupnou brámkou a v strede cintorína je osadený centrálny kríž. Na ploche cintorína sú symbolicky osadené malé betónové kríže. Škoda, že sa pri rekonštrukcii cintorína nepristúpilo k osadeniu krížov na jednotlivé hroby podľa historického nákresu a celkovo 114 krížov nebolo usporiadaných do pôvodného tvaru oblúka.

ZBOROV

Zborov leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline potoka Kamenec pri sútoku so Stebnickým potokom a Bakoveckým potokom. Od mesta Bardejov je obec vzdialená 9 km. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1355. Pred prvou svetovou vojnou, podľa sčítania obyvateľov z roku 1910, mala obec 2 202 obyvateľov a niesla názov Zboró. Nachádza sa tu pamätník Českej družiny a cintorín nemeckých vojakov padlých v II. svetovej vojne. V obci sa nachádza aj vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o tento vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v Zborove.¹⁹³

Vojnový cintorín Zborov

Vojnový cintorín sa nachádza neďaleko obce Zborov vpravo od hlavnej cesty zo Zborova do Bardejova. Je viditeľný už z hlavnej cesty, od ktorej je vzdialený 500 metrov. Cintorín vybudovalo rakúsko-uhorské Kriegsgräber - komando ešte počas prvej svetovej vojny. Tomu zodpovedá aj zaujímavé rozloženie hrobov na vojnovom cintoríne a aj samostatná poloha vojnového cintorína. Nachádza sa totiž na kopci nad obcou Zborov a spolu so zborovským hradom po dobudovaní mal byť dominantou okolia.

Vojnový cintorín pri obci Zborov.

Archívna zložka o tomto vojnovom cintoríne je spracovaná veľmi precízne. Ku každému hrobu je vypísaný evidenčný list a čo je podstatnejšie, údaje z evidenčných listov sa plne zhodujú s údajmi z náčrtov. Na cintoríne je pochovaných 136 padlých vojakov. Celkovo 46 vojakov je ruskej armády a 90 vojakov rakúsko-uhorskej armády. Až 84 hrobov je jednotlivých, 6 hrobov je spoločných a na cintoríne sa tiež nachádzajú dve masové šachty.¹⁹⁴ Zaujímavé je, že v súpisoch cintorínov žandári v Zborove uvádzajú 144 padlých vojakov.¹⁹⁵ Odkiaľ dospeli k takémuto počtu, nie je známe.

¹⁹³ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Vyšnia Polanka.

¹⁹⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Zborov.

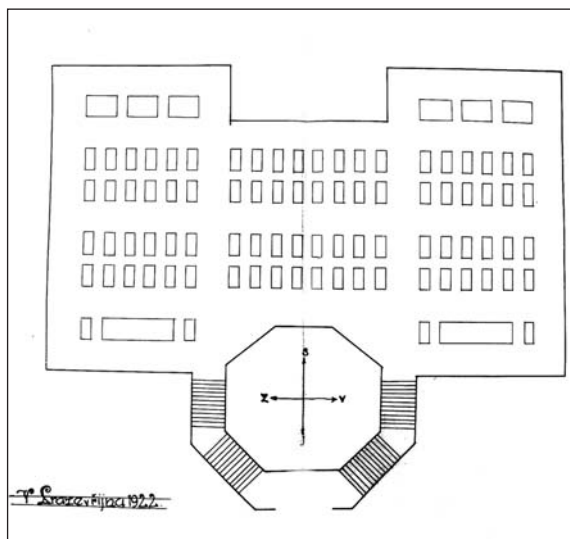
¹⁹⁵ VHA, f. ZVV, šk. 148, Vojnové hroby, Zoznam vojnových cintorínov v obvode Žandárskej stanice Zborov zo 7. januára 1922.

Ruskí vojaci sú pochovaní v 16 jednotlivých hrobch a dvoch masových šachtách. V prvej šachte (označená ako hrob č. 2) je 16 neznámych ruských vojakov. V druhej šachte (označená ako hrob č. 5) je 14 ruských vojakov, z toho u dvoch sú známe mená,¹⁹⁶ zvyšok mien je neznámy. Rakúsko-uhorskí vojaci sú pochovaní v 68 jednotlivých hrobch a 6 spoločných hrobch. V hrobe č. 87 sú štyria neznámi rakúsko-uhorskí vojaci a v hrobe č. 88 sú piati neznámi rakúsko-uhorskí vojaci. Po traja neznámi vojaci sú v hrobch č. 89 a 90. V hrobe č. 91 sú pochovaní traja príslušníci pešieho pluku Landwehru č. 4 (Landwehr-Infanterieregiment Klagenfurt Nr.4). V hrobe č. 92 sú štyria príslušníci rakúsko-uhorského 47. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 47).¹⁹⁷

Práve zo 47. pešieho pluku je viacero obetí pochovaných na vojnovom cintoríne v Zborove. Niekoľko vojakov slúžilo tiež v rakúsko-uhorskom 27. pešom pluku (Infanterieregiment Nr. 27). Niekoľko ruských vojakov slúžilo v ruskom 50. pešom pluku.¹⁹⁸

Podľa mena dokážeme identifikovať 45 vojakov pochovaných na vojnovom cintoríne (dvoch ruských vojakov, zvyšok rakúsko-uhorských vojakov). Väčšina pochovaných sú radoví vojaci. V hrobe č. 3 je pochovaný neznámy rakúsko-uhorský poručík a v hrobe č. 4 rakúsko-uhorský nadporučík Karel Kopřiva, príslušník 47. pešieho pluku. Padol 19. februára 1915.¹⁹⁹ Na jeho hrobe bol osadený kríž s jeho menom, ktorý sa zachoval dodnes.

V medzivojnovom období praktickú údržbu na vojnovom cintoríne zabezpečoval Ondrej Hruška zo Zborova. Za údržbu cintorína mu bola v roku 1921 vyplatená suma 280 kč.²⁰⁰ Začiatkom deväťdesiatych rokov 20. storočia bol vojnový cintorín v Zborove zrekonštruovaný, ako jeden z prvých cintorínov prvej svetovej vojny na Slovensku. Na jeho ploche boli osadené malé kovové kríže (ponechaný bol iba pôvodný kríž spomínaného Karla Kopřivu). Osadený bol tiež centrálny kríž a kamenný pamätník. Súčasťou cintorína je tiež stručná informačná tabuľa. Vysvätený bol 26. februára 1991.²⁰¹ Vojnový cintorín je v súčasnosti pravidelne kosený a upravovaný. Je dôstojným pietnym miestom tu pochovaných vojakov.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Zborov.

¹⁹⁶ Mená sú skomolené, čo je spôsobené chybnou transkripciou azbuky do latinky.

¹⁹⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Zborov. Evidenčné listy.

¹⁹⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Zborov. Evidenčné listy.

¹⁹⁹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Zborov. Evidenčný list č. 4.

²⁰⁰ Suma bola vyplatená za údržbu oboch vojnových cintorínov v obci Nižná Polianka. VHA, f. ZVW, šk. 148, Vojnové hroby, Udržovanie vojnových cintorínov – Zborov 12. apríl 1921.

²⁰¹ BURAL, Miroslav – SLEPCOV, Igor: Vojenské cintoríny z prvej svetovej vojny na východnom Slovensku. In: *Prvá svetová vojna – pozabudnuté cintoríny*. Zost. Miron Mikita a kol. Svidník : RRA Svidník, 2006, s. 75.

VOJNOVÉ HROBY

V okrese Bardejov sa okrem spomenutých vojnových cintorínov nachádzajú aj niekoľko samostatných vojnových hrobov. V obci Bartošovce sa nachádzajú dva jednotlivé hroby. V jednom z nich je pochovaný Ondřej Jůtka, vojak rakúsko-uhorského 67. pešieho pluku (Infanterieregiment Nr. 67). Pochádzal z obce Bartošovce a 24.3.1917 zomrel v nemocnici v Užhorode. Na žiadosť svojej manželky bol prevezený. V druhom hrobe je pochovaný neznámy vojak.²⁰²

Aj v obci Beloveža sa na civilnom cintoríne nachádzajú tri vojnové hroby. Pôvodne sa nachádzali len dva. Hrob č. 1, v ktorom bol pochovaný rakúsko-uhorský vojak Jan Franc a hrob č. 2, v ktorom bol pochovaný neznámy vojak. Ďalší hrob neznámeho vojaka sa nachádzal pol kilometra severne od obce. V medzivojnovom období bol aj tento hrob premiestnený na civilný cintorín.²⁰³

Na civilnom cintoríne v Cigelke je pochovaný ruský vojak Vasil Fomovič Čivačivadzič.²⁰⁴ V obci Gaboltov je pochovaný rakúsko-uhorský vojak Jan Brezovník, pôvodom z mesta Graz.²⁰⁵ Na obecnom cintoríne v obci Hervartov je pochovaný neznámy ruský vojak, ktorý zahynul v decembri 1914.²⁰⁶ Aj v obci Kobyly sa nachádza jeden hrob rakúsko-uhorského vojaka.²⁰⁷

V obci Koprivnica sa vojnové hroby nachádzajú na dvoch miestach. Pri kostole sú pochovaní v dvoch hroboch dvaja neznámi vojaci. Jeden z dvojice bol popravený.²⁰⁸ Jeden hrob sa nachádza aj na obecnom cintoríne. Je v ňom pochovaný rakúsko-uhorský vojak Josef Bláha, ktorý spáchal samovraždu.²⁰⁹ V obci Lukavica sa nachádzajú tri vojnové hroby, v ktorých sú pochovaní traja neznámi vojaci.²¹⁰ Taktiež v obci Marhaň sa nachádzajú tri vojnové hroby. Mená dvoch vojakov sú známe, v treťom hrobe je pochovaný neznámy ruský zajatec.²¹¹ V obci Nižný Tvarožec je pochovaný rakúsko-uhorský pešiak Alexandr Fakelt.²¹² Traja neznámi vojaci pochovaní v troch hroboch sú aj na obecnom cintoríne v Poliakovciach.²¹³ Jeden neznámy vojak je pochovaný na civilnom cintoríne v obci Richvald.²¹⁴

V obci Rokyty sa nachádzajú tri vojnové hroby. Sú v nich pochovaní rakúsko-uhorskí vojaci Georgi Obriada, Istvan Eskijan a František Malý. Všetci zahynuli v roku 1914.²¹⁵ V obci Sveržov je pochovaný vojak Gabriel Biró,²¹⁶ v obci Vyšná Voľa je pochovaný jeden neznámy vojak.²¹⁷ Na civilnom cintoríne v obci Vyšný Tvarožec sú pochovaní štyria neznámi vojaci.²¹⁸

²⁰² VHA, f. VHC, šk. 7, obec Bartošovce.

²⁰³ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Beloveža.

²⁰⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Cigelka.

²⁰⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Gaboltov.

²⁰⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Hervartov.

²⁰⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Kobyly.

²⁰⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Koprivnica II.

²⁰⁹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Koprivnica I.

²¹⁰ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Lukavica.

²¹¹ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Marhaň.

²¹² VHA, f. VHC, šk. 7, obec Nižný Tvarožec.

²¹³ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Poliakovce.

²¹⁴ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Rychvald.

²¹⁵ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Rokyty.

²¹⁶ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Sveržov.

²¹⁷ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Vyšná Voľa.

²¹⁸ VHA, f. VHC, šk. 7, obec Vyšný Tvarožec.

VOJNOVÉ CINTORÍNY V OKRESE SVIDNÍK

BEŇADIKOVCE

Obec Beňadikovce sa nachádza asi 19 kilometrov južne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkych Beskydách v doline riečky Radomka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1352. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Benedikóc. V obci sa nachádzajú dva vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnové cintoríny bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kurima.²¹⁹

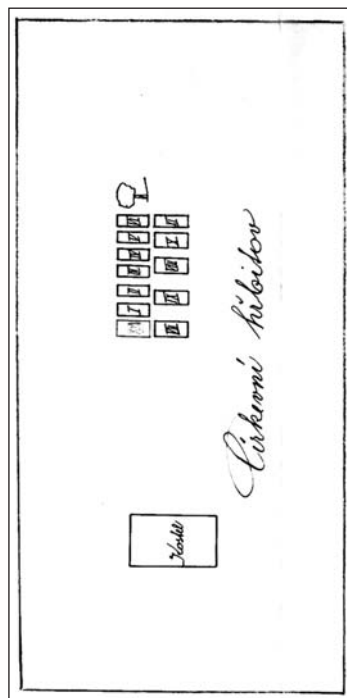
Vojnový cintorín Beňadikovce I.

Vojnový cintorín Beňadikovce I. patrí medzi malé cintoríny v okrese Svidník. Cintorín je súčasťou obecného cintorína, má tvar obdĺžnika s nezistenými rozmermi. Hroby sú usporiadané do dvoch radov. V prvom rade je osem hrobov, v druhom rade je päť hrobov. Dva hroby sú spoločné. V hroboch č. 7 a 8 sú pochovaní po dvaja vojaci. Zvyšných 10 hrobov je jednotlivých. Spolu je na cintoríne v 12 hroboch pochovaných 14 padlých vojakov.²²⁰

Archívna zložka odhalila niekoľko informácií o obetiach pochovaných na tomto cintoríne. Poznáme identitu šiestich obetí. Všetci identifikovaní vojaci slúžili v rakúsko-uhorskej armáde. Poznáme aj ich kmeňové vojenské jednotky. Známi vojaci z tohto cintorína slúžili v Pešom pluku č. 92 (IR 92, Infanterieregiment Edler von Hortstein Nr.92, Chomutov) a Pešom pluku Landwehru č. 9 (K.K. Landwehr-Infanterieregiment Leitmeritz Nr.9).²²¹

Nepoznáme presný dátum smrti ani jednej obeť. Vo všetkých záznamoch je iba všeobecný údaj 1914-1915. Známa je aj štátna príslušnosť takmer všetkých obetí. Na cintoríne sú pochovaní dvaja ruskí vojaci a jedenásť rakúsko-uhorských vojakov.

Väčšina hrobov na tomto cintoríne vznikla až po vojne. Z obdobia vojny boli na cintoríne iba hroby č. 9, 10 a 11. Hroby č. 1-8 vznikli v medzivojnovom období. V roku 1922 pristúpili žandári z obce Kurima k sústredeniu hrobov z okolia obce. V okolí sa našlo deväť hrobov. Osem z nich bolo exhumo-

Dobový náčrt vojnového cintorína na Beňadikovce I.

²¹⁹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Beňadikovce, cintorín Beňadikovce I.

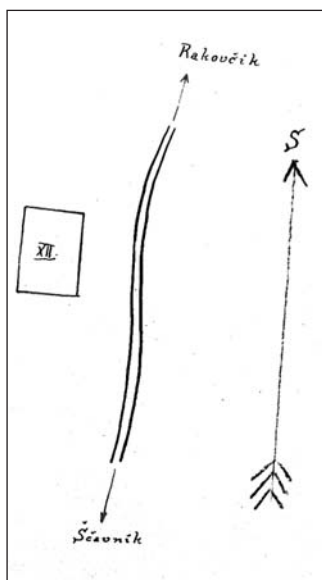
²²⁰ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Beňadikovce, cintorín Beňadikovce I.

²²¹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Beňadikovce, cintorín Beňadikovce I.

vaných v dňoch 4.-9. mája 1922. Exhumačnú komisiu viedol strážmajster Jungmann zo Žandárskej stanice Kurima.²²² Deviaty hrob bol masový a z neznámych dôvodov nebol exhumovaný. Namiesto toho o ňom bola vyrobená osobitá archívna zložka a bol zaevidovaný ako cintorín Beňadikovce II. Nepoznáme miesta pôvodných hrobov, pretože archívna zložka sa o nich bližšie nezmieňuje.

V súčasnosti nevieme presne určiť polohu vojnového cintorína. Ani obyvatelia obce nevedia, kde presne sa cintorín nachádzal. Vzhľadom na minimum informácií, ktoré máme k dispozícii a keďže sa na civilnom cintoríne už nenachádzajú žiadne stopy po vojnových hroboch, považujeme vojnový cintorín Beňadikovce I. za zaniknutý.

Vojnový cintorín Beňadikovce II.

Dobový náčrt vojnového cintorína Beňadikovce II.

V katastri obce Beňadikovce sa nachádza aj ďalší vojnový cintorín. Cintorín by sa mal nachádzať neďaleko cesty zo Šarišského Štiavnika do Rakovčika. Poloha cintorína je nedostatočne určená. Tento cintorín je tvorený iba jedným masovým hrobom, v ktorom je pochovaných deväť obetí. Všetky obeť sú neznáme. Poznáme iba štátnu identitu pochovaných vojakov. Podľa archívnej zložky boli všetky obeť pochované v masovom hrobe príslušníkmi ruskej armády. Všetky obeť padli v rokoch 1914-15.²²³ Archívna zložka neobsahuje žiadne ďalšie údaje.

V súčasnosti nedokážeme určiť presnú pozíciu vojnového cintorína Beňadikovce II., poznáme len približné miesto. Cintorín sa nachádza naľavo od cesty zo Šarišského Štiavnika do Rakovčika. V prípade, že by sa nepodarilo nájsť presné miesto, na ktorom sa cintorín nachádzal, mali by sa obeť prvej svetovej vojny pripomenúť symbolickým spôsobom. Na mieste predpokladaného výskytu cintorína by bolo vhodné umiestniť symbolický kríž s informačnou tabuľou, ktorá by pripomínala históriu vojnových cintorínov v obci.

BODRUŽAL

Obec Bodružal sa nachádza asi 16 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd v doline riečky Bodružalík, ktorá sa vlieva do Ladomírky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Bodruzsál. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Krajná Poľana.²²⁴

²²² VHA, f. VHC, šk. 12, obec Beňadikovce, cintorín Beňadikovce I.

²²³ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Beňadikovce, cintorín Beňadikovce II.

²²⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Bodružal.

Vojnový cintorín Bodružal

Vojnový cintorín Bodružal je súčasťou obecného cintorína. Nachádza sa na svahu nad civilnými hrobmi a dominantou obce, dreveným gréckokatolíckym chrámom sv. Mikuláša. Patrí medzi najväčšie cintoríny v okrese Svidník. Pozostáva z 39 hrobov. Cintorín mal pôvodne tvar ležiaceho písmena L. Väčšina z hrobov bola prehľadne usporiadaná v piatich radoch. V každom sa nachádza šesť hrobov. Ďalších sedem hrobov sa nachádza povedľa hlavnej skupiny hrobov. Hroby č. 38 a 39 sa nachádzali medzi civilnými hrobmi.²²⁵

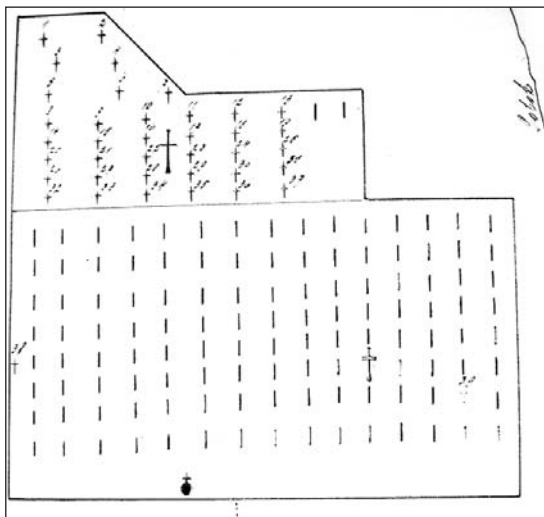
Väčšina hrobov spadá do kategórie hromadných. Na cintoríne je 35 hromadných hrobov. Bohužiaľ, nevieme koľko obetí je v hromadných hroboch pochovaných. Výnimkou je masový hrob č. 7, v ktorom je pochovaných desať vojakov. Ďalšie tri hroby sú spoločné. V každom z nich sú pochovaní po dvoja vojaci. Na cintoríne sa nachádza aj jeden samostatný hrob. Na katastrálnom liste je údaj, podľa ktorého je na cintoríne spolu pochovaných asi 400 vojakov.²²⁶ Pôvod tohto čísla nepoznáme a nedokážeme ho ani overiť, práve z dôvodu nezachovaných údajov o pochovaných vojakoch v hromadných hroboch.

Zrekonštruovaný vojnový cintorín v obci Bodružal.

S určitosťou je známa identita iba dvoch ruských vojakov. Štátnu príslušnosť sa podarilo zistiť len v sedemnástich prípadoch. Sú tu pochovaní štyria rusí a trinásť rakúsko-uhorskí vojaci. Na cintoríne sa nachádzajú obeť bojov z roku 1914, ale aj z roku 1915. Ďalšie údaje zložka neobsahuje.

Tento vojnový cintorín vznikol už počas vojny. V medzivojnovom období boli na cintoríne premiestnené pozostatky exhumovaných obetí z roztrúsených hrobov v katastri obce. Tieto hroby exhumovala exhumačná komisia pod vedením strážmajstra Františka Kopfiša zo Žandárskej stanice Kapišová a richtára Mikolaja Kocúra.²²⁷

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Bodružal.

²²⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Bodružal.

²²⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Bodružal.

²²⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Bodružal.

Spolu bolo exhumovaných osem hrobov a desať pochovaných obetí. Všetky boli uložené v masovom hrobe č. 7, o ktorom máme práve kvôli exhumáciám najviac informácií. O hroby sa mal starať samotný richtár Mikolaj Kocúr za ročný paušálny poplatok.²²⁸

V súčasnosti je o tento vojnový cintorín dôstojne postarané. Projekt obnovy vojnového cintorína vznikol v roku 2004 a bol realizovaný v roku 2007. Pri obnove cintorína boli použité zaujímavé architektonické postupy. Plocha cintorína je zarovnaná a zatravnená. Vojnové hroby pripomína 39 náhrobných kameňov. Náhrobné kamene predstavujú betónové kvádre a symbolizujú „les vyrúbaných stromov“. Na okraji cintorína je netypický drevený kríž. Súčasťou kompozície je aj lavička. Je umiestnená tak, aby umožňovala výhľad na vojnové hroby a cintorín s dreveným kostolíkom. Areál cintorína je vkusne upravený. Jedinou slabinou je absencia informačnej tabule, ktorá by pripomínala históriu vojnového cintorína, ale aj udalosti prvej svetovej vojny v okolí obce Bodružal.

CERNINA

Obec Cernina sa nachádza asi 17 kilometrov západne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkych Beskydách v doline riečky Cerninka, ľavostranného prítoku Tople. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Cernyina. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Rovné.²²⁹

Vojnový cintorín Cernina

Vojnový cintorín Cernina patrí medzi rozsiahle cintoríny v okrese Svidník. Tento cintorín sa nachádza na konci dediny vľavo pri ceste do obce Kurimka. K cintorínu vedie upravená cestička. Bezprostredne pred cintorínom je umiestnená kaplnka. Vojnový cintorín Cernina vznikol počas prvej svetovej vojny, ale de-

Zrekonštruovaný vojnový cintorín v obci Cernina.

finitívnu podobu získal až v roku 1930. Cintorín má tvar obdĺžnika so stranami 30x27 metrov. Hroby boli rozmiestnené v pravidelných radoch. Vstup na cintorín bol situovaný na severnej strane cintorína. Medzi štyrmi hromadnými hrobmi bol umiestnený centrálny kríž.

Cintorín pozostáva zo sedemdesiatich hrobov.²³⁰ Z celkového počtu sú štyri hroby hromadné. Tieto štyri hroby vznikli až v me-

²²⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Bodružal.

²²⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Cernina.

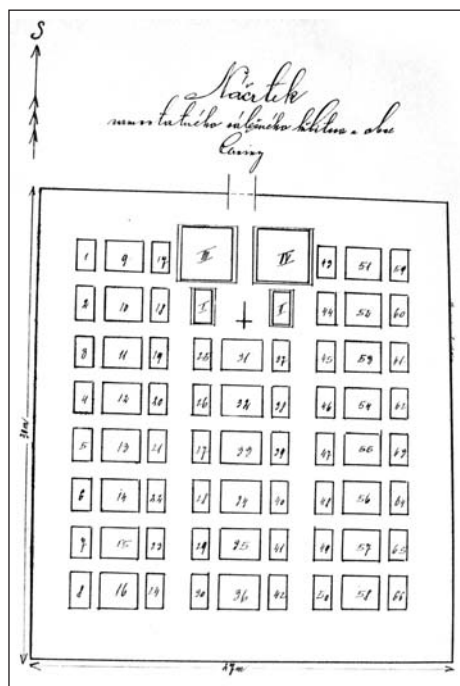
²³⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Cernina.

dzivojnovom období a sú výsledkom intenzívnych exhumačných prác, ktorú vykonával správca miestneho cintorína. V dvoch menších šachtách označených rímskymi číslami I. a II. je spolu pochovaných pätnásť obetí. Poznáme len tento údaj, a preto nevieme koľko vojakov je pochovaných v šachte č. I. alebo č. II. Spomínané hromadné hroby vznikli exhumáciou pôvodných šacht na vrchu Makovica. Exhumácie prebiehali v jari 1930.²³¹ V ďalších dvoch hromadných hroboch s označením III. a IV. je pochovaných 223 vojakov. Šachty číslo III. a IV. vznikli exhumáciou pôvodného vojnového cintorína na Širokej Hore. Exhumácie prebehli v jari 1930. Na cintoríne sa nachádza 22 spoločných hrobov. Identifikáciu nám uľahčuje pomerne precízny náčrt. Spoločné hroby sú označené číslami 9-16, 31 - 36 a 51 - 58. Zvyšných 44 hrobov patrí do kategórie jednotlivých hrobov.²³²

Na cintoríne je pochovaných 326 obetí.²³³ Známe sú aj ďalšie údaje. Z archívnej dokumentácie sa dá zistiť štátna príslušnosť 33 obetí. Sú tu naisto pochovaní dvaja ruskí vojaci a 31 rakúsko-uhorských vojakov. Poznáme identitu 26 vojakov.²³⁴ Väčšina identifikovaných pochádza z Pešieho pluku č. 15 s dislokáciou v Taropoli. Tento pluk bol zložený z brancov poľskej a rusínskej národnosti. Z týchto národností pochádzajú aj mnohé ďalšie obeť pochované na tomto cintoríne.

Vojnový cintorín v Cernine nie je možné prehliadnuť. Je to jeden z mála zrekonštruovaných vojnových cintorínov v okrese Svidník, ktorých obnova bola vykonaná veľkorysým spôsobom. Pozornosť púta predovšetkým mohutná predná kamenná stena, ktorá je súčasťou oplotenia. Zvyšné tri strany oplotenia sú riešené farbou ošetrovaným oceľovým pletivom. Na ploche cintorína boli v rámci stavebných úprav zarovnané hrobové polia a celá plocha bola zatrávnená. Jednotlivé hroby sú označené kamennými krížmi. Na krížoch sa však nenachádzajú žiadne identifikačné tabuľky, ktoré by niesli informáciu o pochovaných obetiach.

Celkovo pôsobí cintorín veľmi vkusne a súmerne. Hroby sú pravidelne rozmiestnené v deviatich radoch vedľa seba. Jediným faktickým nedostatkom je absencia informačnej tabule, ktorá by informovala o histórii vojnového cintorína a dôvodoch jeho vzniku. Napriek tomu môžeme vojnový cintorín v Cernine označiť za dôstojné pietne miesto. Dnešný stav cintorína je pozitívnou výnimkou v oblasti starostlivosti o vojnové cintoríny na území severovýchodného Slovenska.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Cernina.

²³¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Cernina.

²³² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Cernina.

²³³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Cernina.

²³⁴ Jeden dokument v zložke obsahuje informáciu, že pôvodne bolo na cintoríne pochovaných 54 známych vojakov a 34 neznámych. V zložke je však uvedených iba 36 mien.

DLHOŇA

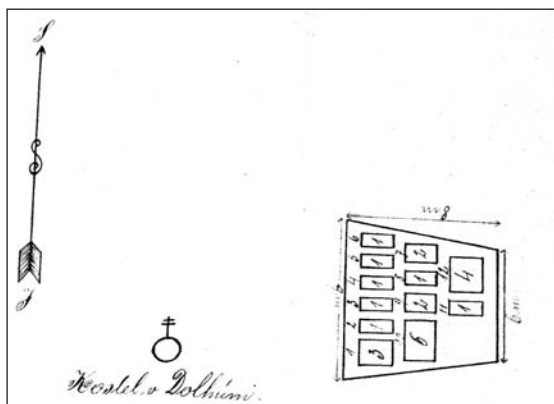
Obec Dlhoňa sa nachádza asi 15 kilometrov severne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline riečky Svidničanky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Dolhonya. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.²³⁵

Vojnový cintorín Dlhoňa

Vojnový cintorín Dlhoňa patrí medzi menšie vojnové cintoríny v okrese Svidník. Je súčasťou obecného cintorína. Nachádza sa na vyvýšenej časti cintorína nad kostolom. Bol tvorený dvanástimi hrobmi, ktoré boli usporiadané v troch radoch. V prvom rade bolo šesť hrobov, v druhom rade štyri hroby a v treťom rade dva hroby. Plocha cintorína mala pôvodne tvar lichobežníka. Z celkového počtu spadá sedem hrobov do kategórie jednotlivých hrobov. Štyri hroby sú spoločné. V hrobe č. 1 sú pochovaní traja vojaci, v hroboch č. 7 a 9 sú pochovaní po dvaja vojaci a v hrobe č. 12 sú pochovaní štyria vojaci. Počet hrobov dopĺňa jedna šachta so šiestimi obeťami.²³⁶

Plocha, kde sa nachádzajú hroby z prvej svetovej vojny v obci Dlhoňa.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Dlhoňa.

Poznáme identitu iba jednej obeť. Ide o rakúsko-uhorského vojaka. Známa je štátna príslušnosť všetkých obeť. Na cintoríne je pochovaných 24 vojakov, z toho 19 rakúsko-uhorských vojakov a 5 ruských vojakov. Nie sú známe presné dátumy úmrtí, ale takmer všetky obeť padli počas bojových operácií v jari 1915. Na cintoríne sú pochovaní aj dvaja vojaci, ktorí zomreli na choleru. Niektorí rakúsko-uhorskí vojaci, ktorí sú pochovaní na tomto cintoríne slúžili pôvodne v Pešom pluku č. 50 (IR 50, Gyulafehervar /Alba Julia, Rumunsko), a Pešom pluku č. 96 (IR 96, Carlstadt/Karlovac, Chorvátsko).

²³⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Dolhoňa.

²³⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Dolhoňa.

Ani jeden z hrobov nie je pôvodný. Všetky vznikli v medzivojnovom období. V roku 1922 sa začalo sústreďovanie vojnových hrobov aj v tejto oblasti. Žandári zo stanice Kapišová vytvorili exhumačnú komisiu pod vedením strážmajstrov Rudolfa Polívku a Františka Slezáčka. Exhumačné práce sa uskutočnili v dňoch 27.-29. apríla 1922.²³⁷ Cieľom bolo sústredenie identifikovaných vojnových hrobov z celého okolia. V katastri sa našlo desať vojnových hrobov. Časť hrobov sa nachádzala na súkromných pozemkoch miestnych roľníkov Jána Slutáka a Márie Žambovej. Ostatné hroby sa nachádzali na obecných pozemkoch, najmä v lokalite „Na klinoch“. Dva hroby boli exhumované z katastra obce Kapišová.²³⁸ Na cintorín v Dlhoni boli tieto obeť pravdepodobne premiestnené preto, že exhumácia na tento cintorín bola jednoduchšia, ako prevoz pozostatkov do Kapišovej.

Súčasný stav cintorína nie je uspokojivý. Plocha cintorína je zarastená a hroby sú už len čiastočne viditeľné. Cintorín sme dokázali identifikovať iba podľa zvyškov zhrdzavených plechových hviezdíc, ktoré slúžili na označenie vojnových hrobov v medzivojnovom období.²³⁹ Napriek tomu cintorín nezaničil a jeho plocha nie je narušená civilnými hrobmi. Cintorín má všetky predpoklady na záchranu. Pre začiatok by stačila záchranná sanácia a vyznačenie cintorína. Je potrebné upraviť vojnové hroby a označiť ich aspoň provizórnymi krížmi. K základným úpravám patrí tiež umiestnenie centrálného kríža a informačnej tabule. Vojnový cintorín v Dlhoni je síce zanedbaný, ale našťastie nie zničený a po rekonštrukcii by mohol byť jednou z dominant obce.

DUBOVÁ

Obec Dubová sa nachádza asi 15 kilometrov severozápadne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline Ondavy. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1355. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Cserfalu. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Vyšný Orlik.²⁴⁰

Vojnový cintorín Dubová

Vojnový cintorín v obci Dubová patrí medzi menšie cintoríny v okrese Svidník. Vojnový cintorín je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa nachádzajú v severozápadnom rohu cintorína. Profil tohto cintorína sa zostavuje pomerne ťažko, pretože archívna zložka je neúplná a obsahuje pomerne veľa nezrovnalostí. Cintorín pozostáva zo štrnástich hrobov. Hroby sú rozmiestnené v dvoch skupinách. Menšiu skupinu tvoria štyri hroby za kostolom. Väčšia skupina desiatich hrobov sa nachádzala v rohu cintorína. Nejasnosti sa objavujú už pri zaradení hrobov do jednotlivých kategórií. Podľa katastrálneho listu sa na cintoríne na-

²³⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Dolhoňa.

²³⁸ Niekedy sa stávalo, že žandári preniesli exhumované telá z katastra jednej obce na vojnový cintorín do druhej obce. Obvykle sa tak stalo z dôvodu, že vojnový hrob bol príliš vzdialený od obce, v katastri ktorej sa nachádzal, alebo bol k pôvodnému hrobu lepší a jednoduchší prístup z inej obce.

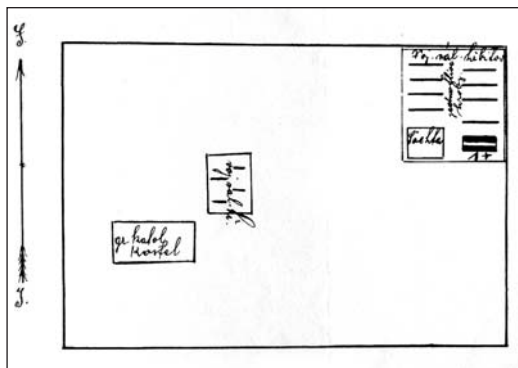
²³⁹ Pretože na vojnových cintorínoch boli pochované obeť rôznych vierovyznaní, československé orgány sa rozhodli neumiestňovať na vojnové hroby žiaden symbol, ktorý by sa dal stotožniť z niektorým náboženstvom. Hroby boli označené kovovými tabuľkami v tvare osemčipovej hviezdy.

²⁴⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Dubová.

chádzalo jedenásť jednotlivých hrobov, dva spoločné hroby a jedna hromadná šachta. Na náčrte je však zakreslených dvanásť jednotlivých hrobov a dve šachty. V zložke sa pritom nachádzajú evidenčné listy, ktoré spomínajú spoločné hroby. Bez ďalšej dokumentácie však tieto rozpory nemôžeme vyriešiť.²⁴¹

Spolu by na cintoríne malo byť pochovaných 59 vojakov. Tento počet uvádza katastrálny list. Ostatné dokumenty neumožňujú overiť tento počet, pretože zložka obsahuje protichodné údaje. Napriek tomu, že podľa katastrálneho listu je na cintoríne 59 neznámych vojakov, zložka obsahuje 21 identifikovaných obetí. S určitosťou je tu pochovaných 21 rakúsko-uhorských vojakov. Väčšina týchto vojakov pochádzala z Pešieho pluku Landwehru č. 26 (K.K. Landwehr-Infanterieregiment Marburg Nr.26), ktorý bol dislokovaný v meste Maribor. Obete pochované na tomto cintoríne padli v bojoch vo februári a marci 1915.²⁴²

Cintorín Dubová je pôvodný, vznikol už v období prvej svetovej vojny, avšak aj v medzivojnovom období sa na tomto cintoríne pochovávalo. Pravdepodobne v roku 1928 boli do jedného jednotlivého hrobu pochované pozostatky piatich exhumovaných vojakov z lesa medzi obcami Cigla a Dubová.²⁴³ Bližšie údaje o priebehu exhumácií sa nezachovali.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Dubová. tento cintorín zrekonštruovať.

V súčasnosti už po vojnových hroboch na tomto cintoríne niet ani stopy. K presnej lokalizácii by sme potrebovali ďalšie informácie. Vzhľadom na fakt, že nedokážeme presne lokalizovať vojnové hroby, môžeme považovať vojnový cintorín Dubová za zaniknutý. Avšak plocha, na ktorej sa vojnové hroby nachádzali nie je narušená civilným pochovávaním ani inou činnosťou. Ak by sa potvrdila presná lokalizácia, mohol by sa tento cintorín zrekonštruovať.

GIRALTOVCE

Mesto Giraltovice sa nachádza asi 29 kilometrov južne od okresného mesta Svidník. Leží v južnej časti Nízkych Beskýd na sútoku riek Topľa a Radomka. Prvá písomná zmienka o meste pochádza z roku 1416. Po svojom vzniku patrili Giraltovice viacerým zemepánom, napr. rodine Podhorány, či Szirmay. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Girált. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená miestna žandárska stanica.²⁴⁴

²⁴¹ Archivná zložka cintorína v Dubovej predstavuje typický príklad, kedy jednotlivé dokumenty tvrdia protichodné údaje. V tomto prípade museli zlyhať aj kontrolné zložky, ktoré nezrovnalosti neodstránili.

²⁴² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Dubová.

²⁴³ Poznámka o exhumácii sa nachádza na náčrte z roku 1928. Na základe toho predpokladáme, že exhumácia bola vykonaná v tom čase. Po každej exhumácii mali žandári vypracovať nový náčrt, ktorý by zachytil zmeny na cintoríne.

²⁴⁴ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Giraltovice.

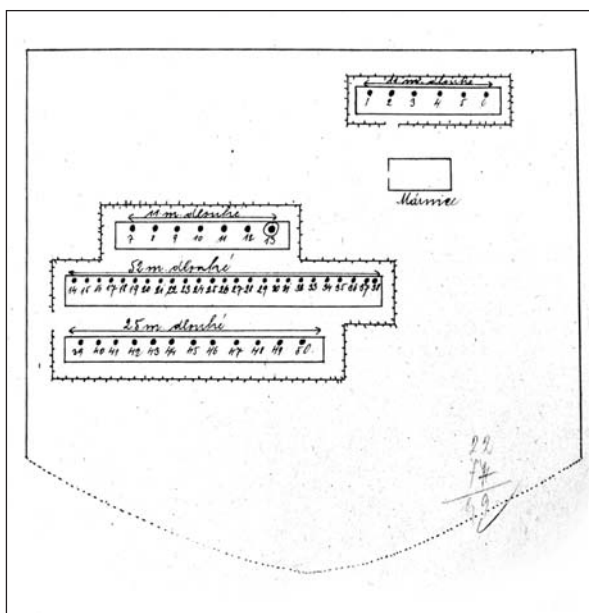
Vojnový cintorín Giraltovce

Vojnový cintorín v meste Giraltovce patrí medzi stredne veľké vojnové cintoríny okresu Svidník. Cintorín bol súčasťou mestského cintorína. Pozostával zo štyroch súvislých hrobových polí.²⁴⁵ Do týchto hrobových polí mohlo byť začlenených asi 50 hrobov rôznych kategórií. Archívna zložka však obsahuje nedostatok informácií o vojnových hroboch na tomto cintoríne. Absencia označenia hrobov v evidenčných listoch spôsobuje problémy s určovaním hrobov. Čísla hrobov sa nachádzajú len v niekoľkých evidenčných listoch.²⁴⁶

Na tomto cintoríne je podľa katastrálneho listu pochovaných 64 vojakov. Toto číslo súhlasí s údajmi v evidenčných listoch. Poznáme identitu takmer všetkých vojakov. Dostatok údajov o obetiach máme hlavne preto, že väčšina tu pochovaných vojakov zomrela vo vojenskej nemocnici. Len päť vojakov je neznámych. Známa je aj štátna príslušnosť obetí. Na cintoríne je pochovaných 63 rakúsko-uhorských vojakov a jeden ruský vojak.

Títo vojaci padli v období od októbra 1914 do apríla 1915. Príčinou smrti boli strelné zranenia, ale aj choroby, ako zápal pľúc, cholera, či týfus. Cintorín je pôvodný a pochádza z vojnového obdobia. V medzivojnovom období tu pribudlo niekoľko hrobov. Exhumácie prebiehali v marci a júni 1922. Exhumáčnú komisiu viedol strážmajster Josef Kubal z miestnej žandárskej stanice. Exhumované boli hroby z rôznych častí mesta a blízkeho okolia. Blížšie údaje o exhumáciách nepoznáme.

V súčasnosti nepoznáme presnú polohu vojnových hrobov na mestskom cintoríne. Podľa všetkých náznakov boli vojnové hroby zlikvidované, aby sa získalo miesto pre civilné pochovávanie. Pretože nemáme ďalšie informácie o jeho presnej polohe, môžeme tento cintorín považovať za zaniknutý. Je to veľká škoda aj preto, že poznáme takmer všetkých vojakov pochovaných na pôvodnom cintoríne. Zaniknutý cintorín a pamiatku obetí by mohol na cintoríne pripomínať symbolický kríž a informačná tabuľa so zoznamom obetí a opisom histórie vzniku vojnového cintorína v Giraltovciach.

Dobový náčrt vojnového cintorína v meste Giraltovce.

²⁴⁵ Hrobové pole tvoril súvislý rad hrobov upravených do podoby jedného veľkého hrobového celku. Každý hrob v hrobovom poli mohol byť napriek tomu označený samostatne, napríklad krížom.

²⁴⁶ Aj keď na náčrte je vyznačených iba 50 hrobov, na niektorých evidenčných listoch sa našli vyššie poradové čísla, čo vyvoláva ďalšie otázky.

HAVRANEC

Obec Havranec sa nachádza asi 17 kilometrov severne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v pramennej oblasti potoka Svidničanka pri štátnej hranici s Poľskom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1618. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Kishollód. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.²⁴⁷

Vojnový cintorín Havranec

Vojnový cintorín Havranec je súčasťou miestneho obecného cintorína. Vojnové hroby sa nachádzajú v západnej časti cintorína. Vojnový cintorín je ľahko identifikovateľný vďaka kovovému krížu s tabuľkou, ktorý sa viditeľne odlišuje od krížov, ktoré označujú civilné hroby. Vojnový cintorín v Havranci patrí medzi menšie cintoríny. Má tvar obdĺžnika s rozmermi 5 x 4 metrov. Hroby sú usporiadané v dvoch radoch. V hornom rade sú spoločné hroby, v dolnom rade sa nachádzajú jednotlivé hroby. Cintorín pozostáva iba z piatich hrobov. Z celkového počtu sú dva hroby spoločné a tri jednotlivé. V spoločnom hrobe č. 4. sú pochované štyri obeť a v spoločnom hrobe č. 5. sú pochované tri obeť.²⁴⁸

Cintorín vznikol až po prvej svetovej vojne. Podobne ako aj v iných oblastiach, aj v katastri obce Havranec sa nachádzali rozptýlené vojnové hroby. Žandári zo stanice v Kapišovej v roku 1922 pristúpili k zhromažďovaniu pozostatkov obeť na spoločné miesto. Bola zostavená exhumačná komisia pod vedením strážmajstrov Rudolfa Polívku a Františka Slezáčka. Exhumácie prebiehali v dňoch 26. – 27. apríla 1922. Všetky hroby z okolia boli zlikvidované, pozostatky exhumované a prenesené na obecný cintorín do Havranca.²⁴⁹ Spolu bolo exhumovaných päť pôvodných

Vojnový cintorín v obci Havranec.

hrobov. Žandári následne vytvorili rovnaký počet nových hrobov. Spolu je tu pochovaných dvanásť obeť. Nepoznáme identitu žiadnej obeť, ale u všetkých obeť poznáme štátnu príslušnosť. Na tomto cintoríne je pochovaných dvanásť rakúsko-uhorských vojakov. V hrobe č. 2 je pochovaný neznámy rakúsko-uhorský major Pešieho pluku č. 73 s dislokáciou v meste Cheb. Meno tohto rakúsko-uhorského majora by sa možno dalo vypátrať, pretože poznáme aj dátum úmrtia.²⁵⁰

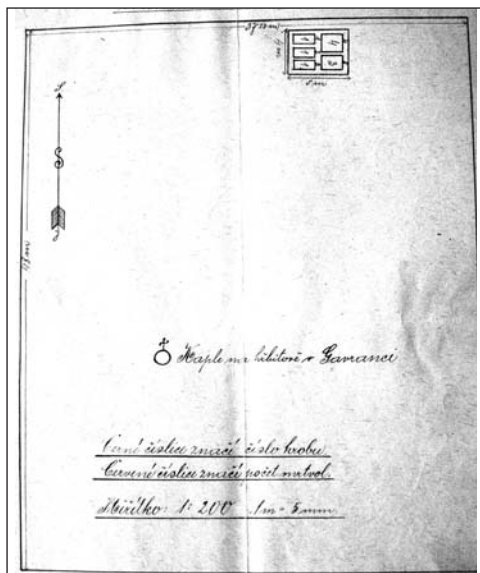
²⁴⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Havranec.

²⁴⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Havranec

²⁴⁹ Pôvodné hroby sa nachádzali na rozličných miestach katastra obce, napr. lokalita Hutisko, Podjavory, Spáleniská a pod.

²⁵⁰ Nebolo bežné, aby pluk stratil na jednom mieste a v jeden deň veľa dôstojníkov v hodnosti majora.

Vojnové cintoríny s malým počtom hrobov zanikli bez starostlivosti omnoho skôr, ako tie väčšie. Vojnový cintorín v Havrancí patrí k svetlým výnimkám. Je názornou ukážkou, toho, že aj pri nedostatku financií je možné s minimálnym úsilím vojnový cintorín udržiavať a nedopustiť jeho zánik. Hroby na tunajšom vojnovom cintoríne sú viditeľné a ošetrované. Nad oboma radmi hrobov je vztýčený kovový kríž s jednoduchou tabuľkou, na ktorej je text „ Na pamiatku padlým z prvej svetovej vojny“. Cintorín je upravený jednoduchým spôsobom, avšak aj napriek minimálnej úprave, na rozdiel od mnohých malých cintorínov, nezanikol. Do budúcnosti by si pietne miesto cintorína, podobne ako aj iné lokality, zaslúžilo informačnú tabuľu.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Havranec.

HUNKOVCE

Obec Hunkovce sa nachádza asi 12 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd na sútoku Ladomírky s potokom Hrišov. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1548. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Hunkóc. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Krajná Poľana.²⁵¹

Vojnový cintorín Hunkovce

Vojnový cintorín z I. svetovej vojny v obci Hunkovce sa nachádza oproti nemeckému vojnovému cintorínu z II. svetovej vojny, asi 50 metrov od cesty v smere Svidník – Vyšný Komárnik. Prístupová cesta vedie od čerpacej stanice, asi 50 metrov východne. Cintorín sa nachádza v blízkosti rieky, ktorá už odplavila časť cintorína.

Podľa archívnych materiálov na cintoríne v Hunkovciach je na ploche 380 m² pochovaných 159 vojakov v 21 hroboch. Konkrétne päť hrobov je jed-

Plocha vojnového cintorína v Hunkovciach.

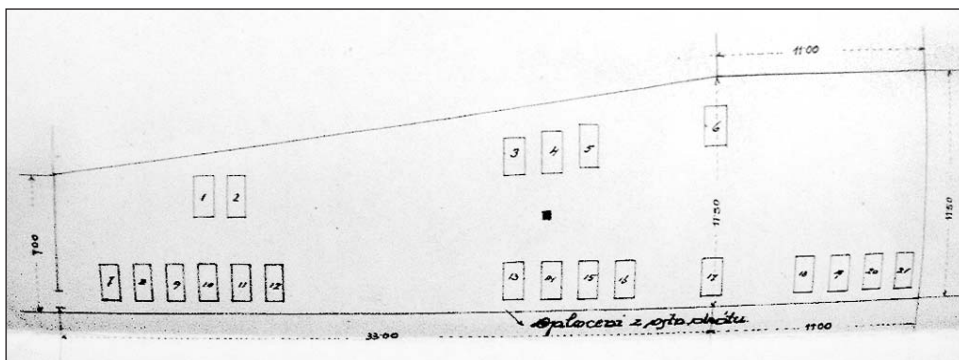
²⁵¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Hunkovce.

notlivých a šesťnásť hrobov je označených ako šachty s počtom mŕtvych viac ako päť. Hroby sú číslované od 1 po 21, preto môžeme presne určiť konkrétny počet mŕtvych uložených v jednotlivých hroboch. Jednotlivé hroby sú označené číslami 2, 3, 4, 5 a 6. Šacht s deviatimi pochovanými vojakmi môžeme na vojnovom cintoríne v Hunkovciach identifikovať celkom šesť. Sú to hroby s poradovým číslom 1 a číslami 7 – 11. Vo zvyšných hrobových poliach od čísla 12 – 21 sú pochované ostatky desiatich mŕtvych vojakov v každom hrobe.

Na vojnovom cintoríne v Hunkovciach môžeme identifikovať troch pochovaných vojakov. V hrobe č. 1 sú ostatky Alberta Korbusa, príslušníka rakúsko-uhorského Pešieho pluku č. 58. (IR 58, Stanislau), u ktorého je dátum úmrtia stanovený na 10.mája1915. Hodnosť padlého nie je známa. Ďalším známym vojakom pochovaným na vojnovom cintoríne v Hunkovciach je Rudolf Vogel, príslušník rakúsko-uhorského Pešieho pluku č. 18 (IR 18, Hradec Králové), u ktorého je dátum úmrtia 8.mája 1915. Hodnosť nie je známa. Pochovaný je v hrobe č. 4. Posledným známym pochovaným vojakom je Karel Piliár. Dátum úmrtia u tohto príslušníka Pešieho pluku č. 12 (IR 12, Komárno) je 10.mája 1915. Pochovaný je v hrobe s číslom 3.²⁵² Hodnosť, podobne ako u predchádzajúcich dvoch vojakov, nie je známa. Príčina smrti u zvyšných neznámych vojakov pochovaných na vojnovom cintoríne v Hunkovciach nie je známa. Iba pri hroboch s číslom 5 a 6 je uvedené – padol v boji.

V období počas prvej Československej republiky sa o údržbu staral miestny občan M. Žižák, ktorý za túto službu, tak ako bolo zvykom, dostával ročný paušál 5 kč. Stav cintorína sa rapídne zhoršil v období sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia, kedy došlo počas povodní k odplaveniu časti cintorína.

Súčasťou zložky o vojnovom cintoríne v Hunkovciach, ktorá bola vypracovaná Žandárskou stanicou vo Krajnej Polane sú tiež exhumačné protokoly. Pri hlbšom štúdiu týchto protokolov je hneď zjavné, že počty uvedené v týchto protokoloch sa nezhodujú s počtami mŕtvych, ktoré sú uvedené v archívnych materiáloch k vojnovému cintorínu Hunkovce. Je preto dôležité do budúcnosti v tejto otázke vykonať dôkladnejší výskum a v prvom rade odpovedať na otázku, či archívna zložka týkajúca sa lokality Hunkovce je kompletná.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Hunkovce.

²⁵² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Hunkovce.

Plocha cintorína je zarovnaná, zatrávnená a pravidelne kosená. Zachovala sa dokonca veľká časť výsadby hlohu, ktorý tvoril živý plot okolo cintorína a chránil vojnové hroby pred poškodením. Súčasný stav tohto vojnového cintorína však nie je uspokojivý.

Vojnový cintorín Hunkovce je ohrozený predovšetkým tokom riečky Ladomirka, ktorá najmä v čase povodní podmyva plochu v tesnej blízkosti cintorína. Vojnovému cintorínu chýba akékoľvek označenie. Nie je tu žiadna tabuľa, ani kríž, ktoré by upozorňovali na existenciu vojnového cintorína. Je smutnou iróniou, že zanedbaný vojnový cintorín z prvej svetovej vojny sa nachádza presne oproti pompézne upravenému nemeckému vojnovému cintorínu z druhej svetovej vojny.

KAPIŠOVÁ

Obec Kapišová sa nachádza asi štyri kilometre severne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkych Beskydách v doline riečky Kapišovka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1548. Obec patrila k panstvu Kamenica. V roku 1711 sa obec vyludnila kvôli úteku väčšiny poddaných. Koncom 18. storočia sa obec opäť začala rozmáhať. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Kapisó. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená miestna žandárska stanica.²⁵³

Vojnový cintorín Kapišová

Vojnový cintorín Kapišová je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa nachádzajú v juhozápadnom rohu cintorína. Tento cintorín patrí medzi menšie cintoríny z prvej svetovej vojny v okrese Svidník. Cintorín tvorí desať hrobov. Z celkového počtu je deväť hrobov jednotlivých a jeden hromadný hrob. V hromadnom hrobe je pochovaných sedem obetí. Spolu je na vojnovom cintoríne v Kapišovej pochovaných šestnásť obetí.²⁵⁴ Hroby sú rozmiestnené v dvoch radoch. Cintorín má tvar obdĺžnika o rozmeroch 8 x 5 metrov.

O obetiach na tomto cintoríne máme pomerne skromné informácie. Nepoznáme identitu žiadnej obeť. Známa je iba štátna príslušnosť všetkých obetí. Na cintoríne je pochovaných sedem ruských vojakov a deväť rakúsko-uhorských vojakov. Archívne dokumenty uvádzajú, že všetci vojaci padli

Plocha na civilnom cintoríne v Kapišovej, kde sa nachádzajú vojnové hroby.

²⁵³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kapišová.

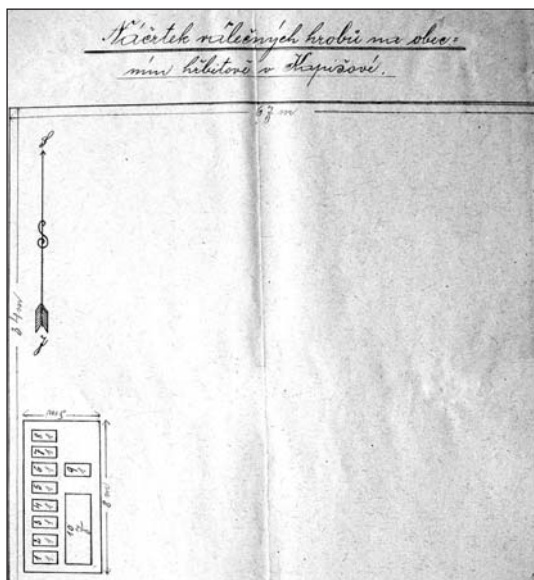
²⁵⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kapišová.

v roku 1914.²⁵⁵ Presnejšie údaje archívna zložka neobsahuje. Obete boli zväčša vojaci nižších hodností, ale na cintoríne sú pochovaní aj dvaja dôstojníci.

Celý cintorín bol vybudovaný v medzivojnovom období. V roku 1922 dochádza k sústreďovaniu vojnových hrobov z okolia obce. Pod vedením strážmajstra Josefa Plávku zo Žandárskej stanice Kapišová bola zostavená exhumačná komisia. Komisia vykonávala činnosť od 3. do 5. apríla 1922. V týchto dňoch exhumovali

v katastri obce desať vojnových hrobov. Pozostatky týchto hrobov boli prevezené na obecný cintorín.²⁵⁶

V súčasnosti sa vojnový cintorín v obci Kapišová nachádza v zlom stave. Vojnové hroby už nie sú viditeľné. Plocha je zatravnená a od okolia oddelená nízkym kovovým plotom. Pozitívne však je, že napriek minimálnej údržbe tento cintorín nezanikol. Značným nedostatkom je predovšetkým absencia akéhokoľvek označenia, ktoré by pripomínalo, že sa nachádzame na vojnovom cintoríne. Samozrejmosťou by mal byť centrálny kríž s informáciou o vojnových obetiach a aspoň jednoduchá informačná

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Kapišová. tabuľa.

KEČKOVCE

Obec Kečkovce sa nachádza asi 15 kilometrov severne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd v doline potoka Mistivka. Kataster obce sa nachádza na hranici s Poľskom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1572. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Kecskócz. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Vyšný Orlík.²⁵⁷

Vojnový cintorín Kečkovce

Vojnový cintorín je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa nachádzajú neďaleko vstupu na cintorín. Vojnový cintorín je možné identifikovať podľa veľkého dreveného kríža.

Archívna zložka vojnového cintorína Kečkovce obsahuje veľa nedostatkov a protirečení. Cintorín vznikol už počas vojny. Padlých vojakov tu pochovávali značne

²⁵⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kapišová.

²⁵⁶ Pôvodné hroby sa nachádzali na pozemkoch miestnych obyvateľov Juraja Feca, Márie Širokej, Anny Petričkovej, Parfíla Kucirka, veľkostatkára Lévaia, alebo na pozemkoch firmy Rosenblitt a Gross.

²⁵⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kečkovce.

chaotickým spôsobom. Podľa náčrtu z roku 1920 sú hroby rozptýlené po všetkých kútoch cintorína.²⁵⁸ To by svedčilo aj o tom, že jednotlivé vojnové hroby vznikali na tomto cintoríne v rozličnom čase.

Vojnový cintorín tvorí jedenásť hrobov. Šesť hrobov je jednotlivých a štyri hroby sú spoločné. V dvoch spoločných hroboch sú pochované po dve obeť a v dvoch spoločných hroboch po štyri obeť. Počet hrobov uzatvára masová šachta so 41 obeťami. Spolu je tu pochovaných 59 vojakov.²⁵⁹ Ďalšie údaje o obetiach nepoznáme. Nie je známa identita, žiadnej z nich, ani dátumy úmrtí. Archívne materiály potvrdzujú iba štátnu príslušnosť piatich obetí, konkrétne vojakov ruskej armády.

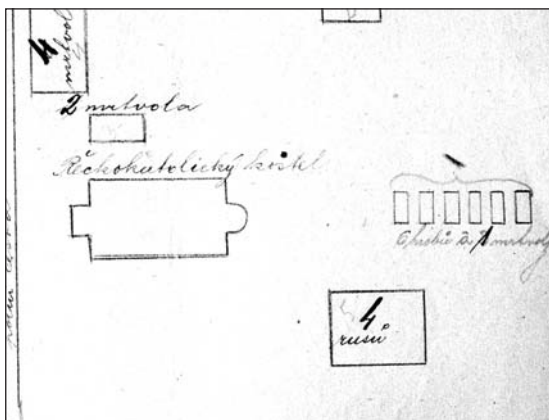
Počet obetí pri porovnaní archívnych dokumentov súhlasí. Problémom je počet hrobov. Postupným pochovávaním v medzivojnovom období sa cintorín zväčšoval a zmeny na cintoríne neboli vhodne zdokumentované, alebo sa tieto materiály stratili.

Náčrt z roku 1920 nám ukazuje skupinku šiestich jednotlivých hrobov a štyri spoločné hroby rozptýlene na ploche cintorína. Už na tomto náčrte sa dajú nájsť porušenia zásad pri vypracovaní dokumentácie o vojnovom cintoríne. Skupinu šiestich hrobov označil autor náčrtu číslom jeden. Takéto pochybenia museli vyvolávať zmätky pri spracovávaní dokumentácie.²⁶⁰ V evidenčných listoch môžeme nájsť ďalšie chyby. V týchto materiáloch sa zmätočne píše o dvoch šachtách (10 padlých), ktoré sú nezmyselne označené číslami 3,4,5 (teda dve šachty sú označené tromi číslami, pričom to ani nie sú šachty, ale spoločné hroby).²⁶¹ Takéto nedostatky sťažujú zistenie reálnych faktov o vojnovom cintoríne.

Exhumácie prebehli v tejto oblasti pomerne neskoro. Mená členov exhumáčnej komisie nepoznáme, ale komisia určite pracovala pod vedením žandárov

Vojnový cintorín v Kečkovciach na okraji civilného cintorína.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov v obci Kečkovce.

²⁵⁸ Takéto pochovávanie vylučuje prítomnosť pohrebneho komanda. Práca profesionálov z takejto jednotky sa vyznačovala vždy pochovávaním podľa architektom zhotoveného plánu. V tom najjednoduchšom prípade boli hroby vytvárané v radoch a línách.

²⁵⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kečkovce.

²⁶⁰ Náčrt pochádza z roku z 23. júla 1920. Vytvoril ho strážmajster Kučerák zo žandárskej stanice vo Vyšnom Orlíku.

²⁶¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kečkovce.

z Vyšného Orlika. Dňa 24.-25. apríla 1933 bola uskutočnená exhumácia pozostatkov 40 vojakov neznámej štátnej príslušnosti zo šachty na Kaliňákovej lúke, ktoré boli premiestnené na plochu neďaleko gréckokatolíckeho kostola, kde pôvodne bol jeden zo spoločných hrobov.²⁶² V roku 1936 boli exhumované pozostatky neznámeho ruského vojaka a pochované do spoločnej šachty. Týmto sa počet pochovaných na cintoríne uzavrel.

Pochybnosti o všetkých týchto údajoch však vyvoláva novší archívny náčrt z roku 1933. Na novšom náčrte nesúhlasí počet hrobov. Katastrálny list a ďalšie dokumenty v zložke obsahujú informácie o šiestich jednotlivých, štyroch spoločných a jednom masovom hrobe, teda spolu jedenástich hroboch. Na novom náčrte je však iba šesť hrobov v celkom inom usporiadaní ako na staršom náčrte. Tento jeden dokument spochybňuje všetky zvyšné údaje o cintoríne. Súčasný stav výskumu neumožňuje vyriešenie týchto protirečení bez ďalších archívnych dokumentov.

Vojnový cintorín Kečkovce v súčasnosti pripomína centrálny drevený kríž s informáciou o vojnových obetiach. Hrobové polia už takmer nevidieť. Plocha cintorína je zatrávnená. Stav vojnového cintorína nie je ideálny, avšak aj minimálnymi zásahmi by bolo možné vkusným a jednoduchým spôsobom zmeniť túto lokalitu na dôstojné pietne miesto. Kým sa tak stane, je potešujúci najmä fakt, že cintorín nie je anonymný a v súčasnosti mu nehrozí zánik.

KOREJOVCE

Obec Korejovce sa nachádza asi 23 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline riečky Lodomírka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Koreóc. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.²⁶³

Vojnový cintorín Korejovce

Upravený vojnový cintorín v Korejovciach.

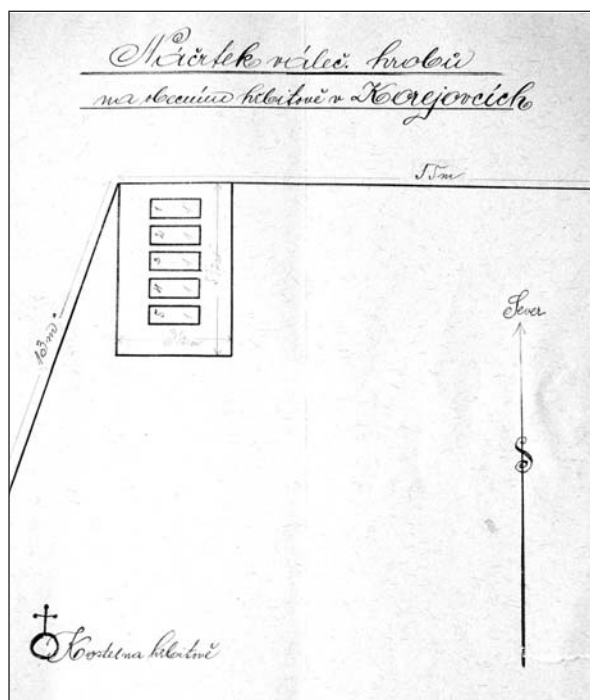
Vojnový cintorín Korejovce je súčasťou obecného cintorína. Nachádza sa neďaleko dreveného gréckokatolíckeho chrámu Ochrany Bohorodičky. Smerom od kostola vedie kamenný chodník priamo k cintorínu. Vojnový cintorín Korejovce patrí medzi najmenšie cintoríny. Ako jeden z mala rozlohou malých vojnových cintorínov sa dodnes zachoval a bol zrekonštruovaný. Samotný cintorín je tvorený iba

²⁶² Ktorý zo štyroch spoločných hrobov to bol, nedokážeme zistiť, kvôli nedostatočne vedenej dokumentácii. Z tohto dôvodu uvádzame obeť z každého spoločného hrobu osobitne, aj keď vieme, že jeden z hrobov sa stal základom pre masový hrob z roku 1933.

²⁶³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Korejovce.

piatimi jednotlivými hrobmi. Všetkých päť hrobov je umiestnených v jednom rade. Cintorín má tvar obdĺžnika s rozmermi 2 x 4 metre. Je tu pochovaných päť obetí, o ktorých nemáme takmer žiadne informácie. Poznáme len štátnu príslušnosť obetí. Všetky obeť z tohto cintorína boli vojakmi rakúsko-uhorskej armády. Archívne materiály odhaľujú už len približný dátum úmrtia. Všetci piati vojaci zahynuli ešte v roku 1914.²⁶⁴

V súčasnosti nadobudol cintorín charakter dôstojného pietneho miesta. Cintorín bol zrekonštruovaný v roku 2004. Rekonštrukciu cintorína uskutočnila samospráva s príspevom rakúskej organizácie Čierneho kríža. Hroby na zrekonštruovanom cintoríne sú zarovnané a zatravnené. Všetky hroby sú spojené do jedného hrobového poľa ohraničeného kamennými kvádrmi. Na ploche hrobového poľa je v rade zapichnutých päť kovových hviezdíc, ktoré symbolizujú päť jednotlivých hrobov. Tieto kovové hviezdice sú presnou kópiou pôvodných hviezdíc, ktoré na vojnové cintoríny umiestňovali žandári v medzivojnovom období. Popri hrobovom poli je umiestnený malý pomníček. Je vyhotovený z veľkého balvanu, na ktorom sú pripevnené dve mramorové tabule. Na väčšej z nich je nápis „Piatí neznámi rakúsko-uhorskí vojaci“, a to v slovenskom, nemeckom a maďarskom jazyku. Na menšej tabuli je zobrazený kríž s latinským nápisom „Pax“²⁶⁵ a rusinsky nápis „Ви́чна́я пам’я́т“ . Tento cintorín rozhodne môže slúžiť ako vzor pre úpravu malých cintorínov z prvej svetovej vojny.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Korejovce.

²⁶⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Korejovce.

²⁶⁵ Mier (doslovný preklad z lat.).

KRAJNÁ BYSTRÁ

Obec Krajná Bystrá sa nachádza asi 13 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd, pri pravostrannom prítoku riečky Lodomírka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Bátorhegy. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Krajná Poľana.²⁶⁶

Vojnový cintorín Krajná Bystrá

Vojnový cintorín v Krajnej Bystrej je súčasťou obecného cintorína. Nachádza sa v staršej časti cintorína, ku ktorej sa dá prejsť cestičkou od kostola. Jediný náčrt vojnového cintorína v Krajnej Bystrej pochádza z roku 1922.²⁶⁷ Je pomerne zložité opísať tvar tohto cintorína. Hroby sa nachádzajú zoskupené v jednej časti cintorína, ale sú pomerne voľne rozmiestnené, čo u väčších cintorínov nebýva zvykom. Väčšina hrobov sa na miestnom cintoríne nachádzala zrejme už počas vojny.

Cintorín je tvorený 29 hrobmi. Všetky hroby na tomto cintoríne patria do kategórie spoločných hrobov. V dvadsiatich štyroch hroboch sú pochované po dve obeť, v štyroch hroboch sú pochované po tri obeť a v jednom hrobe sú štyri obeť. Práve spoločný hrob so štyrmi pochovanými vojakmi vznikol až po vojne. V rámci sústredenia vojnových hrobov pristúpili aj žandári z Krajnej Poľany k exhumáčnym prácam v okolí obce. Boli nájdené štyri jednotlivé hroby v katastri Krajnej Bystrej. Dňa 22. marca 1922 boli vykonané exhumáčne práce. Exhumáčnu komisiu viedol strážmajster František Kopfiš a richtár Andrej Štefanov. Pozostatky z exhumovaných hrobov boli umiestnené do novovytvoreného hrobu č. 22.²⁶⁸

Plocha vojnového cintorína v obci Krajná Bystrá.

Je známa štátna príslušnosť všetkých obetí. Na cintoríne sú pochovaní tridsať rakúsko-uhorskí vojaci a tridsať štyria ruskí vojaci. Medzi nimi je pochovaný jediný známy rakúsko-uhorský vojak Alexander Linter. V zložke sa však nenachádza informácia, v ktorom hrobe ležia pozostatky tohto vojaka. Všetky evidenčné listy uvádza-

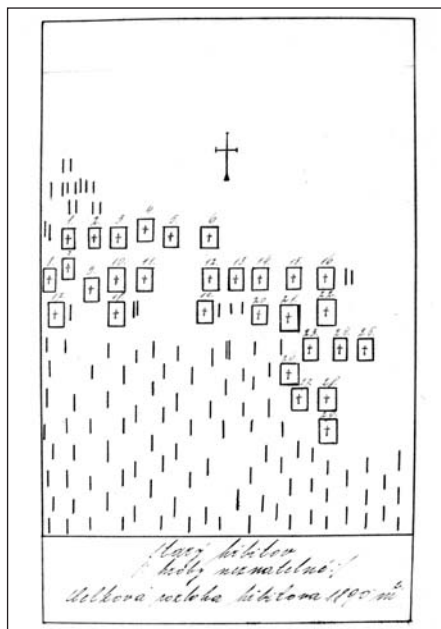
²⁶⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Bystrá.

²⁶⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Bystrá.

²⁶⁸ Miesta pôvodných hrobov určovali žandári dosť neurčito. Ani v tomto prípade to nebolo inak. Pôvodné hroby sa nachádzali napr. na lúke Feca Železnáka, na vrchu asi 1300 metrov juhovýchodne od Krajnej Poľany, v lese asi 1500 metrov severovýchodne od obce Krajná Poľana, v lese „Podhrabky“ asi 2000 metrov západne od obce a pod.

jú dátum úmrtia len všeobecným údajom „1914-1915“. Archívna zložka neobsahuje ani údaje o vojenských jednotkách, z ktorých pochádzajú pochovaní vojaci. V medzivojnovom období mal cintorín aj svojho zmluvného hrobára. O vojnové hroby v Krajnej Bystrej sa staral miestny občan Ján Hajda.²⁶⁹ Za svoju prácu dostával dohodnutý ročný paušálny plat.

Vojnový cintorín sa v tejto obci zachoval do dnešných čias, aj keď zďaleka nie je v ideálnom stave. Hrobové polia sú dobre viditeľné. Nie sú označené krížmi, ani inými symbolmi. Vzhľadom na fakt, že vojnové hroby sú na ploche obecného cintorína, je tento priestor pravidelne vykosenený. Prínosom by bolo označenie hrobov, prípadne aspoň umiestnenie centrálného kríža s informáciou o pochovaných vojakoch. Charakter miesta by si vyžadoval aj umiestnenie informačnej tabule, čomu by mala predchádzať základná úprava cintorína.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na civilnom cintoríne v obci Krajná Bystrá.

KRAJNÁ POĽANA

Obec Krajná Poľana sa nachádza asi 20 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd, pri ústí potoka Bodružalík do Lodomirky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Ladomérmézó. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená miestna žandárska stanica.²⁷⁰

Vojnový cintorín Krajná Poľana

Jedným z menších cintorínov v okrese Svidník je aj vojnový cintorín Krajná Poľana. Tento cintorín je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa pôvodne nachádzali pri vchode na cintorín. Dnes je to len úzky pás trávinatej plochy. Cintorín bol tvorený deviatimi hrobmi. Hroby sú rozmiestnené v dvoch radoch. V jednom rade sú tri hroby a v druhom je päť hrobov. Celkový počet dopĺňa hrob číslo 9, ktorý sa nachádza osobitne mimo skupinu vojnových hrobov. Vojnové hroby sa nachádzajú neďaleko vchodu na cintorín. Hrob č. 4 je masový a sú v ňom pochovaní ôsmi vojaci. Do kategórie spoločných hrobov patrí hrob č. 9 s piatimi pochovanými vojakmi. Zvyšných sedem hrobov je jednotlivých.²⁷¹

²⁶⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Bystrá.

²⁷⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Poľana.

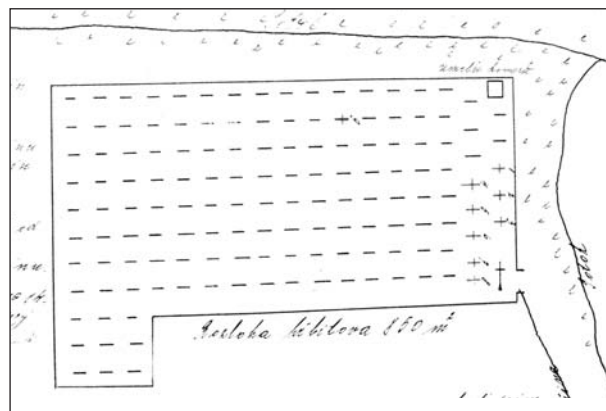
²⁷¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Poľana.

Na cintoríne je spolu pochovaných 20 obetí. Poznáme identitu len jednej obe- te. Všetci ostatní sú neznámi. Známu obeťou je kapitán barón Ladislav Fiath z Husárskeho pluku č.7, ktorý padol 31.januára 1915 neďaleko pily pri obci Miro- ľa. Pôvodne bol pochovaný asi 450 metrov východne od obce Krajná Poľana. Zá- roveň je jedinou obeťou pochovanou na tomto cintoríne, ktorá padla v roku 1915. Všetky ostatné obeť padli v roku 1914.²⁷² Známa je tiež štátna identita všetkých obetí. Všetci tu pochovaní vojaci boli príslušníkmi rakúsko-uhorskej armády.

Na cintoríne bolo pôvodne iba sedem hrobov. V roku 1923 pristúpili žandári z miestnej žandárskej stanice k sústredeniu vojnových hrobov z katastra obce. V okolí obce bolo zistených deväť hrobov. Okrem hrobu spomínaného kapitána Fiatha sa v lese západne od obce nachádzal jeden hrob a vo vzdialenosti asi dva a pol kilometra od obce ďalších sedem hrobov. Exhumačnú komisiu viedol stráž- majster František Kopfiš. Exhumačné práce sa uskutočnili 21. marca 1923. Ne- známe obeť boli uložené do jedného masového hrobu. Barón Fiath bol pochova- ný osobitne v hrobe č. 8. Pri

Plocha vojnového cintorína v obci Krajná Poľana.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na civil- nom cintoríne v obci Krajná Poľana.

ný osobitne v hrobe č. 8. Pri exhumačných prácach bola v jednom z hrobov nájdená rakúska puška z rokom výro- by 1885. Pri niektorých po- zostatkoch sa našli čapicové kokardy jednotiek poľných strelcov, čo by mohlo na- svedčovať, že niektoré obeť patrili k týmto jednotkám.²⁷³

V súčasnosti niet po voj- nových hroboch na tomto cintoríne ani stopy. Vojnový cintorín by mohol byť pova- žovaný za zlikvidovaný. Na- priek tomu, miesto, kde by sa mali nachádzať vojnové hroby nie je zastavané a ani zasiahnuté civilným pochovávaním. Spomienkou na vojnové obeť pochované na tomto cintoríne by mohlo byť aspoň umiestnenie spoloč- ného symbolického pomní- ka. Vzniklo by jednoduché a dôstojné pietne miesto. Jeho súčasťou by mala byť aj podrobná informačná tabuľa, ktorá by zachytávala históriu vojnového cintorínu v tejto obci.

²⁷² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Poľana.

²⁷³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Poľana.

KRAJNÁ PORÚBKA

Obec Krajná Porúbka sa nachádza asi 19 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd pri hranici s Poľskom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Végortovány. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.²⁷⁴

Vojnový cintorín Krajná Porúbka

V obci Krajná Porúbka sa nachádza zaujímavý vojnový cintorín. Je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa nachádzajú v hornej časti cintorína a sú viditeľne oddelené od ostatnej časti cintorína živým plotom. Cintorín má tvar obdĺžnika s rozmermi 9 x 11 metrov. Hroby sú usporiadané v troch radoch. Spolu je na cintoríne dvadsať tri hrobov. Hrob č. 23 je hromadný a sú v ňom pochovaní šiesti vojaci. Ďalších osem hrobov patrí do kategórie spoločných. V hroboch s číslami 13, 18, 19, 20 a 22 sú pochovaní po dvaja vojaci a v hroboch s číslami 10, 14, a 21 sú pochovaní po traja vojaci. Jednotlivých hrobov sa na tomto cintoríne nachádza štrnásť. Na cintoríne sú spolu pochovaní tridsať deväť vojakov.²⁷⁵

Obete bojov pochované na tomto cintoríne padli v roku 1914. Jedine v dvoch prípadoch poznáme presný dátum úmrtia. Štátna príslušnosť je známa u všetkých obetí. Na cintoríne sú pochovaní desiaty ruskí vojaci a dvadsať deväť rakúsko-uhorskí vojaci. Nepoznáme identitu žiadnej obete. V hrobe č. 5 je pochovaný neznámy rakúsko-uhorský poručík.²⁷⁶

Tento vojnový cintorín nie je pôvodný. Celý cintorín vznikol v medzivojnovom období. V roku 1922 začali žandári zo stanice Kapišová proces sústredenia vojnových hrobov z katastra obce Krajná Porúbka. V okolí obce bolo nájdených 23 hrobov. Bola vytvorená exhumačná komisia pod vedením strážmajstra Františka Slezáčka a strážmajstra Josefa Pávka. Exhumačné práce prebiehali v dňoch 11.-12. apríla 1922.²⁷⁷ Na obecnom cintoríne bolo zriadených 23 nových hrobov s presne takým počtom padlých, aký sa nachádzal v starých hroboch. Výsledok svedčí o precíznej práci exhumačnej komisie.

Vojnový cintorín v Krajnej Porúbke sa zachoval do dnešných čias v dobre udržiavanom sta-

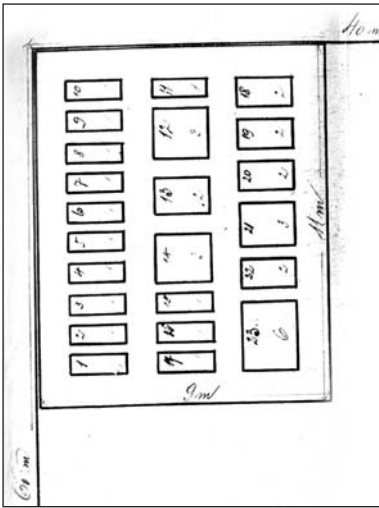
Vojnový cintorín Krajná Porúbka.

²⁷⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Porúbka.

²⁷⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Porúbka.

²⁷⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajná Porúbka.

²⁷⁷ Pôvodné hroby sa nachádzali na pozemkoch Anny Kapcalovej, Jána Vancišina, Alexandra Vancišina, Jozefa Hojdu, Jána Makaru, Hrica Derca, Jána Derca, bratov Toneliocov a ďalších miestnych obyvateľov.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Krajná Porúbka.

ve. Hrobové polia sú zarovnané a zatrávené. Po obvode vojnového cintorína sú vysadené ihličnany. Na ploche je umiestnený drevený kríž. Cintorín by potreboval iba niekoľko jednoduchých úprav, aby získal podobu dôstojného pietneho miesta a zároveň vynikla aj jeho historická hodnota. Rekonštrukcia tohto cintorína by si vyžadovala označenie každého hrobu krížom, aby sa ukázal historický tvar cintorína. Centrálny kríž by mal niesť informáciu, že na tomto mieste sú pochované obete bojov z rokov 1914-1915. V prípade získania finančných prostriedkov, bolo by žiadúce vybudovať aj centrálny monument. Súčasťou rekonštrukcie musí byť aj umiestnenie informačnej tabule o histórii vojnového cintorína. Tento cintorín patrí medzi vhodné lokality, ktoré by po úplnej rekonštrukcii patrili k historickým dominantám okresu Svidník.

KRAJNÉ ČIERNO

Obec Krajné Čierno sa nachádza asi 10 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd, v doline malého potoka, ktorý ústi do Lodomírky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Végcsarnó. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Krajná Poľana.²⁷⁸

Vojnový cintorín Krajné Čierno

Miesto na cintoríne v Krajnom Čiernom, kde sa nachádzajú vojnové hroby.

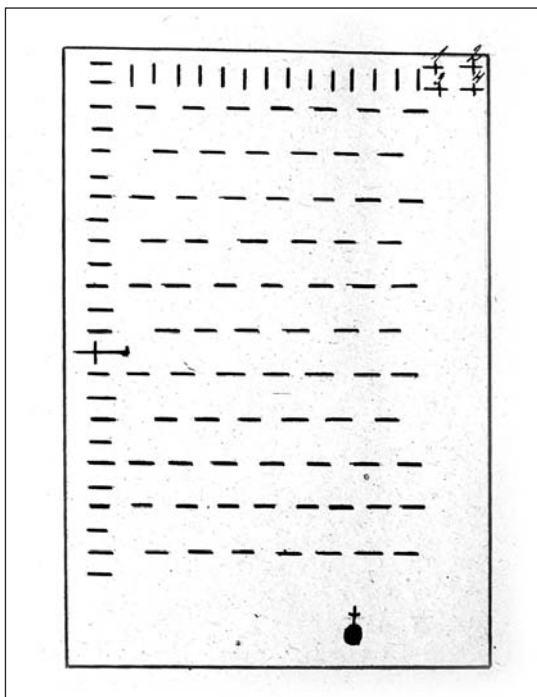
Vojnový cintorín Krajné Čierno patrí medzi najmenšie cintoríny v okrese Svidník. Je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sú už len čiastočne viditeľné a je možné ich identifikovať iba vďaka zhrdzaveným pôvodným hviezdiciam, ktoré boli na hroby umiestnené ešte v medzivojnovom období. Cintorín pozostáva zo štyroch hrobov. Hroby sú umiestnené v rohu cintorína v dvoch radoch. Jeden hrob je spoločný

²⁷⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajné Čierno.

a sú v ňom pochované dve obete. Tri hroby patria do kategórie jednotlivých. Spolu je tu pochovaných päť vojakov padlých počas prvej svetovej vojny. Je známa identita jedného pochovaného vojaka. V hrobe č. 2 je pochovaný rakúsko-uhorský vojak Peter Deliger, ktorý zomrel 14. septembra 1914.²⁷⁹ U ostatných obetí je známa iba štátna príslušnosť. Sú tu pochovaní štyria rakúsko-uhorskí vojaci a jeden ruský vojak.

Cintorín vznikol už počas vojny, ale pochovávalo sa tu aj v medzivojnovom období. V roku 1922 pristúpili žandári zo stanice Krajná Poľana k sústredeniu vojnových hrobov. V katastri obce Krajné Čierne boli identifikované iba dva vojnové hroby. V marci bola zostavená exhumačná komisia pod vedením strážmajstra Františka Kopfiša a richtára Josefa Demkanina. Dňa 29. marca 1922 boli tieto hroby exhumované a pozostatky prenesené na cintorín v obci Krajne Čierne.²⁸⁰ Pôvodné hroby sa nachádzali na pozemku miestnych obyvateľov Jozefa Demkanina a Jozefa Skasku. Po exhumačných prácach prevzal bežnú starostlivosť o vojnové hroby miestny roľník Ján Berežný, ktorý sa stal zmluvným hrobárom pre tento vojnový cintorín.

V súčasnosti je malý cintorín Krajné Čierne zanedbaný. Na zlom stave takýchto cintorínov sa vo všeobecnosti podpisuje nevedomosť a absencia akejkoľvek starostlivosti. Malé cintoríny tohto typu je možné jednoducho upraviť podľa vzoru cintorína v Korejovciach. Zo štyroch hrobov by sa vytvorilo jedno hrobové pole ohraničené kamennými kvádrmi. Plocha by sa zatravnila a na plochu by boli inštalované kríže s tabuľkami, na ktorých by boli údaje o pochovaných obetiach. K hrobovému poľu by mohol byť umiestnený malý pomníček a informačná tabuľa. Samozrejme, do úvahy pripadajú aj iné riešenia rekonštrukcie. Vojnový cintorín v Krajnom Čiernom je možné opraviť a vrátiť tomuto pietnemu miestu jeho zodpovedajúcu podobu.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na civilnom cintoríne v obci Krajné Čierne.

²⁷⁹ Spomínaný vojak zomrel ešte pred začiatkom bojov na tomto území. Príčinou smrti mohla byť choroba, nehoda alebo zomrel na následky zranenia, ktoré utrpel pri nebojovej činnosti.

²⁸⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Krajné Čierne.

KRUŽLOVÁ

Obec Kružlová sa nachádza asi 9 kilometrov severne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline riečky Svidničanky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Ruzsoly. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.²⁸¹

Vojnový cintorín Kružlová

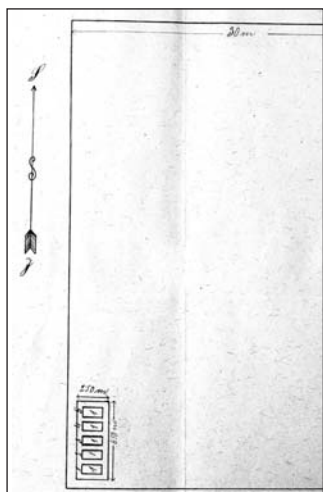
Vojnový cintorín v Kružlovej patrí medzi malé cintoríny. Je súčasťou obecného cintorína a nachádza sa v juhozápadnom rohu cintorína. Cintorín má tvar obdĺžnika s rozmermi 6,5 x 2,5 metra. Hroby sú umiestnené v jednom rade. Cintorín pozostáva z piatich hrobov. Všetky hroby sú jednotlivé, čiže na cintoríne je pochovaných päť obetí bojov prvej svetovej vojny. Archivná zložka obsahuje niekoľko dôležitých informácií o obetiach. Poznáme identitu jedného vojaka, Michaela Paksiho, ktorý je pochovaný v hrobe č. 1.²⁸²

Všetky obeť pochované v Kružlovej sú z rakúsko-uhorskej armády. Padli v závere roka 1914. Bližšie dátumy úmrtia nepoznáme. Pri dvoch obetiach je známa aj konkrétna vojenská jednotka, z ktorej pochádzali. Jeden vojak slúžil v Pešom pluku č. 46 (Infanterieregiment Freiherr von Fejérváry Nr.46) s dislokáciou v Segedíne (Szeged, Maďarsko) a druhý v Pešom pluku č. 98 (Infanterieregiment von Rummer Nr.98) z Vysokého Mýta v dnešnej Českej republike. Viacej údajov o obetiach nepoznáme.²⁸³

Cintorín vznikol už počas vojny, ale svoju konečnú podobu získal až v medzivojnovom období. Aj v katastri tejto obce došlo k sústreďeniu vojnových hrobov. V apríli 1922 bola zostavená

exhumačná komisia pod vedením strážmajstrov Františka Slezáčka a Rudolfa Polívku zo Žandárskej stanice v Kapišovej. Dňa 25. apríla 1922 boli exhumované tri hroby z okolia obce.²⁸⁴ Exhumovaný bol aj štvrtý hrob, ktorý sa nachádzal v osobitnej časti cintorína, kde boli pochovávaní rómski obyvatelia obce. Cintorín tak získal svoju konečnú podobu.

V súčasnosti po vojnových hroboch v Kružlovej niet ani stopy. Vieme určiť iba približné miesto, kde sa kedysi vojnové hroby nachádzali. Napriek tomu, plocha bývalého cintorína nie je zasiahnutá civilným pochovávaním, preto je možné cintorín obnoviť. Ak by k obnove cintorína nedošlo, mohla by pamiatku vojnových obetí v Kružlovej pripomínať aspoň symbolická informačná tabuľa, ktorá by odkazovala na existenciu vojnového cintorína v Kružlovej.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Kružlová.

²⁸¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kružlová.

²⁸² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kružlová.

²⁸³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kružlová.

²⁸⁴ Pôvodne hroby sa nachádzali na pozemkoch miestnych obyvateľov Petrasa Parasku a Jána Feciskana v blízkosti obce. Jeden z hrobov sa nachádzal na obecnom pozemku na vrchu Malá Rohulka.

KURIMKA

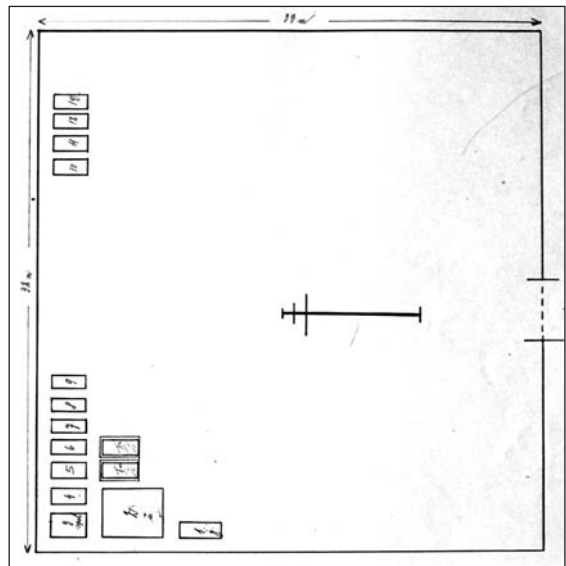
Obec Kurimka sa nachádza asi 21 kilometrov západne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkych Beskydách v pramennej oblasti riečky Kurimka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1548. Obec patrila k panstvu Makoviča. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Kiskurima. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Rovné.²⁸⁵

Vojnový cintorín Kurimka

Vojnový cintorín Kurimka patrí medzi stredne veľké cintoríny v okrese Svidník. Cintorín nevznikol činnosťou profesionálneho pohrebného komanda. Aj z tohto dôvodu hroby nie sú systematicky rozmiestnené. Tento cintorín je súčasťou obecného cintorína. Vojnový cintorín je tvorený dvoma skupinami vojnových hrobov. V severozápadnom rohu obecného cintorína sa nachádzala hlavná skupina hrobov tvorená jedenástimi hrobmi. V severovýchodnom rohu bola menšia skupina štyroch hrobov.

Cintorín pozostával z pätnástich hrobov. Tri hroby boli hromadné. V hrobe č. 2 bolo pochovaných 51 vojakov, v hroboch s označením I.–II. bolo spolu pochovaných 26 vojakov.²⁸⁶ Zachoval sa iba spoločný údaj pre obe šachty. Obe šachty vznikli v máji 1930. Žandári zo stanice Rovné exhumovali vojnové hroby v lokalite Krásna hora a tiež v blízkosti obecnej školy. Všetky ostatné hroby sú pravdepodobne pôvodné a vznikli počas vojny. Jeden hrob patrí medzi spoločné hroby. Ide o hrob č. 3, v ktorom boli pochované dve obeť. Zvyšných jedenásť hrobov spadalo do kategórie jednotlivých hrobov.²⁸⁷

Poznáme identitu trinástich obetí. Všetky obeť boli vojakmi rakúsko-uhorskej armády. Zároveň sú to jediné obeť pochované na tomto cintoríne, u ktorých vieme určiť štátnu príslušnosť. Identifikovaní vojaci pochádzali z Peších plukov č. 15 (IR 15, Tarnopol'), č. 53 (IR 53, Záhreb), č. 58 (IR 58, Stanislavov, č. 97 (IR 97, Terst). Bohužiaľ z archívnych záznamov nie je možné zistiť, v ktorých hroboch sú známe

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Kurimka.

²⁸⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kurimka.

²⁸⁶ Označovanie hrobov rovnakej kategórie rímskymi a arabskými číslami súčasne patrí k typickým zmätkom, ktoré komplikujú prehľadnosť údajov o vojnových hrobách.

²⁸⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kurimka.

obete pochované.²⁸⁸ Archívna zložka obsahuje tvrdenie, že všetky hroby mali identifikačné tabuľky, napriek tomu v exhumačných protokoloch identifikovaných obetí nie sú čísla hrobov. Spolu je na cintoríne pochovaných 90 obetí. Všetky známe obete padli vo februári 1915.²⁸⁹ U ostatných obetí je iba všeobecný záznam, že padli v rokoch 1914-1915. Viacej údajov sa v archívnej zložke nevyskytuje.

V súčasnosti už niet po vojnových hroboch na obecnom cintoríne ani stopy. Ani samotní obyvatelia obce nevedia presne identifikovať miesta, na ktorých sa nachádzali hroby vojakov z prvej svetovej vojny. Vojnový cintorín môžeme považovať za zaniknutý. Tieto obete by sa mohli na obecnom cintoríne pripomenúť symbolickým spôsobom. Postačila by informačná tabuľa o histórii cintorína a symbolický kríž obetiam prvej svetovej vojny.

LADOMIROVÁ

Obec Ladomirová sa nachádza asi 6 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd, v doline riečky Ladomírky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Ladomérvágasa. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Vyšný Svidník.²⁹⁰

Vojnový cintorín Ladomirová

Vojnový cintorín Ladomirová sa nachádza na ľavej strane cesty v smere na Hunkovce. Cintorín sa nachádza uprostred domovej zástavby. Má tvar obdĺžnika s plochou asi 1188 metrov štvorcových. O tomto vojnovom cintoríne máme pomerne skromné poznatky. Cintorín pravdepodobne vznikol už počas vojny. O žiadnych exhumáciách, či dodatočnom pochovávaní v medzivojnovom období

nemáme žiadne informácie.

Na cintoríne Ladomirová sa nachádza 82 hrobov. Z tohto počtu je 28 hrobov hromadných. V šachtách č. 1 – 12 je pochovaných po šesť obetí a v šachtách č. 13 – 28 je pochovaných po osem obetí. Ďalších 16 hrobov patrí do kategórie spoločných. V každom z nich sú pochované dve obete. Počet hrobov dopĺňa 38 jednotlivých hrobov.²⁹¹ Najviac informácií nám poskytuje pomerne precízny náčrt. Cinto-

Vojnový cintorín v obci Ladomirová.

²⁸⁸ Je pravdepodobné, že identifikované obete sa nachádzali v jednotlivých hroboch a spoločnom hrobe. Túto hypotézu však s dostupnou dokumentáciou nemôžeme dokázať.

²⁸⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Kurimka.

²⁹⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Ladomirová.

²⁹¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Ladomirová.

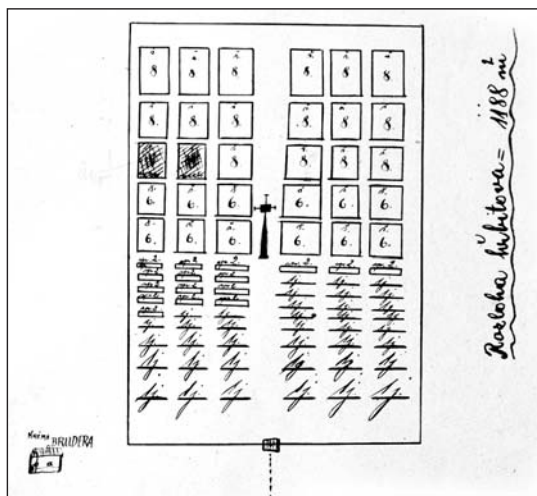
rín sa nachádza na pozemkoch Ilony Škurlovej, Michala Škurly Farkaša a Neti Singerovej. Uvedení občania súhlasili s odpredajom pozemkov štátu. Požadovali zaň sumu tisíc korún. Takýto odpredaj museli schváliť nariadené orgány a z dokumentov nie je jasné, či sa transakcia nakoniec uskutočnila.²⁹²

Cintorín v Ladomirovej je považovaný za čisto ruský cintorín, aj keď v archívnej zložke to nepotvrďuje žiaden údaj. Dokonca ani v jednom dokumente sa nespomína štátna príslušnosť. Spolu je tu pochovaných 270 vojakov.²⁹³ Nepoznáme identitu žiadnej obeť. Je pravdepodobné, že v medzivojnovom období boli mená niektorých obetí ešte známe. Zachoval sa totiž dokument z roku 1924, v ktorom žandári žiadajú financie na výmenu tabuliek s menami obetí na hroboch z dôvodu opotrebenia.²⁹⁴ V spomínanom dokumente sa hovorí o priloženom zozname s menami obetí. Žiaden zoznam sa však v spomínanom archívnom fonde nenašiel.

Nie sú známe ani presne dátumy úmrtí. Pri všetkých obetiach je iba stručný zápis „1914-1915“. Pravidelnú údržbu mal v medzivojnovom období na starosti zmluvný hrobár Ján Škréb z Nižného Svidníka. Za svoju prácu poberal raz ročne paušálny poplatok.²⁹⁵

V súčasnosti je cintorín udržiavaný, aj keď jeho vzhľad nezodpovedá charakteru pietneho miesta. Cintorín bol upravovaný za finančnej pomoci ruského veľvyslanectva. Spôsob úpravy zrejme ovplyvnil aj fakt, že ide o cintorín neznámych vojakov. Celý cintorín je oplotený. Prednú časť oplotenia tvoria murované stĺpy spojené drevenými doskami. Zvyšok oplotenia tvorí oceľové pletivo. Všetky hroby sú zarovnané s okolitým terénom. Plocha cintorína je zatravnená a pravidelne kosená.

V súčasnom stave je cintorín veľmi skromne udržiavaný a jeho vzhľad by bolo potrebné skvalitniť. Ideálne by bolo rozmiestnenie krížov na miesta bývalých hrobov, čím by cintorín získal svoj historický vzhľad. K tomu sú samozrejme potrebné financie.²⁹⁶ Na ploche cintorína sa v blízkosti malej kaplnky nachádza tabuľa, ktorá upozorňuje na existenciu vojnového cintorína. Podobne ako na iných lokalitách, aj tu chýba pri vstupe na cintorín informačná tabuľa, ktorá by návštevníkom ozrejmla históriu vojnového cintorína.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Ladomirová.

²⁹² Mnoho takýchto odpredajov sa nedotiahlo do konca kvôli prehnánym finančným požiadavkám majiteľov pozemkov, ktorí sa od štátu pokúšali získať čo najväčšiu sumu. Naopak, niektorí majitelia darovali pozemky pod cintorínmi štátu.

²⁹³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Ladomirová.

²⁹⁴ VHA, f. ZW, šk. 164, Vojnové hroby, Evidenční seznam-předložení.

²⁹⁵ Tento pán mal na starosti aj vojnové cintoríny vo Vyšnom a Nižnom Svidníku.

²⁹⁶ Na výrobu krížov niektorí starostovia využívajú aj udržiavací poplatok vyplácaný MV SR. Každoročne by sa z tejto sumy dalo zabezpečiť niekoľko krížov. Je to samozrejme len jedna z možností. Samotný cintorín je možné upraviť aj iným spôsobom.

MEDVEDIE

Obec Medvedie sa nachádza asi 17 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline potoka Hrišov. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1572. Obec patrila k panstvu Makoviča. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Kismedvės. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.²⁹⁷

Vojnový cintorín Medvedie

Vojnový cintorín Medvedie patrí medzi stredne veľké cintoríny. Vojnové hroby sa nachádzajú oproti civilným hrobom pozdĺž oplotenia cintorína. Vďaka jedinému zachovanému náčrtu vieme, ako cintorín vyzeral. Cintorín mal pôvodne tvar obdĺžnika s rozmermi 9 x 16 metrov. Hroby boli rovnomerne rozmiestnené v troch radoch. Na cintoríne sa nachádzalo 43 hrobov. Z celkového počtu boli štyri hroby hromadné. V hrobe č. 13 je pochovaných dvanásť obetí, v hrobe č. 24 je pochovaných dvadsať šesť obetí, v hrobe č. 25 je pochovaných dvadsať jeden obetí a v hrobe č. 32 sa nachádza jedenásť obetí. Do kategórie spoločných hrobov patria štyri hroby. V troch spoločných hrobách sú pochované po tri obeť a v jednom je pochovaných päť obetí. Zvyšných 35 hrobov je jednotlivých. Na cintoríne je spolu pochovaných 116 obetí.²⁹⁸

Poznáme identitu jediného vojaka pochovaného na tomto cintoríne. Je ním Demeter Leukusin z Pešieho pluku č. 42 (Infanterieregiment Ernst August Herzog von Cumberland Nr.42) z Terezína. Známa je štátna príslušnosť všetkých obetí. Na cintoríne je pochovaných 66 ruských vojakov a 50 rakúsko-uhorských vojakov. Takéto presné určenie štátnej príslušnosti nie je bežnou záležitosťou. Archivne dokumenty uvádzajú, že všetky obeť padli v roku 1914.²⁹⁹

Tento cintorín nie je pôvodný. Vznikol až po prvej svetovej vojne sústredením vojnových hrobov z katastra obce. V bližšom, či vzdialenejšom okolí bolo

Plocha, kde sa nachádza vojnový cintorín v obci Medvedie.

postupne identifikovaných a zaznamenaných 43 vojnových hrobov. Hroby sa často nachádzali v neprístupnom teréne. Exhumácia takého množstva hrobov zaiste nebola jednoduchou úlohou. Táto práca pripadla žandárom zo stanice Kapišová. V apríli 1922 začala pracovať exhumáčna komisia pod vedením strážmajstra Františka Slezáčka a strážmajstra Rudolfa Stejskala. Zachovali sa všetky precízne zhotovené

²⁹⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Medvedie.

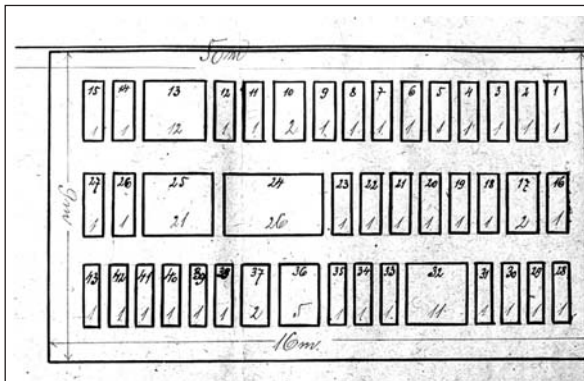
²⁹⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Medvedie.

²⁹⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Medvedie.

exhumačné protokoly. Z týchto dokumentov vieme, že jediné meno padlého vojaka sa zachovalo do dnešných čias vďaka nálezu nábojnice, v ktorej bol umiestnený papierik s údajmi.

Exhumácie prebiehali v dňoch 19. – 22. apríla 1922. Exhumačná komisia urobila precíznu prácu. Bolo vytvorených presne toľko nových hrobov, koľko ich bolo exhumovaných.³⁰⁰ Nové hroby sa vytvárali systematicky a usporiadane. Vďaka tomu získal cintorín svoju pôvodnú podobu.

Vojnový cintorín v obci Medvedie sa zachoval do dnešných čias. V súčasnosti je však značne zanedbaný. Vojnové hroby už takmer nevidieť. Plocha je niekoľkokrát ročne vykosená, ale pravdepodobne iba z dôvodu, že vojnový cintorín je súčasťou obecného cintorína. Plocha vojnového cintorína nebola zasiahnutá nijakou činnosťou, to znamená, že vojnové hroby v obci Medvedie je možné zrekonštruovať do podoby dôstojného pietneho miesta. Je potrebné zvážiť vhodnú formu rekonštrukcie cintorína. Do obdobia rekonštrukcie cintorína by bolo dobré označiť plochu vojnového cintorína minimálne centrálnym krížom s informáciou o pochovaných vojakoch, ktorí padli v rokoch 1914-1915.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Medvedie.

MIROĽA

Obec Miroľa sa nachádza asi 24 kilometrov východne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd v pramennej oblasti Mlynského potoka, ktorý sa vlieva do riečky Chotčianka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1572. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Merfalva. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Krajná Poľana.³⁰¹

Vojnový cintorín Miroľa

Vojnový cintorín Miroľa patrí medzi malé cintoríny. Bol súčasťou obecného cintorína. Nemá žiaden osobitý tvar a bol tvorený iba dvomi hrobmi, ktoré sa nachádzajú na rôznych miestach obecného cintorína. Je to príklad cintorína, ktorý po dlhšej dobe bez starostlivosti mal veľký predpoklad na zánik. Rozptýlené hroby, o ktoré sa nik nestará sa na obecných cintorínoch často likvidovali z dôvodu uvoľnenia miesta pre civilné pochovávanie.

³⁰⁰ Pôvodné hroby sa nachádzali na pozemkoch Sámela Goldsteina, Andreja Štefaničišina, Dmitra Račka, Petra Kucúrka, Evy Vančišinej, Gézu Ducara, Arona Friedmana, Michala Červáka, bratov Tonetiovcov z Krásnej Poľany, Anny Štefaničišinej, Nikolaja Lipinského, Parasku Sedláka, Andreja Sedláka a Andreja Kačuriaka.

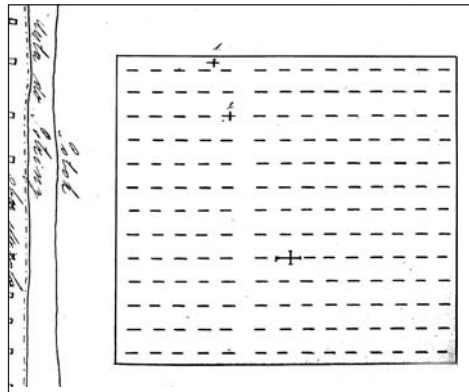
³⁰¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Miroľa.

Civilný cintorín v obci Miroľa. Vojnové hroby sa už nedajú lokalizovať.

deniu vojnových hrobov z katastra obce na miestny cintorín. Žandári zo stanice Krajná Poľana identifikovali v katastri obce päť rozptýlených hrobov.³⁰³ K sústreďeniu vojnových hrobov došlo 27.marca 1922.³⁰⁴ Žandári zo stanice Krajná Poľana zostavili exhumačnú komisiu a riadili exhumačné práce. Exhumačná komisia pracovala pod vedením strážmajstra Františka Kolihiša a richtára Jána Varholíka. Všetky obeť boli pochované v novom hrobe č. 1 na miestnom cintoríne. Po sústreďení hrobov prevzal bežnú starostlivosť o vojnový cintorín za ročný paušálny poplatok miestny roľník Ján Zapolovský.

V súčasnosti už po vojnových hroboch na tomto cintoríne náznaky nejestvujú. Vzhľadom na fakt, že nedokážeme lokalizovať rozptýlené vojnové hroby môžeme považovať vojnový cintorín Miroľa za zaniknutý. Obete vojny pochované na tomto cintoríne je potrebné uctiť aspoň v symbolickej rovine, a to umiestnením symbolického kríža a informačnej tabule, ktorá by pripomínala históriu zaniknutého vojnového cintorína.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na civilnom cintoríne v obci Miroľa.

³⁰² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Miroľa.

³⁰³ Pôvodné hroby sa nachádzali na pozemkoch miestnych obyvateľov. Tri z obeť boli pôvodne pochované na pozemku Jána Michališina, jedna z obeť na pozemku Michala Galajdy asi 900 m juhovýchodne od obce Miroľa a jedna obeť bola pochovaná na pozemku Jána Senaja asi 1200 m juhozápadne od obce.

³⁰⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Miroľa.

MLYNÁROVCE

Obec Mlynárovce sa nachádza asi 22 kilometrov južne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkych Beskydách v doline riečky Radomka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila k panstvu Radoma, neskôr panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Molnárvágaša. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Rovné.³⁰⁵

Vojnový cintorín Mlynárovce

Vojnový cintorín Mlynárovce patrí medzi najväčšie a architektonicky najpôsobivejšie cintoríny v okrese Svidník. Tento vojnový cintorín sa nachádza nad obydliami miestnych obyvateľov. Cintorín má nádhernú architektúru. Na prvý pohľad je zreteľné, že výstavba cintorína je výsledkom práce profesionálneho pohrebného komanda. Cintorín má zložitú kompozíciu. Spoločné a masové hroby sa nachádzajú rozmiestnené v dvoch skupinách oproti sebe. Hroby v oboch skupinách sú zoskupené v tvare obdĺžnika. Jednotlivé hroby sú rozmiestnené v troch radoch a v tvare oblúka spájajú obe skupiny masových a spoločných hrobov, čím sa vytvára celková kompozícia vzdialene pripomínajúca podkovu. V strede uprostred centrálnej plochy boli pôvodne umiestnené dve skupinky hrobov. Okolo centrálného kríža bolo lúčovito umiestnených sedem hrobov a tesne pred centrálnym pomníkom bolo umiestnených desať hrobov v tvare obdĺžnika. Z oboch strán tejto skupinky hrobov bola rovnako široká ulička, ktorou sa dalo prejsť k centrálnemu pomníku.

Vojnový cintorín pozostáva zo 131 hrobov. Z celkového počtu je 16 hrobov hromadných. Do tejto kategórie patria hroby č. 56, 57, 82, 83, 86, 87, 113, 114, 117, 118, 121, 122, 125, 126, 129, 130. V každom hromadnom hrobe je pochovaných 25 vojakov. Na cintoríne je tiež 61 spoločných hrobov. Do skupiny spoločných hrobov patria hroby č. 55, 58-81, 84-85, 88-112, 115, 116, 119, 120, 123, 124, 127, 128, 131. V každom spoločnom hrobe je pochovaných päť vojakov. Hroby č. 1-54 sú jednotlivé.³⁰⁶

Zatiaľ čo informácie o hroboch sú veľmi precízne o samotných obetiach pochovaných na tomto cintoríne archívna zložka mlčí. Na cintoríne je spolu pochovaných 750 vojakov, o ktorých nevieme takmer nič. Nepoznáme identitu žiadnej obete.

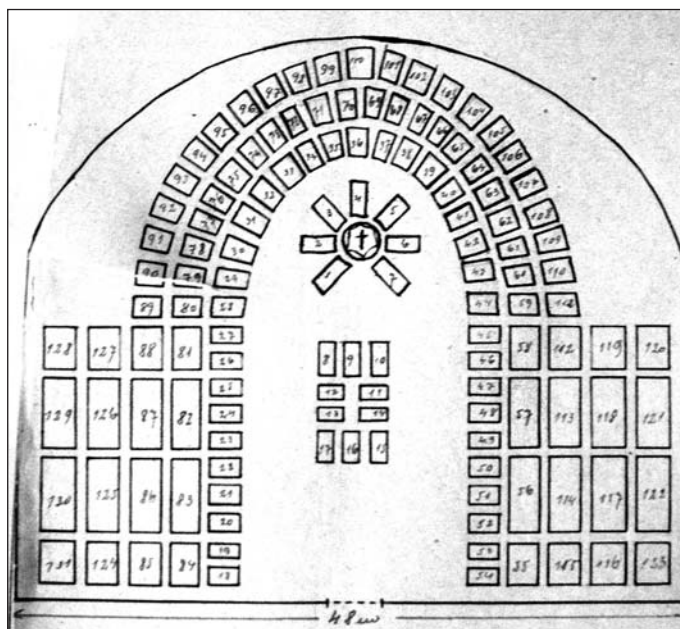
Zanedbaná plocha vojnového cintorína v Mlynárovciach.

³⁰⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Mlynárovce.

³⁰⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Mlynárovce.

Na cintoríne sú pravdepodobne pochovaní vojaci aj rakúsko-uhorskej aj ruskej armády, ale nedokážeme potvrdiť štátnu príslušnosť ani jednej z obetí. V zložke nie sú uvedené domovské vojenské jednotky, v ktorých slúžili vojaci pochovaní na tomto cintoríne, ani presné dátumy smrti. Každý evidenčný list v zložke uvádza iba všeobecný údaj, podľa ktorého všetci vojaci zomreli v rokoch 1914-1915, teda v období, kedy na našom území prebiehali bojové operácie. Pôvodne boli všetky hroby označené drevenými krížmi.³⁰⁷

V súčasnosti je pohľad na stav jedeného z najzaujímavejších vojnových cintorínov na severovýchodnom Slovensku veľmi smutný. Plocha cintorína je zarastená mladým lesným porastom. Na rozdiel od okolia je porast na väčšej časti cintorína viditeľne mladší, čo svedčí o tom, že pred niekoľkými rokmi bol cintorín provizórne vyčistený. V takomto poraste sú hrobové polia slabo viditeľné. Náhodný návštevník si vôbec neuvedomí, že sa nachádza na vojnovom cintoríne. Aj napriek nedostatku financií, treba obci vytknúť neudržiavanie plochy vojnového cintorína. Na vyčistenie plochy cintorína od porastu úplne stačia financie určené na tento účel ministerstvom vnútra. Tieto financie však si musí obec vyžiadať. Po vyčistení plochy a pravidelnom kosení by sa upravil porast na ploche cintorína. Pre začiatok by sa na plochu cintorína umiestnil kríž s informáciou o padlých vojakoch z rokov 1914-1915. V takomto stave by cintorín mohol existovať, až do času, kým sa zabezpečia finančné prostriedky na dôkladnejšiu rekonštrukciu tohto, kedysi nádherného vojnového cintorína.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Mlynárovce.

³⁰⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Mlynárovce.

NIŽNÁ PISANÁ

Obec Nižná Pisaná sa nachádza asi 15 kilometrov severne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline riečky Kapišovka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Alsópiszana. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.³⁰⁸

Vojnový cintorín Nižná Pisaná

Medzi najmenšie cintoríny v okrese Svidník patrí aj cintorín v Nižnej Pisanej. Vojnový cintorín sa nachádza v juhozápadnom rohu obecného cintorína. Cintorín je tvorený štyrmi hrobmi. Všetky hroby spadajú do kategórie jednotlivých hrobov. Hroby sú usporiadané v jednom rade a tvoria obdĺžnik s rozmermi 5,5 x 2,5 metra.³⁰⁹

Archívna zložka obsahuje dostatok údajov o obetiach pochovaných na tomto cintoríne. Všetky štyri obeť sú známe. Na cintoríne sú pochovaní štyria vojaci rakúsko-uhorskej armády. Dvaja vojaci zahynuli v roku 1914 a dvaja v roku 1915. V troch prípadoch poznáme aj jednotky, z ktorých vojaci pochádzali. Vojak Jan Petak, ktorý padol v roku 1914 slúžil v Pešom pluku č. 61 (Infanterieregiment Nr.61, Temešvár). Dvaja vojaci Josef Kiss a János Szinia slúžili v Pešom pluku č. 43 (Infanterieregiment Nr. 43, Fehértemplom, Belá Crkva). Posledný vojak pochovaný na tomto cintoríne Jan Czumia slúžil v neznámom pešom pluku rakúsko-uhorskej armády.³¹⁰

Tento vojnový cintorín nie je pôvodný. Vznikol v medzivojnovom období. V apríli 1922 pristúpili žandári zo Žandárskej stanice Kapišová k sústredeniu hrobov z katastra Nižnej Pisanej. Zaznamenané boli štyri hroby, z toho tri na poli miestneho gazdu Jána Kimáka. Dňa 8. apríla 1922 exhumáčna komisia pod vedením strážmajstrov Josefa Pávka a Rudolfa Polívku exhumovala všetky štyri identifikované hroby. Exhumované pozostatky boli prenesené na obecný cintorín.³¹¹

Ako mnohé iné archívne zložky, aj zložka o tomto cintoríne obsahuje dvojznačné informácie. Jeden evidenčný list uvádza, že v hrobe č. 2 sú pochovaní dvaja vojaci, hoci všetky štyri hroby sú evidované ako

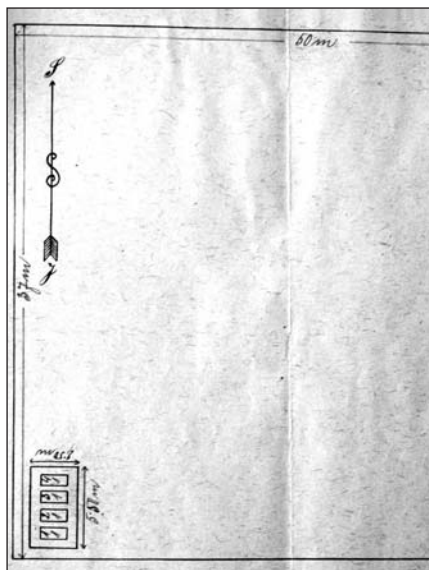
Vojnové hroby na civilnom cintoríne v Nižnej Pisanej.

³⁰⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižná Pisaná.

³⁰⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižná Pisaná.

³¹⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižná Pisaná.

³¹¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižná Pisaná.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Nižná Pisaná.

jednotlivé. Iný dokument uvádza, že v okolí obce je šesť jednotlivých hrobov. Prečo však neboli exhumované, to sa v zložke neuvádza. Tieto nejednoznačné informácie bude možné vysvetliť len pomocou ďalších archívnych dokumentov.

Na rozdiel od mnohých menších cintorínov, cintorín v Nižnej Pisanej sa dodnes zachoval. Jednotlivé hroby boli spojené do jedného hrobového poľa s rozmermi približne 2 x 5 metrov. Hrobové pole bolo upravené a nachádzajú sa pri ňom ešte zvyšky kamenného pomníka. Úprava vojnového hrobu však nie je dostatočná, ale najdôležitejšie je, že sa o hroboch vie. Aj v takomto stave je možné cintorín s minimálnymi nákladmi upraviť. Na začiatok by bolo vhodné umiestniť na hrobové pole kríž s informáciou o padlých obetiach z prvej svetovej vojny. V súčasnosti totiž cintorín pôsobí anonympne.

NIŽNÝ KOMÁRNIK

Obec Nižný Komárnik sa nachádza asi 21 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd v doline riečky Ladomírka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Alsókomárnik. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Krajná Poľana.³¹²

Vojnový cintorín Nižný Komárnik

Vojnový cintorín v Nižnom Komárniku patrí medzi menšie vojnové cintoríny v okrese Svidník. Cintorín bol pôvodne súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby boli umiestnené na svahu nad obydliami miestnych obyvateľov severozápadne od kostola. Cintorín nemá kompaktnú architektonickú podobu. Hroby sú rozptýlené na ploche obecného cintorína. Vojnový cintorín je tvorený štyrmi hrobmi. Hrob č. 4 je hromadný a sú v ňom pochovaní siedmi vojaci. Dva hroby patria do kategórie spoločných. V hrobe č. 1 sú pochovaní dvaja vojaci a v hrobe č. 3 sú pochovaní traja vojaci. Hrob č. 2 patrí medzi jednotlivé. S určitosťou poznáme totožnosť len jednej obete. Vojak Tomáš Štumpfl z Vozotajského oddielu č. 3 je pochovaný v samostatnom hrobe. Zaujímavý je dôvod smrti tohto vojaka. Podľa archívnych dokumentov zomrel na otravu alkoholom.³¹³

³¹² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Komárnik.

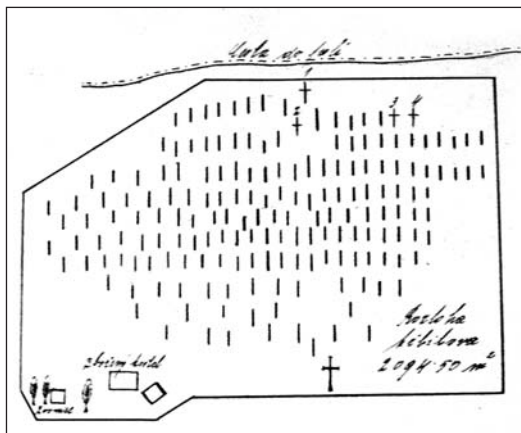
³¹³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Komárnik.

Tento vojak zomrel v roku 1914. Všetci ostatní vojaci pochovaní na tomto cintoríne padli v roku 1915. V zložke sa nachádza aj evidenčný list vojaka Ladislava Rusa, na ktorom ceruzkou je napísané, že sa v Nižnom Komárniku nenašiel. Napriek tomu nie je úplne vylúčené, že tento vojak nemôže byť medzi neznámymi obeťami. Čo sa týka štátnej príslušnosti pochovaných vojakov, sú informácie úplné. Na cintoríne je pochovaných päť ruských vojakov a deväť rakúsko-uhorských vojakov.³¹⁴

Pôvodne sa na tomto cintoríne nachádzali iba hrob č. 1 a 2. Zvyšné hroby vznikli v medzivojnovom období. V marci 1922 začali žandári zo Žandárskej stanice v Krajnej Polane so sústreďovaním hrobov z katastra obce Nižný Komárnik.

Exhumačnú komisiu viedol strážmajster František Kapfíš a richtár Ján Janek. Dňa 24.marca 1922 exhumačná komisia exhumovala osem hrobov identifikovaných v katastri obce. Všetky pozostatky boli prevezené na obecný cintorín. O nové hroby sa staral miestny roľník Michal Jurčo za ročný udržiavací paušál.³¹⁵

V súčasnosti niet po vojnových hroboch v Nižnom Komárniku ani stopy. Tento vojnový cintorín môžeme považovať za zaniknutý. Bolo by žiadúce pripomenúť si obeť vojny na tomto cintoríne, prinajmenšom, symbolickým krížom.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na civilnom cintoríne v obci Nižný Komárnik.

NIŽNÝ MIROŠOV

Obec Nižný Mirošov sa nachádza asi 11 kilometrov severozápadne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd v doline potoka Mirošovec. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1559. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Alsómerse. V obci sa nachádzajú dva vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnové cintoríny bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Vyšný Orlík.³¹⁶

Vojnový cintorín Nižný Mirošov I.

Vojnový cintorín Nižný Mirošov I. patrí medzi malé cintoríny. Vojnový cintorín je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa nachádzajú v tesnej blízkosti oplotenia cintorína v smere hlavnej cestnej trasy do Bardejova. Cintorín tvoria iba tri hroby. Jeden z hrobov je jednotlivý, jeden je spoločný a jeden hromadný. V spoločnom hrobe je pochovaných päť obeť a v šachte osem-

³¹⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Komárnik.

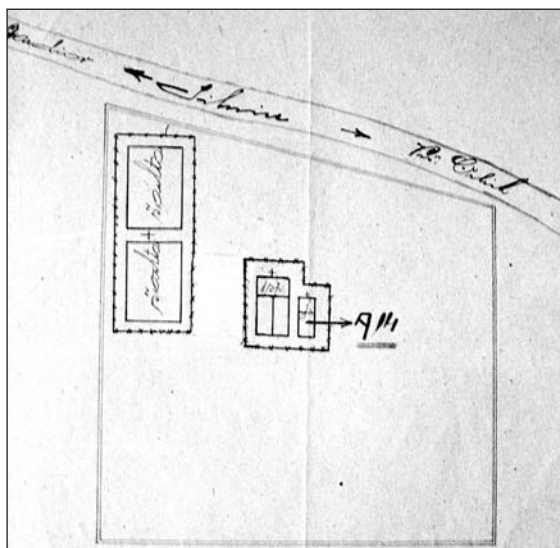
³¹⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Komárnik.

³¹⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Mirošov (cintorín Nižný Mirošov I.).

násť obetí. Napriek tomu, že nejde o veľký cintorín obsahuje archívna zložka veľa zmätočných údajov. Hroby nemajú jednotné číslovanie. Jednotlivý hrob je označený ako hrob A14, šachta má označenie č. 2 a spoločný hrob nemá žiadne označenie. Najviac nepresností nachádzame v prípade hromadného hrobu. Na náčrte je zakreslená dvojica hromadných hrobov vedľa seba. Na náčrte je naznačené aj oplatenie okolo oboch hrobov. Zjavne boli tieto dve šachty zaevidované spolu ako jeden hrob s 18 padlými.³¹⁷ Pôvodne dve šachty boli pravdepodobne upravené ako jeden masový hrob. Evidenčný list o masovom hrobe prináša ešte väčší informačný zmätok. Je na ňom napísané, že na cintoríne sú štyri šachty s 18 padlými, čo je zjavná nepresnosť odporujúca všetkým dokumentom v zložke.

Vojnový cintorín Nižný Mirošov I.

Dobový náčrt vojnového cintorína Nižný Mirošov I.

Na cintoríne je spolu pochovaných 24 vojakov. Väčšina z nich je neznáma. S určitosťou poznáme iba identitu obeť pochovanej v jednotlivom hrobe. Archívna zložka obsahuje aj malý lístok, na ktorom sú štyri mená a poznámka, že títo vojaci sú pochovaní na tomto cintoríne. Nie je možné s určitosťou určiť štátnu príslušnosť obetí. Známe obeť boli pravdepodobne rakúsko-uhorskí vojaci.³¹⁸ Nenašli sme žiadnu zmienku o exhumáciách v katastri obce. Môžeme preto predpokladať, že všetky hroby sú pôvodné a vznikli v období vojny.

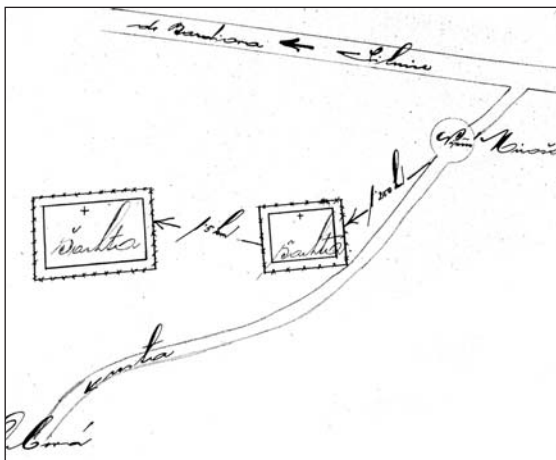
Vojnový cintorín je v súčasnosti dôstojne upravený. Hrobové polia sú zarovnané a zatrávnené. Plocha cintorína je lemovaná živým plotom. Na cintoríne sa nachádza centrálny kríž a pomníček s informáciou o počte padlých vojakov. Jediným nedostatkom je chýbajúca informačná tabuľa, ktorá by informovala o histórii tohto vojnového cintorína.

³¹⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Mirošov (cintorín Nižný Mirošov I.).

³¹⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Mirošov (cintorín Nižný Mirošov I.).

Vojnový cintorín Nižný Mirošov II.

Vojnový cintorín Nižný Mirošov II. patrí do kategórie cintorínov, o ktorých nemáme takmer žiadne informácie. Pôvodne sa na cintoríne nachádzali dva masové hroby, v ktorých bolo spolu pochovaných dvanásť vojakov.³¹⁹ Žiadne ďalšie údaje nie sú známe. Cintorín by sa mal pravdepodobne nachádzať za dedinou po pravej strane od cesty smerom na obec Dubovú. Nemáme však žiadnen údaj, v akej vzdialenosti od cesty sa nachádza. Predpokladáme, že tento cintorín mohol zaniknúť aj kvôli výstavbe pri postupnom rozširovaní dediny. V obci nie sú známe informácie, ktoré by viedli k presnejšej lokalizácii tohto vojnového cintorína. Vojnový cintorín Nižný Mirošov II, vzhľadom na uvádzané skutočnosti, môžeme pokladať za zaniknutý.

Dobový náčrt vojnového cintorína Nižný Mirošov II.

NIŽNÝ ORLÍK

Obec Nižný Orlík sa nachádza asi 6 kilometrov severozápadne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline rieky Ondava. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1355. Obec patrila k panstvu Stročín, neskôr panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Alsóodor. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Vyšný Orlík.³²⁰

Vojnový cintorín Nižný Orlík I.

Vojnový cintorín Nižný Orlík I. patrí medzi najväčšie cintoríny v okrese Svidník. Nachádza sa zhruba 2 km južne od obce. Už z obce je viditeľná skupina smrekov, ktorá tvorí obvodovú výsadbu na cintoríne.

Cintorín pozostáva zo 140 hrobov a má tvar písmena „T“. Hroby sú symetricky rozmiestnené, čo svedčí o práci profesionálneho pohrebného komanda. Z celkového počtu je 16 hrobov hromadných, 12 spoločných a 112 jednotlivých hrobov.³²¹

Bohužiaľ, nemáme žiadne informácie o tom, koľko vojakov je pochovaných v hromadných a spoločných hroboch. To je dosť závažný nedostatok, ktorý nám neumožňuje overiť počet vojakov pochovaných na tomto cintoríne. Archívna zložka

³¹⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Mirošov (cintorín Nižný Mirošov II.).

³²⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Orlík, cintorín Nižný Orlík I.

³²¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Orlík, cintorín Nižný Orlík I.

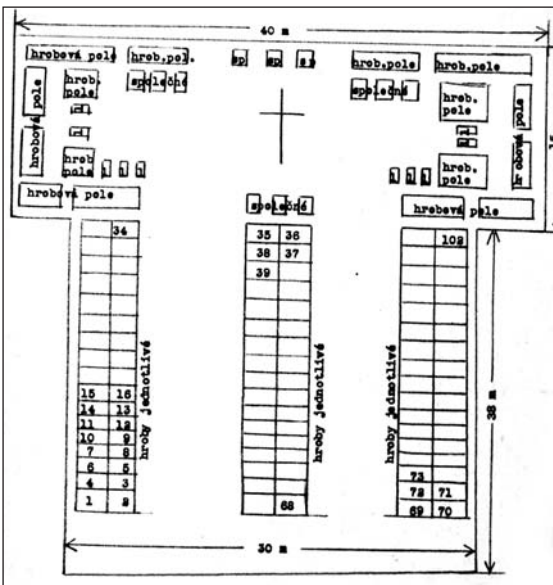

Zanedbaná plocha vojnového cintorína Nižný Orlík I.

obsahuje údaj o 200 padlých vojakoch. Tento údaj však pri bližšom výskume neobstojí. Keď je na cintoríne 112 jednotlivých hrobov a 12 spoločných hrobov (v každom musia byť pochovaní minimálne dvaja vojaci) a 16 hromadných hrobov (v každom musí byť pochovaných minimálne šesť padlých), tak na cintoríne musí byť pochovaných najmenej 232 obetí a nie 200, ako sa uvádza v zložke.³²² Vzhľadom na fakt, že počet hrobov je presný, chyba mohla nastať v určení správnej kategórie hrobov. Podľa tejto teórie

by väčšina hromadných hrobov mala v skutočnosti spadať do kategórie spoločných. Takéto špekulácie sú však bez ďalšej archívnej dokumentácie bezpredmetné.

Všetky obeť pochované na tomto cintoríne padli v rokoch 1914-1915. Bližšie dátumy úmrtí nie sú k dispozícii. Archívna zložka nám neposkytuje takmer žiadne ďalšie údaje. Nie je známa identita ani jednej obeť z tohto cintorína. Rovnako nepoznáme ani štátnu príslušnosť. S vysokou pravdepodobnosťou sú na cintoríne iba rakúsko-uhorskí a ruskí vojaci. Ich počty, ale nedokážeme určiť. Čisto teoreticky by mohli byť na cintoríne aj nemeckí vojaci, pretože na niekoľkých lokalitách v blízkom okolí boli pochovaní, ale nemáme k dispozícii žiadne materiály, ktoré by to potvrdzovali.

Dobový náčrt vojnového cintorína Nižný Orlík I.

Cintorín bol pôvodný. Vznikol už počas vojny. Podľa zistených údajov sa na tomto cintoríne v medzivojnovom období už nepochovávalo. V súčasnosti je cintorín v zanedbanom stave. Plocha cintorína je zarastená náletovými drevinami. Výška porastu poukazuje na fakt, že pred niekoľkými rokmi mohla byť plocha vyčistená. Preto by mala byť na cintoríne vykonaná aspoň základná sanácia. Plochu cintorína je potrebné vyčistiť od porastu. Následne by bolo vhodné upraviť hroby, pričom treba rešpektovať historický tvar cintorína. Hroby by mali byť označené aspoň provizórnymi krížmi a na vhodnom mieste je potrebné umiestniť

³²² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Orlík, cintorín Nižný Orlík I.

centrálny kríž. Práve osadenie krížov na miestach vojnových cintorínov prebúdzá vnímanie ľudí a mení postoje k týmto pietnym miestam, o ktorých obyvateľstvo nevedelo, alebo si ich nevšimalo. Takto upravený cintorín by si v najbližšej budúcnosti vyžadoval minimálnu údržbu. Základná, avšak nevyhnutná sanácia by zabránila zániku cintorína, než sa obci podarí získať finančné prostriedky na rozsiahlejšiu rekonštrukciu.

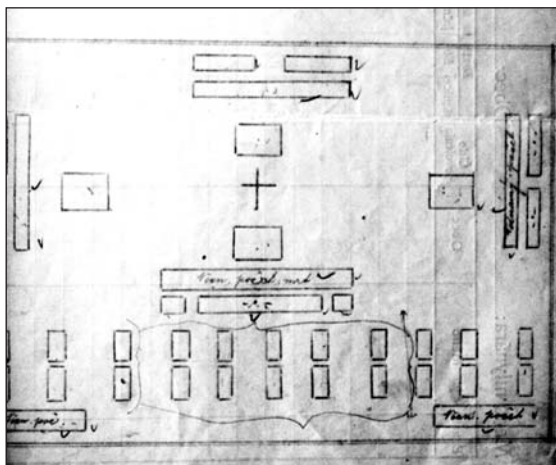
Vojnový cintorín Nižný Orlík II.

Vojnový cintorín Nižný Orlík II. patrí bezpochyby medzi najzaujímavejšie vojnové cintoríny v okrese Svidník. Nachádza sa v blízkosti obecného civilného cintorína, situovaný je v zadnej časti civilného cintorína za oplotením. Vojnový cintorín pozostáva zo 41 vojnových hrobov. Z celkového počtu je 24 hrobov jednotlivých a 5 hrobov spoločných. V štyroch spoločných hroboch sú pochovaní po štyria vojaci a v jednom hrobe je pochovaných päť vojakov. Zvyšných dvanásť hrobov spadá do kategórie hromadných. V šiestich hromadných hroboch je pochovaných po šesť vojakov, v dvoch hroboch je pochovaných po sedem vojakov, v troch hroboch je pochovaných po trinásť vojakov a v jednom hromadnom hrobe sú pochovaní dvanásť vojací.³²³

Plocha vojnového cintorína Nižný Orlík II.

Podoba cintorína svedčí o precíznej práci profesionálneho pohrebného komanda. Vojnové hroby sú rozmiestnené v pravidelných rozstupoch. Súčasťou projektu cintorína boli starostlivo naplánované prístupy, upravené cestičky, kvetinové záhony a centrálny monument. Po vybudovaní by, pravdepodobne, tento cintorín patril k najkrajším vojnovým cintorínom na severovýchodnom Slovensku.

Je veľkou škodou, že archívna zložka o tomto cintoríne je značne neúplná. Evidenčné listy uvádzajú údaje iba o 17 hroboch a 93 padlých vojakoch.³²⁴

Dobový náčrt vojnového cintorína Nižný Orlík II.

³²³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Orlík, cintorín Nižný Orlík II.

³²⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Orlík, cintorín Nižný Orlík II.

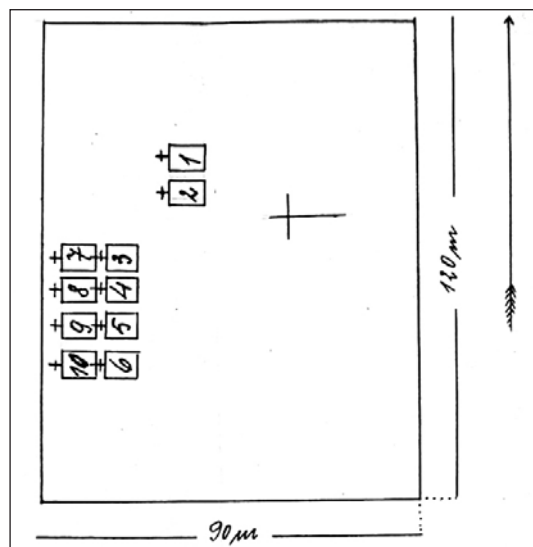
Zvyšok obetí je pre nás úplne neznámych. Archívne dokumenty uvádzajú totožnosť 30 vojakov. Všetci boli príslušníkmi rôznych vojenských jednotiek rakúsko-uhorskej armády. V trinástich prípadoch poznáme aj presný dátum úmrtia. Väčšina vojakov pochovaných na tomto cintoríne padla v období od októbra do novembra 1914.³²⁵ Cintorín je pôvodný. O dodatočnom pochovávaní nemáme žiadne informácie, ale to neznamená, žeby bolo povojnové pochovávanie vylúčené.

V súčasnosti sa cintorín nachádza v nevyhovujúcom stave. Na rozdiel od cintorína Nižný Orlík I. je plocha cintorína z času na čas vykosená, avšak hrobové polia sú sotva viditeľné. Hlavným nedostatkom pri udržiavaní tejto lokality je absencia akéhokoľvek náznaku o charakteristike pietneho miesta. Aj na tomto cintoríne by bolo potrebné vykonať základné sanačné práce, opísané v profile cintorína Nižný Orlík I.

OKRÚHLE

Obec Okružle sa nachádza asi 19 kilometrov južne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkyh Beskydách, v doline riečky Radomka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1394. Obec patrila k panstvu Radoma, neskôr k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Sápony. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Marhaň.³²⁶

Vojnový cintorín Okružle

Vojnový cintorín Okružle je jedným z malých cintorínov v okrese Svidník. Tento vojnový cintorín je súčasťou obecného cintorína. Bližšie údaje sa z náčrtu nedajú určiť.³²⁷ Cintorín tvorí desať hrobov. Všetky hroby sú jednotlivé. Na cintoríne je teda pochovaných desať obetí. Cintorín tvoria dve skupiny hrobov. V prvej skupine sú dva hroby a v druhej osem hrobov. Pôvodne boli na cintoríne iba dva hroby z prvej skupiny. Zvyšných osem hrobov vzniklo po skončení bojov, ale ešte počas vojny. V týchto hroboch sú obeť exhumované z provizórnych hrobov v katastri obce. Exhumácie vykonávali rakúsko-uhorské úrady.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Okružle.

³²⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Nižný Orlík, cintorín Nižný Orlík II.

³²⁶ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Okružle (Šapinec.)

³²⁷ Archívny náčrt neumožňuje bližšie určiť miesto, na ktorom sa nachádzali vojnové hroby v obci Okružle (predchádzajúci názov Šapinec).

Známe sú iba štyri obeť. Štátnu príslušnosť poznáme v piatich prípadoch. S určitosťou tu sú pochovaní štyria rakúsko-uhorskí vojaci a jeden ruský vojak. Všetci padli v roku 1915. Konkrétny dátum úmrtia je známy len v jednom prípade. Jedna zo známych obetí slúžila v Pešom pluku landwehru č. 9 (LIR 9, Leitmeritz/Litomyšl). Vojenské jednotky, z ktorých pochádzali ostatné obeť nepoznáme.³²⁸

V súčasnosti sme nedokázali identifikovať žiadne vojnové hroby na obecnom cintoríne v Okružlom. Na základe nepresného náčrtu nevieme ani približne určiť, kde sa tieto vojnové hroby nachádzali. Ak sa neobjavia nové skutočnosti, môžeme prehlásiť vojnový cintorín v obci Okružle za zaniknutý. Vojnové obeť z tohto cintorína by mala, vzhľadom na vzniknutú situáciu, pripomínať aspoň informačná tabuľa, ktorá by obsahovala informácie o udalostiach prvej svetovej vojny v okolí, ako aj informácie o zaniknutom vojnovom cintoríne.

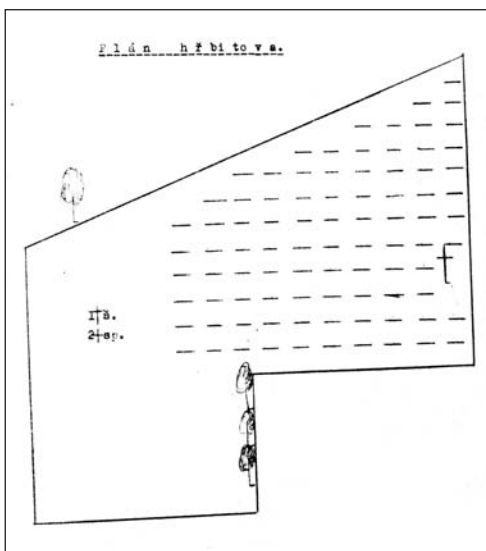
PRÍKRA

Obec Príkra sa nachádza asi 19 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd pri hraniciach s Poľskom. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Meredély. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Krajná Poľana.³²⁹

Vojnový cintorín Príkra

Vojnový cintorín v obci Príkra patrí medzi menšie cintoríny. Vojnový cintorín bol súčasťou obecného cintorína. Pozostáva iba z dvoch vojnových hrobov. Hrob č. 1 patrí do kategórie hromadných a je v ňom spolu pochovaných 23 vojakov. Hrob č. 2 patrí medzi spoločné hroby. V tomto hrobe sú pochovaní traja vojaci. Spolu je na cintoríne pochovaných 26 obetí prvej svetovej vojny, ktoré padli v okolí obce.³³⁰

Archívna zložka obsahuje niekoľko ďalších informácií o obetiach. Známa je identita troch rakúsko-uhorských vojakov z Pešieho pluku honvédu č. 17. Všetci traja padli vo februári 1915. Spolu je na cintoríne pochovaných dvadsať tri rakúsko-uhorských voja-

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Príkra.

³²⁸ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Okružle (Šapinec).

³²⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Príkra.

³³⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Príkra.

kov a traja ruskí vojaci. Ruskí vojaci sú pochovaní v spoločnom hrobe č. 2 a rakúsko-uhorskí vojaci v hromadnej šachte č. 1.³³¹

Tento cintorín nie je pôvodný. V máji 1922 pristúpili žandári zo stanice v Krajnej Poláne k sústredeniu vojnových hrobov aj v katastri obce Príkra. V okolí obce sa našlo 20 vojnových hrobov. Väčšina hrobov sa nachádzala severozápadným smerom od obce v lokalitách „Dolky“ a „Kilov.“ Niektoré hroby sa však nachádzali aj na pozemkoch občanov neďaleko obce. Exhumačná komisia pod vedením strážmajstra Františka Kolofíša a richtára Mitra Mitrusku dňa 2. mája 1922 vykonala exhumáciu všetkých identifikovaných hrobov z katastra obce a pozostatky exhumovaných vojakov boli prenesené na obecný cintorín v obci Príkra. O nové hroby sa staral miestny roľník Ján Bilý, ktorý za túto činnosť dostával ročný udržiavací paušál.³³²

V súčasnosti už po vojnových hroboch na tomto cintoríne niet ani stopy. Vzhľadom na fakt, že nedokážeme lokalizovať rozptýlené vojnové hroby, môžeme považovať vojnový cintorín Príkra za zaniknutý. Obete vojny pochované na tomto cintoríne by si bolo potrebné uctiť aspoň v symbolickej rovine, a to umiestnením symbolického kríža a informačnej tabule, ktorá by pripomínala históriu zaniknutého vojnového cintorína.

RADOMA

Obec Radoma sa nachádza asi 16 kilometrov južne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkych Beskydách. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1274. Obec bola centrom panstva Radoma. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Radoma. V obci sa nachádzajú štyri vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnové cintoríny v obci bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kurima.³³³

Vojnový cintorín Radoma I.

Približná plocha, kde sa nachádzajú vojnové hroby na cintoríne v Radome.

Vojnový cintorín Radoma I. je jedným z menších vojnových cintorínov v okrese Svidník. Tento cintorín je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa nachádzali v juhovýchodnom rohu obecného cintorína. Cintorín pozostáva zo 14 hrobov. Z celkového počtu je jeden hrob hromadný. V hromadnom hrobe je pochovaných 25 vojakov. Zvyšných 13 hrobov je jednotlivých. Spolu je na cintoríne pochovaných 38 obetí prvej svetovej vojny.³³⁴ Cin-

³³¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Príkra.

³³² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Príkra.

³³³ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma (cintorín Radoma I.).

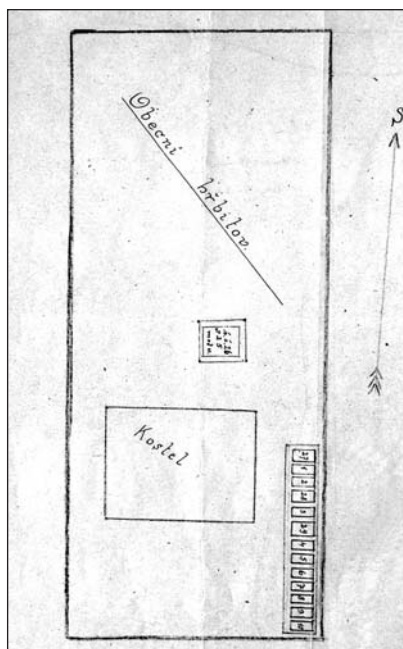
³³⁴ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma (cintorín Radoma I.).

torín nemá žiaden zvláštny architektonický tvar. Väčšina hrobov bola umiestnená v jednom rade pozdĺž okraja cintorína v juhovýchodnom rohu cintorína. Hromadný hrob bol umiestnený severne od kostola.

Archívna zložka nám neposkytuje veľké množstvo údajov o obetiach. S výnimkou jednej obete sú na cintoríne pochovaní neznámi vojaci. Poznáme identitu rakúsko-uhorského vojaka Ignáca Rašina. Štátne občianstvo je známe v desiatich prípadoch. S určitosťou sú na cintoríne pochovaní piati rakúsko-uhorskí vojaci a piati ruskí vojaci. Dátumy úmrtí nepoznáme. Výnimkou je dátum smrti identifikovaného vojaka, ktorý padol 8. decembra 1914. V prípade identifikovaného vojaka poznáme aj materský vojenský útvar, z ktorého vojak pochádzal. Slúžil v Pešom pluku landwehru č. 1 (LIR 1, Viedeň).³³⁵ Viacej informácií archívna zložka neobsahuje.

Pôvodne sa na cintoríne nachádzala iba hromadná šachta a tri jednotlivé hroby s číslami 27, 28, 29. Tieto hroby pochádzajú z vojnových čias. Zvyšné hroby pribudli na cintoríne v medzivojnovom období. Pravdepodobne v máji 1922 sa v okolí obce uskutočnili exhumačné práce. Exhumácie riadili žandári zo Žandárskej stanice Kurima. Nepoznáme miesta pôvodných hrobov, pretože v zložke chýbajú exhumačné protokoly. V jednom z troch starších jednotlivých hrobov je pravdepodobne pochovaný aj identifikovaný vojak.³³⁶

V súčasnej dobe už vojnové hroby v teréne nie je možné vidieť. Spoľahlivo sa však dá určiť miesto, kde sa jednotlivé hroby nachádzali. Šachta, ktorá sa nachádzala severne od kostola už zanikla. Na jej mieste sa nachádzajú civilné hroby. Vzhľadom k tomu, že miesto väčšiny hrobov nie je zasiahnuté žiadnou činnosťou, existujú možnosti rekonštrukcie tohto vojnového cintorína. V minimálnom prípade by tieto vojnové hroby mohol pripomínať symbolický pomníček a informačná tabuľa, na ktorej by boli informácie o vojnových cintorínoch v Radome.

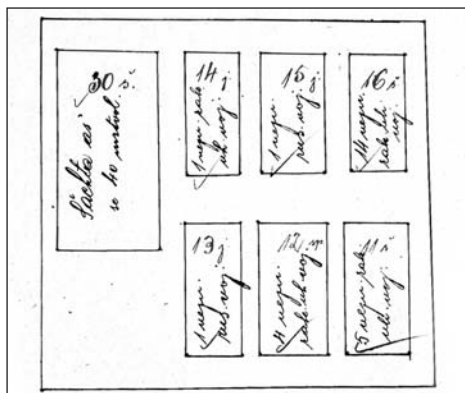
Dobový náčrt vojnového cintorína Radoma I.

Vojnový cintorín Radoma II.

O intenzívnych bojoch v okolí obce svedčí aj fakt, že v katastri obce sa nachádzali ešte tri ďalšie cintoríny. Jedným z nich je aj vojnový cintorín Radoma II. Tento cintorín nevieme presne lokalizovať. Mal by sa nachádzať niekde nad južnou časťou obce. Nie je vylúčené, že cintorín padol za obeť stavebnej činnosti pri rozširovaní obce. Cintorín pozostával zo siedmich hrobov. Hroby boli pôvodne rozmiestnené v dvoch radoch. Cintorín mal tvar štvorca. Dva hroby boli hromadné. V hrobe č. 16 bolo pochovaných 14 vojakov a v hrobe č. 30 bolo pochovaných

³³⁵ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma (cintorín Radoma I.).

³³⁶ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma (cintorín Radoma I.).

Dobový náčrt vojnového cintorína Radoma II.

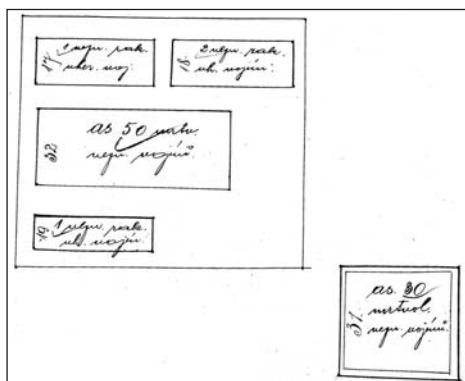
40 vojakov. Ďalšie dva hroby boli spoločné. V hrobe č. 11 bolo pochovaných päť vojakov a v hrobe č. 12 boli pochované štyri obeť. Zvyšné tri hroby boli jednotlivé. Spolu je na cintoríne Radoma II pochovaných 66 obetí.³³⁷

Archívne údaje poskytujú iba útržkovité údaje o obetiach pochovaných na tomto cintoríne. Nepoznáme identitu žiadnej z obetí. Štátna príslušnosť je známa len u 26 vojakov. Na cintoríne sú dokázateľne pochovaní dvadsiati štyria rakúsko-uhorskí vojaci a dvaja ruskí vojaci.³³⁸ Dátumy úmrtí nepoznáme.

V súčasnosti už nedokážeme vojnový cintorín Radoma II lokalizovať. Ani obyvatelia obce už nevedia s presnosťou označiť miesto, kde sa pôvodne tento cintorín nachádzal. Preto vojnový cintorín Radoma II. môžeme v súčasnosti prehlásiť za zaniknutý. Obete pochované na tomto cintoríne by však nemali zostať zabudnuté. V prípade, že by došlo k rekonštrukcii vojnového cintorína Radoma I., mohla by informačná tabuľa pripomínať aj históriu tohto zaniknutého cintorína.

Vojnový cintorín Radoma III.

Vojnový cintorín Radoma III. je jedným z ďalších cintorínov nad obcou Radoma. Ani tento cintorín nevieme presne lokalizovať. Cintorín sa nachádzal nad južnou časťou obce naľavo od obecnej cesty v smere od obce Okružle. Cintorín sa skladal sa z piatich hrobov. Štyri hroby boli umiestnené pohromade a jedna šachta bola niekoľko metrov ďalej od hlavnej skupinky hrobov. Z celkového počtu boli dva hroby hromadné. V hromadnom hrobe č. 31 bolo pochovaných 30 vojakov a v hromadnom hrobe č. 32 bolo pochovaných 52 vojakov. Jeden z hrobov spadá do kategórie spoločných hrobov a boli v ňom pochovaní dvaja vojaci. Zvyšné dva hroby boli jednotlivé. Spolu je na tomto cintoríne pochovaných 84 vojakov.³³⁹

Dobový náčrt vojnového cintorína Radoma III.

O obetiach pochovaných na cintoríne nemáme takmer žiadne údaje. Všetci vojaci pochovaní na cintoríne Radoma III. sú neznámi. Štátnu príslušnosť poznáme iba v štyroch prípadoch. Dokázateľne tu sú pochovaní štyria rakúsko-uhorskí vojaci. Dátumy úmrtí jednotlivých obetí sú neznáme.³⁴⁰

³³⁷ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma. (cintorín Radoma II.).

³³⁸ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma. (cintorín Radoma II.).

³³⁹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma. (cintorín Radoma III.).

³⁴⁰ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma. (cintorín Radoma III.).

Podobne ako v prípade cintorína Radoma II., môžeme aj tento cintorín prehlásiť za zaniknutý. Ani miestni obyvatelia už nie sú schopní presne lokalizovať miesto, na ktorom sa vojnový cintorín Radoma III. nachádzal. V každom prípade, aj tento cintorín by mala pripomínať informačná tabuľa umiestnená pri prípadnej rekonštrukcii cintorína Radoma I.

Vojnový cintorín Radoma IV.

Posledný z cintorínov nad obcou Radoma je označený ako Radoma IV. Podobne ako ostatné cintoríny v Radome, aj tento cintorín vieme lokalizovať len približne. Cintorín sa nachádzal nad južnou časťou obce, naľavo od obecnej cesty v smere od obce Okružle. Cintorín pozostával zo siedmich hrobov. Hroby boli zoskupené v dvoch radoch a celý cintorín mal tvar obdĺžnika. Jeden z hrobov bol hromadný a bolo v ňom pochovaných 50 vojakov. Jeden hrob bol spoločný. V tomto hrobe boli pochovaní dvaja vojaci. Zvyšných päť hrobov bolo jednotlivých. Spolu bolo na cintoríne pochovaných 57 vojakov.³⁴¹

Údaje o obetiach sú aj v tomto prípade veľmi skromné. Všetky obeť pochované na tomto cintoríne sú neznáme. Štátnu príslušnosť poznáme v siedmich prípadoch. Na cintoríne sú s určitosťou pochovaní šiesti rakúsko-uhorskí vojaci a jeden ruský vojak. Ďalšie údaje nie sú k dispozícii.

Vojnový cintorín Radoma IV. môžeme označiť ako zaniknutý. Miestni obyvatelia nevedia presne identifikovať miesto, kde sa tento cintorín nachádzal. Jedinou reálnou možnosťou, ako si pripomenúť obeť pochované na tomto cintoríne je zmienka o cintoríne na informačnej tabuli, ktorá by mala byť umiestnená na vojnovom cintoríne Radoma I, jedinom vojnovom cintoríne v obci Radoma, ktorý dokážeme lokalizovať.

Dobový náčrt vojnového cintorína Radoma IV.

ROVNÉ

Obec Rovné sa nachádza asi 13 kilometrov juhozápadne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkyh Beskydách v pramennej oblasti riečky Radomka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila k panstvu Radoma, neskôr panstvu k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Rovno. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená miestna žandárska stanica.³⁴²

³⁴¹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Radoma. (cintorín Radoma IV.).

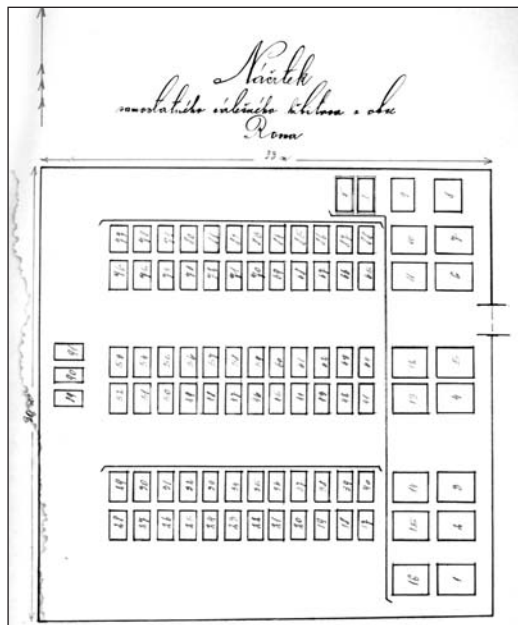
³⁴² VHA, f. VHC, šk. 12, obec Rovné.

Vojnový cintorín Rovné

Vojnový cintorín v obci Rovné je jedným z najväčších cintorínov z prvej svetovej vojny v okrese. Cintorín sa nachádza na kopcovitej vyvýšenine na severnom okraji obce zľava pri ceste smerom na obec Mlynárovce. Cintorín vidieť už z diaľky podľa vysokého smreku, ktorý rastie na okraji cintorína. Cintorín pozostáva z 93 hrobov.³⁴³ Hroby sú rozdelené do troch skupín. V každej skupine sú hroby usporiadané v dvoch radoch. Najbližšie ku vchodu sa nachádzajú masové a spoločné hroby, obďaleč pokračujú jednotlivé hroby. Medzi jednotlivými skupinami hrobov sú široké uličky. Rozmiestnenie hrobov poukazuje na precíznú prácu pohrebného komanda. Aj keď cintorín nemá zvláštny tvar ani usporiadanie, patrí medzi cintoríny, ktoré by po obnovení mohli byť architektonicky zaujímavými dominantami obcí, v ktorých sa nachádzajú.

Vojnový cintorín Rovné.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Rovné.

Z celkového počtu je 18 hrobov hromadných. V hroboch s číslom 6,10,12,13,15 sú pochovaní po desiatich vojakoch, v hrobe č. 1-5, 7-9, 11,14, 16 sú pochovaní po deväťnásti vojakoch. V dvoch hromadných hroboch označených rímskymi číslicami sú pochovaní trinásť vojakoch.³⁴⁴ Vo všetkých 24 spoločných hroboch sú pochovaní po dvoch vojakoch. Zvyšných 51 hrobov patrí do kategórie jednotlivých. Spolu je na cintoríne pochovaných 371 padlých vojakov.

Ďalších údajov o obetiach pochovaných na cintoríne máme piskromne. Nie je známa identita žiadnej obete. Nemôžeme s určitosťou potvrdiť ani štátnu príslušnosť. Je samozrejme, že na cintoríne sú pochovaní rakúsko-uhorskí a pravdepodobne aj ruskí vojaci, ale ich počty nepoznáme. Všetci vojaci padli v priebehu bojov v rokoch 1914-1915. Bližšie dátumy úmrtí sa nezachovali. Nie sú známe tiež žiadne údaje o bojových jednotkách, v ktorých títo vojaci slúžili.

³⁴³ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Rovné.

³⁴⁴ Rozličné číslovanie často vedie k zmatkom v archívnej zložke, v tomto prípade je dôvod iného číslovania jasný. Rímskymi číslicami sú označené šachty, ktoré vznikli exhumáciami v roku 1930. Tieto obete boli na tento cintorín premiestnené z Hrabovčička a lokality Čierna Hora.

Vojnový cintorín je pôvodný. Vznikol už počas vojny. V medzivojnovom období tu pribudli len dva hroby exhumované v roku 1930. Exhumáciu vykonali žandári z miestnej žandárskej stanice pod vedením strážmajstra Hanzala. Exhumácie z roku 1930 nie sú bežné a tento prípad nám dokazuje, že z času na čas sa na vojnových cintorínoch pochovávalo aj po roku 1924.³⁴⁵

Vojnový cintorín v obci Rovné sa zachoval do dnešných čias. Je zďaleka viditeľný, podľa vysokého smreku na okraji a krovinatého porastu, ktorý pokrýva plochu cintorína. Hroby sú čiastočne viditeľné, ale sú pokryté bujným porastom. Veľkosť porastu naznačuje, že cintorín bol pred niekoľkými rokmi vyčistený, ale opätovne zarástol. Tento cintorín patrí medzi najvýznamnejšie lokality v okrese Svidník. Jeho výnimočná pozícia na kopci nad dedinou by z neho po rekonštrukcii urobila dominantu obce.

V prvom rade treba dôsledne vyčistiť plochu cintorína od krovinatého porastu. Následne by sa obnovili hrobové polia podľa historického náčrtu. Každý hrob by bol označený krížom. Na ploche cintorína je potrebné umiestniť centrálny monument. V prípade získania finančných prostriedkov by sa dalo uvažovať aj o oplotení. Pri cintoríne by sa samozrejme umiestnila informačná tabuľa o histórii vojnového cintorína. Vojnový cintorín Rovné je veľmi zaujímavá lokalita, ktorá si zasluhuje získať dôstojnú podobu, aká jej právom patrí.

ROZTOKY

Obec Roztoky sa nachádza asi 12 kilometrov severozápadne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd neďaleko štátnych hraníc s Poľskom, v doline potoka ústiaceho do Ondavy. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1572. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Vegrosztoka. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Vyšný Mirošov.³⁴⁶

Vojnový cintorín Roztoky

Vojnový cintorín v obci Roztoky je jedným z malých cintorínov v okrese Svidník. Vojnové hroby sa nachádzajú na obecnom cintoríne v blízkosti vstupu na cintorín. O tomto cintoríne nemáme takmer žiadne informácie. Cintorín je tvorený tromi hrobmi. Všetky patria do kategórie spoločných a v každom z nich sú pochovaní traja vojaci. Vojnové hroby sa nachádzajú neďaleko kostola. O obetiach po-

Plocha vojnového cintorína Roztoky.

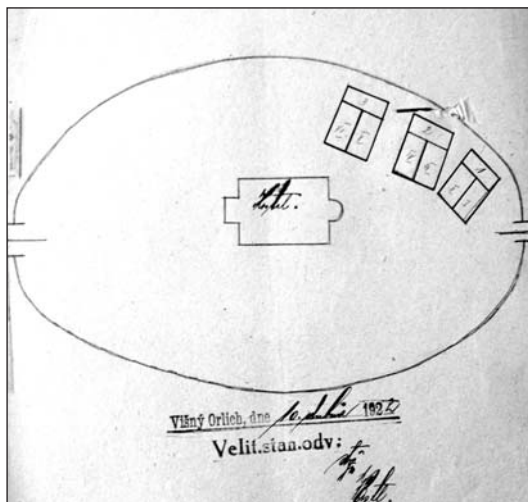
³⁴⁵ Do tohto roku bola väčšina identifikovaných roztrúsených hrobov exhumovaná a prenesená na vojnové cintoríny. Archívne dôkazy o neskorších exhumáciách sú zriedkavé.

³⁴⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Roztoky.

chovaných na tomto cintoríne nemáme žiadne informácie. Nepoznáme identitu, štátne občianstvo ani presný dátum smrti. Zložka poskytuje iba všeobecný údaj, podľa ktorého všetkých deväť vojakov pochovaných na tomto cintoríne padlo v rokoch 1914-1915, teda v období, keď na našom území prebiehali bojové operácie prvej svetovej vojny.³⁴⁷

Nemáme k dispozícii ani žiadne exhumačné protokoly, teda môžeme predpokladať, že cintorín je pôvodný. Bez ďalšej dokumentácie nie je možné zistiť bližšie údaje o cintoríne, či obetiach pochovaných v obci Roztoky.

Vojnové hroby v obci Roztoky sa zachovali do dnešných čias. Hrobové polia sú ešte čiastočne viditeľné. Hroby nie sú označené krížmi ani inými identifikačnými symbolmi. Plocha hrobov nie je zasiahnutá civilným pochovávaním ani inou činnosťou. Priestor, na ktorom sa vojnové hroby nachádzajú je pravidelne vykosený. Tento malý cintorín je možné upraviť po vzore vojnového cintorína v Korejovciach. Do úvahy však pripadajú aj iné alternatívy. V každom prípade si vojnový cintorín vyžaduje aspoň symbolický kríž, na ktorom by bolo uvedené, že sú tu pochovaní vojaci padlí v rokoch 1914-1915. Vojnový cintorín v obci Roztoky síce nie je v súčasnosti v ideálnom stave, ale na rozdiel od iných cintorínov má do budúcnosti nádej na záchranu a obnovu.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Roztoky.

SOBOŠ

Obec Soboš sa nachádza asi 25 kilometrov južne od okresného mesta Svidník. Leží v južnej časti Nízkych Beskýd v doline malých potokov ústiacich do riečky Radomka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1390. Obec patrila k panstvu Radoma, neskôr k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Szobos. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Giraltovce.³⁴⁸

Vojnový cintorín Soboš

Vojnový cintorín v obci Soboš patrí medzi najmenšie cintoríny v okrese Svidník. Cintorín pozostával iba z jedného masového hrobu, ktorý bol súčasťou obecného cintorína. Vojnový hrob sa nachádzal na okraji cintorína južným smerom od kostola. Spolu je na cintoríne pochovaných sedem vojnových obetí. Pôvodne

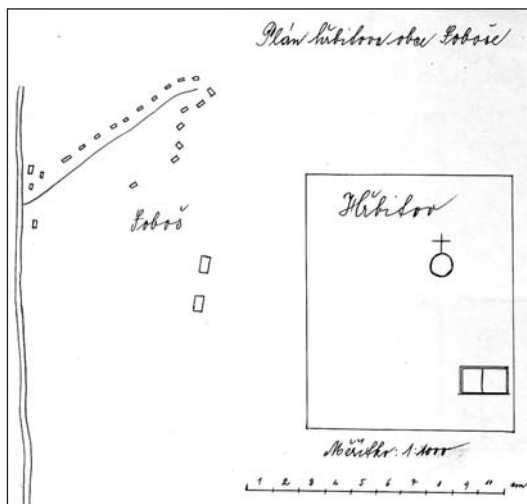
³⁴⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Roztoky.

³⁴⁸ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Soboš.

boli v Soboši pochovaní iba dvaja vojaci v spoločnom hrobe. Obaja vojaci pochovaní v tomto hrobe padli medzi obcami Soboš a Okružle. Archivná zložka o cintoríne obsahuje dokument o exhumácii piatich vojakov z pôvodného hrobu v lokalite „Bana“ v katastrí obce Soboš. Dátum exhumácie nie je známy. S veľkou pravdepodobnosťou sa tak stalo v roku 1929, pretože z tohto roku pochádza nový náčrt.³⁴⁹ Zaujímavým faktom je, že sa obec zaviazala starať o vojnový cintorín bez nároku na náhradu nákladov.

Poznáme identitu dvoch pôvodne pochovaných vojakov. Obaja boli rakúsko-uhorskí vojaci. Slúžili v pionierskom prápore č. 12, čo v dnešnej vojenskej terminológii znamená, že to boli ženisti. Obaja padli 21.apríla 1915. O ostatných obetiach nemáme žiadne údaje.³⁵⁰

V súčasnosti sa na obecnom cintoríne v obci Soboš nenachádzajú žiadne stopy po vojnových hroboch. Vojnový cintorín v obci môžeme pravdepodobne považovať za zaniknutý. Do budúcnosti by opatera vojnového cintorína mala zahŕňať aspoň osadenie symbolického kríža a informačnej tabule.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Soboš.

SVIDNIČKA

Obec Svidnička sa nachádza asi 24 kilometrov severne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline riečky Svidnička. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1559. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Szvidnicska. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.³⁵¹

Vojnový cintorín Svidnička

Vojnový cintorín v obci Svidnička patrí medzi najmenšie vojnové cintoríny v okrese Svidník. Napriek tomu sa zachoval do dnešných čias, čo u tak malých cintorínov nebýva zvykom. Vojnové hroby sa nachádzajú medzi civilnými hrobmi. Identifikovať sa dajú podľa malých kovových krížov v rade za sebou. Cintorín pozostáva zo štyroch hrobov. Všetky hroby sú jednotlivé. Hroby sú usporiadané v jednom rade a tvoria obdĺžnik s rozmermi 5,5 x 2,5 metra.³⁵²

Zo štyroch vojakov pochovaných na cintoríne vo Svidničke poznáme identitu dvoch. Obaja boli dôstojníkmi rakúsko-uhorskej armády. V hrobe č. 1 je pochovaný

³⁴⁹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Soboš.

³⁵⁰ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Soboš.

³⁵¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Svidnička.

³⁵² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Svidnička.

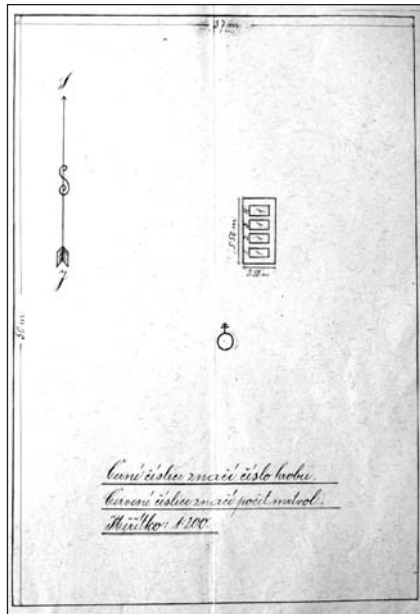
Malé kríže označujúce vojnové hroby na civilnom cintoríne vo Svidničke.

nadporučík František Samec a v hrobe č. 4 podporučík Leopold Kraus. Jednotky, v ktorých slúžili nepoznáme. Okrem nich je na cintoríne pochovaný aj jeden neznámy rakúsko-uhorský vojak a jeden neznámy ruský vojak. Všetky štyri obeť z tohto cintorína padli v roku 1914.³⁵³

Pôvodne boli na cintoríne pochovaní iba dvaja dôstojníci. V apríli 1922 začali žandári zo Žandárskej stanice Kapišová sústreďovať vojnové hroby aj v obci Svidnička. Za týmto účelom bola ustanovená exhumačná komisia na čele so strážmajstrom Františkom Slezáčkom. V katastri obce boli identifikované dva hroby s ne-

známymi obeťami, ktoré boli exhumované a prenesené na obecný cintorín.³⁵⁴

Nestáva sa často, aby sa taký malý vojnový cintorín zachoval do dnešných čias. Napriek doterajšej opatere o cintorín vo Svidničke, do budúcnosti je potrebné pristúpiť k výraznejšej obnove, napríklad, po vzore jednoduchej rekonštrukcie vojnového cintorína v obci Korejovce. Pri rekonštrukcii by sa zo všetkých hrobov mohlo vytvoriť jedno hrobové pole označené kamennými kvádrmi. Plocha hrobového poľa by sa zatravnila a pri hrobe by mohol byť umiestnený malý pomníček. O histórii vojnového cintorína v obci by návštevníkov informovala informačná tabuľa. Takto zrekonštruovaný vojnový cintorín by sa stal dôstojným pietnym miestom.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Svidnička.

³⁵³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Svidnička.

³⁵⁴ Pri neznámom ruskom vojakovi sa našiel náplecník s číslom 459.

SVIDNÍK

Mesto Svidník je administratívnym centrom a sídlom okresu, ktorý je súčasťou Prešovského samosprávneho kraja. Mesto leží v severnej časti Nízkyh Beskýd na sútoku Ondavy s Lodomírkou. Svidník vznikol administratívnym spojením dvoch obcí, Vyšného Svidníka a Nižného Svidníka v roku 1943. Staršou časťou je Vyšný Svidník. Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1334. V čase prvej svetovej vojny sa vtedajšie časti Svidníka nazývali Alsóvísköz (Nižný Svidník) a Felsővísköz. V meste sa nachádzajú dva vojnové cintoríny. Starostlivosťou o vojnové cintoríny bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica vo Vyšnom Svidníku.³⁵⁵

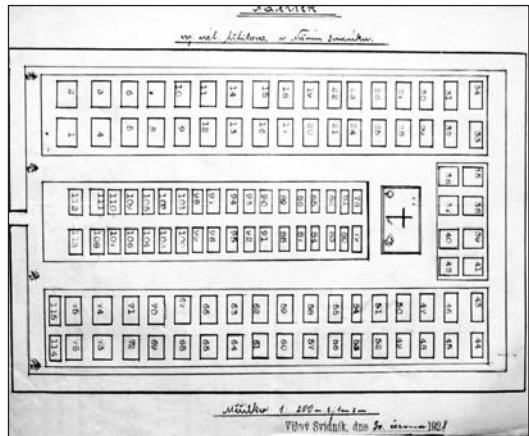
Vojnový cintorín Svidník I. (Nižný Svidník)

Vojnový cintorín Svidník I. je jednou z najväčších lokalít v okrese Svidník. Je súčasťou civilného cintorína v časti mesta, ktorá sa kedysi nazývala Nižný Svidník. Vojnový cintorín sa nachádza v severovýchodnom sektore civilného cintorína. Cintorín má tvar obdĺžnika a vojnové hroby sú rozmiestnené v troch hrobových poliach. Každé hrobové pole je tvorené dvomi radmi hrobov. V prostrednom hrobovom poli je voľné miesto, na ktorom je umiestnený centrálny monument. Cintorín sa nachádza na pozemku podnikateľa Pavla Schwimmera z Vyšného Svidníka, ktorý pozemok venoval štátu.

Cintorín je tvorený 115 hrobmi. Z tohto počtu je 37 hrobov jednotlivých, 1 spoločný hrob a 77 hromadných hrobov. Tieto údaje pochádzajú z katastrálneho listu a zhodujú sa s údajmi z náčrtu. Na cintoríne by podľa archívnych dokumentov malo byť pochovaných 437 vojakov. Zložka o tomto cintoríne však nie je kompletná. Bližšie údaje máme iba o 60 hroboch a 228 padlých vojakoch. Najvýznamnejšou obeťou je pravdepodobne podporučík Hulánskeho pluku č. 1 Zbigniew von Holinsky, ktorý padol 13. februára 1915.

Vojnový cintorín v meste Svidník (pôvodne Nižný Svidník).

Dobový náčrt vojnového cintorína v meste Svidník (Nižný Svidník).

³⁵⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Svidník.

Dokázateľne vieme identifikovať 194 vojakov pochovaných na tomto cintoríne. Všetky identifikované obeť slúžili v rakúsko-uhorskej armáde. Štátnu príslušnosť poznáme v 228 prípadoch. Archívne dokumenty potvrdzujú 212 rakúsko-uhorských vojakov a 16 ruských vojakov. Všetky obeť zahynuli v období od septembra 1914 do februára 1915.

Cintorín je pôvodný, ale pochovávalo sa na ňom aj v medzivojnovom období. V roku 1922 sa rozbehli práce na sústredení vojnových hrobov z okolia. Vznikla exhumačná komisia pod vedením žandárov zo Žandárskej stanice Vyšný Svidník a miestneho lekára Dr. Alfréda Rettlheima. V marci 1922 bolo exhumovaných 21 obetí z 9 hrobov z blízkeho okolia, ale i z neďalekej obce Mestisko. Bližšie údaje o exhumáciách nemáme.

V súčasnosti je cintorín dôstojným vojnovým pietnym miestom. Hrobové polia sú zarovnané a zatrávené. Na ploche cintorína sa nachádzajú symbolicky rozmiestnené skupinky kamenných krížov. V strede cintorína je centrálny monument v tvare veľkého kovového kríža. Jediným nedostatkom je absencia informačnej tabule, ktorá by obsahovala informácie o histórii vojnového cintorína.

Vojnový cintorín Svidník II. (Vyšný Svidník)

Vojnový cintorín Svidník II. patrí medzi veľké cintoríny v okrese Svidník. Nachádza sa iba niekoľko desiatok metrov od monumentálneho sovietskeho pamätníka. Je súčasťou civilného cintorína. Bohužiaľ, o tomto vojnovom cintoríne veľa informácií nemáme. Cintorín pozostáva zo 67 hrobov. Z tohto počtu je 13 hrobov hromadných. Sú to hroby č. 23 -33, 62, 65 a 67. Koľko obetí je pochovaných v hromadných hroboch nie je známe. Hroby č. 63, 64 a 67 sú spoločné. Údaj o tom, koľko vojakov je pochovaných v spoločných hroboch archívna zložka neobsahuje. Celkový počet dopĺňa 51 jednotlivých hrobov. Podľa archívnych dokumentov je na cintoríne spolu pochovaných 360 vojakov.³⁵⁶ Pôvod tohto čísla nepoznáme a nemôžeme ho overiť bez ďalších informácií o spoločných a hromadných hroboch.

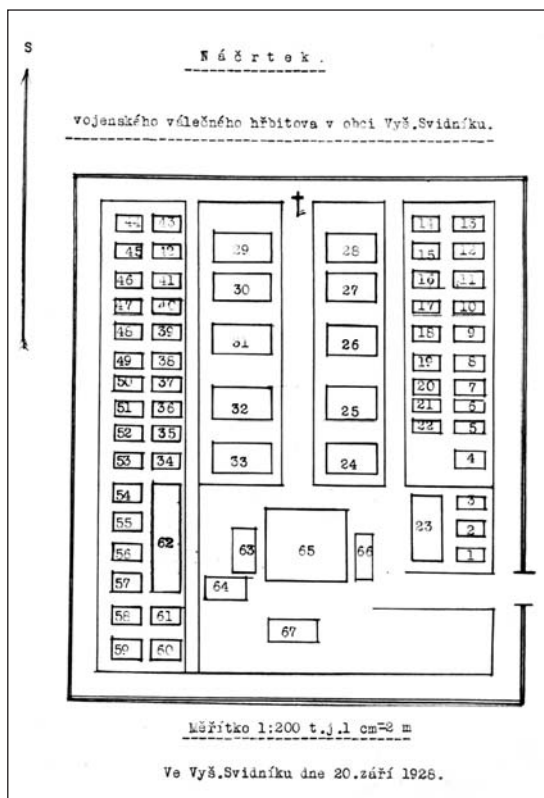
Vojnový cintorín v meste Svidník (pôvodne Vyšný Svidník).

Ďalšie údaje o padlých na cintoríne v podstate nepoznáme. Evidenčné listy neuvádzajú mená, štátnu príslušnosť, ani jednotky, v ktorých vojaci pochovaní na tomto cintoríne slúžili. Všetky obeť zomreli v období rokov 1914 -1915. Na cintoríne sa pravdepodobne nachádzajú vojaci padlí v bojoch, ale aj tí, ktorí zomreli na následky zranení, či choroby v zázemí. Raritou je hrob československého vojaka Jána Hlaváča. Dotyčný vojak zomrel za neznámych okolností v júli 1921 a bol pochovaný na

³⁵⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Svidník.

tento vojnový cintorín.³⁵⁷ Cintorín vznikol v období prvej svetovej vojny. Nezachovali sa žiadne dokumenty, ktoré by potvrdzovali na tomto cintoríne pochovávanie v medzivojnovom období.

Vojnový cintorín je v súčasnosti dôstojným vojnovým pietnym miestom. Hrobové polia sú zarovnané a zatrávnené. Na ploche cintorína sú symbolicky rozmiestnené štvorice a trojice kamenných krížov. Stredom cintorína vedie chodník k centrálnemu monumentu, ktorý predstavuje kovový kríž. Pri vchode na cintorín je umiestnený kamenný monument s kamennou tabuľou. Na tabuli je uvedený text „Tu odpočívajú 360 neznámych vojakov padlých v prvej svetovej vojne“. Tento cintorín však nie je iba pietnym miestom. Má aj veľkú kultúrnohistorickú hodnotu. Je škoda, že na tomto mieste chýba vyhovujúca informačná tabuľa, ktorá by návštevníkov cintorína informovala o histórii vzniku cintorína.

Dobový náčrt vojnového cintorína v meste Svidník (Vyšný Svidník).

ŠARBOV

Obec Šarbov sa nachádza asi 20 kilometrov juhozápadne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd, v doline prítoku Hiršovho potoka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1618. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Sarbó. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.³⁵⁸

Vojnový cintorín Šarbov

Tento vojnový cintorín patrí medzi najmenšie vojnové cintoríny v okrese Svidník. Nachádza sa neďaleko kostola. Vojnový cintorín pozostáva zo štyroch hrobov. Všetky štyri hroby sa nachádzajú v jednom rade v rohu cintorína. Plocha cintorína má rozmery 6 x 3,5 metra. Z celkového počtu sú tri hroby spoločné. V hrobe č. 1

³⁵⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Svidník.

³⁵⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Šarbov.

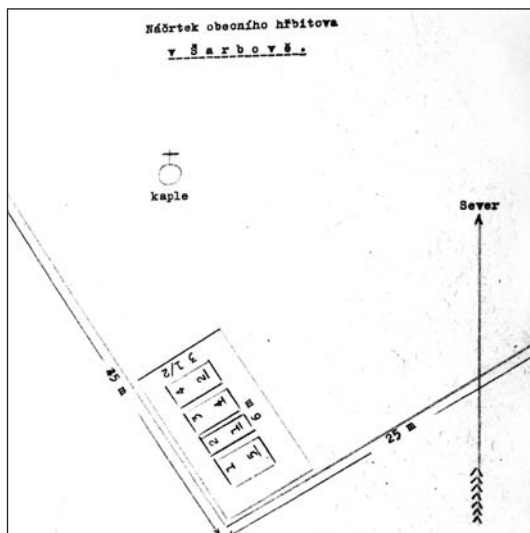
Plocha civilného cintorína v obci Šarbov, kde sa nachádzajú vojnové hroby.

sú pochovaní piati vojaci, v hrobe č. 3 sú pochovaní štyria vojaci a v hrobe č. 4 sú pochovaní dvaja vojaci. Posledný hrob patrí do kategórie jednotlivých hrobov.³⁵⁹

Skromné údaje obsiahnuté v zložke neprehrádzajú mnoho. Známa je identita iba jedného vojaka. Zaujímavosťou je, že ide o nemeckého vojaka. Na tomto území, podľa doposiaľ dostupných prameňov, nemecké jednotky nebojovali. Okrem nemeckého vojaka tu bol pochovaný jeden rakúsko-uhorský dôstojník a desať ruských vojakov. Rakúsko-uhorský dôstojník je pochovaný v samostatnom hrobe. Väčšina vojakov z tohto cintorína padla v roku 1914.³⁶⁰ Bližšie údaje nie sú známe.

Pôvodne bol na cintoríne iba hrob nemeckého vojaka. Vojnový cintorín vznikol až v medzivojnovom období. Roztrúsené hroby v katastri obce identifikovali žandári z Kapišovej. Bola zostavená exhumačná komisia pod vedením strážmajstra Josefa Pávka. Komisia exhumovala štyri hroby z lúky miestneho roľníka Josefa Kapcalu. Exhumácie prebehli 24. 2. 1922. Pozostatky boli prenesené na obecný cintorín. Štyri obete boli pochované k nemeckému vojakovi do hrobu č. 1 a zriadené boli aj ďalšie tri hroby.³⁶¹ Viac informácií archívna zložka neobsahuje.

Vojnové hroby sú ešte viditeľné, ale začínajú zarastať náletovými drevinami. V prípade, že nedôjde k základnej sanácii vojnového cintorína, za niekoľko rokov tento vojnový cintorín zanikne.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Šarbov.

³⁵⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Šarbov.

³⁶⁰ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Šarbov.

³⁶¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Šarbov.

ŠARIŠSKÝ ŠTIAVNIK

Obec Šarišský Štiavnik sa nachádza asi 15 kilometrov južne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkych Beskydách v doline pretekajúcej Radomky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Sósfüred. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kurima.³⁶²

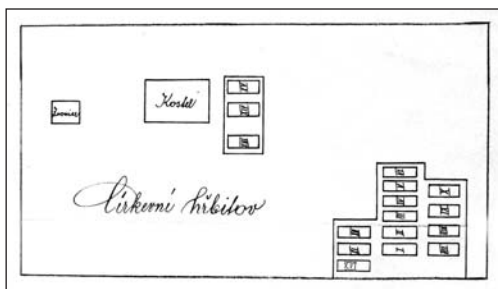
Vojnový cintorín Šarišský Štiavnik

Vojnový cintorín v obci Šarišský Štiavnik patrí medzi menšie vojnové cintoríny v okrese. Tri vojnové hroby sa nachádzajú tesne za východnou stenou kostola. Zvyšných trinásť hrobov sa nachádza v troch radoch v juhovýchodnom rohu cintorína. Na tomto cintoríne sa nachádza šesťnásť hrobov. Tri hroby sú spoločné. V každom z nich sú pochovaní traja vojaci. Zvyšných trinásť hrobov je jednotlivých. Spolu je na cintoríne pochovaných devätnásť vojakov.³⁶³

Poznáme identitu piatich vojakov. Najvýznamnejšou obeťou pochovanou na tomto cintoríne je ruský plukovník Vasil Robakov, ktorý padol 6. 4. 1915 a je pochovaný v hrobe č. 11. Presný dátum smrti poznáme len v tomto jednom prípade. Ostatné archívne dokumenty uvádzajú len orientačný údaj, podľa ktorého všetky obeť padli v rokoch 1914 -1915. Štátnu príslušnosť sa podarilo zistiť v sedemnástich prípadoch. Na cintoríne sú pochovaní dvanásť ruskí vojaci a piati rakúsko-uhorskí vojaci.³⁶⁴ Evidenčné listy neuvádzajú názvy jednotiek, v ktorých vojaci slúžili. Len v jednom exhumačnom liste je neúplná informácia o honvédskom pluku neznámeho čísla. To svedčí o tom, že minimálne jeden z rakúsko-uhorských vojakov slúžil v honvédskej jednotke. Viacej údajov archívna zložka neobsahuje.

Pôvodne sa na tomto cintoríne nachádzalo iba šesť hrobov. Väčšina hrobov bola zriadená v medzivojnovom období. Hroby z katastra obce začali sústreďovať žandári zo Žandárskej stanice Kurima v máji 1922. Bola vymenovaná exhumačná komisia, ktorá v dňoch 2.-3. mája 1922 exhumovala identifikované hroby v okolí obce. Na obecnom cintoríne bolo zriadených deväť nových hrobov. Posledný hrob pribudol v roku 1929. Do tohto hrobu boli prenesené ostatky vojakov z kóty 501.³⁶⁵

V súčasnosti poznáme iba približnú polohu vojnových hrobov na tomto obecnom cintoríne. S veľkou pravdepodobnosťou môžeme povedať, že tento vojnový cintorín zanikol a pravdepodobne už nikdy nebude obnovený. Vojnové obeť pochované v Šarišskom Štiavniku, by však mohol pripomínať aspoň symbolický pomníček.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Šarišský Štiavnik.

³⁶² VHA, f. VHC, šk. 12, obec Šarišský Štiavnik.

³⁶³ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Šarišský Štiavnik.

³⁶⁴ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Šarišský Štiavnik.

³⁶⁵ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Šarišský Štiavnik.

ŠTEFUROV

Obec Štefurov sa nachádza asi 27 kilometrov južne od okresného mesta Svidník. Leží v Nízkych Beskydách v doline Valkovského potoka, ktorý sa vlieva do Radomky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila k panstvu Radoma, neskôr panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Istvántelke. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Marhaň.³⁶⁶

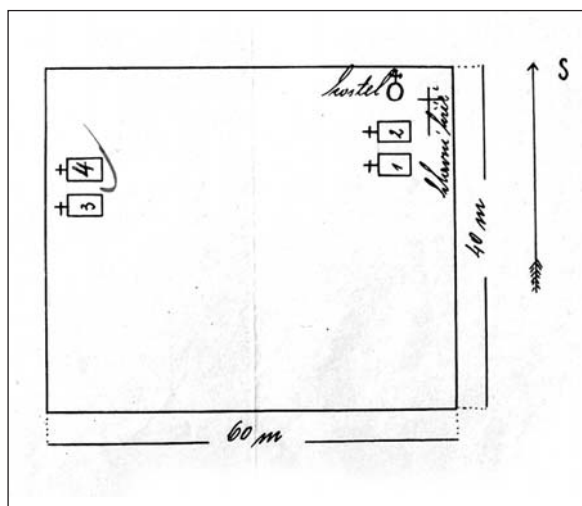
Vojnový cintorín Štefurov

V obci Štefurov sa nachádzal jeden z najmenších vojnových cintorínov na severovýchodnom Slovensku. Tento cintorín bol súčasťou obecného cintorína. Nepresný náčrt a súčasný stav obecného cintorína nám umožňujú určiť iba približné miesto, kde sa nachádzali vojnové hroby. Bol tvorený iba štyrmi hrobmi. Hroby boli rozmiestnené v dvoch skupinách po dva hroby. Prvá skupina (hroby č. 1 a 2) sa nachádzala južne od kostola. Druhá skupina (hroby č. 3 a 4) sa nachádzala pri západnom okraji cintorína. Všetky hroby boli jednotlivé, takže na cintoríne boli pochovaní štyria vojaci.³⁶⁷

O obetiach je pomerne dosť údajov. Poznáme mená troch vojakov. Všetci traja pochovaní boli rakúsko-uhorskí vojaci. O štvrtej obeti nie sú známe žiadne údaje. Znami vojaci slúžili v Pešom pluku landwehru č. 9 (LIR 9, Litoměřice). Všetci padli v dňoch 12.-14. apríla 1915. Podľa archívnej zložky sú tri hroby pôvodné a jeden vznikol v medzivojnovom období. Pôvodné hroby mali čísla 1-3.

Hrob s číslom 4 bol exhumovaný v okolí obce a pozostatky obete boli prenesené na vojnový cintorín v Štefurove. Presné miesto bývalého hrobu nepoznáme a nemáme ani viac údajov o tomto cintoríne.

V súčasnosti vieme určiť iba približné miesto, kde sa kedysi nachádzali vojnové hroby. Na súčasnom obecnom cintoríne niet ani stopy po vojnových hrobách. Vojnový cintorín v Štefurove preto môžeme považovať za zaniknutý. Vojnové obete pochované na tomto cintoríne by sa mohli pripomenúť symbolickým pomníkom.

Dobový náčrt rozmiestnenia vojnových hrobov na civilnom cintoríne v obci Štefurov.

³⁶⁶ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Štefurov.

³⁶⁷ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Štefurov.

VÁPENÍK

Obec Vápeník sa nachádza asi 15 kilometrov severne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline potoka ústiaceho do riečky Svidničanky. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Meszégetó. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.³⁶⁸

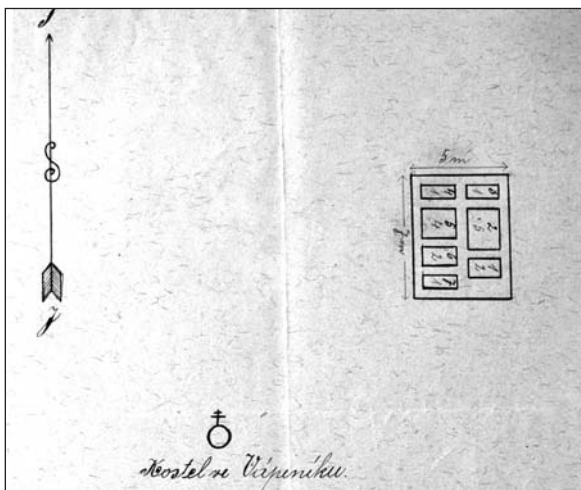
Vojnový cintorín Vápeník

Vojnový cintorín v obci Vápeník patrí medzi menšie vojnové cintoríny okresu Svidník. Je súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa nachádzajú povyššie civilných hrobov severozápadne od kostola. Cintorín pozostáva zo siedmich hrobov. Hroby sú usporiadané v dvoch radoch. Cintorín má tvar obdĺžnika s rozmermi 7 x 5 metrov. Z celkového počtu sú štyri hroby spoločné. V spoločnom hrobe č. 2 boli pochovaní piati vojaci, v hrobe č. 5 boli pochovaní štyria vojaci a v hroboch s číslami 1 a 6 boli pochovaní po dvaja vojaci. Ďalšie tri hroby sú jednotlivé. Na vojnovom cintoríne vo Vápeníku boli pochovaní šesťnásť vojaci.³⁶⁹

Archívna zložka neposkytuje veľa údajov o vojakoch pochovaných na tomto cintoríne. Poznáme identitu iba jednej obete, a to rakúsko-uhorského vojaka Josefa Freidinga.³⁷⁰ Na tomto cintoríne sú pochovaní iba rakúsko-uhorskí vojaci. Všetci padli v roku 1914. Presnejšie dátumy úmrtí sa neza-

Typizovaná železná hviezdica označujúca vojnový hrob v obci Vápeník.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Vápeník.

³⁶⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vápeník.

³⁶⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vápeník.

³⁷⁰ Identita tohto vojaka sa zistila až pri exhumačných prácach. Pri jednej mŕtvoľe sa našli identifikačné údaje. (Josef Freiding LIR 26, rok odvodu 1914, rok nar. 1894, dedina Ganes, Steyermark, okres Deutsch Sandberg).

chovali. Šiesti vojaci, vrátane Josefa Freidinga slúžili v Pešom pluku landwehru č. 26 (K.K. Landwehr-Infanterieregiment Nr.26, Maribor).

Tento vojnový cintorín nie je pôvodný. Bol zriadený v medzivojnovom období, v čase keď prebiehalo sústreďovanie roztrúsených vojnových hrobov z katastra obce. V apríli 1922 začali žandári zo stanice Kapišová s prípravnými prácami. Exhumačná komisia pracovala pod vedením strážmajstrov Rudolfa Polívku a Františka Slezáčka. Dňa 25. apríla 1922 boli exhumované všetky identifikované hroby z okolia obce. Všetky exhumované pozostatky boli prenesené na obecný cintorín vo Vápeníku.

Vojnové hroby na cintoríne vo Vápeníku sú už len slabo viditeľné. Identifikovať sa dajú hlavne podľa zvyškov zhrdzavených plechových hviezd, ktoré na hroby umiestňovali žandári v medzivojnovom období. Cintorín je v žalostnom stave, ale jeho plocha nebola zasiahnutá civilným pochovávaním ani žiadnou inou činnosťou. Tento cintorín by bolo možné zachrániť. Pokiaľ sa vypracuje projekt obnovy a získajú finančné prostriedky, bolo by vhodné umiestniť na plochu vojnového cintorína aspoň symbolický kríž s informáciou o padlých obetiach prvej svetovej vojny.

VYŠNÁ PISANÁ

Obec Vyšná Pisaná sa nachádza asi 14 kilometrov severne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v hornej časti doliny riečky Kapišovka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Felsőpizana. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Kapišová.³⁷¹

Vojnový cintorín Vyšná Pisaná

Vojnový cintorín v tejto obci patrí medzi malé cintoríny. Vojnový cintorín bol súčasťou obecného cintorína. Vojnové hroby sa pravdepodobne nachádzali za kostolom vo východnom rohu obecného cintorína.

Pravdepodobná plocha vojnového cintorína v obci Vyšná Pisaná.

Cintorín je tvorený pätnástimi hrobmi. Hroby sú zoradené v štyroch radoch. Vojnový cintorín má tvar obdĺžnika s rozmermi 10 x 6,5 metra. Z celkového počtu hrobov je jeden hromadný hrob. Hromadný hrob má č. 12, sú pochovaní šiesti neznámi vojaci. Medzi spoločné hroby patrí hrob č. 11 a boli v ňom pochovaní dvaja vojaci. Zvyšných trinásť hrobov je jednotlivých. Na cintoríne je spolu pochovaných dvadsať jeden vojakov.³⁷²

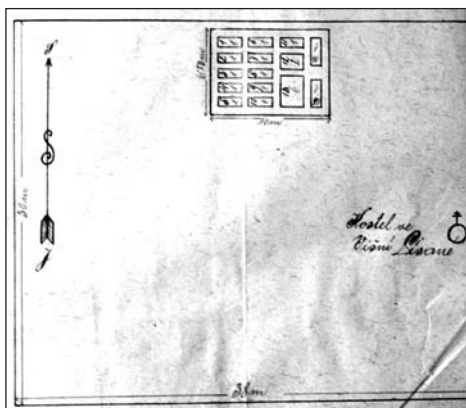
³⁷¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšná Pisaná.

³⁷² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšná Pisaná.

Archívne dokumenty obsahujú len veľmi málo údajov o padlých obetiach pochovaných na cintoríne vo Vyšnej Pisanej. Nepoznáme identitu ani jednej obeť. Známa je však štátna príslušnosť obetí. Na cintoríne je pochovaných sedem rakúsko-uhorských vojakov a štrnásť ruských vojakov. Všetci vojaci padli v roku 1914. Bližšie dátumy smrti nepoznáme.³⁷³

Vojnový cintorín v obci Vyšná Pisaná nie je pôvodný. Vznikol sústredením vojnových hrobov v medzivojnovom období. Za vyriešenie problému vojnových hrobov zodpovedali žandári zo Žandárskej stanice Kapišová. V apríli 1922 sa začali práce na sústredení vojnových hrobov. Bola vytvorená exhumačná komisia pod vedením strážmajstrov Rudolfa Polívku a Františka Slezáčka. Exhumácie nájdených hrobov sa uskutočnili 10. apríla 1922.³⁷⁴ Pozostatky exhumovaných obetí boli prenesené na obecný cintorín. Nové hroby boli vkusne usporiadané a exhumačná komisia urobila svoju prácu precízne.

V súčasnosti už po vojnových hroboch na tomto cintoríne stopy nenačádzame. K presnej lokalizácii by sme potrebovali ďalšie informácie. Vzhľadom na fakt, že vojnové hroby nedokážeme presne lokalizovať, môžeme považovať vojnový cintorín Vyšná Pisaná za zaniknutý. Avšak, plocha, na ktorej sa vojnové hroby pôvodne nachádzali nie je narušená civilným pochovávaním ani inou činnosťou. Ak by sa potvrdila presná lokalizácia, mohol by sa tento cintorín zrekonštruovať.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Vyšná Pisaná.

VYŠNÝ KOMÁRNIK

Obec Vyšný Komárnik sa nachádza asi 18 kilometrov severovýchodne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskyd, v pramennej oblasti riečky Lodomírka. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1600. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Felsókomarnik. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Krajná Poľana.³⁷⁵

Vojnový cintorín Vyšný Komárnik

Vojnový cintorín vo Vyšnom Komárniku patrí medzi malé cintoríny v okrese Svidník. Vojnové hroby na tomto cintoríne sú príkladom vojnového pohrebiska, ktoré bolo bez pravidelnej starostlivosti odsúdené na zánik. Vojnové hroby boli pôvodne rozptýlené na ploche obecného cintorína. V takýchto prípadoch sa obvykle

³⁷³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšná Pisaná.

³⁷⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšná Pisaná.

³⁷⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Komárnik.

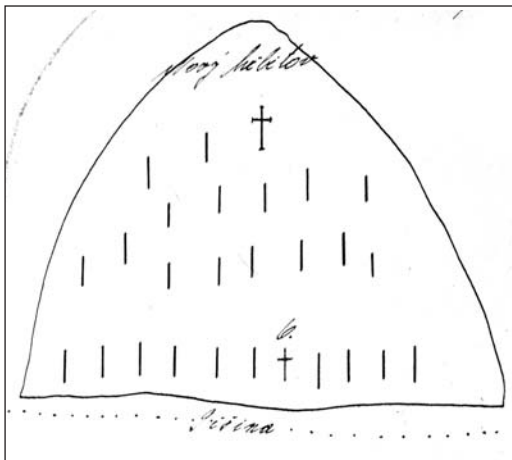
hroby do dnešných čias nezachovali. Vojnový cintorín vo Vyšnom Komárniku pozostával zo šiestich hrobov. Hrob č. 3 bol masový a spolu v ňom bolo pochovaných sedem vojakov. Ďalšie dva hroby boli spoločné. V hrobe č. 1 boli pochovaní štyria vojaci a v hrobe č. 4 dvaja vojaci. Zvyšné tri hroby boli jednotlivé. Spolu je na tomto cintoríne pochovaných šesťnásť vojakov.

Poznáme identitu šiestich vojakov. Vojaci pochovaní na tomto cintoríne dokázateľne slúžili v Pešom pluku č. 2 (Infanterieregiment Nr.2, Brašov), ale sú tu pochovaní aj vojaci z honvédskejších husárskych plukov a iných jednotiek. Známa je aj štátna príslušnosť všetkých obetí. Spolu je tu pochovaných štrnásť rakúsko-uhorských vojakov a dvaja ruskí vojaci. Títo vojaci padli v rozpätí rokov 1914-1915. V niektorých prípadoch sú známe aj konkrétne dátumy.³⁷⁶

Pôvodne bol na cintoríne iba hrob č. 2. Ostatné hroby pribudli na cintoríne až v medzivojnovom období. Sústreďovanie vojnových hrobov mali na starosti žandári zo Žandárskej stanice Krajná Poľana. V marci 1922 bola zostavená exhumáčna komisia na čele so strážmajstrom Františkom Kapfišom a richtárom

Petrom Chandogom³⁷⁷ Exhumované boli všetky identifikované hroby v katastri obce. Pozostatky vojakov preniesli na obecný cintorín. Bohužiaľ, exhumáčna komisia si nedala záležať na usporiadaní nových hrobov. Aj preto nevznikol upravený cintorín, ktorý by mal väčšiu šancu na zachovanie až do dnešných čias. O vojnové hroby sa vo Vyšnom Komárniku staral miestny roľník Mikuláš Rusinko.

Vojnové hroby z prvej svetovej vojny na cintoríne vo Vyšnom Komárniku už zanikli. V súčasnosti nedokážeme určiť presnú pozíciu vojnového cintorína. Z týchto dôvodov môžeme cintorín považovať za zaniknutý.

Dobový náčrt polohy vojnového hrobu na civilnom cintoríne v obci Vyšný Komárnik.

VYŠNÝ MIROŠOV

Obec Vyšný Mirošov sa nachádza asi 14 kilometrov severozápadne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkych Beskýd v doline potoka Mirošovec. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1567. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Felsőkomerse. V obci sa nachádza vojnový cintorín z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená Žandárska stanica v obci Vyšný Orlík.³⁷⁸

³⁷⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Komárnik.

³⁷⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Komárnik.

³⁷⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Mirošov.

Vojnový cintorín Vyšný Mirošov

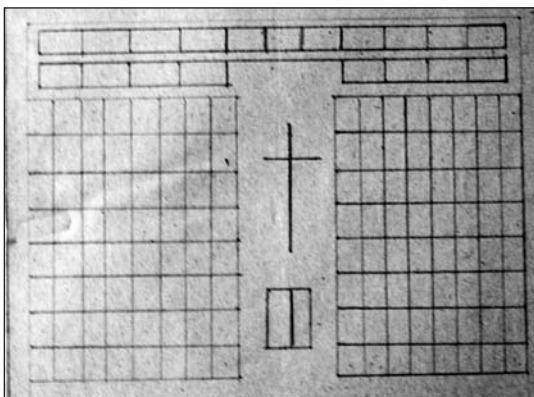
Vojnový cintorín z prvej svetovej vojny v obci Vyšný Mirošov patrí medzi najzaujímavejšie lokality v okrese Svidník. Tento cintorín sa nachádza v strede obce na pravej strane od cesty v smere na obec Hutka. Cintorín pozostáva zo 149 hrobov. Z celkového počtu hrobov je 130 jednotlivých a 19 spoločných. Jednotlivé hroby sú označené arabskými číslicami a spoločné hroby sú označené rímskymi číslicami. V štyroch spoločných hroboch (č. I. – IV.) sú pochovaní po piati vojaci. V zvyšných pätnástich spoločných hroboch (č. V. – XIX.) sú pochovaní po štyria vojaci.³⁷⁹ Cintorín je rozdelený do troch hrobových polí. Všetky jednotlivé hroby sa nachádzajú rozmiestnené v dvoch hrobových poliach, ktoré majú tvar obdĺžnika. Medzi týmito hrobovými poliami je široká cestička k centrálnemu monumentu. Spoločné hroby tvoria tretie hrobové pole. Sú rozmiestnené v dvoch radoch kolmo na ostatné hrobové polia.

Cintorín vo Vyšnom Mirošove je zaujímavý z niekoľkých dôvodov. Archívna zložka obsahuje kompletný zoznam obetí, čo je skutočná rarita. Na cintoríne je pochovaných 213 vojakov padlých v prvej svetovej vojne.³⁸⁰ Z tohto počtu je 210 vojakov nemeckej armády. U týchto obetí sú známe aj jednotky, v ktorých slúžili. Nie sú však známe presné dátumy úmrtí. Počet pochovaných na tomto cintoríne dopĺňajú traja rakúsko-uhorskí vojaci. Všetci traja zomreli v septembri 1914.³⁸¹ Je pravdepodobné, že tu boli pochovaní najprv oni. Archívna zložka neuvádza, či sú pochovaní osobitne alebo spoločne. Po tom, čo si na tomto mieste vybudovala nemecká armáda svoj cintorín, nie je jasné, kde sa hroby troch rakúsko-uhorských vojakov nachádzali.

V súčasnosti je cintorín vo Vyšnom Mirošove dôstojne upraveným pietnym miestom. Plocha cintorína je zatravnená. Hrobové polia sú zarovnané. Na ploche cintorína sú umiestnené symbolické skupinky kamenných krížov. V strede cintorína je centrálny monument. Na cintoríne však chýba informačná tabuľa, ktorá by obsahovala informácie o histórii vojnového cintorína.

Symbolicky rozmiestnené kríže na vojnovom cintoríne Vyšný Mirošov.

Dobový náčrt vojnového cintorína v obci Vyšný Mirošov.

³⁷⁹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Mirošov.

³⁸⁰ Zdroje blízke Spoločnosti starostlivosti o vojnové hroby uvádzajú počet 186 nemeckých vojakov, 60 rakúsko-uhorských vojakov a 30 ruských vojakov. Pôvod týchto údajov nám nie je známy.

³⁸¹ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Mirošov.

VYŠNÝ ORLÍK

Obec Vyšný Orlík sa nachádza asi 8 kilometrov severozápadne od okresného mesta Svidník. Leží v severnej časti Nízkyh Beskýd v doline Ondavy. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1414. Obec patrila k panstvu Makovica. V období prvej svetovej vojny sa obec nazývala Felsöodor. V obci sa nachádzajú dva vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny. Starostlivosťou o vojnový cintorín bola v medzivojnovom období poverená miestna žandárska stanica.³⁸²

Vojnový cintorín Vyšný Orlík I.

Zanedbaná plocha vojnového cintorína Vyšný Orlík I.

Vojnový cintorín Vyšný Orlík I. patrí medzi stredne veľké cintoríny v okrese Svidník. Cintorín sa nachádza asi 600 metrov od obce južným smerom v miernom svahu. Je ťažké ho identifikovať, viditeľná je len hlohová výsadba a pri bližšom skúmaní sú viditeľné aj samotné hroby. Patrí medzi cintoríny, ktoré aj po základnom archívnom výskume zostávajú viac-menej záhadnými. Archivná zložka tohto cintorína je plná zmätočných údajov. Údaje si protirečia a je veľmi problematické vysloviť akékoľvek konečné závery.

Na katastrálnom liste je uvedené, že cintorín pozostáva z päťdesiatich dvoch jednotlivých hrobov a piatich masových hrobov.³⁸³ Už prvý pohľad na jediný náčrt cintorína prezrádza, že tieto údaje nekorešpondujú s náčrtom. Na náčrte je znázornených 52 jednotlivých hrobov a 5 spoločných hrobov. V štyroch spoločných hroboch je pochovaných po päť vojakov a v jednom sú pochovaní dvaja vojaci. To nám spolu dáva počet 74 obetí. Lenže na katastrálnom liste je údaj, podľa ktorého by na cintoríne malo byť 82 vojakov. Napriek tomu, že sa zložka skladá z rakúsko-uhorských a československých exhumačných protokolov a evidenčných listov, analýza dokumentov tento údaj

Dobový náčrt vojnového cintorína Vyšný Orlík I.

³⁸² VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Orlík, cintorín Vyšný Orlík I.

³⁸³ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Orlík, cintorín Vyšný Orlík I.

potvrduje. Bez ďalšej dokumentácie, ktorá by tento problém objasnila, nebude možné stanoviť jednoznačný záver.

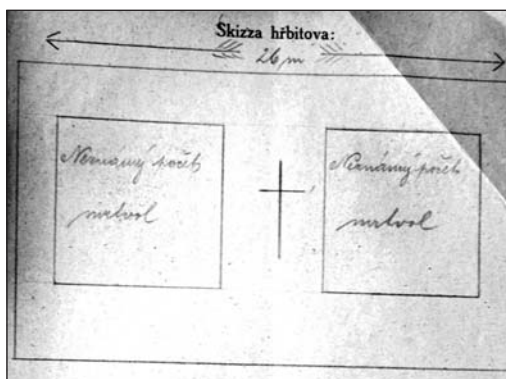
Cintorín vznikol už počas vojny. Po skončení bojov tu prebiehala rozsiahla exhumáčna akcia. Exhumáčne práce mali na starosti desiatnik Martin Zwelter a vojak Stefan Materna. Obaja pravdepodobne slúžili v pohrebnom komande. Z dokumentov vyplýva, že už počas vojny exhumovali v okolí sedemdesiat jeden ruských vojakov a štyroch rakúsko-uhorských vojakov.³⁸⁴

Po vojne v exhumáčnych prácach pokračovali československé orgány. V apríli 1922 sa do sústreďovania vojnových hrobov pustili žandári z miestnej žandárskej stanice. Exhumáčna komisia pracovala pod vedením strážmajstra Karola Fastla. V dňoch 18.-20. apríla 1922 bolo exhumovaných sedem obetí pochovaných v masíve Makovice. Exhumovaní boli piati rakúsko-uhorskí vojaci a dvaja ruskí vojaci. Medzi nimi bol jediný identifikovaný vojak Adolf Meisler. Viac údajov o cintoríne v súčasnosti nepoznáme.

V súčasnosti je cintorín v zanedbanom stave. Plocha cintorína je pokrytá náletovými drevinami. Hrobové polia sú čiastočne viditeľné. Hroby nie sú označené krížmi ani žiadnymi identifikačnými symbolmi. Tento cintorín si vyžaduje základnú sanáciu, odstránenie porastu a obnovenie hrobových polí. Každý hrob je potrebné označiť provizórnym krížom. Zároveň je nevyhnutné rešpektovať historickú podobu cintorína. Žiadúce by bolo umiestnenie centrálného kríža na vhodnom mieste. V blízkosti cintorína by sa mala umiestniť aj provizórna informačná tabuľa, ktorá by informovala o vojnovom cintoríne. V takomto stave, s občasným vykosením plochy cintorína, by tento cintorín pretrval do doby, než sa nájdu finančné prostriedky na jeho rekonštrukciu.

Vojnový cintorín Vyšný Orlík II.

Vojnový cintorín Vyšný Orlík II. patrí medzi stredne veľké cintoríny v okrese Svidník. V súčasnosti nevieme zistiť, kde sa spomínaný cintorín nachádzal. Pôvodne pozostával iba z dvoch masových hrobov. Hroby mali tvar štvorca a medzi nimi bolo miesto pre centrálny kríž. Spolu je na cintoríne pochovaných 164 vojakov padlých v prvej svetovej vojne.³⁸⁵ Nie je známe, koľko vojakov je pochovaných v hromadnom hrobe č. 1 a 2. Známy je iba konečný súčet. Všetci vojaci pochovaní na tomto cintoríne sú neznámi. Všetky obeť boli už počas vojny exhumované rakúsko-uhorským pohrebným komandom. Väčšina obetí padla v blízkosti kóty 458 nad obcou Kurimka.³⁸⁶ Ku každej pochovanej obeť vypracovali rakúsko-uhorskí vojaci exhumáčny

Dobový náčrt vojnového cintorína Vyšný Orlík II.

³⁸⁴ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Orlík, cintorín Vyšný Orlík I.

³⁸⁵ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Orlík, cintorín Vyšný Orlík II.

³⁸⁶ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Orlík, cintorín Vyšný Orlík II.

list. Tieto listy sa zachovali kompletne. Exhumačnú dokumentáciu vyhotovili vojaci Johann Németh a Johann Kovacsik.

Bohužiaľ, veľa informácií sa z exhumačných listov nedá zistiť. U všetkých obeť vieme s určitosťou zistiť štátnu príslušnosť. Na cintoríne je pochovaných 148 ruských vojakov a 16 rakúsko-uhorských vojakov.³⁸⁷ O dodatočnom pochovávaní v medzivojnovom období na tomto cintoríne nemáme žiadne údaje.

Tento cintorín v súčasnej dobe nedokážeme identifikovať. Archivna zložka neobsahuje žiadne bližšie údaje, ktoré by nám umožnili cintorín bližšie lokalizovať. Bez ďalších informácií, ktoré by osvetlili umiestnenie tejto lokality, musíme vojnový cintorín Vyšný Orlík II. považovať za zaniknutý.

VOJNOVÉ HROBY

V okrese Svidník sa okrem vojnových cintorínov nachádzali aj samostatné vojnové hroby. Osud týchto hrobov bol takmer vždy rovnaký. Samostatné hroby, o ktoré sa nik nestaral, čoskoro zanikli. V okrese Svidník sa takéto hroby nachádzali v ôsmich dedinách. V dedine Dobroslava sa nachádzali dva jednotlivé hroby. Boli tu pochovaní dvaja rakúsko-uhorskí vojaci Lajos Tóth a Josef Šueller.³⁸⁸ Obaja padli v decembri 1914. V obci Fijaš bol jeden jednotlivý hrob. V ňom bol pochovaný vojak rakúsko-uhorského Pešieho pluku č. 11 Adolf Fúz, ktorý padol v apríli 1915.³⁸⁹

V Kračúnovciach by mal byť pochovaný rakúsko-uhorský kapitán Mikuláš Bošits. Tento kapitán slúžil v Pešom pluku č. 34 a bol zastrelený 28. júna 1916.³⁹⁰ Aj v Kukovej sa nachádzal jeden jednotlivý hrob. V ňom bol pochovaný Lazar Stojkovič, vojak Pešieho pluku č. 34.³⁹¹

V obci Pstriná sa nachádzali dva jednotlivé hroby. Boli tu pochovaní dvaja neznámi rakúsko-uhorskí vojaci. Obaja padli v roku 1914.³⁹² Rovnaký počet hrobov sa nachádza aj v Šapinci (časť obce Okružle). V tejto obci boli pochovaní dvaja rakúsko-uhorskí vojaci. Jedným z nich bol čatár František Krzyzanovsky z Pešieho pluku č. 15 a vojak Emil Ticks. Obaja zahynuli v roku 1915.³⁹³ Vo Valkovciach sa nachádzal iba jeden jednotlivý hrob. V tejto obci bol pochovaný čatár Leopold Mrkvička z Pešieho pluku č. 1., ktorý padol v apríli 1915.³⁹⁴ Posledný hrob sa nachádzal v obci Železník, kde bol pochovaný neznámy vojak.³⁹⁵ Po všetkých týchto hroboch sa nám v súčasnosti nepodarilo nájsť ani stopu a s najväčšou pravdepodobnosťou zanikli.

³⁸⁷ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Vyšný Orlík, cintorín Vyšný Orlík II.

³⁸⁸ VHA, f. VHC, šk. 58, obec Dobroslava.

³⁸⁹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Fijaš.

³⁹⁰ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kračúnovce.

³⁹¹ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Kúková.

³⁹² VHA, f. VHC, šk. 19, obec Pstriná.

³⁹³ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Šapinec.

³⁹⁴ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Valkovce.

³⁹⁵ VHA, f. VHC, šk. 12, obec Železník.

ZÁVER

Väčšinu stôp prvej svetovej vojny už dávno zavalil neúprosný tok času. Stopy krutých bojov zakryla príroda alebo ľudská činnosť. Posledným mementom strašnej vojny sú desiatky vojnových cintorínov v regióne severovýchodného Slovenska. Aj na nich sa podpísal zub času, ale predovšetkým ľudská nedbanlivosť. Celé desaťročia tieto smutné pamätníky ničivej vojny chátrali a postupne mizli z povrchu zemskeho i z pamäti ľudí. Prišiel čas tento neutešený stav zmeniť.

Je zbytočné pripomínať, akú hodnotu majú pre región tieto kultúrno-historické pamiatky. Svedčia o tragických ľudských osudoch, ktoré zomlel globálny konflikt prebiehajúci v rokoch 1914-1918. Územie severovýchodného Slovenska je jedinou časťou nášho štátu, ktorú prvá svetová vojna bezprostredne zasiahla. Úlohou každej civilizovanej spoločnosti je s úctou a pietou sa postarať o cintoríny obetí všetkých konfliktov. Voči tejto úlohe má naša spoločnosť ešte mnoho podlžností.

Zlá situácia, v ktorej sa mnoho vojnových cintorínov v regióne severovýchodného Slovenska nachádza vyplynula predovšetkým z nezájmu verejnosti o túto problematiku. Táto publikácia si uložila za cieľ zvýšiť informovanosť širokej verejnosti a rozprúdiť diskusiu o budúcnosti vojnových cintorínov u nás.

V poslednom období sa objavujú náznaky zlepšenia stavu vojnových cintorínov. Začína sa čoraz častejšie hovoriť o nutnosti ich záchrany. Aktivizujú sa orgány samosprávy i ďalšie subjekty. Objavujú sa aj konkrétne činy. Ešte v roku 2008 členovia Klubu vojenskej histórie Beskydy v spolupráci so samosprávou obce Ňagov (okr. Medzilaborce) vyčistili a upravili miestny vojnový cintorín. V roku 2009 sa podarilo vďaka spolupráci Klubu vojenskej histórie Beskydy a Obecného úradu vo Výrave (okr. Medzilaborce) znova lokalizovať a následne vyčistiť dva vojnové cintoríny. V obci Palota sa vďaka iniciatíve starostu obce podarilo na vojnovom cintoríne vybudovať nové oplotenie. Pomáhali aj dobrovoľníci z Klubu vojenskej histórie Beskydy. Podobne tomu bolo v obci Radvaň nad Laborcom (okr. Medzilaborce), kde sa najmä vďaka ochote obecného zastupiteľstva podarilo pred zánikom zachrániť jeden z dvojice vojnových cintorínov nachádzajúcich sa v katastri obce. V obci Stebník (okr. Bardejov) sa vďaka spoločnému úsiliu obce a Klubu vojenskej histórie Beskydy podarilo na základe archívnych materiálov zrekonštruovať vojnový cintorín. Pomocnú ruku podal aj rakúsky Čierny kríž. V obci Veľkrop (okr. Stropkov) sa pred zánikom podarilo zachrániť najväčší vojnový cintorín na severovýchode Slovenska. Každá z takýchto správ musí potešiť všetkých ľudí, ktorým nie je história ich regiónu ľahostajná. Pevne veríme, že naše občianske združenie má svoj podiel na postupnom zlepšovaní situácie v regióne.

Je našou základnou úlohou ponúkať pomoc každému, kto by chcel čo i len trochu prispieť k záchrane vojnových cintorínov. Najvýraznejšie môžeme k zlepšeniu situácie prispieť formou rozvíjania ďalšieho odborného výskumu. Táto publikácia je ďalším krôčikom na tejto dlhej ceste. Systematický výskum v tejto problematike na Slovensku dlho neprebíhal. Neexistuje dostatočné množstvo

archívnych materiálov, ktoré by umožnili bez pochybnosti zmapovať jednotlivé lokality. Sme si vedomí, že sa pri výskume nevyhneme aj chybám. Sústavný výskum a publikovanie výsledkov výskumu však umožní získavať informácie o cintorínoch všetkým ľuďom, ktorí sa snažia vojnové cintoríny zachrániť.

Občianske združenie Klub vojenskej histórie Beskydy sa zameriava predovšetkým na výskum regionálnych vojenských dejín, ale jeho členovia si kladú za povinnosť aj prakticky priložiť ruku k dielu. Predpokladáme, že si táto publikácia obsahujúca užitočné informácie nájde cestu aj k predstaviteľom samosprávy obcí, v ktorých sa vojnové cintoríny nachádzajú. Predovšetkým im ponúkame spoluprácu vo viere, že spoločným úsilím prispejeme k záchrane vojnových cintorínov v našom regióne.

RESUMÉ

The publication **Mementoes of the First World War – Part 3** (The cemeteries in Bardejov and Svidník districts) is the third part of the trilogy, which will give not only a complex picture of history, progress of research, but also a description of present condition of the WWI graveyards in the north-eastern Slovakia. Introductory part deals with the cemeteries in the area of today's district of Bardejov and Svidník. Editing of the book is realized with the support of "Club of military history – Beskydy" and financed from the Ministry of Defense project.

The first chapter of the publication introduces the combat operations that were taking place in Bardejov and Svidník area from November 1914 to May 1915. The following chapter brings out the problem of the birth of the military graveyards and their maintenance. The reader is briefly introduced to the archive material dealing with the topic of the WWI cemeteries found in the Slovak archives. This part of the book also points out the obstacles the research of the archive material can bring.

The biggest section of the publication provides 78 detailed profiles of each of the graveyard situated in Bardejov and Svidník district. Part of every profile is a short description of the particular place where the cemetery lies and the road to it. It is followed by the analysis of the archive material that is available in The Historical Military Archive in Bratislava. The book continues with the present state of the specific graveyard and the piece of advice how to make military cemetery a respectable place for the fallen soldiers.

The birth of this publication was determined by the fact that no research of the WWI cemeteries has been taking place for a long time. The publication hopes to provide a stimulus to bring more interest in the topic dealing with not only military cemeteries, but also battles in the WWI fought in Slovakia.

Die Publikation **Mementos des ersten Weltkrieges – Teil 3** (Friedhöfe in der Umgebung von Bardejov und Svidník) ist die drittens einer dreiteiligen Edition, die die komplexe Geschichte, den Verlauf der Forschung, aber auch den heutigen Zustand von militärischen Friedhöfen im Ersten Weltkrieg in der Umgebung von Bardejov und Svidník im Norden der Ostslowakei thematisiert. Der Einleitungsteil widmet sich den militärischen Friedhöfen in der heutigen Umgebung von Bardejov und Svidník. Die Ausgabe der Publikation verdankt sich der Unterstützung des Vereins der militärischen Geschichte Beskydy und wird aus Projektmitteln des Verteidigungsministeriums der Slowakei finanziert.

Die Publikation stellt im ersten Kapitel Kampfoperationen dar, die auf dem Gebiet von Bardejov und Svidník nacheinander in kurzer zeitlicher Abfolge vom November 1914 bis zum Mai 1915 verliefen. Das nächste Kapitel bietet einen kurzen Exkurs in die Problematik der Entstehung von militärischen Friedhöfen und ihrer nachfolgenden Erhaltung. Der Leser macht sich mit Archivmaterial vertraut, das sich der Problematik von militärischen Friedhöfen aus dem Ersten Weltkrieg in slowakischen Archiven widmet. Dieser Teil der Publikation weist auf ein paar Gefahren hin, die sich bei der Forschungsarbeit mit diesem Material ergeben können.

Der ausführlichste Teil der vorliegenden Publikation sind 78 Profile von militärischen Friedhöfen, die sich auf dem heutigen Gebiet von Bardejov und Svidnik befinden und die mit einheitlicher Methodik bearbeitet wurden. Jedes Profil enthält zunächst eine kurze Beschreibung des Ortes, wo sich der militärische Friedhof befindet, eventuell auch eine Wegbeschreibung. Es folgt die Analyse von Archivmaterial aus dem Militärischhistorischen Archiv des militärischhistorischen Instituts in Bratislava. Abschließend enthält jedes Profil eine Bewertung des aktuellen Zustands des konkreten militärischen Friedhofs sowie eine kurze Empfehlung, die dazu beitragen soll, die militärischen Friedhöfe als würdige Ort der Ruhe für die im Krieg gefallenen Soldaten zu erhalten.

Die Entstehung dieser Publikation verdankt sich auch der Tatsache, dass die systematische Erforschung der Problematik der militärischen Friedhöfe im Ersten Weltkrieg in der Slowakei lange nicht erfolgte. Diese Publikation möchte dazu anregen, nicht nur das Thema militärischer Friedhöfe, sondern auch die umfangreiche Problematik der Kämpfe, die in der Slowakei während des Ersten Weltkriegs verliefen, in naher Zukunft monographisch zu bearbeiten.

Воспоминания о Первой мировой войне (3-й том: Военные кладбища в районах Бардейов и Свидник) являются третьей частью серии публикаций, которые будут знакомить читателя с историей и нынешним состоянием военных захоронений времен Первой мировой войны на территории северо-восточной Словакии. Третьей том этой серии посвящен военным кладбищам в районах Бардейов и Свидник. Публикацию выпускает Клуб военной истории «Бескиды» при финансовой поддержке Министерства обороны Словацкой республики.

Начальная глава публикации описывает боевые действия, которые с перерывами происходили на карпатском фронте у городов Бардейов и Свидник с ноября 1914 года до мая 1915 года. Следующая глава представляет историю возникновения военных кладбищ и характеризует подход государства к заботе о местах военных захоронений в течение последних 90 лет. В этой главе читатель познакомится с документами словацких архивов, которые содержат информацию о военных кладбищах времен Первой мировой войны, а также с проблемами, связанными с их анализом.

Самой большой частью публикации является третья глава, которая составлена из информационных профилей отдельных военных захоронений в общем количестве 78 кладбищ. Эти профили сделаны по единой методике и содержат следующую информацию: описание места расположения военного кладбища и путей к нему, анализ соответствующих документов об этом кладбище из фондов архива Военно-исторического института в Братиславе, описание нынешнего состояния военного захоронения и рекомендации про его реконструкции.

Главной идеей этой публикации и проекта в целом является приведение военных кладбищ 1914 – 1918 годов на северо-востоке Словакии в такое состояние, которое соответствовало бы культурно-общественному значению мест вечного упокоения погибших солдат. Научное

исследование вопросов, связанных с местами военных захоронений, не осуществлялось в течение последних 90 лет, и наша публикация представляет один из этапов подготовки к написанию комплексной научной монографии о боевых действиях и военных кладбищах времен Первой мировой войны на территории современной Словацкой республики.

Publikacja **Mementa pierwszej wojny światowej – Część III.** (Cmentarze w powiatach Bardejov i Svidník) jest trzecią z trzyczęściowej edycji. Jej celem jest zmapowanie całości historii, przebieg badania, ale i stan współczesny cmentarzy wojskowych z pierwszej wojny światowej na północy powiatów Bardejov i Svidník. Edycja publikacji jest realizowana Klubem historii wojskowej Beskydy i jest finansowana projektem Słowackiego ministerstwa obrony.

Publikacja w pierwszym rozdziale przedstawia operacje bojowe, które na terenie powiatów Bardejov i Svidník przebiegały z przerwami od listopada 1914 do maja 1915. Następny rozdział przybliży w skrócie problematykę powstania cmentarzy wojskowych i ich utrzymywania. Czytelnik jest w skrócie zaznajomiony z materiałami archiwalnymi, które są na ten temat dostępne w archiwach słowackich. Rozdział ten przedstawia problematykę pracy badawczej z tymi materiałami.

Najobszerniejszą cześć tej publikacji jest 78 samodzielnych opisów cmentarzy wojskowych, położonych na terenie dzisiejszego powiatu Bardejov i Svidník, opracowanych jednakową metodyką. Każdy rozdział rozpoczyna się opisem miejsca, w którym dany cmentarz jest położony z opisem drogi do niego. Dalej znajdujemy w publikacji analizy dokumentów dostępnych w archiwum wojskowym w Historycznym instytucie wojskowym w Bratysławie. Następuje krótki opis aktualnego stanu cmentarza i sposobu jak pomóc, by stał się dostojniejszym miejscem spoczynku poległych żołnierzy.

Powstanie tej publikacji podniecił też fakt, iż problematyką cmentarzy żołnierzy z I wojny światowej nikt się na Słowacji długi czas nie interesował. Publikacja jest dalszym impulsem do tego by tematyka dalszych losów cmentarzy żołnierskich, ale i walk, które odbywały się na terenie Słowacji podczas I wojny światowej były w bliskim czasie dalej monograficznie opracowane.

Az **Első világháború mementói – Harmadik rész** (Bardejov/Bártfa és Svidník/Szvidnyik járások temetői) című könyv a harmadik darabja annak a háromrészes könyvsorozatnak, amely a Kelet-Szlovákia északi részén található első világháborús katonai temetők jelenlegi állapotát, történelmét és kutatástörténetét tárja fel. A következő rész a Bardejov/Bártfa és Svidník/Szvidnyik járások területén található katonai temetőkkel foglalkozik. A publikációt a „Beskydy” Katonatorténelmi Klub adja ki, a Szlovák Köztársaság Hadügyminisztériuma támogatásának köszönhetően.

A könyv első fejezete az 1914 novembere és 1915 májusa között kisebb szünetekkel a Bardejov/Bártfa és Svidník/Szvidnyiki járások területén lezajlott katonai hadműveletekkel foglalkozik. A következő fejezet a katonai temetők keletkezésének és rendben tartásának körülményeit vizsgálja. Az olvasó lehetőséget kap,

hogy megismerkedjen olyan szlovák levéltárakban található levéltári anyagokkal, amelyek az első világháborús katonai temetőkkel foglalkoznak. Ez a fejezet áttekintést nyújt azokról a nehézségekről is, amelyekkel a kutató találkozhat az említett anyagok feldolgozása során.

A könyv legnagyobb terjedelemben a 78, egységes metodológia alapján feldolgozott katonai temetővel foglalkozik, amelyek Bardejov/Bártfa és Svidník/Szvidnyik járások területén találhatóak. Minden egyes egység tartalmazza a katonai temető földrajzi elhelyezkedésének rövid leírását, néhány esetben az oda vezető utat is ismerteti. Aztán a Pozsonyban található Katonai Történelmi Intézet Katonai Történelmi Levéltárában fellelhető és hozzáférhető anyagok elemzése következik, majd az egyes katonai temetők jelenlegi helyzetének és állapotának ismertetése – mindez egy rövid ajánlással annak érdekében, hogy a katonai temetők az elesett katonák méltó nyughelyei lehessenek.

A könyv megjelenését nagyban befolyásolta, hogy Szlovákiában nagyon hosszú időn át nem folyt szisztematikus kutatás az első világháborús katonai temetőkkel kapcsolatban. Ez a könyv egy újabb ösztönzés szeretne lenni annak érdekében, hogy a katonai temetők kérdése valamint szélesebb összefüggéseiben az első világháború alatt Szlovákia területén zajló hadműveletek a közeljövőben egy monográfia keretében feldolgozásra kerüljenek.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. A. M.Kir. Budapesti 1. Honvédsereg Története 1869 – 1918, Budapest : Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, 1927.
2. ARATÓ, Jenő: Háborús naplója 1914 június 28 - 1916 augusztus 5, autorský rukopis. [cit. 2009-10-25] Dostupné na WWW: <<http://www.aratojeno.extra.hu/>>.
3. Armádam mesto a spoločnosť od 15. storočia do roku 1918. Zost. V. Dangel – J.J.Varga, Bratislava : Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 2002.
4. BARDOLF, Carl: Der Militär Maria-Theresien Orden – Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914-1918. Wien : Militarwissenschaftliche Mitteilungen, 1943.
5. BRUSILOV, Alexej Alexejevič: Moi vospominanija. Moskva : Olma-Press, 2004. ISBN 83-921494-4-0.
6. BURAL, Miroslav – DROBŇÁK, Martin – KORBA, Matúš – TURIK, Radoslav: Mementá prvej svetovej vojny (Diel II.). Cintoríny v okresoch Snina a Stropkov. Humenné : Redos, 2009, ISBN 978-80-969233-7-3.
7. Cs. és Kir. 7. Huszárezred Hadi Emmlekkönyve, Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1923.
8. DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír: Vojenské dejiny Slovenska 1711 – 1914. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996, ISBN 80-88842-02-6.
9. DANGL, Vojtech: Armáda a spoločnosť na prelome 19. a 20. storočia. Bratislava: VEDA, 2006, ISBN 80-224-0919-7.
10. DENIKIN, Anton Ivanovič: Put ruskovo oficera. Moskva : Ajris-Press, 2006.
11. Der Heldenweg des Zweiter-Landsturm 1914 – 1918, Salzburg 1927.
12. DROBŇÁK, Martin – KORBA, Matúš – TURIK, Radoslav: Cintoríny prvej svetovej vojny v Karpatoch. Humenné: Redos, 2007, ISBN 978-80-969233-3-5.
13. DROBŇÁK, Martin – KORBA, Matúš – TURIK, Radoslav: Mementá prvej svetovej vojny (Diel I.). Cintoríny v okresoch Humenné a Medzilaborce. Humenné: Redos, 2008, ISBN 978-80-969233-8-0.
14. FRANYO, Zoltán: A Kárpáti Harcokról. Budapest: Athenaeum, 1918.
15. GILBERT, Martin: První světová válka. Brno: Nakladatelství BB/art, 2005, ISBN 80-7341-563.
16. GRAHEK, Anton: Spomini na Pervo svetovno vojno in ujetništvo. Ljubljana : Mladika, 2001.
17. HART, Liddell: Histórie první světové války. Brno: Jota, 2001, ISBN 80-7217-164-X.
18. HORNE, Charles F. (ed.): Source Records of the Great War, Vol. III, National Alumni, 1923, Dostupné na WWW: <<http://www.firstworldwar.com/diaries/carthianmemoir.htm>>.
19. HORVÁTH, Jakub: Posledná vojna rakúsko-uhorskej monarchie. Banská Bystrica: Jakub Horváth, 2008, ISBN 978-80-970040-6-4.
20. HRONSKÝ, Marián a kol.: Vojenské dejiny Slovenska 1914 – 1939. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996, ISBN 80 88842-05-0.

21. JURČIŠINOVÁ, Nadežda: Život obyvateľov severovýchodného Slovenska začiatkom prvej svetovej vojny (1914 – 1915). Dejiny [online]. 2006, č. 1, s. 48 – 61. [cit. 2007-04-27]. Dostupné na WWW: <http://dejiny.unipo.sk/Dejiny_1_2006.pdf>. ISSN 1337-0707.
22. KERSNOVSKIJ, Anton: Istorija ruskoj armii 1881 – 1916, Smolensk: Rusič, 2004, ISBN 5-8138-0603-2.
23. KOVÁČ, Dušan: Karpatská zima 1914-1915 a jej vplyv na česko-slovenský odboj. In: Slovanské historické studie, 1997, č. 23, s. 23-34.
24. KRUCININ, A.M.: Rossijskij polk s finskym imenom - očerky istoriji Aravaj-skogo polka (1811 - 1920), Jekaterinburg: UMC-UPI, 2000.
25. LESEVICKIJ, Nikolaj Petrovič: Pervyj pochod XXIV. armejskogo korpusa v Vengriju v nojabrje 1914 goda, Vojna i revolucija n.12, Moskva, 1928.
26. LOSONCZI, Szakall Kálmán: Uzsok Hösei 1914. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914 – 1918, Budapest : De Sgardelli Caesar, 1931.
27. MADELUNG, Aage: Hadinaplóm – Elmékek és jegyzetek a Kárpátokból és Galiciából. Budapest : Athenaeum, 1915.
28. MACHALEK, Pál: 101. Cs. és Kir. gy. ezred Története 1883 – 1918, Budapest : Machalek Pál, 1934. 266 s.
29. Materiały z konferencji Znaki pamięci. Zost. M. Dziedziak, Gorlice: Stowarzyszenie Aktywnej Ochrony Cmentarzy z I. Wojny światowej w Galicji „Cruх Galiciae“, 2008, ISBN 978-83-7631-010-7.
30. Materiały z międzynarodowej konferencji Znaki pamięci II – śladami I wojny światowej. Zost. M. Łopata, Gorlice: Stowarzyszenie Aktywnej Ochrony Cmentarzy z I. Wojny światowej w Galicji „Cruх Galiciae“, 2009, ISBN 978-83-7631-083-1.
31. MOLNÁR, Pál: A Pozsonyi utászok gyalogharcban. In: A Felvidék és Kárpátalja hadtörténete 1914 – 1918. Budapest: De Sgardelli Caesar, 1931, s. 103 – 108.
32. OSKIN, Michail: Šturм Karpat – Zima 1915, Moskva: Cejchgauz, 2007, ISBN 978-5-9771-0036-6.
33. Osterreich-Ungarns Letzter Krieg 1914 – 1918, Erster Band: Das Kriegsjahr 1914, Wien: Verlag der Militarwissenschaftlichen Mitteilungen, 1930.
34. Osterreich-Ungarns Letzter Krieg 1914 – 1918, Zweiter Band: Das Kriegsjahr 1915 (Erster Teil), Wien: Verlag der Militarwissenschaftlichen Mitteilungen, 1931.
35. PILISI, Lajos: A Kárpáti harcokból, Budapest: Athenaeum, 1915.
36. PROCHÁZKA, Zdeněk: Vojenské dějiny Československa II. Díl 1526-1918. Praha : Naše vojsko, 1986.
37. Prvá svetová vojna – boje v Karpatoch. Zost. V. Fedič – S. Husťák, Humenné: Redos, 2007, ISBN 978-80-969233-5-9.
38. Prvá svetová vojna – pozabudnuté cintoríny. Zost. M. Mikita, Svidnik: Regionálna rozvojová agentúra Svidnik, 2006, ISBN 80-967898-8-0.
39. SLEPCOV, I.: Česká družina na východnom Slovensku. In: Vojenská história, roč. 8, 2004, č. 2, s. 78-86.
40. SLEPCOV, Igor: Generál Kornilov - jeho styk so Slovenskom, zajatie, útek a smrť. Alebo zrod novej legendy? In: Vojenská história, roč. 5, 2001, č. 3, s. 85 – 91.

41. SLEPCOV, Igor: Vojenské cintoríny z prvej svetovej vojny na východnom Slovensku. In: Vojenská história, roč. 7, 2003, č.2, s. 70-86.
42. SLEPCOV, Igor: Z histórie karpatskej ofenzívy ruských vojsk v rokoch 1914-1915. In: Vojenská história, roč. 4, 2000, č. 2, s. 3-12.
43. STROHSCHNEIDER, Hermann: Das Schützenregiment Graz Nr.3 und der Steirische Landsturm in Weltkrieg 1914 - 1918 (Band I), Graz 1931.
44. SZABÓ, István: A Tizenhetesek 1914 - 1917, Székesfehérvár: Emlékkönyv, 1918.
45. SZURMAY, Šándor: A magyar katona a Kárpátokban, Budapest: Kir. Magy. Egyetemi Nyomda, 1940.
46. ŠAMBAROV, Valerij: Za veru, carja i ottečestvo, Moskva: Algoritm, 2003, ISBN 5-9265-0091-5.
47. ULIČNÝ, Ferdinand: Dejiny osídlenia Šariša. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1990, 513 s. ISBN 80-85174-03-0.

Archívne fondy:

Vojenský historický archív v Bratislave (VHA), fond Zemské vojenské veliteľstvo (ZV). škatuľa 148, 149, 152, 156, 157, 163, 164 - Vojnové hroby.

Vojenský historický archív (VHA) Bratislava, fond Vojenské hroby a cintoríny, škatuľa 07 - okres Bardejov.

Vojenský historický archív (VHA) Bratislava, fond Vojenské hroby a cintoríny, škatuľa 12 - okres Giraltovce.

Vojenský historický archív (VHA) Bratislava, fond Vojenské hroby a cintoríny, škatuľa 58 - okres Svidník.

Ruský štátny vojensko-historický archív (RGVIA, Moskva): Fond 2497, Inventár 2, Fascikel 34 (Rel'aciji podčinenych častej 3. strelkovej brigady s 21. sent'abrja 1914 goda po 26. maja 1915 goda (4.10.1914 - 8.6.1915).

Ruský štátny vojensko-historický archív (RGVIA, Moskva): Fond 2349, Inventár 1, Fascikel 90 (Donesenija častej 19. pechotnoj diviziji o bojovyh dejstvijach s 27. ijul'a po 31. dekabrja 1914 goda (10.8.1914 - 13.1.1915).

Ruský štátny vojensko-historický archív (RGVIA, Moskva): Fond 2524 Inventár 1, Fascikel 20 (Operativnoje dosssie štaba 12. sibirskoj strelkovej diviziji No.5 s 1. po 25. marta 1915 goda (13.3. - 7.4.1915).

Ruský štátny vojensko-historický archív (RGVIA), Fond 2236, Inventár 1, Fascikel 83 (Delo No.1 o Beskidskoj operaciji štaba XXIX. armejskogo korpusa s 24. marta po 9. apreľa 1915 goda (6. - 22.4.1915).

OBSAH

ÚVOD	5
Matúš KORBA	
BOJOVÉ OPERÁCIE V PRIESTORE BARDEJOVA A SVIDNÍKA	7
Martin DROBŇÁK, Radoslav TURIK	
VOJNOVÉ CINTORÍNY	35
Martin DROBŇÁK	
VOJNOVÉ CINTORÍNY V OKRESE BARDEJOV	39
ANDREJOVÁ	39
BARDEJOV	41
BECHEROV	46
DUBINNÉ	47
HAŽLÍN	48
HERTNÍK	50
CHMEĽOVÁ	51
KĽUŠOV	52
KOMÁROV	54
KOŽANY	55
KUČÍN	56
KURIMA	58
LASCOV	59
MIKULÁŠOVÁ	61
NIŽNÁ POLIANKA	63
RASLAVICE	65
SMILNO	67
STEBNÍK	68
ŠARIŠSKÉ ČIERNE	70
ŠIBA	72
TARNOV	73
VYŠNÁ POLIANKA	74
ZBOROV	76
VOJNOVÉ HROBY	78
Radoslav TURIK	
VOJNOVÉ CINTORÍNY V OKRESE SVIDNÍK	79
BEŇADIKOVCE	79
BODRUŽAL	80
CERNINA	82
DLHOŇA	84

DUBOVÁ	85
GIRALTOVCE	86
HAVRANEC	88
HUNKOVCE.....	89
KAPIŠOVÁ	91
KEČKOVCE	92
KOREJOVCE	94
KRAJNÁ BYSTRÁ	96
KRAJNÁ POĽANA	97
KRAJNÁ PORÚBKA	99
KRAJNÉ ČIERNO	100
KRUŽLOVÁ.....	101
KURIMKA.....	103
LADOMIROVÁ.....	104
MEDVEDIE	106
MIROĽA	107
MLYNÁROVCE	109
NIŽNÁ PISANÁ	111
NIŽNÝ KOMÁRNIK.....	112
NIŽNÝ MIROŠOV.....	113
NIŽNÝ ORLÍK.....	115
OKRÚHLE	118
PRÍKRA.....	119
RADOMA	120
ROVNÉ	123
ROZTOKY	125
SOBOŠ.....	126
SVIDNIČKA.....	127
SVIDNÍK.....	129
ŠARBOV	131
ŠARIŠSKÝ ŠTIAVNIK.....	133
ŠTEFUROV.....	134
VÁPENÍK	135
VYŠNÁ PISANÁ	136
VYŠNÝ KOMÁRNIK.....	137
VYŠNÝ MIROŠOV.....	138
VYŠNÝ ORLÍK.....	140
VOJNOVÉ HROBY.....	142
ZÁVER.....	143
RESUMÉ.....	145
POUŽITÁ LITERATÚRA	149

MEMENTÁ PRVEJ SVETOVEJ VOJNY

Diel III.

Cintoríny v okresoch Bardejov a Svidník

Jazyková a redakčná úprava: Jana Fedičová

Foto na prvej strane obálky: Vojnový cintorín Stebník (Jozef Stebnický)

Foto na štvrtej strane obálky: Vojnový cintorín Nižná Polianka (Martin Drobňák)

Fotografie lokalít: Martin Drobňák, Jozef Stebnický

Dobové náčrty cintorínov: Vojenský historický archív Bratislava

Dobové fotografie: Osterreich – Ungarn in Waffen,

In den Karpathen, K.U.K.

Kriegsarchív, Wien – Budapest 1916

Ogoňjok, Ježenedel'nyj chudožestvenno-literaturnyj žurnal,

Petrohrad 1914

Vydal: Jana Fedičová – REDOS, Humenné 2010

Sadzba: Erika Farkašová

Grafický návrh obálky: Zuzana Petrová

Tlač: Tlačiareň Kežmarok, s.r.o.

Náklad: 500 ks

ISBN 978 - 80 - 790617 - 0 - 8